

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜTEKLİKLİ KONUTUN
ÇÖZÜMLENMESİNE YÖNELİK BİR
YAKLAŞIM ÖNERİSİ

SİVAS KIRSALI ÖRNEĞİ

Gülsün NAVRUZ BERK

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Ay-Yılı
KONYA
Her Hakkında Saklıdır

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Gülsün NAVRUZ BERK

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TÜTEKLİKLİ KONUTUN ÇÖZÜMLENMESİNE YÖNELİK BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ SİVAS KIRSALI ÖRNEĞİ

Gülsün NAVRUZ BERK

Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet UYSAL

2022,202 Sayfa

Jüri

Prof. Dr. Mehmet UYSAL

Prof. Dr. Dicle AYDIN

Doç. Dr. Uğur TUZTAŞI

Prof. Dr. Sare SAHİL

Prof. Dr. Zeliha Hale TOKAY

İnsanın temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacı varoluştan beri önemini korumaktadır. Barınma ihtiyacına karşılık veren konut; birçok bilim dalının ve araştırmacının ilgi odağı olmuş, farklı bakış açıları ile konutu çözümlenmeye çalışmışlardır. Kırsal konutlar ise nüfus yoğunluğu az olan, ekonominin genelde tek ve baskın olduğu yerleşim bölgelerinde; çevre faktörlerine, yaşam biçimine ve işlevsel gereksinimlere dönük olarak biçimlenmesi bağlamında konut çözümlenmesinde farklılaşmış alan olarak etken rol oynamıştır.

Tüteklikli örtü ile karakterize olmuş konut biçimlenişi; M.Ö. 3700'lü yıllarda başlamış ve günümüze değin süregelmiştir. İnsanın varoluştan beri önemini koruyan barınma ihtiyacı bu çalışmada, zamansal süreklilik içerisinde varlığını devam ettiren tüteklikli örtü ile karakterize olmuş tüteklikli konutlar özelinde sorgulanmıştır. Tüteklikli konutlar bütünsel bağlamda ele alınarak, tüteklikli konutların çözümüne ilişkin yaklaşım önerisi sunulmuştur. Kökensele, mekânsal, biçimlenmeye etki eden faktörler, yapısal ve anlamsal bağlamda çözümlenme kriterleri yaklaşım önerisini oluşturmaktadır. Çözümlenmeye ilişkin yaklaşım önerisi; tüteklikli konut ihtiva eden ve çalışma alanı olarak seçilen Sivas ili kırsalında bulunan Hafik ilçesi Demircilik, Aylioğlu, İnköy; Elbeyli yöresi Gazibey, Çongar; Şarkışla ilçesi Kaymak, Ulaş ilçesi Demircilik ve Kangal ilçesi Yarhisar köylerinde bulunan dokuz adet örneklem konut üzerinde uygulanmıştır. Öneri yaklaşım ile tüteklikli konutlara özgü bulgular ortaya konmuştur.

Elde edilen bulgular ile tüteklikli örtünün; işlevsel, etkileyici, akılcı, tutumlu, pitoreks imge özelliği taşıyan mekânsal bir öge olduğu belirlenmiştir. Karakterize tüteklikli örtülü konut; mekânsal, biçimsel, yapısal bağlamda özgün biçimleniş göstermektedir. Tüteklikli konut; kökensele bağlantıların sonucu olarak kültürler arası etkileşimin bir ürünüdür. Tüteklikli konut mekânsal bağlamda; ayrılarak, eklenerek devam eden konut organizasyon şeması ile dinamik ve sürdürülebilir bir yapıdadır. Doğal çevre faktörleri, ekonomik ve kültürel faktörlerin sonucu olarak insan-hayvan-doğa birlikteliğinin göstergesi, evrenin bir yansımasıdır. Konut bileşenleri ve yapısal biçimlenişi ile yerelin yansımasıdır. Farklı inanç sistemlerinin ortak ürünü ve değişmeyen biçimlenişi ile insanın ortak paydada doğaya verdiği yanıtıdır. Sonuç olarak; tüteklikli konut çözümlenmesi ile elde edilen bulgular ile yerel konut tipolojisine mekânsal okuma bağlamında bir yaklaşım getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kırsal konut, Sivas, tüteklik, tüteklikli örtü, tüteklikli konut.

ABSTRACT

Ph.D THESIS

A PROPOSED APPROACH TO THE ANALYSIS OF THE HOUSES WITH LANTERN ROOF AN EXAMPLE FROM RURAL AREAS OF THE PROVINCE OF SIVAS

Gülsün NAVRUZ BERK

**THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE
OF NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY
DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN ARCHITECTURE**

Advisor: Prof. Dr. Mehmet UYSAL

2022,202 Pages

Jury

Prof. Dr. Mehmet UYSAL

Prof. Dr. Dicle AYDIN

Doç. Dr. Uğur TUZTAŞI

Prof. Dr. Sare SAHİL

Prof. Dr. Zeliha Hale TOKAY

The need for shelter, which is one of the basic needs of human beings; maintains its importance since its existence. Housing, which is the focus of attention of many disciplines and researchers, has been tried to be analyzed from different perspectives. Rural buildings have always had an active role in the analysis of buildings within the context of their construction based on environmental factors, lifestyles, and functional necessities; in the residential areas where the population density is low, and the economy is generally autonomous and dominant.

House construction characterized by the lantern roof; was first seen in B.C.3700s and still seen today. In this research, the need for accommodation, which has remained since the existence of the humanity, has been particularly questioned with reference to the houses characterized by lantern type of roof, which has still existed in the course of time. The houses with lantern roof characterized by their unique structures have been discussed in a holistic context, and a proposed approach for the analysis of such houses with lantern roof has been provided. Such a proposed approach has been formed with the factors related to the origin, location, and formation as well as the criteria for the analysis in a structural and semantic context. This proposed approach for the analysis; has been applied on, nine house samples located in the village of Demircilik, Aylioğlu, İnköy of the district of Hafik, and in the villages of Gazibey, Çongar in the region of Elbeyli; in the village of Kaymak in the district of Şarkışla; in the village of Demircilik in the district of Ulaş and in the village of Yarhisar in the district of Kangal. With the proposed approach, the findings peculiar to the houses with lantern roof have been provided.

With the findings obtained, it has been determined that the lantern roof is a functional, impressive, rational, thrifty, spatial element with picturesque image characteristics. The houses with lantern roofs are shows original formation in spatial, formal and structural context.. They are a yield of intercultural as a result of their originary connections. They have a dynamic and sustainable structure with an articulated and fractured building organization. The houses with lantern roof emerging as a result of natural, environmental, economic, and cultural factors is an indication of the unity of house-human-animal-nature and a reflection of the entire universe. Houses with lantern roof are a reflection of the local with its housing components and structural formation. They are the common yield of different belief systems and the response of humanity to the nature on a common ground with an unchanging style. As a result; an approach has been brought to the local house typology in the context of spatial reading, with the findings obtained by the analysis of residential housing.

Keywords: house with lantern roof, lantern, lantern roof, rural housing, Sivas.

ÖNSÖZ

‘Tüteklikli Konutun Çözümlemesine Yönelik Bir Yaklaşım Önerisi Sivas Kırşsal Örneği’ başlıklı tez çalışmam, doktora diplomasından çok daha fazlasını kazandığım uzun bir süreci kapsamaktadır. Sürecin başından sonuna kadar katkılarıyla çalışmama yön veren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bana yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet UYSAL’a,

Değerli görüşlerinden yararlandığım, tez izleme komitesinde yer alan hocalarım Sayın Prof. Dr. Dicle AYDIN ve Sayın Doç. Dr. Uğur TUZTAŞI’na,

Tezimin tamamlanmasında katkıları esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Sare SAHİL ve Sayın Prof. Dr. Zeliha Hale TOKAY’a,

Tüm hayatım boyunca her zaman yanımda oldukları hissettiğim canım aileme ve moral veren çalışma arkadaşlarıma,

Yoğun çalışma dönemlerimde her türlü özveride bulunan ve sevgisiyle bana destek olan hayat arkadaşım, değerli eşim Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Evren BERK’e ve büyük bir sabırla tezin bitmesini bekleyen, hayatımın anlamı şükür sebebim, canımın içi oğlum Kaan’a;

Sonsuz teşekkürlerimi en içten dileklerle sunarım.

Oğlum Kaan’a...

Gülsün NAVRUZ BERK
KONYA-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİL DİZİNİ	x
TABLO LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı.....	2
1.2. Tezin Yöntemi ve Kapsamı.....	3
1.3. Kaynak Araştırması.....	5
2. KONUTUN ÇÖZÜMLENMESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR, KIRSAL KONUT VE TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ	9
2.1. Konutun Çözümlemesine İlişkin Yaklaşımlar	9
2.1.1. Tarihsel/Kökensel Çözümleme Yaklaşımı.....	10
2.1.2. Mekânsal Çözümleme Yaklaşımı.....	11
2.1.3. Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümleme Yaklaşımı.....	13
2.1.4. Yapısal Çözümleme Yaklaşımı.....	16
2.1.5. Anlamsal Yaklaşımlar.....	17
2.1.6. Karakteristik Mekân- Mekânsal Öge Özelinde Çözümleme Yaklaşımı.....	19
2.2. Kırsal Konut Kavramı.....	20
2.3. Tüteklikli Örtü.....	21
2.3.1. Tüteklikli Örtünün Varlığına Ortaya Koyan Araştırmalar ve Coğrafi Yayılış	23
2.3.2. Kırsal Konutta Tüteklikli Örtü.....	27
2.4. Bölüm Sonucu.....	28
3. TÜTEKLİKLİ KONUTUN ÇÖZÜMLENMESİNE İLİŞKİN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ.....	30
3.1. Tüteklikli Konutta Kökensel Bağlamda Çözümleme	31
3.1.1. Tüteklikli Konutun Arketipi ve Tarih Öncesi Konutlarla Benzerlikleri Bağlamında Çözümleme.....	31
3.1.2. Tüteklikli Konutta Göçebe Yaşam Biçimi Bağlamında Kökensel Çözümleme	36
3.2. Tüteklikli Konutta Mekânsal Bağlamda Çözümleme	44
3.3. Tüteklikli Konutta Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümleme	56

3.4. Tüteklikli Konutta Yapısal Bağlamda Çözümleme	64
3.5. Tüteklikli Konutta Anlamsal Bağlamda Çözümleme	69
3.6. Bölüm Sonucu	79
4. SİVAS İLİ ÖRNEKLEM TÜTEKLİKLİ KIRSAL KONUTLARININ ÇÖZÜMLENMESİ.....	82
4.1. Sivas	82
4.1.1. Çalışma Alanı Sivas Kırsalı	84
4.2. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutların Çözümlemesi.....	90
4.2.1. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Konutların Kökensel Bağlamda Çözümlemesi	90
4.2.2. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Konutların Mekânsal Bağlamda Çözümlemesi	100
4.2.3. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlemesi	136
4.2.4. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutların Yapısal Bağlamda Çözümlemesi	146
4.3. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Konutlarda Anlamsal Bağlamda Çözümlemesi	157
4.4. Değerlendirme.....	161
5. SONUÇ	175
KAYNAKLAR	178
EKLER	190

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 2. 1. Tüteklikli Konutun Çözömlenmesine İlişkin Kavramsal Altyapı.....	9
Şekil 3.1.1. 1. Botay Yerleşimi Restitüsüonu.....	31
Şekil 3.1.1. 2. Kuzey Amerika’da görölen çukur konut örneği	32
Şekil 3.1.1. 3. Tüteklikli konutlarla benzer biçimleniş gösteren neolitik kökenli konutlar	33
Şekil 3.1.1. 4. Tüteklikli konutlarla benzer biçimleniş gösteren neolitik Çatalhöyük Konutları.....	34
Şekil 3.2. 1. Bilinen ilk Tüteklikli Konutun Mekânsal Özellikleri	44
Şekil 3.2. 2. Tunç Çağına Tarihlenen Tüteklikli Konutta Biçimleniş	45
Şekil 3.2. 3. Muş, Hasköy tüteklikli konutları-insan-hayvan ayrışmasını üst örtüyle sağlanması (Akın, 1985’ni betimlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir)	46
Şekil 3.2. 4. Muş, Hasköy Tüteklikli Konutları-Mekânsal Ayrışma-Eklemlenme (Akın, 1985’ni betimlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir)	47
Şekil 3.2. 5. Şarkışla Emlak Hüyük Tüteklikli Konutları-Bitişik Yapılanma	48
Şekil 3.2. 6. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri	49
Şekil 3.2. 7. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri Evlik Biçimlenişi	49
Şekil 3.2. 8. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri Ahır Biçimlenişi.....	50
Şekil 3.2. 9. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri Konut Bileşenleri Bağlantı Şeması.....	50
Şekil 3.2. 10. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konutları-Bitişik Yapılanma.....	51
Şekil 3.2. 11. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konut Planları.....	51
Şekil 3.2. 12. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konut Evlik Biçimlenişi	52
Şekil 3.2. 13. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konutlarında Tüteklikli Örtülü Mekânlar ...	52
Şekil 3.2. 14. Şarkışla Sivrialan Tüteklikli Konutları.....	53
Şekil 3.2. 15. Şarkışla Sivrialan Tüteklikli Konutları-Mekânsal Eklemlenme Şeması.....	54
Şekil 3.2. 16. Şarkışla Sivrialan Tüteklikli Konutları-Evlik Biçimlenişi	54
Şekil 3.2. 17. Erzurum Somonoğlu Konutu Tandır Evi Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	55
Şekil 3.3. 1. Tüteklikli konutta ısı kaynağı-ocak konumunun şematik gösterimi	58
Şekil 3.3. 2. Tüteklikli konutta ortak duvar kullanımı.....	59
Şekil 3.3. 3. Tüteklikli konutta teraslı yerleşim	60
Şekil 3.3. 4. Tüteklikli konutta topoğrafyanın biçimlenmeye etkisi	61
Şekil 3.4. 1. Botay konutunun restitüsüonu.....	65
Şekil 3.4. 2. Tunç Çağına Tarihlenen Tüteklikli Konutlar	66
Şekil 3.4. 3. Taş yığları-dikmeler ile oluşturulan tütekli örtü-.....	67
Şekil 3.5. 1. Kuzeydoğu Afganistan Nuristan Evi	71
Şekil 3.5. 2. Kuzeydoğu Afganistan- Nuristan- Brun Köyü Evlerinden Biri Evi	71
Şekil 3.5. 3. Tacikistan Pencikent Evi	71
Şekil 3.5. 4. Kuzey Afganistan’da bir evin ortada dört dikmeli kare mekanın cinsiyetlere göre ayrışması.....	72
Şekil 3.5. 5. Alevi inanışında düşünsel dokuz bölümde gerçekleştirilen ritüel ve yönleri	73
Şekil 3.5. 6. Çin kutsal mekan-Ming Tang’da dokuz bölüm ve oniki kenar sayısı.....	73

Şekil 4.1. 1. Sivas ilinin Türkiye’de ve İç Anadolu Bölgesi içerisinde konumu.....	83
Şekil 4.2.1. 1. Örneklem tüteklikli konutların neolitik kökenli çukur evlerle benzerliği	90
Şekil 4.2.1. 2. Örneklem tüteklikli konutların gömülü biçimlenişi –	91
Şekil 4.2.1. 3. Örneklem tüteklikli konutların neolitik Çatalhöyük konutlarıyla benzerliği	92
Şekil 4.2.1. 4. Çatalhöyük Konutları Tüteklikli Konut Tepe Aydınlatması Benzerliği	92
Şekil 4.2.1. 5. Tüteklikli mekânda aydınlık-karanlık karşılığı	93
Şekil 4.2.1. 6. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Mekânsal Bağlamda Çadıyla Benzerliklerinin Çözümlemesi	95
Şekil 4.2.1. 7. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Mekânsal Bağlamda Çadıyla Benzerliklerinin Çözümlemesi	96
Şekil 4.2.1. 8. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Mekânsal Bağlamda Çadıyla Benzerliklerinin Çözümlemesi	97
Şekil 4.2.1. 9. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Üst Örtü Bağlamında Çadıyla Benzerliklerinin Çözümlemesi	99
Şekil 4.2.2. 1. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Bitişik Konut Grubu - Tek Yapı Şeklinde Biçimlenmesi	100
Şekil 4.2.2. 2. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Yamaca Gömülü Biçimlenişi	101
Şekil 4.2.2. 3. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutların Sokakla Olan İlişki Durumu	102
Şekil 4.2.2. 4. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutlarında Avlu ve Bağlantı Mekânları	103
Şekil 4.2.2. 5. Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutlarda Mekân Eklemlenme Şeması	106
Şekil 4.2.2. 6. Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutlarda Evlik Mekânı	108
Şekil 4.2.2. 7. Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutlarında Ocaklık	109
Şekil 4.2.2. 8. Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutlarında Raflar	110
Şekil 4.2.2. 9. Örneklem Tüteklikli Mekânsal Konutlarında Seki	110
Şekil 4.2.2. 10. Örneklem Tüteklikli Evlik Üst Örtü Biçimlenişi	111
Şekil 4.2.2. 11. Örneklem Tüteklikli Konutlar Avlu (Hayat)	112
Şekil 4.2.2. 12. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Avlu (Hayat) Giriş Kapısı	113
Şekil 4.2.2. 13. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Avlu-Ocak	113
Şekil 4.2.2. 14. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Avluda Tüteklikli Örtü	114
Şekil 4.2.2. 15. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Ahıra Erişim	115
Şekil 4.2.2. 16. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Ahırda Tüteklikli Örtü	116
Şekil 4.2.2. 17. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Ahır-Samanlık İlişkisi	117
Şekil 4.2.2. 18. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Oda Biçimlenişi	118
Şekil 4.2.2. 19. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Oda	118
Şekil 4.2.2. 20. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Seki Odası	119
Şekil 4.2.2. 21. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Seki Odası	120
Şekil 4.2.2. 22. Hafik İnköy Seki Odası	121
Şekil 4.2.2. 23. Hafik Demircilik (I) Konuk Evi- Şarkışla Kaymak Köyü (VII) Misafir Odası	122
Şekil 4.2.2. 24. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Depolama Alanı Kiler	123
Şekil 4.2.2. 25. Örneklem Tüteklikli Konutta (IX) Aşkana- Tandır Evi	123
Şekil 4.2.2. 26. Ulaş Ekincioğlu Tuvalet Mekânı	124
Şekil 4.2.2. 27. Örneklem tüteklikli konutlarda mekanların sirkülasyon yoğunluğu	127

Şekil 4.2.2. 28. Örneklem tüteklikli konutlarında mekanların sirkülasyon yoğunluğu	128
Şekil 4.2.2. 29. Örneklem tüteklikli konutlarında kot farkları bağlamında ilişki dizisi	131
Şekil 4.2.2. 30. Örneklem tüteklikli konutlarında tüteklikli mekânlar, mekânda tüteklik konumu,	132
Şekil 4.2.2. 31. Örneklem tüteklikli konutlarında mekân geometrileri-mekânların mevsimlere göre kullanımı	134
Şekil 4.2.2. 32. Örneklem tüteklikli konutlarda mekân donatıları	136
Şekil 4.2.3 1. Örneklem tüteklikli konutlarda biçimlenmeye etki eden faktörler bağlamında çözümlenme	139
Şekil 4.2.3 2. Örneklem Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlenmesi	142
Şekil 4.2.3 3. Örneklem Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlenmesi	144
Şekil 4.2.4. 1. Tüteklikli Kırşsal Konutların Taş Duvar Biçimlenişleri	146
Şekil 4.2.4. 2. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutlarda Kapı-Pencere Lento Detay	146
Şekil 4.2.4. 3. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutların Yapısal Bağlamda Çözümlenmesi	148
Şekil 4.2.4. 4. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutların Yapısal Bağlamda Çözümlenmesi	150
Şekil 4.2.4. 5. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutlarda Tüteklikli Örtü	151
Şekil 4.2.4. 6. Bindirme, Karaboğaz Tekniğı	152
Şekil 4.2.4. 7. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutlarda Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	154
Şekil 4.2.4. 8. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutlarda Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	155
Şekil 4.2.4. 9. Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutlarda Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	156

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.2. 1. Tez Çalışması'nın Yöntem Aşamaları.....	3
Tablo 2.3.1.1. 1. Tüteklikli örtünün varlığına ilişkin tarihsel metinler.....	24
Tablo 4.2.2. 1. Örneklem Tüteklikli Kentsel Konut Bileşenleri.....	107
Tablo 4.4. 1. Tüteklikli Örtünün Özellikleri - Karşılaştırılması.....	162
Tablo 4.4. 2. Tüteklikli Örtünün Kökensele Bağlamda Çözümlemesine İlişkin Karşılaştırmalı Değerlendirme.....	163
Tablo 4.4. 3. Tüteklikli Konutların Karşılaştırmalı Mekânsal Bağlamda Çözümlemesine İlişkin Değerlendirme.....	167
Tablo 4.4. 4. Tüteklikli Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Değerlendirmesi.....	171
Tablo 4.4. 5. Tüteklikli Konutların Karşılaştırmalı Yapısal Bağlamda Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme.....	173

KISALTMALAR

Kısaltmalar

TDK: Türk Dil Kurumu
MGM: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
ÇŞB: Çevre Şehircilik Bakanlığı
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

1. GİRİŞ

İnsanların yaşamlarını sürdürmek için en temel biyolojik ihtiyaçlardan birisi olan barınma ve korunma gereksinimini karşılayan konut, çok boyutlu komplike sistemler bütünüdür. Konut, barınma gereksinimini karşılayan, güvenli, korunaklı kalıcı yapısal özelliklere dayalı maddi ve fiziki bir yapıdır. Konut, insan-çevre etkileşiminin karşılığı olarak çevresel bir üründür. Konut, toplum kimliğini, toplumun yaşam biçimini, topluma ait değerleri, dünya görüşlerini, inanışları, insanların birbirleri ve çevreyle olan ilişkilerini, insanların rollerini, aile içi ilişkilerini yansıtan kültürel bir göstergedir. Konut, iletişim dili mekân barındıran anlamlar üreten ve anlam barındıran bir üründür.

Konut biçimlenişi, tarih öncesi çağlardan itibaren; üretim-tüketim şekli, gereksinimler doğrultusunda ortaya çıkan, doğa ile uyumlu, yalın, özgün bir formda, anonim nitelikli, işlevsel yoğunluklu mekânlar ile başlamıştır. Üretim-tüketim şeklinin değişime uğraması ile başlayan sanayileşme ve beraberindeki modernleşme kavramı konut biçimlenişlerini de etkilemiş, konutta değişim-dönüşüm süreci başlamıştır. Değişim-dönüşüm süreci öncesi topluma ait verilerin en saf şekliyle somutlaştırılan mekânsal dizilimi, biçimlenişi, işlevsel ve yapısal özellikleri yansıtan kentsel konut kavramı bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Farklı disiplinlerce farklı boyutlarla araştırma alanı olan kentsel konutun tarihi, kökensele açılmaları ortaya çıkan parametreleri, biçimleniş nedensellikleri, işlevsel özellikleri, arka planındaki anlamsal değerler, onun bütünsel bağlamda çözümlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, M.Ö. 3700-3500'lü yıllara dayanan geçmişi, farklı coğrafyalarda aynı biçimlenişin görülmesi ve tarihsel sürekliliği sebebiyle norm haline gelmiş tüteklik olarak isimlendirilen 'tüteklik' ve baca ile karakterize olmuş 'Tüteklikli Kentsel Konutlar' özelindedir. Tüteklikli kentsel konutlar; bütünsel bağlamda çözümlenmesi gereken kültürel miras niteliğindedir.

1.1. Tezin Amacı

Yaşama, doğaya ve çevre koşullarına uygun, olanaklarla ihtiyaçların koşutluğunu gösteren, biçimin işlevi izlediği, en azla en akılcı çözüme ulaşmayı hedefleyen, katımcılık anlayışıyla biçimlenen kırsal konut; toplumun yaşam biçiminin göstergesidir. Kırsal ve kırsal konut kavramının topluma ait yaşam biçimini yansıması olgusu; sanayi devriminden sonra kırsal- kentsel kavramların ön plana çıkmasıyla önem kazanmıştır. Sanayi devrimi olarak adlandırılan ekonomik ve toplumsal devrimle birlikte, dünya ekonomisinin akış değişmiş, bu akışın topluma yansıması olarak kırdan kente göçler gerçekleşmiş, kentleşme olgusuyla birlikte yaşam biçimleri farklılaşmaya başlamış ve yapıyaşam kültürü değişime uğramıştır. Bu bağlamda kültürel miras niteliğindeki sanayi öncesi toplumun yapıyaşam biçimi ilişkisini yansıtan kırsal konutlara ilişkin çalışmalar 1960'lı yıllardan sonra önem kazanmıştır.

1960'lardan sonra kırsal konutlarla ilgili yapılan çalışmalar arasında mekânsal ve biçimsel özgün bir biçimleniş sergileyen tüteklikli konutlar özelinde çalışmalar kırdan kente bir yer tutmuştur. Bu özgün biçimlenişin nedenselliklerinin, çıkış noktasının bütünsel bağlamda bir çalışmada yer almaması konusunun seçilmesinde etkili olmuştur. Tüteklikli konut; tarihsel varlığı kökeni, özgün biçimlenişi, biçimleniş nedensellikleri, yapısal özellikleri, konut bileşenleri ve işlevleri, anlamsal arka plan bağlamında çözümlenmesi, mimarlık yazın alanına kazandırılması gereken kültürel miras niteliğinde mimari bir üründür. Bu bağlamda 'Tüteklikli Kırsal Konut' olarak adlandırılan kırsal konutların bütünsel bağlamda çözümlenmesi çalışmanın ana amacı olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu ana amaç; tüteklikli kırsal konutların; çözümlenmesinin nasıl bir yöntemle gerçekleştirileceği problemini de ortaya çıkarmıştır. Bu problemin çözümü bağlamında tüteklikli kırsal konutların çözümlenmesine ilişkin yaklaşım önerisi sunulması çalışma alanı olarak belirlenen Sivas kırsal-tüteklikli konutlarının bu yöntem dâhilinde analiz edilmesi ve tüteklikli konuta özgün açılımların ortaya konması amaç olarak belirlenmiştir.

1.2. Tezin Yöntemi ve Kapsamı

Kırsal mimaride özgün biçimlenişi ile dikkat çeken tüteklikli kırsal konut, kültürel miras niteliğinde mimari bir üründür. Tez çalışması tüteklikli örtü içeren kırsal konutta çözümlenmeye ilişkin yaklaşım önermeyi amaçlamaktadır. Belirlenen amaç doğrultusunda tüteklikli konutun nasıl bir yöntemle çözümlenebileceğine yönelik yaklaşım önerisini doğru bir bakış açısıyla oluşturulabilmesi için; konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşımlar, kırsal konut ve tüteklikli örtü kavramları kavramsal boyutta ele alınarak teorik altyapı oluşturulmuştur. Tüteklikli konutun çözümlenebilmesi amaç ve problemi doğrultusunda literatür araştırmasına dayalı veri toplama yöntemi ile elde edilen tüteklikli konut örneklerine ilişkin verilerin analizi ile tüteklikli konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşım önerisi geliştirilmiştir. Önerilen yaklaşımın denemesi yerinde gözlem yöntemi ile tespit edilen, Sivas kırsal tüteklikli konutlarında uygulanması, yöntemin geçerliliği sağlanması, elde edilen verilerin analiz edilerek yorumlanmasıdır.

Tez çalışması kapsamında yöntem izlencesi Tablo 1.2.1 de belirtilmiş; bilgi birikimi oluşturma- konu tespiti; kaynak ve yöntem araştırmaları çözümlenmeye yönelik altyapının oluşturulması çözümlenme önerisinin geliştirilmesi, çalışma alanının seçimi, sentez- yorumlama olmak üzere beş aşamadan oluşan bir sürece dayandırılmıştır.

Tablo 1.2. 1. Tez Çalışmasının Yöntem Aşamaları

Aşamalar	Yöntemler
Bilgi Birikimi Oluşturma Ön Bilgilenme, Konu Tespiti	Anahtar kelimeler girilerek kütüphane araştırması, Yök, Ulakbim, açık erişim-abone veri tabanları ile tarama, yazılı, çizili, görsel veri toplama
Kaynak ve Yöntem Araştırması	Literatür taraması, kaynak araştırması, konuta yönelik bakış açıları, konut çözümlenme yaklaşımlarının incelenmesi
Çözümlenmeye Yönelik Altyapının Oluşturulması, Çözümlenme Önerisinin Geliştirilmesi	Tüteklikli konuta ilişkin kaynak araştırması, literatür taraması, sayısal, sözel, görsel veri toplama
Çalışma Alanının Seçilmesi	Yerinde Tespit, Alan Çalışması, Gözlem Çalışmaları, Sözlü İletişim ile veri toplama, elde edilen verilerin autocad ortamına aktarılması
Sentez- Yorumlama	Elde edilen verilerin geliştirilen yöntem önerisi bağlamında yorumlanması

İlk aşama: Araştırma alanındaki anahtar kelimeleri ile yazılı - çizili, görsel veri toplama amacıyla literatür/kaynak taraması yapılmıştır. Literatür/kaynak taraması kapsamında; yurtiçinde (doktora tezleri, kitaplar, makaleler) ve yurtdışında yapılan bilimsel-akademik çalışmalar incelenmiştir. Anahtar kelimeler kullanılarak yapılan literatür taraması, çalışmanın kavramsal altyapısının oluşturulmasına ve tüteklikli konut bağlamında çalışılmayan ve eksik konuların tespit edilmesinde ön bilgilenme bağlamında yarar sağlamıştır.

İkinci Aşama: belirlenen tez konusu kapsamında konut çözümlemelerine yönelik kaynak/literatür araştırmaları yapılarak; konutların hangi bakış açılarıyla ve hangi yönleriyle ele alındığını tespit ve konut çözümleme yaklaşımlarının sınıflandırılması içermektedir.

Üçüncü Aşama: Tüteklikli konut özelinde yapılan araştırmalara yönelik literatür taraması içermektedir. Tüteklikli konutla ilgili yapılan araştırmaların çözüm önerisinin oluşmasını sağlama bağlamında önem taşımaktadır.

Dördüncü Aşama: Öncelikle üçüncü aşamadaki tüteklikli konut biçimlenmesi dikkate alınarak 'google earth', 'google map' uydu görüntüleri üzerinden, tüteklikli konut örneklerinin olabileceği köy yerleşimlerinin tespitini, ardından belirlenen köy yerleşimlerinin muhtarlar ile iletişime geçilerek, tüteklikli konutların varlığını teyidini ve 2019 yılının ağustos ayında yerinde tespit, gözlemleri içermektedir. Tespit edilen tüteklikli konutlar bilgisayar destekli program 'autocad' ortamına aktararak tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Beşinci Aşama: Tüteklikli konutun çözümlemesine ilişkin yaklaşım önerisi; çalışma alanında uygulanması, elde edilen veriler yorumlanarak tüteklikli konutlara özgü açılımlar getirilmiştir.

Çalışma kapsamındaki tüteklikli kırsal konutlar; kullanılan yapı malzemesinin çevre faktörlerinin etkisiyle yok olması, kentleşme, göç hareketleri, gereksinimlerin-ekonomik koşulların, yaşam standartlarının vb. değişimi sebebiyle güncel ihtiyaçlara yönelik konutların inşa edilerek öncekilerin yıktılması gibi nedenlerle bütünüyle korunabilmiş olarak günümüze taşınmamıştır. Günümüze ulaşabilen örnekler; Anadolu coğrafyasında Sivas kırsalında Hafik, Şarkışla, Ulaş, Kangal ilçeleri, Elbeyli yöresinde bulunan köylerde yerinde yapılan gözlemler ile tespit edilmiştir. Bu bağlamda alan çalışmasının kapsamı Hafik Demircilik, Aylioğlu, İnköy; Elbeyli Gazibey ve Çongar,

Şarkışla Kaymak köyü, Ulaş Demircilik köyü, Kangal Yarhisar köylerinde seçilen tüteklikli konutlar oluşturmaktadır.

Tüteklikli örtünün çekiş noktasının konut olduğu varsayımın konutun mimari söylem alanının temel yapıtaşının oluşturulmasın sebebiyle çalşmanın kapsamın tüteklikli örtü ihtiva eden konutlar ile sınırlanmış, konut dışı mimari yapılar kapsam dışı bırakılmıştır. Çalşma kapsamında ele alınan, tüteklik adı verilen açıklıkla adlandırılan tüteklikli örtü bindirme tekniği ve ahşap yapı malzemesi ile oluşturulmaktadır. Bindirme tekniği ve taş, tuğla yapı malzemeleri ile oluşturulan örtü sistemleri ise çalşmada kapsam dışı bırakılmıştır.

1.3. Kaynak Araştırması

Bu tez çalşması kapsamında öncelikle tezin problematiğini oluşturan konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşımlara; çeşitli belge ve arşiv taraması yapılarak ulaşılmıştır. Konutların çözümlenmesi bağlamında birçok araştırmacının farklı bakış açıları ile ortaya koyduğu çalşmalar incelenmiştir. Bununla birlikte çalşmanın amacı karakteristik örtü ile özelleşen tüteklikli kırsal konutların nasıl bir yöntemle çözümlenebileceği problematiğinin altyapı bağlamında tüteklikli örtü ve kırsal konut kavramların ardından tüteklikli konut özelinde araştırma yapan araştırmacıların konu hakkında gözlem, tespit ve söylemleri irdelenmiştir. Tüteklikli konutun çözümlenmesi bağlamında önerilen yaklaşımın uygulanabilmesi için ise seçilen alana ilişkin veriler taranmıştır. Problemin çözümüne yönelik yaklaşım önerisi oluşturabilmek, önerilen yaklaşım önerisinin çalşma alanında uygulayabilmek ve tüteklikli konuta ilişkin çıkarımlarda bulunulabilmek bağlamında tez çalşmasına katkı sağlayan kaynak araştırması şu şekilde sınıflandırılmıştır.

Tüteklikli örtü, Tüteklikli Kırsal Konutun Çözümlenebilmesi Bağlamında Kaynak Araştırması Özgün biçimleniş gösteren tüteklikli konutların çözümlenmesi amacı doğrultusunda öncelikle varlığa ve yayılma ilişkin verilere erişilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda; Ksephon'un 'Anabasis: On binlerin Dönüşü' ve Vitruvius'un 'De Architecture' adlı kitaplarında bulunan betimlemeler, Orta Asya coğrafyasında arkeolojik kazı çalşmaları sonucunda tespit edilen 'basamaklı piramidal örtü' örnekleri, bilinen ilk tüteklikli konut örneklerinin milattan önceki yüzyıllara tarihlenmesi bağlamında önem taşımaktadır. Kutlu (2020)'nin çalşmasında belirttiği başta Victor Zaibert (1993, 2009, 2019) olmak üzere arkeologların arkeolojik kazı

çalışmaları tütelikli konutun varlığını ortaya konmasın tütelikli konutların mimari biçimlenişlerini, yapım tekniklerini aktarmasın bağlamında çalışma kapsamında önem taşımaktadır. Sözen ve Tanyeli (2003), Eldem (1954), Oğuz (2011), Akın (1985; 1991), Kademoğlu (1977), Choi (2017), Le Coq (1925), Strzygowski (1918) adlı araştırmacılar ise; tütelikli örtünün farklı şekilde isimlendirilmesine vurgu yaparak aynı biçimlenişin varlığından ve yayılımindan söz etmeleri sebebiyle tez çalışmasına katkı sağlamışlardır.

Tütelikli konut ile ilgili araştırma yapan Akın (1985, 1991), Kademoğlu (1977) ve Kutlu (2020)'nin çalışmaların tez çalışmanın üçüncü bölümünde önerilen tütelikli konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşımın çatkışının oluşturulmasın bağlamında önem taşımaktadır. 1977 yılında I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri kitabında 'şarkışla Yöresinde Orta Bacalı Evler' başlıklı makalesinde Kademoğlu; şarkışla Ortaköy, Emlak Hüyük, Sivrialan, Mescit ve Beyyurdu köylerinde orta bacalı evler olarak tanımladığın tütelikli konutları ele almıştır. Kademoğlu çalışmasında orta bacalı evlerin bulunduğu köylerin ve evlerin konumunu, mimari şemaların ve ortabacalı üst örtünün biçimlenişini açıkladığtır. Akın; 1985 yılında yayımlanan 'Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Ev Tiplerindeki Anlam' başlıklı doktora tezinde; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaygın ev tipleri olarak adlandırıldığın konut örneklerine yer vermiş, bindirme kubbeli ev, hilani, eyvanlı ve tütelikli ev olarak sınıflandırdığın ev tiplerini ele almıştır. Tütelikli evlerin, oluşuma sebep olan özdeksel (zorunlu) etmenleri, coğrafı dağılımın tütelikli evlerle ilgili ortak özellikler gösteren diğer yapı tiplerini aktararak tütelikli konuta ilişkin açılımlar getirmiştir. Akın (1991) 'Tütelikli Örtü Geleneği: Anadolu Cami ve Tarikat Yapılarında Tütelikli Örtü' başlıklı makalesinde tütelikli örtünün; konutla başladığın geniş bir coğrafyada yayılımını göstererek gelenekselliğini ve anı nitelikli yapılarla kullanımını sürdürdüğünü belirtmiştir. Tütelikli örtünün bu çalışmada konutla başladığının belirtilmesi ve bunu destekleyen verilerin tespiti tez çalışmasında konutlar üzerinde olmasın sağlamıştır. 90'li yıllarda yapılan çalışmaların ardından Kutlu; 2020 yılında 'Orta Asya'da Tütelikli (Kırlangıç) Örtünün Kökeni ve Tarihi Gelişim Aşamaları Üzerine Bir Değerlendirme' başlıklı makalesinde bilinen ilk tütelikli konut örneğinden başlayarak tütelikli örtünün tarihsel gelişimini açıkladığtır. Bilinen ilk tütelikli konut örneğinin ve çağlar boyunca devamlık gösterdiği belirtilen tütelikli konutların; mekânsal, işlevsel, yapısal özellikleri bu çalışma ile aktarılmıştır. Kademoğlu ve Akın' nın yerinde tespit, gözlem ile çizerek ve betimleyerek aktardığın örnekler, Kutlu'nun da arkeolojik

verilerle desteklediği çalışmaların tez çalışmasına önemli oranda katkı sağlamış, yönetime ilişkin yaklaşım bu bağlamda geliştirilmiştir.

Bunların yanı sıra; Köşklü ve Tali ‘Geleneksel Erzurum Evlerinde Tandirevi (Mutfak) ve Mimarisi’ başlıklı çalışmalarında, ahşap tüteklikli örtüye sahip olan tandirevlerinin mimari biçimlenişini aktararak, tüteklikli örtülü tandirevlerinin kökenini Orta Asya’ya ve Neolitik döneme kadar inen yer evi (çukur ev) dayandırılarak belirtilerek kökene ilişkin açıklamalar getirmiştir. Geleneksel Erzurum Evlerinde Kılıngıç Örtünün Kuruluşu ve Son Kılıngıç Örtü Ustaları Alacakanat adlı eserinde Özkan (2013) örtü sisteminin uygulama aşamalarını aktarmıştır.

Konutun çözümlenmesi bağlamında kaynak araştırması Tüteklikli konutun çözümlenebilmesi problematiğinin kavramsal altyapısını oluşturacak şekilde konuta ilişkin çözümlenme yaklaşımlarını içeren kaynaklar tez çalışmasına katkı sağlamıştır. Araştırmacıların konutu ele alış biçimleri sınıflandırılarak, çözümlenme önerisine ilişkin altlık oluşturulmuştur. Konutu ele alış biçimi bağlamında;

Eldem (1954), ‘Türk Evi Plan Tipleri’ adlı eserinde Türk evinin kökenine ilişkin tespitlerde bulunmuş ve Türk Evi’ni plan tiplerini ‘sofa’ merkez kabul edilerek sınıflandırarak çözümlenmiştir. Bektaş (2001) ‘Halk Yapı Sanatı’ isimli eserinde Anadolu, Balkanlar, Ege adalarında incelediği evlerin oluşum sürecini on iki maddelik (uygunluk, akılcılık, içten düşünme vb.) ilkesel kararlara dayandırmıştır. Arseven (1984) ‘Türk Sanatı’ adlı kitabında Türk evinin yapı malzemelerinden bahsederek, oluşuma etki eden faktörün gelenekler ve iklim şartları olduğu belirtmiştir. Cansever (2002) ‘Türk Evinin mimarisi’ başlıklı eserinde Türk evinin temel biriminin ‘oda’ olduğunu belirterek; odanın kökenini, fonksiyonel niteliklerini otağ üzerinden sorgulamış, evlerin topoğrafyaya uygun biçimlenmesinin nedeninin İslam inanışında ilahi iradeye kayıtsız şartsız uyulması kuralına bağlamıştır. Evi, anlam boyutunda ele almış, eve insanlar tarafından yüklenen anlamları sıralamıştır. Bunların dışında Ögel (1986), Çoruhlu (1998), Küçükerman (1985), Kök (2014) ‘ün konuta ilişkin yaklaşımların tez çalışmasında ikinci bölümünde anlatılmıştır.

Çalışma Alanına İlişkin Kaynak Araştırması Çalışma Alanı olarak belirlenen Sivas ve belirlenen köyler üzerinde belge, arşiv taraması yapılmıştır. Sivas’ın ilişkin Sivas Valiliği tarafından hazırlanan dokümanlar, Sivas Kültür Envanteri (Url-8), Sivas İl Yıllığı (1967), Mutlu (2010)’nun ‘Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sivas ve ilçeleri’ ve Ökse (1999)’nin ‘Sivas Yüzeysel Araştırmaları başlıklı çalışmaların tez çalışmasında katkı sağlamıştır. Çalışma alanı Sivas kırsalında bulunan köylerin hâlihazırda Sivas İl

Özel idaresi aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışma alanları (Hafik Demircilik, Aylioğlu, İnköy köyleri, Elbeyli Gazibey, Çongar, Şarkışla Kaymak, Ulaş Demircilik, Kangal Yarhisar) tarihine ilişkin verilerin yetersizliği sebebiyle ise köylere ilişkin web sitelerinden yararlanılmıştır. Hane sahipleri, köy halkı tarafından sözlü iletilen veriler de kaynak olarak çalışmaya katkı sağlamıştır.

2. KONUTUN ÇÖZÜMLENMESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR, KIRSAL KONUT VE TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ

İnsanların temel gereksinimlerinden barınma ihtiyacına cevap niteliğinde konut, tarih boyunca araştırmacıların ilgisini çekmiş; konutu çeşitli yönleriyle ve farklı bakış açılarıyla ele alarak çözümlenmesine yönelik yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu bölümde konutun çözümlenmesinde ortaya konan yaklaşımlar, kırsal konut ve tüteklilikli örtüye ilişkin veriler aktarılarak özgün çatıörtüsüyle karakterize tüteklilikli konutun çözümlenmesine ilişkin kavramsal alt yapı oluşturulmuştur (Şekil 2. 1).

Şekil 2. 1. Tüteklilikli Konutun Çözümlenmesine İlişkin Kavramsal Altyapı

2.1. Konutun Çözümlenmesine İlişkin Yaklaşımlar

İnsanların fiziksel, psikolojik ve sosyo-ekonomik gereksinimlerine cevap veren fiziksel yapı olarak konut; çok boyutlu disiplinler arası bir kavram olup; kompleks sistemler bütünüdür. Bu bağlamda konut araştırmaları birbirinden farklı birçok disiplininin ilgi alanına girmekte; mimarlar, toplum bilimciler, antropologlar, coğrafyacılar, folkloristler, vernakülistler, sanat tarihçileri ve mimarlık tarihçilerinin araştırma konusu olmaktadır. Disiplinler ve çok boyutlu bir kavram olan konuta yönelik bakış açıları, konutun ele alınış biçimleri, konutun okunmasına yönelik yaklaşımlar, konuta ilişkin sınıflandırmalar bu bölümde ele alınmış, konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşımlar derlenerek sınıflandırılmıştır.

Bu bölümde ele alınan konut kavramı kârsal, geleneksel, vernaküler, anonim olarak isimlendirilen konutlara özgüdür. Bu bağlamda çözümlenme yaklaşımları sanayileşme öncesi toplumun gereksinimleri doğrultusunda (Aran, 2015), doğayla bütünleşmiş, doğanın sunduklarıyla şekillenmiş, çoğunlukla konut sahibi ya da yerel yapı ustaları tarafından geleneksel tekniklerle, kültür birikimine ve gelenek çizgisine doğaçtan eklenerek (Sözen, 2012) inşa edilmiş olan konutların çözümlenmesine ilişkin yaklaşımları içermektedir.

2.1.1. Tarihsel/Kökensel Çözümlenme Yaklaşımı

İnsanlık tarihi kadar eski olan konut üretimi; insanın, içinde bulunduğu çevre koşullarına uyum için bazı önlemler almak zorunda olması sebebiyle yüz binlerce yıllık bir süredir çeşitlenerek devam etmektedir (Sey ve Önal, 1999). Yüzbinlerce yıllık tarihiyle çeşitlenerek süregelen konut üretimi; tarihsel bakış açısıyla çağlar, dönemler bağlamında araştırmacılar tarafından ele alınmış, tarihsel akış içerisinde konut gelişimi, değişimi incelenmiştir. Örneğin; Sey ve Önal (1999) derledikleri çalışmada; konutun neolitik dönemden başlayarak 20. Yüzyıla kadarki döneminde mimari biçimlenişlerini ele almışlar, konuta ilişkin tarihsel bağlamda açıklamalar getirmişlerdir.

Konutta tarihsel yaklaşımın yanısıra konutun kökeni; nasıl ortaya çıktığı, neye, nereye dayandığı sorusunun çözümüne ilişkin arayışlar da mevcuttur. Köken kelimesi; ‘bir şeyin çıktığı, dayandığı temel, biçim, neden veya yer, menşe ve soy-aslı’ olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2011). Konutta köken arayışları ‘köken’ kelimesinin tanımıyla ilişkili olarak ‘dayandığı temel, biçim’ bağlamında kendinden önce var olduğu belirtilen biçimlenişle benzerliklerinin ortaya konması şeklindedir. Barınma ihtiyacının insanlık tarihi kadar eski olması (Sey ve Önal, 1999) ve mağara - insan arasındaki ilişkinin de insanlık tarihinin başlangıcına dayandığı (Taşkın, 2008) ilk konut örneklerinin mağaralar olduğu (Eyüce, 2005) varsayımını desteklemektedir. Bu bağlamda insanlık tarihi kadar eski olduğu varsayılan mağara biçimlenişinin ve kullanım düzeninin erken neolitik dönemde varlığı belirtilen dairesel planlı, tek yapı birimli, taban çukurlaştırılmış, çatı ağaç dalları ile örülmüş ve çamurla sıvanmış konutların (Eyüce, 2005; Taşkın, 2008) üretim sürecinde etken rol oynadığı kökensel dayanağı oluşturduğu düşünülmektedir (Taşkın, 2008). Birçok kültürde karşılaşılan üstü kubbeli yuvarlak yapı tipinin, çadır formunun varisi olduğunu belirten Arseven (1956) ise bu yapı tipinin kökenini çadıra bağlanmıştır. Bir başka örnekte de; göçebe

yaşam biçiminin ürünü yuvarlak planlı üstü kapalı konutlar olarak adlandırılan göçer çadırların, Türk evi odaların kökeni olduğu öne sürülmektedir (Küçükerman, 1985). Küçükerman (1985), geleneksel konut odasının Orta Asya göçer çadırından türediğine ve oda iç düzeninin, çadır düzeninin aynısı olduğunu ifade etmektedir. Kuban (1995), çadırdaki yaşam düzeni ile geleneksel yaşam biçiminin ürünü olan odaların düzenlenmesinin benzerlik göstermesi sebebiyle ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir. Çadırların bir arada buldukları durumda ortada kalan boşluğun ise ileride sofabu oluşturacağı belirtilerek, sofaların kökeni çadır biçimlenişine bağlanmıştır (Aksoy, 1963; Küçükerman, 1985; Günay, 1998). Göçebelik döneminde çadırların bir araya gelmesiyle oluşan, etrafı çevrelenmiş ortak alanın; Türk evinde iç avlu olarak devamlılık gösterdiği belirtilmekte, Türk evinde görülen dış kapalı olgusunun göçebelik dönemine dayandığı (Cansever, 2002; Turgut, 1990) öne sürülmektedir. Eruzun (1989); sofasız ev tipinin en ilkel halinin yörük çadırlarında görüldüğünü ifade ederek; yörük çadırında (karaçadır) yük çuvallarının diziliş biçimi ile mekânın ikiye bölünebildiğini, yayla evinde ise benzer şekilde mekânın hasır paravanla bölündüğünü belirterek kullanımın benzerliğine vurgu yapmıştır. Eyüce (2005); avlulu evin başlangıcı ve gelişimini inceleyen çalışmasında ise avlulu evin ilk örneklerini; dayandığı temel, biçim bağlamında Çatalhöyük, Aşıklıhöyük yerleşimlerine dayandırmıştır. Bir başka bakış açısıyla Kök (2014), çadır formunun; odalar için esin kaynağı olduğunu ve Orta Asya'dan başlayarak yaygın gösterdiği belirtilerek formun çıkış noktası olarak coğrafyaya vurgu yapmıştır.

Belirtilen yaklaşımlar konutun, konut bileşenlerinin kökenini, başlangıç noktasını, nerden, nasıl kaynaklandığını sorgular nitelikte olup, kökene ilişkin açıklamalardır. Bu bağlamda tarihsel ve kökensel bakış açısı konutun çözümlenmesinde kriterlerden biri olarak görülmektedir.

2.1.2. Mekânsal Çözümleme Yaklaşımı

Newton'un mutlak mekân anlayışına göre mekân; içeriğinden bağımsız olarak fiziksel, geometrik, hacimsel, üç boyutlu nitelikleri dışındaki niteliklerinden soyutlanarak ifade edilen bir boşluktur (Usta, 2020). Ancak mekan; üretiminin çıkış noktası insanın; yaşayan, dinamik bir varlık olması sebebiyle; boşluktan çok öte, salt fiziksel özelliklerden ibaret olmayan, insan gereksinimlerine cevap veren, yaşam biçimini yansıtan, toplumsal, ekonomik, kültürel boyutları da olan kompleks bir

sistemdir. Mekân kavramı geometrisi, boyutlar, dizilimi, mekân organizasyonu, mekânın işlevsel özellikleri ile insanların yaşam biçimine, doğaya karşı verdikleri mücadele veya doğadan yararlanma biçimlerine, mekân üretim tekniklerine, dönemin bilgi teknoloji ve bilgi düzeylerine ilişkin verileri aktarmakta ve bu veriler insanın temel barınma ihtiyacının karşılanması konusunda en somut şekilde karşınza çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırmacılar; ilk konut örneklerinden başlayarak mekânın geometrisi, biçimlenişini, dizilimini, biçimleniş nedenlerini ve işlevlerini sorgulamakta; konut çözümlenmesine mekânsal açıdan yaklaşım sergilemektedirler.

Eyüce (2005); inşa edilen konutların en yalın örneklerinin tek yapı birimli, tek mekân ve dairesel tabanlı yapılar olduğu belirtmektedir. Bu biçimlenişin nedenlerini; köşeli geometrilere göre uygulanabilirliğinin kolaylığına, örgü şeklindeki kubbemsi çatı örtüsünün kolaylıkla kapatabileceği alanın dairesel planlı olması zorunluluğuna ve kurulma kolaylığı bağlamında göçebe toplumlarda zamandan tasarrufa imkân vermesi faktörlerine bağlamıştır. Dairenin bölünmeye imkân vermemesi ve mekânın bölünerek kullanıma ihtiyacının doğması dairesel plandan köşeli plana geçiş sebebi olarak açıklanmaktadır. Mekânın işlevsel gerekçelerle bölünmesi ihtiyacı geometriksel değişimle birlikte tek birimde mekân için farklılıklar oluşturularak ve ana mekâna yan mekânlar eklenmesi, zamanla yan mekânların ana mekândan kopması şeklinde de gerçekleşmiş, mekânlar ihtiyaçlar doğrultusunda ayrışarak ve eklenerek süreklilik göstermiştir (Eyüce, 2005).

İlk konut örneklerinden başlayarak araştırılan konutta mekân kavramı araştırmacıların konutta mekânın çözümlenmesine ilişkin farklı bakış açıları ile devam etmiştir. Eldem (1954); Türk evlerinin tipolojik bir yaklaşımla ele alınması, sofaların diğer mekânlara göre konumu (sofasız, orta sofalı, dış sofalı) bağlamında sınıflandırmaya gitmiştir. Tipolojik bir diğer yaklaşım Oğuz (2001) 'Konut Tipleri' başlıklı çalışmasında göstermiş, konutların topoğrafyaya yerleşme durumuna göre; toprak altı yamaca gömülü ve toprak üstü olarak sınıflandırmıştır. Erdim (1981); Fırat Havzasındaki konutlarda plan tipolojileri bağlamında sınıflandırmıştır.

Tipolojik bağlamda yaklaşımların yanı sıra; Baran (2000) Anadolu- Türk konutlarının halkbilimi kavramıyla bağdaştırılarak ele aldığı çalışmada konut çözümlenmesini; çevreye, eve, ev eşyasına, ev hayatına ait faktörler, örf, adet, töre ve gelenekler, inanışlar başlıklarında ele almış; eve ait faktörlerden konutun nasıl biçimlendiğine ilişkin veriler aktarmıştır. Turgut (1990) çalışmada insan-çevre-davranış ilişkisinin konutta mekân biçimlenişini üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur.

Bu bağlamda verilen örnekler; konutun ilk örneklerinden itibaren mekân oluşum süreçlerinin insan ihtiyaçları, davranışları bağlamında şekillendiğini, eklemlenerek süreklilik gösterdiğini ve araştırmaları, konutun geometriksel biçimlenişi ve işlevsel gereksinimleri dolayısıyla yaşam biçimi arasında kurduğu ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Gereksinimlere göre biçimlenen konutun Rapoport'a göre iki işlevi bulunmaktadır. Edilgen işlevi barınma, etkin işlevi ise, evin kullanıcısı olan toplumun yaşama biçimi ve alışkanlıklarına uygun bir ortamın yaratılmasıdır (Arel, 1982). Toplumun yaşam biçimine uygun ortamın oluşturulması bağlamında mekânın işlevselliği 'biçim işlevi izler' söylemiyle de mimari söylem alanında yer almaktadır. 1895 yılında Amerikan Mimar Louis Sullivan tarafından ortaya atılan prensibin dayanak noktası yapının sadece onun işlevine ve amacına uygun olarak şekillenmesidir. Benzer şekilde Bektaş (2001) ise biçimin özü değil, özün biçimi şekillendirdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda işlevsel bakış açısı konutun mekânsal çözümlenmesinde kriterlerden biri olarak görülmektedir. Geleneksel Türk evinin odalar ve sofalardan oluştuğu görüşü beraberinde odanın ve sofanın işlevsel özelliklerinin açıklanması (Eldem, 1954; Kuban, 1995; Küçükerman, 1973), odaların yatma, oturma, yemek pişirme ve yeme, çalışma, yıkanma gibi işlevlerinin aktarılması (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979) işlevsel odaklı olup; konutta işlevsel çözümlenme yaklaşımlarına örnek olarak verilebilmektedir.

Belirtilen yaklaşımlar konutun, konut bileşenlerinin mekânsal özelliklerini; geometri, boyut, ayrışma, eklemlenme, süreklilik, tipolojik, işlevsel özellikleri bağlamında açıklamaktadır. Bu bağlamda mekânsal bakış açısı konutun çözümlenmesinde kriterlerden biri olarak görülmektedir.

2.1.3. Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlenme Yaklaşımı

İnsanların en temel gereksinimlerinden biri barınma ihtiyacını karşılamak için konutun hangi etmenler çerçevesinde biçimlendiği, biçimlenmesinde etkili faktörler birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Rapoport (1969), konutların aldığı değişik formların komplike bir olgu olduğunu, dolayısıyla biçimlenmesinin nedenlerinin açıklanmasının kolay olmadığını belirterek, biçimlenmesinin ana sebebini onu üreten insana ve çevreye olan tavırlarına bağlamıştır. Ayrıca bu tavırların coğrafyaya göre farklılaşabileceğini, fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel faktörlerin tavırlar üzerinde etki ettiğini belirtmektedir. İnsan davranışlarının dolayısıyla konut biçimlenişini etkileyen faktörleri;

- Turgut (1990); çevresel faktörler (iklim, yerleşme, malzeme, teknoloji), sosyo-ekonomik faktörler (ekonomi, politika) ve kültürel faktörler olarak,
- Mazumdar ve Mazumdar (1997) Sosyal Değerler (insanları rolleri, birbirleri ile ve çevreyle olan ilişkileri, dünya görüşleri, inançları toplumla ilgili genel fikirleri), Sosyal Normlar (fikirler, öğütler, kurallar, tabular, kıyafetler, ritüeller), Mimari Değerler ve Mimari Ürünler (yapı elemanları ve bileşenleri) olarak,
- Aydın ve Çınar (2009); kültür bileşenleri (aile yapısı/roller, sosyal ilişkiler, sosyal statü, geçim kaynağı) ve çevre bileşenleri (jeolojik yapı bitki örtüsü, topografya, iklim, yönlenme) olarak,
- Rapoport (2004); insan (insanın biyolojik yapısı, dünya görüşü, yaşam şekli, fiziksel ihtiyaçları, kişi ve grup ihtiyaçları), ve fiziki çevrenin (iklim, yerleşim, malzeme, teknoloji) etkileşimi olarak,
- Zamankhani (2010); coğrafi faktörler (iklim, topografya, coğrafya, yönlenme), sosyo-kültürel faktörler (sosyal yapı, inanç, ahlaki değerler, gelenekler, yaşam biçimi) ve ekonomik faktörler (gelir düzeyi) olarak;
- Baran (2000); çevreye ait faktörler (tarihsel faktörler, arazi yapısı, ekonomik yapı-üretim ilişkileri, iklim yapısı ve sosyo-kültürel faktörler (aile yapısı, aile büyüklüğü, örf, adet, töre ve gelenekler, inançlar, dünya görüşü, mahremiyet);
- Tunçdilek (1967) ise, fiziki faktörler, ekonomik ve sosyal faaliyetler olarak sınıflandırmıştır.

Araştırmacılar konutta biçimlenmeyi etkileyen faktörlerden iklim, arazi yapısı, topografya, bitki örtüsü, jeolojik yapı ve yapı malzemesini; fiziki çevre, coğrafi, çevresel faktörler, çevre bileşenleri; gelir düzeyini, ekonomik, sosyo ekonomik faktörler; yaşam şekli, inanç, örf, adet, gelenekler, aile yapısı ve büyüklüğünü ise; kültürel, sosyo kültürel faktörler başlıklarında ele almışlardır.

İklim, topografya, bitki örtüsü, rüzgar, yapı malzemesini içeren doğal çevre faktörlerinin konut biçimlenmesine etkisi; konutları düşük sıcaklık şartlarından korunabilmek için kısmen toprağa gömülmüş bir durumda inşa edilmesi (Erinç, 1973), yalıtım sağlayabilmek için çamur harcı cephede kullanılması, kuzey ve güney yamaçları güneşlenme ve buna bağlı ısınma oranlarına göre yönlenmenin değişmesi

(Soysal, 2008), konutun pencere ve kapı yönlerinin güneye bakacak şekilde düzenlenmesi (Tümertekin, 1994), duvarların kalınlığının bir metreye kadar kalın yapılması, pencerelerin küçük ebatla olması veya olmaması, çatının 50-60 cm. kalınlığında toprakla örtülmesi (Doğanay, 1989; Akın, 1985; Kademoğlu, 1977); kışın sıcak, yazın serin tutacak taş, kerpiç gibi yapı malzemelerinin tercih edilmesi (Bulut, 1995), ahırın üstünün yaşama mekanı olarak kullanılması, yerleşimlerin nehir, göl gibi topoğrafyanın biçimlendirdiği su kaynaklarının yakınında kurulması (Kantar, 1998), yamacın bakış yönünün konutun bakış yönünü belirlemesi (Çakmak, 2011), ova ve dağ köyü yerleşimlerinin mekan organizasyonlarının ve işlevsel yapıların birbirinden farklı olması (Çakmak, 2011), Karadeniz bölgesinde iklimin etkisiyle ahşap yapı malzemesinin kullanmasının ön plana çıkması (Oğuz, 2001), sıcak yerlerde rüzgarın serinletici etkisinden yararlanabilmek için evlerin birbirinin rüzgarını kesmeyecek şekilde konumlanması (Utkutuğ, 2000), soğuk yerlerde ise kapıların hâkim rüzgar yönünde açılması (Bulut, 1995) vb. şeklindeki örneklerle açıklanmaktadır.

Ekonomik faktörlerin konut biçimlenişine etkisi geçim kaynağı ile ilişkilendirilmekte; üretim faaliyetlerinin barınma mekânlarına etki ettiği belirtilmektedir (Zeybekoğlu, 2005). Kırsal yerleşimlerde, toprak mülkiyeti, yetiştirilen ürün, beslenen hayvan türü ve sayısı; konut üretim biçimini, büyüklüğünü ve konuta yapılan eklentileri etkilemesi (Tanoğlu, 1966; Tunçdilek, 1984); zirai faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerle, tarım ve hayvancılığın yapıldığı bölgelerdeki konutların planlarının birbirinden farklı olması (Tanoğlu, 1966); konut yapımında yakını çevreden elde edilen taş, ağaç, kerpiç gibi geleneksel yapı malzemelerinden daha fazla yararlanılması (Özav, 2002); zengin evlerin çok katlı, kaliteli malzemeli ve dönemin süsleme üsluplarına sahip olması (Turgut, 1990) vb. örnekler ekonomi ile ilişkili olarak açıklanmaktadır.

Sosyo kültürel faktörlerin konut biçimlenişine etkisi; dünya görüşünü, yaşam biçimini, adet, gelenek görenekleri, inanç sistemlerini, çevresel tercihleri, alışkanlıklarını kapsayan kültür kavramıyla ifade edilmektedir (Turgut, 1990; Gür, 2000). Konutların, onları oluşturan kültürün sembolü (Rapoport 1969; Zorlu, Sağöz 2010) ve insanların konutlarını inşa ederken sergiledikleri çeşitliliğin; farklı sosyo kültürel yaşam tarzlarının ve kültürel farklılığın bir yansıması olduğu ifade edilmektedir. Konut inşasında kullanılmak üzere temin edilen malzemenin her bireyin kendi gelenek göreneklerine, becerisine, kültürel seviyesine ve zevkine göre kullanılması kimi bölgelerde çevre şartları ile ilgisi olmayan konutlara rastlanması (Tanoğlu, 1966), İslam inancında dinsel

temelli mahremiyet anlayışının avlu mekânının oluşumuna sebebiyet vermesi (Köse, 2007), aile ve kadınların korunması, saklanması gerekliliğinin İslam dininde konut dış cephesinde okunması, banyo ve tuvalet taşlarının kibleye bakmayacak şekilde konumlandırılması, geniş aile kavramının oda sayısı ve büyüklüğünü etkilemesi (Saran, 1984) ve her odanın 'ev' olarak adlandırılması, konutun kozmolojik anlamda dünya olarak telakki edilmesi (Oğuz, 2001) vb. çoğaltılabilecek örnekler sosyo-kültürel faktörlerin konut biçimlenişine etkisi bağlamında açıklanmaktadır.

2.1.4. Yapısal Çözümleme Yaklaşımı

Tarihsel süreç içerisinde insanlar, çeşitli ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde inşa ettikleri konutların üretim sürecinde çeşitli malzemeler kullanmış, elde ettikleri malzemeleri şekillendirmiş, bir araya getirerek ihtiyaçlara cevap verecek hacimler oluşturmuşlardır. Duvar, döşeme, çatı yapı elemanları ile oluşturulan hacimlerin hangi malzemelerle ve hangi teknikle oluşturulduğu araştırmacılar tarafından incelenmiş, yapısal teknikler sınıflandırılmış ve konutun yapısal biçimlenişini çözümlenmiştir. Bu bağlamda konutta yapısal çözümleme yaklaşımı dönemlere göre farklılaşan yapı tekniklerini, ele alınan bölgeler özelinde kullanılan yapı malzemesini, yapı malzemesinin özelliklerini, yapı malzemesine uygulanan işlemleri, yapı malzemelerinin birleştirilmesi oluşturulan yapı elemanlarının (duvar, döşeme, çatı) analizlerini içermektedir.

Çadılar; neolitik çağ gezginlik döneminde kullanılan iri kemikli ve kalın kürklü av hayvanlarının kalıntılarından veya ağaçlardan sağlanan dallardan üretildiği, toprağı suyla birleşiminden elde edilen çamurun dal örgü yapıları örtmek için siva olarak kullanıldığı yerleşik dönem konutlarında çamurun güneşte kurutulması ile elde edilen kerpicing duvar yapı malzemesi olarak kullanılması (Sey ve Önal, 1999), Çatalhöyük (M.Ö. 7000) ve Hacılar (M.Ö. 6500) yerleşimler moloz taş temeller üzerinde çamur harçlı kerpiç duvarlar ve düz çatılar ortaya çıktığını belirtmesi, dönemsel bağlamda yapısal çözümlere örnektir. Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde yığma tekniği ve karkas teknik olmak üzere iki teknik uygulandığı tespiti ve detayları (Gür, 2000; Özgüner, 1970; Sümerkan, 1990; Pınar, 2018) Türk konut mimarisinde ahşap yapı malzemesinin ele alınması (Kuban, 2018); Doğu Azerbaycan köy evlerinin (Zamankhan, 2010) ve Yozgat, Kırşehir örneği üzerinden Anadolu'da geleneksel Türk evlerinin yapısal özelliklerinin (Önal ve Çellek, 2016);

Uzungöl, Taşkiran örneği üzerinden yapın tekniklerinin aktarılması (Akbaş ve Özcan, 2018) vb. örnekler ise ele alınan bölge üzerinden konutların yapısall bağlamda çözümlenmesine ilişkin örneklerdir.

Yapısall bağlamda çözümlenmeler; o döneme ya da bölgeye ait yapımalzemesini göstermesi, o döneme ait insanın yapımalzemesini kullanma şeklini, birleştirme tekniklerini dolayısıyla teknoloji düzeyini aynı zamanda insanın bilgi ve beceri düzeyini belirtmesi sebebiyle konutun çözümlenmesinde önemli bir girdidir.

2.1.5. Anlamsal Yaklaşımlar

‘Anlam’ soyut bir kavram olup, komplike bir olgudur. Fiziksel bir barınanın ötesinde insan ruhunun uzantısı olarak tanımlanan konutun (İnceoğlu, 1999) içerdiği anlamsal yoğunluğu çözümlenmek oldukça zordur. Konuta ilişkin anlamsal yaklaşımlar; konutun hangi bakış açısıyla ele alındığı ile ilişkilidir. Konutun anlam’ fiziksel bir yapı olarak kendiliğinden içermediğini, ‘anlam’ın konuta insanlar tarafından verildiğini belirten yaklaşımlar (Depres, 1991; Sixsmith, 1986; Edeisten, 1986; İnceoğlu 1999) insanların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları doğrultusunda konuta yükledikleri anlamları ortaya koymuşlardır. İnsanların konuta yükledikleri anlamları sorgulayan araştırmacılarından Depres (1991)’e göre konut; güvenlik ve kontrol mekanizması, fiziksel bir yapı, eylemlerin merkezi, dışı kapalı bir mekân, kişiselleştirilen yer, aile ilişkilerinin kurulduğu mekân, kişisel statü göstergesidir. Edeisten (1986) e göre; konut; kontrol, güvenlik, sahip olma, yönelme noktası, aile, kişiselleşme, davranım (kimliğin davranımını) bileşenlerini içermektedir. Sixsmith (1986)’e konut; fiziksel (mekândan beklenen konfor şartlarının sağlanması), kişisel (evin kişinin uzantısı olarak görülmesi), ve sosyal (diğer kişilerin varlığı ve onlarla olan ilişki) gereksinimlerin karşılandığı mekân olarak tanımlanmıştır. Porteus (1976) modelinde konutun anlam bileşenleri güvenlik ve kimlik olarak belirtilmiştir. Porteus (1976) ve Greenbie (1981) eve yüklenen anlamın insanın biyolojik yapısının bir gereği olarak mekânın sınırlarını oluşturulması ve mekânın insanın korunması açısından ele almaktadır. Kontrollü bir bölgenin kişiye sağladığı tatminin birincil sonucu ruhsal ve fiziksel açıdan güvenlik ve kontroldür (İnceoğlu, 1999). Bu yaklaşım bağlamında konutun en temel anlamı doğanın her türlü koşullarına karşı fiziksel bir kabuk, barınak, güvenli bir sığınak oluşturması olarak açıklanabilmektedir.

Konut; temel bağlamda biyolojik ihtiyaçların karşılığı fiziksel kabuk olması nedeniyle güvenli, sığınacak, kapalı bir mekân olmasının yanı sıra varlığı bağlamında kozmolojik açıdan da evrenin bir modeli olması ile ilişkilendirilmektedir (Ögel, 1995; Taş, 2002; Eliade, 1991). Örneğin; kozmolojide, barınma ihtiyacının karşılığı yurt tipi çadır, evreni sembolize etmekte; çadırın varlığı (Ögel, 1995:251-253; Taş, 2002:148) söylemiyle evren; gökyüzü ve yeryüzü kavramlarıyla; çadır mimarisi ile sembolize edilmektedir. Çadırın dairesel planının, gökyüzünü sembolize etmesi; çatının oluşturduğu kubbe eğrinin Eberhard'a göre yirmi sekiz bölüme bölünmesi ve bu yirmi sekiz bölümün takımı yolların izdüşümü olarak kabul edilmesi; takım yolların merkez kabul edilen kutup yıldızları etrafında döndüklerinin varsayımı; tepe noktasında bulunan açıklığın ise kutup yıldızı ile bağdaştırılması ve kutup yıldızının gök ile yeri birleştiren kapı olarak tasavvur ederek kutsallaştırılması (Eliade, 1991; Ögel, 1995); çadır-evren modeli ilişkisini göstermektedir. Çadırın evrenin modeli olarak görülmesi yaklaşımını konutun birçok toplumda az ya da çok belirgin bir biçimde, kozmolojik sembolizm bağlamında 'dünyanın resmi' olarak telakki edilmesiyle (Oğuz, 2001) devamlılığını sürdürmüştür. Oğuz (2001) konutun üretim sürecini, dünyanın yaratılmasıyla canlandırılması ile açıklamaktadır. Bu yaklaşım ile konutun yapıldığı somut zaman; dünyanın yaratılışının vaki bulunduğu efsanevi zamanla eşleştirilmekte, konutun varoluş süreci, dünyanın ve insanların yaratılış sürecine eşdeğer kabul edilmektedir. Dolayısıyla konut inşa sürecinin dünyanın ve insanların yaratılmasıyla tekrar olarak kabul edilmesi ve bu tekrarın bir ritüele dönüşmesi (her konut inşasında yaratma eyleminin tekrarlanması) yaklaşımını konutun anlamsal karşılığı bağlamında açıklanabilmektedir.

Dünyanın yaratılışı, insanların yaratılmasıyla tamamlanmaktadır. Bu bağlamda insan olmadan konutun var olamaması konutta insan odaklı yaklaşımların beraberinde getirmektedir. Konutun insanla anlam kazandığı insan olmadan onun varlığı tercihleri, dünyaya bakış açısı, yaşam biçimi olmadan konutun var olamayacağı dolayısıyla konutun varlığının insana bağlı olması konutta insan odaklı anlamsal bakış açısını doğurmuştur. Akın (1985) Doğu ve Güneydoğuda bulunan arketip (ilk örnek) olarak isimlendirdiği ev tiplerinin varoluşunu; farklı coğrafyalarda aynı biçimlenişinin varlığını, onu seçen eden insana ve arayışlarına bağlayarak konutun anlamsal karşılığı insanın varoluşuyla ilişkilendirmiştir.

İnsanın varoluşuyla anlam kazanan konut, içinde barındırdığı insan topluluğu ailenin kutsal kabul edilmesiyle dolayısıyla aileyi barındıran, onu koruyup, saklamasıyla

da anlam kazanmaktadır. Konutun anlamsal karşılığı İnceoğlu (1999)'na göre; fenomenolojik bağlamda kişilerin evleri ile ilgili bilinçaltında olan anlamlar ifade etmektedir. İnsanın bilinçaltında var olan ailenin kutsal olma durumu, onu barındıran, bir araya getiren, bir arada kalmasını sağlayan konutun da kutsal kabul edilmesiyle de anlam kazanmaktadır.

Konutun anlamsal boyutu, birçok faktörü bünyesinde barındıran komplike sistemler içermektedir ve farklı disiplinlerce farklı bakış açıları ile ele alınabilecek niteliktedir. Bu bölümde tez çalışmasına kavramsal altyapı oluşturacak nitelikte araştırmacılar, konuta insanlar tarafından yüklenen anlamlar, konutun evrenin bir modeli olması ve konutun kutsallığı bağlamında anlamsal yaklaşımlar ele alınmıştır.

2.1.6. Karakteristik Mekân- Mekânsal Öge Özelinde Çözümleme Yaklaşımı

Konuta ilişkin; tarihsel ve kökensel bakış açısı, konutun mekânsal özellikleri, konutta biçimlenmeye etki eden faktörler, konutun yapısal ve anlamsal özelliklerini ele alan yaklaşımlar; konutu bütünsel bir bakış açısı içerisinde değerlendirmektedir. Bütünsel bakış açısının yanı sıra öznel bağlamda konutta ele alınan karakteristik mekân veya mekânsal öge odaklı araştırmalar da mevcuttur.

Geleneksel Türk evinin 'sofa' kavramı merkez kabul edilerek konutları sofalar, dış sofalar, iç sofalar, orta sofalar olarak sınıflandırılması (Eldem, 1954), göçebe yaşam biçimi kökenli Türk evinin 'oda' eksenli çözümlemesi (Küçükerman ve Güner, 1995; Kuban, 1995), Kuban (1995)'nin 'Türk Hayatlı Evi' çalışmasında Türk evinin 'hayat' mekânıyla ele alınması Akın (1985)'in ele aldığı konutlar çatı biçimlenişinde kullanılan teknikle (bindirme kubbeli ev) ve çatıda bulunan duman tahliyesi görevini üstlenen açıklıklı (tüteklikli ev) adlandırılması karakteristik mekân, mekânsal öge bağlamında ele alınan çözümlemelere örnek olarak gösterilebilir.

Karakteristik öge odaklı konut çözümlemesi bu çalışmada da konusunu oluşturmakta olup; mekânsal öge tüteklikli örtü ve tüteklikli örtü ihtiva eden kutsal konutlar çalışma kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda kutsal konut, tüteklikli örtü ve kutsal konutta tüteklikli örtü kavramları ele alınarak tüteklikli kutsal konutların çözümlemesine ilişkin nası bir yaklaşım önerisinin sunulması gerektiğine dair kavramsal altyapı oluşturulmuştur.

2.2. Kırsal Konut Kavramı

‘Kırsal’ sözcüğü az insanın barındığı genellikle ‘kırsal’ durumunda olan alanda (TDK Sözlüğü). Kırsal (rural) sözcüğü, ‘kırsal mimarlık’ kavramıyla mimari söylem alanında yer bulmuş; kabaca halk tarafından ihtiyaçlar doğrultusunda üretilen mimarlık olarak tanımlanarak; vernaküler mimarlık, yerel mimarlık, anonim mimarlık, halk mimarlığı, yerli mimarlık, mimarsız mimarlık, geleneksel mimarlık kavramlarıyla eşdeğer ifade edilmiştir. Kırsal mimari, çevresel faktörler, malzeme, toplumsal şartlar ve kullanım gereksinimleri doğrultusunda insanlar tarafından şekillendirilen yapıya dayanan sistem (Aydın, 2008) olup, halk tarafından yapılmış yapıları kapsamaktadır (Çekül, 2012).

Kırsal yapılar arasında barınma gereksiniminin karşılığı konut; kırsal yaşamın en karakteristik özelliğidir. Oluşumunda fiziksel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkili olduğu kırsal konutlar, insan-doğa etkileşiminin ürünü olup, doğal karakterdedir. Kırsal konut; nüfus yoğunluğu az, tek ve baskın bir ekonomik aktivitenin olduğu, geleneksel yaşam tarzlarına bağlılıklarının yüksek olduğu kırsal alanlarda (Snyder, 2009), yerelin bileşenlerinin bir araya gelmesidir.

Sanayi devriminin getirdiği sosyal, ekonomik, toplumsal değişimler, yaşam biçimini; yaşam biçiminin değişimi konut üretimini de etkilemiştir. William Morris sanayi devrimi nedeniyle sosyo kültürel, çevre değerlerinin göz ardı edilerek tektipleşen mimarlık anlayışına ‘Arts and Crafts Movement’ akımıyla tepki göstermiş, halk mimarisinin niteliklerine dikkat çekmiştir (Aytis ve Polatkan, 2010). Morris’in vurguladığı kırsal mimarlığa özgü yalınlık, üretim biçimi, 20.yüzyıl ortalarından itibaren halk tarafından yapılan yapıya ilgiyi arttırmış; kırsal konutlar, 20.yüzyıl ortalarında ve kültür çevrelerinin ilgi merkezi olarak kaynaklarda görülmeye başlandıktan sonra tanınırlık kazanmıştır (Çekül, 2012). Bu değişim süreci öncesinin ifade bulmuş somut örneği halk eliyle üretilmiş kırsal konutlar özgünlüğü, yalınlığı, yaşama, doğaya, çevre koşullarına uyumluluğu ile kültürel miras niteliğinde, mimarlık yazın alanına kazandırması ve çözümlenmesi gereken ürünlerdir.

2.3. Tüteklikli Örtü

Tüteklikli örtü; karşıklı duvarlar arasındaki mesafeyi geçmekte yetersiz kalan kirişlerin bindirme tekniği ile kademeli bir şekilde yükseltilerek ve kırk beş derece döndürülerek sıralanması ve tüteklik olarak adlandırılan açıklıkla sonlandırılan çatı sistemidir (Akın, 1985). Tüteklikli örtü; kare ya da kareye yakın dikdörtgen planlı bir mekânın üstünü, köşelerden başlayarak birbiri üzerine çapraz konumda oturtulmuş ahşap kirişlerden oluşan bir sistemle örten bir bindirme kubbe (Sözen ve Tanyeli, 2003; Akın, 1985) türüdür. Tüteklikli örtü; duman tahliyesi işlevini üstlenen ve mekânın tek ışık kaynağı tüteklik olarak adlandırılan açıklığı içeren, bindirme tekniğiyle oluşturulmuş ahşap çatı örtüsüdür (Şekil 2.3. 1).

Çatı sistemi adının işlevsel özelliği duman tahliyesi olan kubbemsi tavanın (Akın, 1985) üstündeki “tüteklik” ten almaktadır. Tüteklik kelimesinin kökeni olan ‘tütme, tütme’; duman ya da buhar çıkarmak, dumanın havaya yükselmesi anlamına gelmekte; tüteklik; duvarlar içinde bırakılmı olan dar duman bacası olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2011). Tütme kelimesi ‘yaşamak, varlığını sürdürmek’ anlamlarında taşınmaktadır (TDK Sözlüğü, 2011).

Mekânın ortasında yanmakta olan ateşin dumanı tavanda baca işlevini gören tüteklik (baca-pencere) aracılığıyla dışarıya atılmaktadır. Mekânda kubbemsi tavanın merkezinde bulunan duman bacası dışında bu işlevi karşılayacak başka bir baca bulunmaması (Oğuz, 2001), dumanın mekândan atılması önemi nedeniyle örtü adını bu açıklıktan almaktadır. Çatının ortasında bırakılmı, içerdeki bacasız ocağın dumanının dışarı çıkmasını sağlayan bu baca, delik, açıklık, ışık, tepe penceresi ya da fener aynı zamanda iç mekânın aydınlatılmasına olanak veren tek ışık kaynağıdır. Kubbemsi tavanın merkezindeki kare formlu duman bacası ve mekânın tek ışık kaynağı (baca-pencere) için Eldem (1954), Kademoğlu (1977), Akın (1985), ‘tüteklik’; örtüyü oluşturan kubbe için ise ‘tüteklikli kubbe’ terimini kullanmışlardır.

Çalışma kapsamında da ‘tüteklik’ terimiyle adlandırılan örtü sistemi farklı dillerde, çeşitli isimlerle anılmaktadır. Söz konusu ahşap kubbe, ‘Kırlangıç kubbe’ (gallanguç, gallengeç, garankuş, garranguç, gölengeç kubbe)’ terimiyle yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Oğuz, 1977). Örtü formunun; kırlangıç kuşu yuvası (Cho, 2017) ve örtüyü oluşturan dar açıklık kiriş çiftlerinin; kırlangıçkuyruğu, kanadın anımsatması (Akın, 1985) sebebiyle çatı sistemi ‘kırlangıç çatı’, ‘kırlangıç kubbe’ olarak adlandırılmıştır. Yaz aylarında tüteklikten giren kırlangıçların, kubbenin ahşap

kirişleri arasına yuva yapması sebebiyle de bu terimin ortaya çıktığı belirtilmektedir¹ (Akın, 1985). Bir başka ifadeyle ise örtü sistemi üzerinde bulunan açıklık ‘çand’ olarak isimlendirilmekte (Oğuz, 2001); ahşap kirişlerin üst üste bindirilmesi nedeniyle ‘çatma’ kelimesini de eklenerek bu örtüye sahip evler ‘çatma çand ev²’ olarak adlandırılmaktadır.

Türkçe’de, tüteklikli örtü (Akın, 1985; Eldem 1954), kıleng çatı kıleng kubbe (Oğuz, 2001), çand tavan (Oğuz, 2001), ortabacı (Kademoğlu, 1977), isimleriyle adlandırılan ahşap örtü; Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Tacikistan’da ve batı dillerinde farklı isimlerle anılmaktadır.

Açıkta yanan ateş nedeniyle tüm yüzeyleri kara bir is tabakasıyla kaplı olan bu karanlık mekân örtün kıleng kubbe, Azerbaycan’da ‘Karadam’ ad verilmektedir (Chmelnizkij, 1997). Gürcistan’da ise tüteklikli konutlar için ‘darbazi’ terimi kullanılmaktadır. Bu terimin Farsça’da darvaze’den (kapı) geldiği bilinmekte olup ‘karanlık’ anlamında taşınmaktadır (Tschubinaschwii, 1959). Merkezi açıklığa sahip pencere ve duman bacası olarak hizmet veren, sütunlar üzerinde desteklenen ve basamaklı bir dizi kütük ve kirişten yapılmış piramidal çatıya, kıleng kubbe ise ‘gvirgvini’ (Chmelnizkij, 1997) denmektedir. ‘Gvirgvini’nin kelime anlamı ‘taç’ olup, kıleng kubbenin taç şeklinde benzemesinden dolayı bu ismi aldığı bilinmektedir (Karpuz, 1993; Lang, 1997). Tüteklik içeren konutların kökeninin yere gömülü olma olgusuna gönderme yapılarak ‘Tiflis’teki evler Hahn (1896) tarafından ‘saklı’ olarak nitelendirilmiştir.

Ermenicede kıleng kubbe için kullanılan ‘Hazarashen’, ‘Asaraşen’ (Chmelnizkij, 1997), ‘bin kirişli’ anlamına gelmektedir. Kıleng kubbe yapımında sivasında kullanılan ahşap kirişlerin çokluğuna gönderme yapılarak bu ismin verildiği söylenebilir. Ermenistan’da kıleng kubbe ile örtülü konutlara, ‘Glxatun’, ‘Ton’ ya da ‘Tun’; aydınlatma ve baca amaçlı kullanılan tavan ortasındaki açıklığa ise ‘Erdik’ denildiği bilinmektedir (Tschubinaschwii, 1959). Modernize edilerek kullanılan çatı örtü sisteminin konu edildiği kaynaklarda da örtünün kökeni olarak da ‘glxatun ve ‘darbazi’ kelimeleri geçmektedir (Şlapac, 2019)³. Tüteklikli kubbe Tacikistan’da ‘Rusan’ ya da ‘Chorchona’ adıyla anılmaktadır (Chmelnizkij, 1997). Batı dillerinde ise

¹ Yaz aylarında kıleng kubbeli mekânlarda ateş yakılmadığı için duman olmamakta ve kıleng çarın yuva yapması için uygun bir ortam oluşmaktadır (Akın, 1985).

² 2019 Ağustos ayında Sivas kışalında yapılan araştırma sivasında yöre halkı tarafından tüteklik içeren konutların adlandırılması ‘çatma çand ev’ şeklinde yapılmıştır.

³ Tüteklikli kubbe modernize edilerek kullanılan saray tavanının biçimsel özelliklerinin incelendiği çalışmada bu örtü sisteminin kökeninin glxatun ve darbazi’ye dayandığı belirtilmektedir.

tüteklikli kubbenin özgün tavanın tanımlamak için 'Laternen-decke (fenerli tavan) (Simon, 2017), lantern roof (fenerli çatı) terimleri kullanılmaktadır (Choi, 2017).

2.3.1. Tüteklikli Örtünün Varlığını Ortaya Koyan Araştırmalar ve Coğrafi Yayılımı

Tarihsel boyutta tüteklikli örtünün ortaya çıktığı coğrafya ve tarih net olarak söylenememektedir. Ancak; yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular; bu örtü sisteminin varlığını ispatlar niteliktedir. Tüteklikli örtünün varlığını ortaya koyan bulgular; tarihsel metinler, arkeolojik bulgular bağlamında ve araştırmacıların tespit, gözlem ve yazılı kaynaklara bağlı olarak sınıflandırılmıştır.

2.3.1.1. Tarihsel Metinler Bağlamında Tüteklikli Örtü

M.Ö. 400-401 yıllarında (M.Ö.5.yüzyıl) Ksephon'un Anabasis 'Onbinlerin Dönüşü' adlı eserinde kaleme aldığı, seferler sırasında Fırat nehri yakınlığında, Muş Ovasında bir köyde görüp tariflediği (1) yeraltı evleri (Akın,1985), tüteklik içeren evlerin varlığını ortaya koyar niteliktedir (Tablo 2.3.1.1. 1).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

Bu tarifte kuyu ağzına benzer bir aralık olarak ışık ve hava kaynağı olan tütekliğin tanımlandığı, tüteklik içeren bu evlerin yeraltında olduğu belirtilmektedir.

Vitruvius (M.Ö.1.yüzyıl) De Architecture adlı eserinde; Frigyalıların yaşamış oldukları evi tarif ederken evin üst örtüsü için; kütükleri birbirine bağlayarak piramit şeklinde çatı oluşturduklarını, bunların da üzerini kamış çalmasıyla çardandan da toprakla kapladıklarını belirtmektedir (Tablo 2.3.1.1. 1).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

İçerikler, özellikle, 1980 yılında Kazakistan'da yapılan kazılardan elde edilen bulgular da tüteklikli, ahşap strüktürlü çatı sistemi hakkında veriler sunmaktadır. Kazakistan'ın kuzey bölgesinde 1980 yılında başlatılan arkeolojik araştırmalarda M.Ö. 3700-3100 yıllarına tarihlenen Botay yerleşiminde, ahşap malzemedен inşa edilmiş tüteklikli örtünün bilinen en eski tarihli örnekleri tespit edilmiştir (Kutlu, 2020).

Vitruvius (M.Ö.1.yüzyıl) yine aynı eserinde Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan bir evin çatı örtüsünü ise duvarlara paralel ahşap kirişlerle kurulan bindirme örtü şeklinde tanımlanmaktadır (Vitruvius, 2, 1, 4) (Tablo 2.3.1.1. 1).

Arkeolojik veriler; kalkerolitik döneme tarihlenen, M.Ö. 16. Yüzyıla ve Orta Tunç çağına kadar varlık gösteren Botay kültürü konutlarında görülen ahşap tüteklikli örtü biçimlenişinin Tunç çağından itibaren Orta Asya coğrafyasında Botay'ın izleyen tarih dönemlerinde de devam ettiğini göstermiştir (Kutlu,2020). Orta Asya coğrafyasında Tunç Çağı yerleşimlerine yönelik çalışmalar yürüten arkeologların kazı araştırmaları sonucunda kare kesitli bir açıklıkla sonlanan kademeli piramidal veya tüteklikli ahşap örtü sisteminin çok sayıda örneğinin bulunduğu tespit edilmiştir (Kutlu,2020). Sibiryaya ve Kazakistan'da görülen "Andronovo kültürel birliği" olarak tanımlanan toplulukların, Orta Kazakistan'daki İskit-Saka dönemi (Beisenov,2017) konutlarında, Geç Tunç Çağı

Tablo 2.3.1.1. 1. Tüteklikli örtünün varlığına ilişkin tarihsel metinler

Yazar	Eser	Tarih	Coğrafya
Ksephon	Anabasis Onbinlerin Dönüşü	M.Ö. 5. yüzyıl	Anadolu (Doğu Anadolu, Muş Ovası)
Vitruvius	De Architecture	M.Ö.1. yüzyıl	Anadolu

2.3.1.2. Arkeolojik Veriler Bağlamında Tüteklikli Örtü

Ksephon ve Vitruvius tarafından tüteklikli örtünün varlığına ilişkin tarihsel metinlerin yanı sıra arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular da tüteklikli, ahşap strüktürlü çatı sistemi hakkında veriler sunmaktadır. Kazakistan'ın kuzey bölgesinde 1980 yılında başlatılan arkeolojik araştırmalarda M.Ö. 3700-3100 yıllarına tarihlenen Botay yerleşiminde, ahşap malzemedен inşa edilmiş tüteklikli örtünün bilinen en eski tarihli örnekleri tespit edilmiştir (Kutlu, 2020).

Arkeolojik veriler; kalkerolitik döneme tarihlenen, M.Ö. 16. Yüzyıla ve Orta Tunç çağına kadar varlık gösteren Botay kültürü konutlarında görülen ahşap tüteklikli örtü biçimlenişinin Tunç çağından itibaren Orta Asya coğrafyasında Botay'ın izleyen tarih dönemlerinde de devam ettiğini göstermiştir (Kutlu,2020). Orta Asya coğrafyasında Tunç Çağı yerleşimlerine yönelik çalışmalar yürüten arkeologların kazı araştırmaları sonucunda kare kesitli bir açıklıkla sonlanan kademeli piramidal veya tüteklikli ahşap örtü sisteminin çok sayıda örneğinin bulunduğu tespit edilmiştir (Kutlu,2020). Sibiryaya ve Kazakistan'da görülen "Andronovo kültürel birliği" olarak tanımlanan toplulukların, Orta Kazakistan'daki İskit-Saka dönemi (Beisenov,2017) konutlarında, Geç Tunç Çağı

ve Demir Çağ'na tarihlendirilen Güney Kazakistan'da, Kırgızistan'da Vilayeti'nde bulunan Tagisken'de (Margulan vd.,1959) yaygın olarak tüteklikli ahşap örtü kullandığı anlaşılmıştır (Kutlu,2020). Kazak Arkeolojisinin kurucusu Margulan vd. (1966)'ne göre Orta ve Kuzey Kazakistan'da Tunç Çağ'ın en yaygın konut tipi kare veya dikdörtgen planlı ve merkezde ahşap tüteklikli örtüye sahip yapılarıdır. Orta Kazakistan'da yapılan kazılar; ortaya çıkarılan konutların duvarlarında kullanılan inşa malzemesinde yöreden yöreye ve dönemden döneme yer yer bazı farklılıklar görülmesine rağmen ahşap tüteklikli örtülerin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir (Margulan vd.,1959). Kazakistan Cumhuriyeti başkenti Nursultan şehrinin 5 kilometre yakınında bulunan Bozok arkeolojik kentinde arkeolojik kazılardan elde edilen sonuçlara göre; kazılan yapıların duvarlarında kullanılan inşa malzemesinde yöreden yöreye ve dönemden döneme yer yer bazı farklılıklar görülmesine rağmen ahşap tüteklikli örtülerin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir (Margulan vd.,1959). Kazakistan Cumhuriyeti başkenti Nursultan şehrinin 5 kilometre yakınında bulunan Bozok arkeolojik kentinde arkeolojik kazılardan elde edilen sonuçlara göre; kazılan yapıların duvarlarında kullanılan inşa malzemesinde yöreden yöreye ve dönemden döneme yer yer bazı farklılıklar görülmesine rağmen ahşap tüteklikli örtülerin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir (Margulan vd.,1959). Kazakistan Cumhuriyeti başkenti Nursultan şehrinin 5 kilometre yakınında bulunan Bozok arkeolojik kentinde arkeolojik kazılardan elde edilen sonuçlara göre; kazılan yapıların duvarlarında kullanılan inşa malzemesinde yöreden yöreye ve dönemden döneme yer yer bazı farklılıklar görülmesine rağmen ahşap tüteklikli örtülerin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir (Margulan vd.,1959).

Kazakistan Cumhuriyeti başkenti Nursultan şehrinin 5 kilometre yakınında bulunan Bozok arkeolojik kentinde arkeolojik kazılardan elde edilen sonuçlara göre; kazılan yapıların duvarlarında kullanılan inşa malzemesinde yöreden yöreye ve dönemden döneme yer yer bazı farklılıklar görülmesine rağmen ahşap tüteklikli örtülerin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir (Margulan vd.,1959). Kazakistan Cumhuriyeti başkenti Nursultan şehrinin 5 kilometre yakınında bulunan Bozok arkeolojik kentinde arkeolojik kazılardan elde edilen sonuçlara göre; kazılan yapıların duvarlarında kullanılan inşa malzemesinde yöreden yöreye ve dönemden döneme yer yer bazı farklılıklar görülmesine rağmen ahşap tüteklikli örtülerin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir (Margulan vd.,1959).

Tacikistan'da yapılan kazılar sonucunda ise M.Ö. V-VIII. Yüzyıllara tarihlenen yapılara ait çatı girişlerinde kullanılan birçok ahşap öge varlığından söz edilmekte ve ahşap çatı yapılarının denendiği sonucu ortaya konulmaktadır (Chmel'nizkiy, 1997). Ermenistan'da, Teyşebani'de (Erivan yakını) Urartu öncesi döneme M.Ö. V. Yüzyıla tarihlenen tüteklikli ev kalıntılarına rastlandığı bildirilmektedir (Chalpachejan, 1971). Kırgızistan'da 1964 yılında yapılan kazılarda Usun dönemine ait olduğu kabul edilen ve M.Ö. III. Yüzyıla tarihlenen (M.Ö.206-M.S. 220) bir kışlak toprak altında ve üstü ahşap örtülü evler tespit edilmiştir (Cezar, 1997) (Tablo 2.3.1.2. 1). Rusya Federasyonuna bağlı Hakasya Cumhuriyeti Boyar dağlarındaki Hun dönemine ait kaya resimlerinde, duvarlar ahşap tomruklardan inşa edilen evlerde dairesel planlı ve örtüsü yukarı doğru daralan bacalı ve uzun tüteklikli bir yapı betimlendiği ifade edilmektedir (Gryaznov, 1953). Betimlenen konutun örtüsü üzerindeki baca tüteklik şeklindedir ve bu durum piramidal tüteklikli örtü tekniğinin varlığını göstermektedir.

Tablo 2.3.1.2. 1. Tüteklikli örtünün varlığına ilişkin verilen sunan arkeolojik kazılar

Arkeolojik Kazılar	Tarih	Coğrafya
Kazakistan	M.Ö. 30. yüzyıl	Kuzey Asya Coğrafyası
Tacikistan	M.Ö. 5-8. yüzyıl	Orta Asya Coğrafyası
Kırgızistan	M.Ö. 3. yüzyıl	Orta Asya Coğrafyası
Ermenistan	M.Ö. 5. yüzyıl	Batı Asya Coğrafyası

2.3.1.3. Araştışmacıların Tespit, Gözlem ve Yazı Kaynakları Bağlamında Tüteklikli Örtü

Tüteklikli örtünün dünya coğrafyasında Anadolu'dan Pasifik Okyanusuna kadar olan dağlık bölgelerde bulunduğu Chmelnizkij (1997) ve Akın (1985) tarafından aktarılmaktadır. Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan topraklarında, Karadeniz'in kuzeyinde, güneyde Orta ve Güney Kazakistan'da, Doğu Türkistan, Özbekistan ve Tacikistan'da, Altaylar ve Sibirya'nın iç bölgelerinde yayıldığı belirtilmektedir (Kutlu, 2020) (Şekil 2.3.1.3. 1).

Şekil 2.3.1.3. 1. Tüteklikli Örtünün Dünya Coğrafyasında Yayılım Alanı (Url-1)

Şekil 2.3.1.3. 2. Tüteklikli Örtünün Anadolu Coğrafyasında Yayılım Alanı (Url-1)

Tüteklikli örtülü konutların Anadolu'da da yayılım gösterdiği (Şekil 2.3.1.1.3. 2) belirtilmektedir. Doğu Karadeniz bölgesinde Eldem (1954) tarafından 'Kafkas tipi' olarak betimlenen karakteristik tüteklikli konutların var olduğunu açıklamaktadır. 1971 yılında yapılan çalışmalar; Sivas ili Şarkışla yöresinde ve Kızılırmak nehrinin batısında kalan Ortaköy, Emalkhöyük, Sivrialan, Mescit ve Beyyurdu köylerinde 'ortabacalı' olarak tanımlanan tüteklik içeren konutların varlığı açıklamakta ve mimari biçimlenişlerini belgelenmektedir (Kademoğlu, 1971). Akın (1985); tüteklikli evin Anadolu'nun beşte birini kapsayan alanda baskın bir ev tipi olduğunu belirtilerek, yaptığı gözlemler neticesinde Van gölünün çevresinde (Muradiye, Erciş, Ahlat ve Tatvan, Gürpınar, Güzelsu'nun köylerinde) ve Muş, Muş-Yaygın arasındaki yol boyunca, tüteklikli evlerden oluşan köylerin varlığından bahsetmektedir. Arpaçay (Kars), Çaldıran (Van), Doğubeyazıt (Ağrı) sınırlı ilçelerine bağlı köylerde; Çorum'a bağlı Alacahöyük'te, Nevşehir Acıgöl'de, Kahramanmaraş Elbistan ilçesine bağlı köylerde, Bitlis, Ağrı, Kars, Erzurum, Erzincan, Sivas illerine bağlı yerleşmelerde (Akın, 1985), geleneksel Erzurum tandır evlerinde (Özkan, 2013) ve Tunceli ili,

Mazgirt ilçesi, Yaşaroğlu (Goman) köyünde (Şen ve Erdoğan, 2019) tüteklikli üst örtü içeren mekanlar bulunmaktadır. Bitlis (Aşağıkolbaşı, Arın, Kömürlük, Taşharman, Simek, Kavakbaşı) köylerinin tandirleri ahşap konstrüksiyonlu kubbemsi tavan içermektedir (Yüksel, 1977). Hotan (1947), Erzurum evlerinde mutfak ve oturma odası işlevi gören mekanın kubbe şeklindeki tavan ve tepesindeki aydınlık bacasından tanımlayarak tüteklik içeren üst örtünün varlığını belgelemektedir. Bayburt Gümüşdamla köyünde araştırma yapan Eraslan (2021) konutların tüteklikli örtü içerdiğini açıklamaktadır (Tablo 2.3.1.3. 1). Uysal ve Berk (2022); çalışmalarında tüteklikli örtünün yayılım alanlarını aktararak biçimlenişin özgünlüğüne vurgu yapmaktadırlar.

Tablo 2.3.1.3. 1. Tüteklikli Örtünün Araştırmacıların Tespit- Gözlem ve Yazılı Kaynaklar Bağlamında Tarihsel Varlığı

Yazar	Geçerlilik Alanları- Şehirler
Chmelnickij(1977)	Anadolu'dan Pasifik Okyanusuna kadar dağılım bölgelerinde - Kafkasya- Pamir bölgesinde
Arseven (1984)	Orta Asya coğrafyası
Eldem (1954)	Doğu Karadeniz
Kademoğlu (1977)	İç Anadolu Bölgesi: (Sivas; Şarkışla, Ortaköy, Emlak hüyük, Sivrialan, Beyyurdu, Mescid köyleri)
Yüksel (1977)	Doğu Anadolu Bölgesi: (Bitlis; Aşağıkolbaşı, Arın, Kömürlük, Taşharman, Sivek, Kavakbaşı köyleri)
Akın (1985)	Doğu Anadolu Bölgesi: (Van gölü çevresi; Muradiye, Erciş, Tatvan, Gürpınar, Güzelsu köyleri, Kars, Van, Ağrı Erzurum, Erzincan, Muş illeri) İç Anadolu Bölgesi: (Sivas, Nevşehir) Karadeniz Bölgesi (Çorum)
Şen ve Erdoğan (2019)	Doğu Anadolu (Tunceli; Yaşaroğlu köyü)
Hotan (1947), Özkan (2013)	Doğu Anadolu Bölgesi; Erzurum
Eraslan (2021)	Doğu Anadolu Bölgesi; Bayburt

2.3.2. Kırsal Konutta Tüteklikli Örtü

Tüteklikli örtü olarak adlandırılan çatı sistemi, mevcut veriler bağlamında konut kullanımı yapılarında, kalkolitik dönemden (M.Ö. 3100-3700'lü yıllar) itibaren (Kutlu, 2020) ve anıtsal nitelikli yapılarında, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren (Akin, 1991) varlığını sürdürmektedir. Tarihsel boyutta tüteklikli örtünün; konut kullanımı yapılarında

varlığına, anlamsal nitelikli yapılardan önce olduğu ve örtü sisteminin çıkış noktasını konutlar olduğu öne sürülmektedir (Akın, 1991). ‘Çok katlı konutların yapıldığı dönemlerde konutların yapıldığı yerler, genellikle şehir merkezinde, işyeri ve okul alanlarındadır’ (Akın, 1991) söylemiyle de bu görüş desteklemektedir. Bu bağlamda tüteklikli örtü ile karakterize olmuş ve gelenekselleşmiş tüteklikli örtünün konut bağlamında çözümlenmesi önem taşımaktadır.

Tüteklikli örtülü konutların; tarih sahnesine çıkışından itibaren gösterdiği zamansal süreklilik, yaygın alanının genişliği ile 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılan kentsel kavramının zamansal karşılığını oluşturması sebebiyle; tüteklikli konut üretiminin kentsel alanlara özgü olduğunu söylemek zordur. Ancak; tüteklikli konutun tespit edilebilen (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977) örneklerinin kentsel alanda bulunması kentsel alanda değişim sürecinin yavaş olmasıyla kentsel alanın özgün olarak sunması bağlamında tüteklikli örtü kentsel konutta araştırma alanı bulmuştur.

2.4. Bölüm Sonucu

Tarih boyunca konut; mimarlık, arkeoloji, coğrafya vb. bilim dallarının ilgisini çekmiş ve farklı bakış açıları ile ele alınarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Konut; tarihsel ve kökensel açıdan mekânsal düzenlemeleri, üretim teknikleri, işlevsel, yapısal özellikleri ve içerdiği anlamsal yoğunluk ile bütünsel bir ögedir. Konutun kökenine ait veriler, mekân biçimini, işlevselliğini, yapı sistemlerini, mekâna ve mekânsal öğelere yüklenen anlamı etkilemekte; mekân biçimi, işlevselliği, yapı sistemleri ise kökene ait yaşam biçiminin izlerini taşımaktadır. Konutta ihtiyaç duyulan işlevsellik, yapı üretim sistemini, mekân biçimini ve boyutunu; mekân biçimsel özellikleri ise işlevselliği etkilemektedir. Bununla birlikte yapı sisteminde kullanılan yapı malzemeleri, yapısal biçimleniş, işlevsel nitelikli mekânsal öğeler insan algısında anlam kazanmakta; işlevsel ve yapısal zorunluluk imgeselleştirilerek desteklenmektedir. Bu bağlamda mekân kökeninden, biçimi yapı sürecindeki teknikten ve mevcut malzemedeki işlevselliği mekân biçimsel ve yapısal özelliklerinden, mekân mekânsal öğeleri onlara yüklenen anlamdan ayırarak düşünmek imkânsızdır. Dolayısıyla konutu ve onu biçimlendiren bileşenleri komplike bir sistem olarak bütünsel bağlamda ele almak gerekmektedir.

Bu bütünün sistemli bir yaklaşımla okunabilmesi; insan olgusuna ve onun yaşayışına ilişkin verilere ulaşım bağlamında önem taşımaktadır. Bu bölümde konut çözümlenmesine ilişkin yaklaşımlar; konutun tarihsel ve kökenine ilişkin olarak

tarihsel-kökensel; mekânın biçimlenişi, dizilimi, eklenme, ayrışma süreçleri bağlamında mekânsal; biçimlenişinin nedensellikleri kapsamında biçimlenmeye etki eden faktörler, üretim tekniklerinin, kullanılan yapı malzemelerinin analizi açısından yapısal ve konuta yüklenen anlamlar, biçimin arka planı bağlamında ise anlamsal olarak sınıflandırılmıştır. Konuta ilişkin bütünsel bağlamda yaklaşımların yanı sıra karakteristik mekân, mekânsal öge özelinde; özelden genele giden yaklaşımlar ele alınarak karakteristik mekânsal öge tüteklikli örtülü konutlara geçişe zemin hazırlanmıştır.

Tüteklikli örtü, varlığı tarihsel metinler, arkeolojik veriler ve araştırmacıların tespit gözlemleriyle otaya konan konutla var olmuş karakteristik mekânsal ögedir. Karakteristik mekânsal öge tüteklikli örtünün ihtiva ettiği konutlarla birlikte bütünsel bağlamda çözümlenmesi bu çalışma kapsamında amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında bu bölümde problematiğin çözümüne altlık oluşturacak şekilde konutta çözümlenme yaklaşımlarını ele alınmış, tüteklikli örtüye ilişkin veriler aktarılmış, tüteklikli örtünün araştırma alanı sunduğu kentsel konutlar üzerinde durulmuştur.

3. TÜTEKLİKLİ KONUTUN ÇÖZÜMLENMESİNE İLİŞKİN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ

Geniş bir coğrafyada yayılım gösteren, farklı coğrafyalarda farklı isimlerle anılan tüteklik olarak adlandırılan açıklıkla karakterize çat örtüsü salt bir örtü elemanı olarak değil, ait olduğu konutla bütün olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda; konutun bütünsel bağlamda ele alınması yaklaşım tüteklikle özdeşleşmiş konutlar özelinde de geçerliliğini sürdürmekte olup, tüteklikli konutların bütünsel olarak çözümlenmesine ilişkin yaklaşım önerisinin sunulması tez kapsamında problem olarak belirlenmiştir. Çalışmanın problemi olan tüteklikli konutun çözümlenebilmesi, doğru çözüm yolunun oluşturulabilmesi için söz konusu konutların farklı boyutlarıyla irdelenmesi gerekmektedir. Ancak; tez problemi olan tüteklikli konutlara ait elde edilen verilerin yetersiz olması, verilerde belirtilen örneklem tüteklikli konutların çeşitli nedenlerle yok olması, söylemlere dayalı verilerin örneklerle desteklenmemesi ve üretim sürecine ve aktif kullanım dönemine tanıklık eden kullanıcıların hayatta olmaması tüteklikli konutun çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Tüteklikli konutun çözümlenebilmesi bağlamında bu çalışma kapsamında araştırmacıların (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977; Kutlu, 2020) çalışmalarından elde edilen tüteklikli konutlara ait veriler; geliştirilmek istenen çözüm önerisine altlık olarak kullanılmıştır. Tüteklikli konuta ait verilerin araştırılarak, tüteklikli konutun çözümlenmesi için gereken parametrelerin saptanması çalışmanın çözümlenme önerisinin oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda yaklaşım önerisi;

a- Akın (1985)' a ait 'Doğu ve Güneydoğu Evlerinde Anlam' başlıklı çalışmada, Sivas ili kırsal yerleşimlerinde yer alan tüteklikli konuta ait gözlemler, söylemler, fotoğraflar, tespitler,

b- Kademoğlu (1977)'na ait 'Şarkışla Yöresinde Ortabacalı Evler' makalesinde incelenen Sivas ili kırsal yerleşimlerinde yer alan tüteklikli konutlar ve konutlara ait tespitler,

c- Kutlu (2020)'nin 'Orta Asya'da Tüteklikli Örtünün Kökeni ve Tarihi Gelişim Aşamaları Üzerine Bir Değerlendirme makalesinde yer verilen arkeolojik kazılarla elde edilen tüteklikli konutlar üzerinden geliştirilmiştir.

3.1. Tüteklikli Konutta Kökensele Bağlamda Çözümleme

Köken kavramının tanımla ilişkili ‘bir şeyin ortaya çıktığı yer, menşee, aslı bağlamında olarak tüteklikli konutun arketipinin nerde, nasıl ortaya çıktığını bilinmesi ve ‘dayandığı temel, biçim, yer’ bağlamında ise tarih öncesi dönem konutlarla ve yurt tipi çadır mimarisiyle olan benzerliklerinin sorgulanması gerekliliği kökensele bakış açısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda tüteklikli konutun kökensele çözümü tarih öncesi döneme dayanan kökeni, tarih öncesi konutlarla ve göçebe yaşam biçimi ürünü olan çadır mimarisiyle benzerlikleri açısından ele alınmıştır.

3.1.1. Tüteklikli Konutun Arketipi ve Tarih Öncesi Konutlarla Benzerlikleri Bağlamında Çözümleme

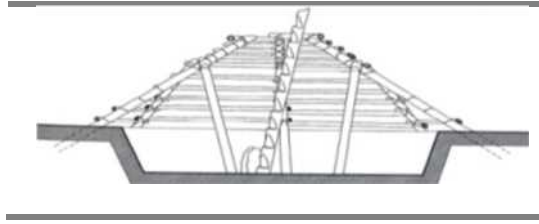
Tüteklikli konutun bilinen en eski tarihli örnekleri; 1980 yılında Kazakistan’ın kuzeyinde Kazak arkeolog Victor Zaibert tarafından başlatılan arkeolojik araştırmalar sonucunda keşfedilen Botay yerleşiminde tespit edilmiştir (Kutlu, 2020). Kazakistan’ın Kökşetau vilayetinin Ayıttau ilçesine bağlı Saumalköl köyünün 1,5 km. güney doğusunda konumlanan Botay yerleşimi, yaklaşık 15 hektarlık alana yayılmakta olup, Esil nehrinin bir kolu olan İmanburlık Çayının kıyısında bulunmaktadır (Zaibert, 2009). Elde edilen veriler doğrultusunda, Botay kültürüne ait prehistorik yerleşimde M.Ö. 3700-3500 (M.Ö. 4. bin) yıllarına tarihlenen ortada kare kesitli bir açlıkla sonlandırılmış ve ahşap tüteklikli üst örtüye (Şekil 3.1.1. 1) sahip olduğu kanıtlanmıştır. Bu bağlamda, arkeolojik kazılarla elde edilen verilere dayalı olarak tüteklikli konutun; bilinen arketipinin Kuzey Kazakistan’da Kalkolitik döneme tarihlenen Botay kültürüne ait Botay yerleşimi olduğu ve ‘çıkacağı yer, menşee, aslı bağlamında (TDK, 2011) Kuzey Asya (Kazakistan’ın kuzeyi) kökenli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Kutlu, 2020).

Şekil 3.1.1. 1. Botay Yerleşimi (Zaibert, 2009) Restitüsyonu

Çağlar boyunca farklı coğrafyalarda yayılım gösterdiği belirtilen ahşap konstrüksiyonlu kubbemsi çatı biçimlenişi olarak tanımlanan tüteklikli örtünün kökeni Akın (1985) tarafından neolitik dönemle ortaya çıkan çukur evlere dayandırılmıştır. Benzer şekilde; Köşklü ve Tali (2007), tüteklikli örtüye sahip tandır evlerinin kökeninin; coğrafya bağlamında Orta Asya'ya dayandığı ve tarihsel bağlamda neolitik dönem yer evleri olduğunu belirtmektedir. Ahşap konstrüksiyonlu üst örtüye sahip izbe adlı yeraltı evlerinin varlığından Divan-ü Lügat-it Türk adlı eserde ve çeşitli Çin kaynaklarında bahsedilmesi (Akın, 1991) belirtilen görüşleri desteklemektedir.

Neolitik dönemde ortaya çıkan yer evlerinin⁴ ilk örnekleri; tabanlar toprak altına incek şekilde açılan çukurlar, üst yapıyı destekleyen ahşap direklerle çevrili bir yapı iskeletine dayanmaktadır (Türkcan v.d, 2010). Yere gömülü ve üzeri ahşap konstrüksiyonla örtülü çukur evler olarak da adlandırılan yeraltı evi biçimlenişinin, Kuzey Amerika'da (Şekil 3.1.1. 2) (Fazio, Moffret ve Wodehouse, 2009), Yakın Doğu⁵ ve Ege'de geçici bir dönemde ve Asya'nın çeşitli bölgelerinde (Japonya, Çin, Güney Sibirya, Kuzey Karadeniz) neolitik dönemde başladığı ve yer yer milattan sonraki yüzyıllara kadar sürdüğü belirtilmektedir (Akın, 1985).

Şekil 3.1.1. 2. Kuzey Amerika'da görülen çukur konut örneği (Fazio, Moffret ve Wodehouse, 2009)

Tüteklikli konutun kökeninin neolitik kökenli çukur evlerine dayandığı görüşünün yanısıra Kutlu (2020); çukur evlerin tamamının ahşap tüteklikli örtüye sahip olduğunun söylenemeyeceğini, tüteklikli konutun ilk çıktığı yer, menşe bağlamında çukur noktasında etkili olan faktörün soğuk iklim kuşağı olduğunu belirtmiştir. Tüteklikli konut kökeni bağlamında da Kazakistan topraklarının ön plana çıkması, bu toprakların coğrafi ve iklimsel özellikleriyle ilişkilendirilmektedir. Günümüzde dahi ahşap tüteklikli örtünün Orta Asya'nın kuzeyi, Sibirya, Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu'nun soğuk bölgelerinde kullanılmaya devam edilmesini buna kanıt olarak gösterilmektedir (Kutlu, 2020).

⁴ Bu tür konutlara arkeoloji literatüründe “çukur barınak”, İngilizce literatürde “pithouse” veya “earth lodge” denilmektedir (Kutlu,2020).

⁵ Yakın Doğu, Hindistan ve Akdeniz arasındaki güneybatı Asya ülkelerini tanımlamakta kullanılan tabir.

Tüteklikli konuta ilişkin elde edilen veriler bağlamında kökensel açıdan yaklaşım; kalkolitik döneme dayanan Botay konutları ve neolitik kökenli çukur evler üzerinedir ki bu iki yaklaşım konut kökeninin tarih öncesi döneme dayandığı ispatlar niteliktedir. Bu bağlamda farklı coğrafyalarda bulunan tarih öncesi dönem konutlarıyla (neolitik, paleolitik) tüteklik konut arasındaki varsayılan ilişki biçimsel, bilişsel, mekân kullanımından incelenmiştir.

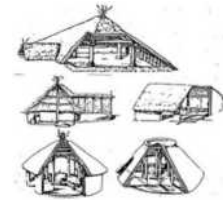
Neolitik dönemde; ahşap konstrüksiyonlu çukur evlerin dışında iklim koşullarına⁶ bağlı olarak doğada bulunan ahşap yapı malzemesi kullanarak yerüstünde de barınaklar yapılmış, çatılarda taşıyıcı ve örtü elemanı olarak kullanılan ahşabın doğada sınırlı boyutlarda bulunması nedeniyle ile kısa kirişlerle çatı konstrüksiyonu oluşturulmuştur (Pizzigoni, 2009). Pizzigoni (2009), kısa kirişlerin birbirine çatılarak bir çatı strüktürü oluşturması yönteminin, Kuzey Amerika'da bazı primitif topluluklar tarafından kullanıldığı belirtmektedir. Navaholar⁷'de da kullanılan toprakla süvanmış 'Hogan' isimli yapılar (Şekil 3.1.1. 3) ahşap iskeletten oluşmakta ve kubbemsi bir çatı şeklinde (Fazio, Moffett ve Wodehouse, 2003) biçimlenmektedir. Hogan evleri plan düzlemindeki dairesel formun kısa ahşap kirişlerin birbiri üzerine yerleştirilerek, giderek örtülecek mekânın çapını küçülterek kapatılması ile oluşturulmakta, çamur harçla süvanan form kubbemsi biçimleniş sergilemektedir (Larsen, 2008). Çin'deki Banpo⁸ yerleşmesinin evlerine ilişkin restitüsyonlarda da neolitik dönemde gelişmiş ahşap örtülerin denenmiş olabileceği ve kubbemsi çatı biçimlenişlerin varlığı öngörülmektedir (Şekil 3.1.1. 3).

Hogan Yapı Planı
(Larsen, 2008)

Hogan Evi (Larsen, 2008)

Banpo neolitik kökenli
konut restitüsyonu (Hsu, 1986)

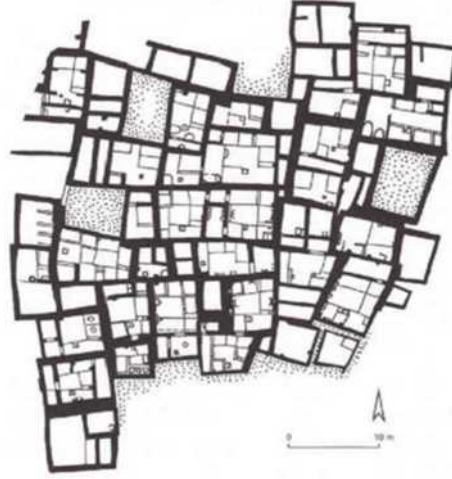
Şekil 3.1.1. 3. Tüteklikli konutlarla benzer biçimleniş gösteren neolitik kökenli konutlar

⁶ Neolitik dönem; son buzul çağının ardından başlayan 'Halosen' dönemiyle ortaya çıkan, başlangıçta M.Ö. 10.000'lere dayanan, insanlık tarihinde avcı-toplayıcıktan yerleşik hayata, tarım ve hayvancılığa geçiş dönemi olan bilinen, insan topluluklarının dünyanın çeşitli yerlerinde farklı zamanlarda tarım topluluklarına dönüştüğü ve yerleşim yeri modellerinin ortaya çıktığı dönemdir (Bıçakçı, 2005).

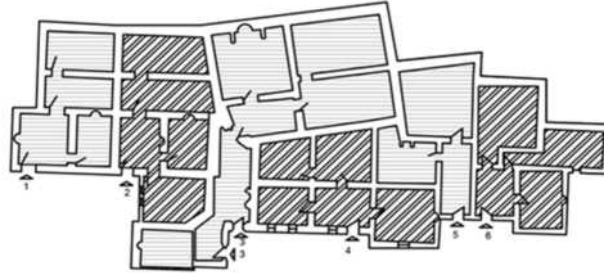
⁷ Navaholar: Günümüzde Kuzeybatı Arizona ve New Mexico'da yaşayan yerli Amerikan kabilesi (Fazio, Moffett ve Wodehouse, 2003).

⁸ Banpo: Çin'de Shaanxi bölgesinde, Xi'an şehrinin doğusunda yer alan arkeolojik yerleşim (Url-2)

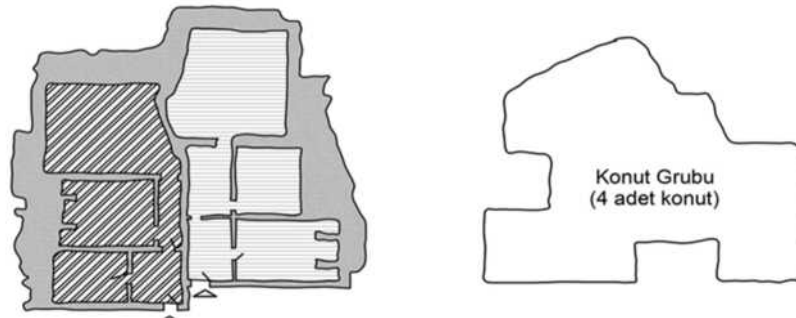
Tüteklikli konutların, kullanılan yapı malzemesi ve çatı biçimlenişinin yanı sıra konutların diziliş nizam bağlamında da plansal düzlemde neolitik dönem Çatalhöyük konutları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Erken neolitik döneme (M.Ö. 6500-6000) tarihlenen Çatalhöyük konutlarının birbirine bitişik inşa edilmesi, duvarların ortak kullanılması tüteklikli bitişik konut grup biçimlenişi ile benzeşmektedir (Şekil 3.1.1. 4)

Çatalhöyük Konut Grubu (Url-3)

Sivas Şarkışla Ortaköy Konut Grubu Planı
(Kademoğlu, 1971'den alınarak yazar tarafından yeniden çizilmiştir).

Sivas Hüyük Köyü Konut Grubu (Akın, 1985'den alınarak yazar tarafından yeniden çizilmiştir).
Şarkışla Emlak Hüyük Konut Grubu (Kademoğlu, 1971'den alınarak yeniden çizilmiştir).

Şekil 3.1.1. 4. Tüteklikli konutlarla benzer biçimleniş gösteren neolitik Çatalhöyük Konutları

Tüteklikli konutla tarih öncesi dönemler bağlamında biçimsel, algısal (Akın, 1985), bakımdan benzerlik gösteren diğer konutlar ise insanlık tarihi kadar eski olduğu varsayılan (Taşkın, 2008) mağaralardır. Akın (1985) mağara biçimlenişinde yığinsallığa vurgu yaparak; yığinsallığın; ‘güvenli, koruyan mekân’ algısını oluşturduğunu, mekânın güvenli, korunumlu hale gelmesinde etken olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde tüteklikli konut üretim sürecinde adeta yığım gibi görünen, ağaç girişlerle oluşturulan örtü sisteminin; insanoğlunun benzer doğa koşullarına karşı ayni güven duygusu arayışı sonucunda ortaya çıkmış olabileceği varsayılmaktadır (Akın, 1985). Tüteklikli örtünün içbükeyliğinin zorunluluk bağlamında sorgulandığında girişlerin üst üste bindirilerek biçimlenişinde bir zorunluluk olmadıkça, dikmelerle taşınabilen farklı çatı biçimlenişlerinin var olabileceği öngörülmektedir, dolayısıyla desteksiz şekilde çatıörtüsünün oluşturulma isteğinin biçimlenişte mağaranınkine benzer bir mekân arayışı olduğu varsayılabilir. Tüteklikli mekânın içerisinde taşınmaz dikmelerin bulunmasının istenmemesi bellekte yer alan mağara imgesinin devamı niteliğinde sayılmaktadır (Akın, 1985).

Mağaralar, üç tarafı çevrili, tek tarafı açık ve ışığın tek boşluktan içeri girdiği alanlardır. Bir tür yapay mağara olarak tanımlanan (Akın, 1985) tüteklikli konutlarda ise tek ışık kaynağı tütekliktir. Mağara iç mekânı mağara girişinden; tüteklikli konutta ise tüteklikten uzaklaştıkça karanlıkta kalmaktadır. Mağaraların mekân kullanım düzeni bağlamında tek mekânda işlevsellik anlayışı (Clodd, 1905), tüteklikli mekânlarda da görülmektedir (Kademoğlu, 1977; Akın, 1985). Bu bağlamda mağara - tüteklikli mekân aydınlık- karanlık karşılığı ve tek ışık kaynağı ve tek mekânda işlevsellik bağlamında da benzerlik göstermektedir.

Tüteklikli konutun kökensel çözümlenmesi değerlendirildiğinde; tüteklikli konut; neolitik dönem konutları ve mağaralar ile biçimsel, mekânsal, algısal bağlamında benzerlikler göstermekte, kalkolitik döneme tarihlenen Botay konutlarının ise (M.Ö. 3700-3100) bilinen en eski tüteklikli konutlar olduğu görülmektedir.

kadar hayvancıkla uğraşan göçerler; kışın tüm hayvanlara ve onlara kış boyunca yetecek miktarda yem alacak büyüklükte kapalı mekânlara gereksinim duymuşlardır. Bu gereksinim sonucunda; yüz, iki yüz metrekare büyüklüğünde kışlık yeraltı evleri kurdukları ve kışın bu yeraltı evlerini, yazın ise çadırlar kullanarak yarım göçebe bir düzene geçtikleri belirtilmektedir (Grjasnow, 1970⁹). Afganistan'ın Bedeşah bölgesinde tüteklikli evlerde yaşayan Özbeklerin, yaz aylarının evlerinin yanına kurdukları yurtlarda geçirdikleri (Kussmaul,1965¹⁰), Tatarlar ve yazın yurt tipi çadırlarda yaşayan Ermenilerin ise kışın tüteklikli evlerine döndükleri (Ter-Mowesjanz, 1892¹¹) bilinmektedir. Benzer şekilde 16. yüzyılda Çorum çevresinde yazın yapılan gözlemlerde yeraltı evlerinden oluşan terk edilmiş köylerde ve çadır obalarında yaşayan insanların varlığı çadır ile tüteklikli evin aynı zamanda kullanıldığını göstermektedir. Mevsimsel farklılıklarla aynı zamanda aynı kullanımlar tarafından kullanılan bu iki yapı üretimi biçiminin Orta Asya'da, göçebe veya yerleşmiş toplumlar tarafından bilindiği ve kullanıldığını varsayılmaktadır (Arel, 1982). Tüteklik içeren konutların Anadolu'da, Orta Asya¹² (Tacikistan, Kırgızistan, Güney Sibiry, Hindikuş-Pamir Bölgesi)'de; yurt tipi çadırın, toprak evin ise Orta Asya ve Anadolu'da varlığını bilmesi ve bu iki yapı biçiminin aynı dönemde (Grjasnow,1970; Mowesjanz, 1892; Kussmaul, 1965) kullanıldığını açıklamakta ve eşzamanlı kullanımı doğrudan etkileşimi beraberinde getirmektedir.

Belirtilen yaklaşımlar; tüteklikli konutun göçebe yaşam kültürü yurt tipi çadır, toprak ev mimarisi bağlamında çözümlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tüteklikli konutun göçebe yaşam şekli bağlamında çözümlenmesi; çadır mimarisinin biçimlenişi ile literatür araştırmasına dayalı olarak elde edilen tüteklikli konutların (Kutlu, 2020; Akın, 1985; Kademoğlu, 1977) biçimlenişi karşılaştırılarak yapılmıştır.

Toprak ev, yurt, öy/ev, kerege/ keregü olarak da adlandırılan (TDV İslam Ansiklopedisi) yurt tipi çadırın bilinen en belirgin özelliği, göçebe yaşam tarzına uygun olacak şekilde, tek mekân özelinde işlevsel biçimlenmesidir (Küçükerman, 1973). Tek

⁹ Grjasnow, M., 1970, 'Südsibirien, Genf' den aktaran Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam

¹⁰ Kussmaul, F., 1965, 'Badaxsan und Seine Tağiken' den aktaran Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam

¹¹ Ter - Mowesjanz, P., 1892, 'Das Armenische Bauernhaus' dan aktaran Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam

¹² Orta Asya, dar anlamıyla geçmişte Sovyetler Birliği'nin parçası olan beş ülkeyi (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan) tanımlamaktadır. Geniş anlamda ise Afganistan, Pakistan'ın kuzeyi, Çin'in batısı (Doğu Türkistan ve Tibet), Moğolistan ve Rusya'nın bir kısmıyla kuzeydoğu İran'ı içeren bölge ve bölgeyi tanımlamak için kullanılan coğrafi terimdir (Url-4)

mekân çadır yaşama mekânı hane, ev niteliğinde olup; ailenin yemek pişirme, oturma, yeme, içme, uyuma, depolama eylemlerine cevap verecek nitelikte işlevsel özellikleri barındırmaktadır (Küçükerman, 1985). Çadır mekânı tek mekân özelinde biçimlenmiş olmasının yanı sıra mekân içi organizasyonda işlevsel ayrımlar ortaya konmuştur.

Çadır içi genel düzen ve kullanma biçimi;

- 1- çok amaçlı orta alan
- 2- oturma için biçimlenen çevresel alan
- 3- kapalı kullanım alanları (sekiler, sandıklar, yükler)
- 4- sıfma, pişirme şeklinde sıfma ve fırınlar.

Botay, Muş-Hasköy, Şarkışla Emlak hüyük, Ortaköy, Sivrialan (Kademoğlu, 1977; Akın, 1985) tüteklikli konutlarda ana yaşama mekânı tek mekân, hane, evden oluşmakta ve bir ailenin yemek pişirme, oturma, yeme, içme, uyuma, depolama eylemlerine cevap verecek şekilde işlevsel biçimlenmektedir. Mekân kullanım düzenleri;

Botay konutları için;

- 1-çok amaçlı orta alan
- 2- duvarda nişler
- 3- ahşap sekiler, döşekler
- 4- sıfma-pişirme (Kutlu, 2020'dan alınarak uyarlanmıştır)

Muş-Hasköy tüteklikli konutları için;

- 1-çok amaçlı orta alan
- 2-oturma için biçimlenen çevresel alan
- 3-depolama alanı (karyola, yatak, yorgan, duvar rafları)
- 4-sıfma-pişirme (ocak)
- 5- tahıl, un petekleri
- 6- ahır şeklindedir (Akın, 1985'den alınarak uyarlanmıştır).

Şarkışla Emlak hüyük, Ortaköy, Sivrialan köylerindeki tüteklikli konutlarda ise

- 1-çok amaçlı orta alan
- 2- oturma için biçimlenen çevresel alan
- 3- depolama alanı (ambar, duvar rafları)
- 4- sıfma-pişirme (ocak) şeklindedir (Şekil 3.1.2. 1).

Çadırın, mekân boyutları ve alan kullanım alanı duvar parçasının sayısına bağlı olarak değişmektedir. Kullanılan duvar parça sayısı arttıkça çadırın büyüklüğü ve kapladığı alan da değişmektedir (Enkhebahatar, 2013). Tüteklikli konutlarda ise mekân

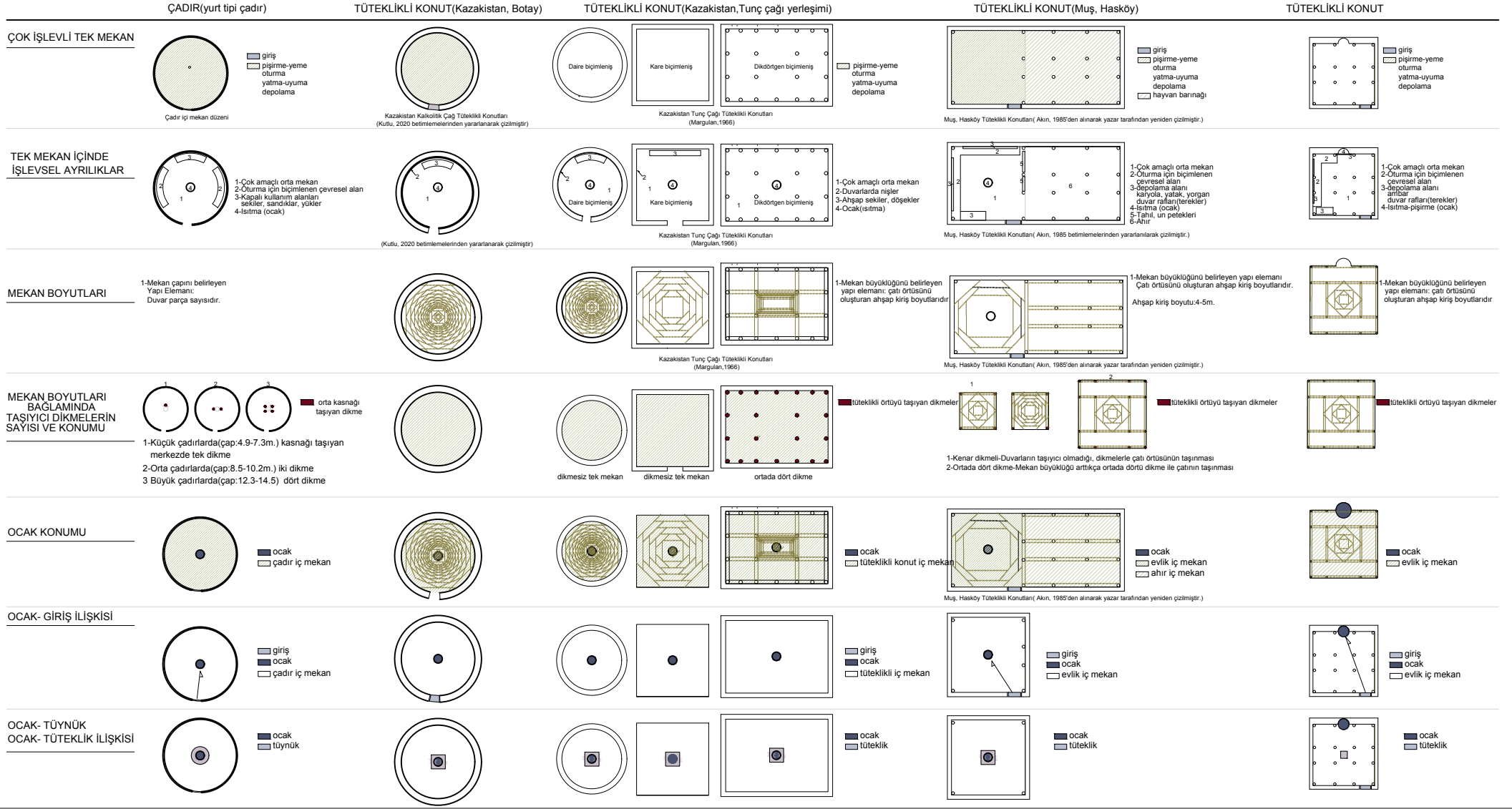
büyükliğini, mekânın çapını ve alanını çatı örtüsünü oluşturan ahşap kiriş boyutları belirlemektedir.

Çadırlarda mekân büyüklüğünün yeterli gelmediği durumlarda dikmeler aracılığıyla üst örtünün kapladığı alan genişletilmektedir. Bu bağlamda, çadırların boyutlarına bağlı olarak üst kasnağı taşıyan dikme sayısı değişmektedir. Kaynağı taşıyan dikme sayısı küçük çadırlarda (çap: 4.9-7.3 metre) tek ve merkezde; orta büyüklükte çadırlarda (çap: 8.5-10.2 metre) iki ve merkezde, büyük çadırlarda (çap: 12.3 metre - 14.5 metre) ise dört dikme bulunmaktadır (Enkhebahatar, 2013). Kalkolitik dönem ve Tunç çağı tüteklikli konutlarında üst örtüsü dikmesiz olarak duvarlara taşınmaktadır. Muş Hasköy konutlarında (Akın, 1985) yaşama mekânını örten tüteklikli üst örtü dikmeler üzerinde taşınmaktadır. Sivas ili köylerinde tespit edilen (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977) tüteklikli konut evlik mekânında merkezde dört dikme bulunmakta olup, tüteklikli üst örtüyü bu dört dikme taşınmaktadır. Duvar kenarındaki dikmeler ve girişlerle oluşturulan yan alanlar ise bu konutlarda mekân büyüklüğünün arttırılmasına yardımcı olmaktadır (Şekil 3.1.2. 1).

Isınma, pişirme eylemlerinin karşılaştığı ocak; çadırlarda mekânın merkezinde konumlanmakta, ocağın düşey izdüşümünde tüynük adı verilen açıklık bulunmaktadır. Kalkolitik, Tunç çağı, yakın çağ Hasköy konutlarında ise benzer şekilde ocak merkezde konumlanmakta ve ocağın izdüşümü olarak çatı örtüsünde tüteklik olarak isimlendirilen açıklık bulunmaktadır (Şekil 3.1.2. 1).

Tüteklikli konutta evlik mekânın geometrik olarak biçimlenişi, mekânın kullanımı düzeni, tek mekân tüm gereksinimleri karşılayacak şekilde işlevselliği, mekân boyutları bağlamında dikme sayısı, dikmelerin konumu, ocağın mekân içindeki yeri, tütekliliğin işlevi ve ocağa göre konumu; taşınabilen çadır ile karşılaştırıldığında genel ilkeler açısından yakınlıklar bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda tespit edilen mekânsal benzerlikler; her iki yaşama biriminin etkileşimsel veya birbirinin prototipi olma durumunu desteklemektedir.

MEKANSAL BAĞLAMDA BENZERLİKLERİN ÇÖZÜMLENMESİ (Çadır-Ev Mekanı Bağlamında)

Şekil 3.1.2.1. Tüteklikli Konutta Kökensel Bağlamda Çözümleme (Mekansal Benzerlikler)

Mekânsal benzerliklerle birlikte çadır-tüteklikli konut etkileşimi üst örtü biçimlenişi bağlamında da benzerlikler göstermektedir. Yapı üretim biçiminde kullanılan teknik, kullanılan çatı malzemesi, boyutlar farklılık göstermekle birlikte yurt tipi çadırlarda ve tüteklikli konutlarda kubbe şeklinde biçimleniş görülmektedir (Şekil 3.1.2. 2).

Anadolu'da geleneksel konut mekân organizasyonunun çadır kökenli olduğunu belirtir yaklaşımlar, kubbe şeklindeki biçimleniş için de benzer görüşleri içermektedir. Göçer çadiri ile kubbe arasında biçimsel bir süreklilik olduğu fikrini ortaya atan Celal Arseven (1928)'e hatta Kuban (2007)'nin yorumuyla Arseven'in öncüsü olan sanat tarihçisi Strzygowski (1918)'ye kadar götürülebilir. Strzygowski çadır sanatı ile mimari arasındaki ilişkiler üzerinde incelemelerde bulunmuş; bu ilişkiyle ilgili görüşleri sanat tarihçileri tarafından benimsenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Strzygowski'nin görüşlerini benimseyen araştırmacılardan biri olan Arseven; bu ilişkinin varlığını geniş sınırlar içinde değerlendirerek; kubbe şeklindeki tüm yapıların varlığını kökenini çadır mimarisine bağlamıştır (Kuban, 1969). Aynı bakış açısı Orta Asya ve Ön Asya'dan bütün dünyaya yayılan kubbe mimarisinin çadırdan geldiğini öne sürmektedir (Çürük ve Çiçekçiler, 1983). Kubbe mimarisinin çekiş noktası olarak kabul gören çadır üst örtü biçimlenişi; (Ksilev, 1951; Margulan vd., 1959; Zaibert 2019) söylemiyle ve kalkolitik döneme tarihlenen tüteklikli konutların varlığıyla değişim gösterebilir niteliktedir.

Biçimsel olarak tüteklikli örtü sisteminin çadır mimarisiyle gösterdiği benzerlik; her ikisinin de tepesinde bulunan delik ile de desteklenmektedir. Kubbe şeklindeki yurt tipi çadırların tavanında hava ve ısı almak için, çadırlarda yanan ateşin dumanının dışarı çıkmasını sağlamak için 1.50-2.00 metre çapında bir delik bulunmaktadır (Onuk, 1998). Bu delik; tünlük, tüynük, çevlik, tepelik (Ögel, 1995) olarak isimlendirilmekte olup hem baca hem de pencere işlevi görmekte olup; 'tünlük' kavramı Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ü Lügat-it Türk sözlüğünde pencere, baca, ocak olarak tanımlanmaktadır. Hava ve ısı almak için planlanan baca işlevi de gören bu açıklık; örtü konstrüksiyonun üstünde yer alması, açılıp kapanabilir olması 'tüteklik'le aynı işleve cevap vermesi sebebiyle benzerlik göstermektedir (Şekil 3.1.2. 2). Dumanın çıkması için planlanmış olan kubbenin tepesindeki delik hem tüteklik hem de tüynükte mekânın tek ısı kaynağıdır. Tüynük yurt çadırında tüngülük ad verilen bir keçeyle akşamlar kapatılır,

sabahlar a ılmaktadı. Tüteklik ise yine açılıp kapabilir özelliği ile  s kayb n n nlemek amacıyla soğuk kış günlerinde kapanmaktadır.

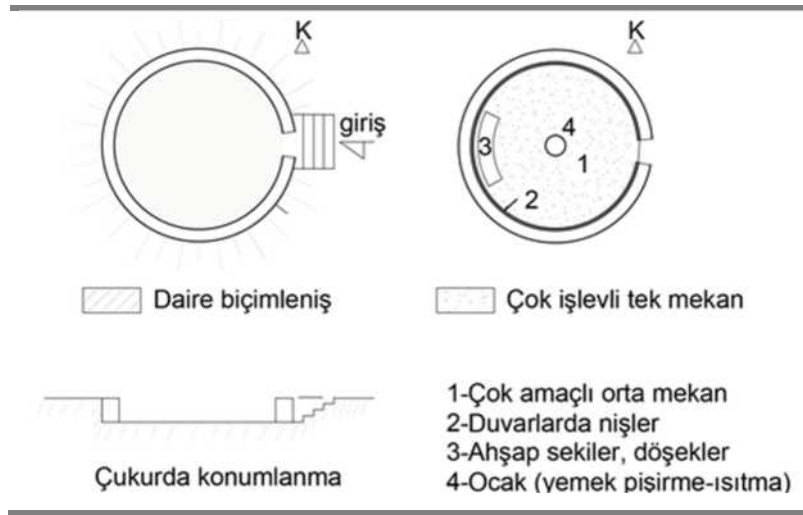
Bu bağlamda  ad  mimarisi ve tüteklikli konut mimarisinin mekânsal ve üst örtü bağlamında benzerlikler gösterdiği, etkileşim içerisinde olduğu ve hatta köken sorununa öncülük ettikleri görülmektedir.

	Çadır	Tüteklikli Konut
Kubbemsi Üst Örtü Biçimlenişi	 <p>Kubbemsi biçimleniş (Purkerim, 1968)</p>	 <p>Kazakistan Botay Konutları Restitüsü (Zaibert,2009) (orta alan dikmesiz) Tunç Çağı Konutları (Margulan,1966) (orta alan dikmeli)</p>
Üst Örtü Taşyıcılar Bağlamında Taşyıcı Dikmelerin Sayı ve Konumu	 <p>Çadırda tek, iki, dört ayak (Enkhbaatar, 2003)</p>	 <p>Tüteklikli Konut (Url-20)(dikmesiz) Tüteklikli Konut (orta alan dört dikmeli)</p>
Üst Örtü Bitiş Elemanı	 <p>Yurt Tipi Çadırda tüynük,çevik, tepelik (Purkerim, 1968)</p>	 <p>Tüteklikli konutta tüteklik (Zaibert,2009; Url-20)</p>
Üst Örtü Bitiş Elemanı Örtüsü	 <p>Çadırda tüynük üstü keçe örtü tüngülük (Purkerim, 1968)</p>	 <p>Tüteklik üzeri ahşap kapak</p>

Şekil 3.1.2. 2. Tüteklikli Konutta Mekânsal Bağlamda Çözümleme (Biçimsel Benzerlikler)

3.2. Tüteklikli Konutta Mekânsal Bağlamda Çözümleme

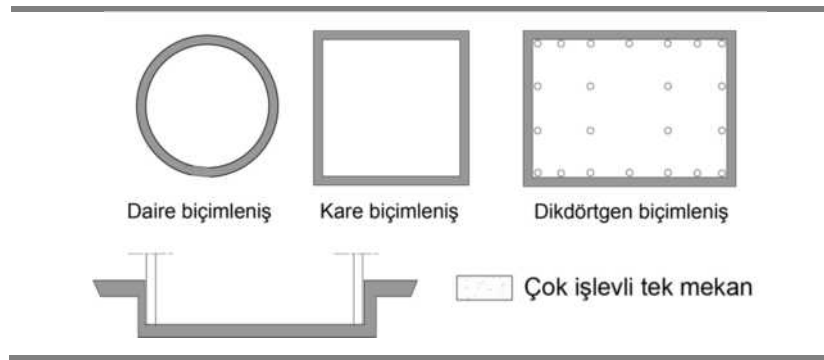
Kuzey Kazakistan'da, M.Ö. 3500 yılına ve Kalkolitik döneme tarihlenen, Botay kültürüne ait Botay konutları tüteklikli konutları bilinen ilk örnekleridir. Arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen veriler neticesinde üç ila altı metre arasında değişen çapta dairesel biçimleniş gösteren Botay tüteklikli konutları yapım sürecinin çukur açılarak başladığı konutun; yetmiş - yetmiş beş santimetre toprağa gömülü konumlandırıldığı belirtilmektedir. Gömülü kısmında bulunan kapı seviyesine ulaşabilmek için duvardan yaklaşık 1.00 metre dışarda giriş açılarak oluşturulduğu; bu açığa iniş yönünde merdivenin inşa edildiği varsayılmaktadır (Kislenko, 1993) (Şekil 3.2.1).

Botay tüteklikli konutlarında elde edilen kazılar sonucunda; dairesel biçimlenişin orta noktasında, merkezde ocak konumlandırıldığı girişin karşı ve ocağın arka tarafında döşek ve ahşap sekilerin bulunduğu, duvarlarda ise çok sayıda dolap nişlerinin yer aldığı tespit edilmiştir (Zaibert, 1993). Kazılarda yapıların kuzeydoğu kısmındaki duvarlarda saptanan düzensizlikler, konut girişinin kuzeydoğu kısmında konumlanmış olabileceğini, güneybatı kısmının ise uyku ve dinlenme için ayrılmış olabileceğini göstermiştir (Kislenko, 1993). Tek birimden oluşan (Şekil 3.2. 1) Botay tüteklikli konutları; bu bağlamda tüm yaşamsal faaliyetlere cevap verdiği belirtilmektedir (Kutlu, 2020).

Tunç çağındaki arkeolojik kazılar sonucunda tespit edilen ahşap tüteklikli konutlarda da Botay konutlarına benzer şekilde dairesel biçimleniş görülmektedir

(Kutlu, 2020). Dairesel biçimlenişin yanısıra yaygın şekilde kare ve dikdörtgen planlı biçimleniş (Şekil 3.2. 2) görüldüğü (Kutlu, 2020) ve bu yapıların hem çukur konutlar şeklinde hem de zemin üstünde inşa edilenlerinin bulunduğu da belirtilmektedir (Krivtsova-Grakova, 1948). Plan düzleminde dikdörtgen biçimleniş gösteren Tunç çağı tüteklikli konutlar daireSEL ve kare biçimleniş gösteren konutlardan, mekânın ortasındaki ve duvar diplerindeki dikmeler ile farklılaşmıştır. Dairesel ve kare biçimlenişte mekân boyutlarının ve örtü sistemindeki ahşap kiriş boylarının dikmeye gerek duymaksızın gerekli mekân büyüklüğünü sağlamakta olduğu öngörülmektedir. Dikdörtgen biçimlenişte ise mekânın eni ve boyu arasındaki uzunluk farkı tüteklikli örtü sisteminin desteklenmesi gerekliliğini ortaya koymuş, bu gereklilik mekânda dikmelerle (Şekil 3.2. 2) karşılanmıştır (Kutlu, 2020; Margulan vd., 1966).

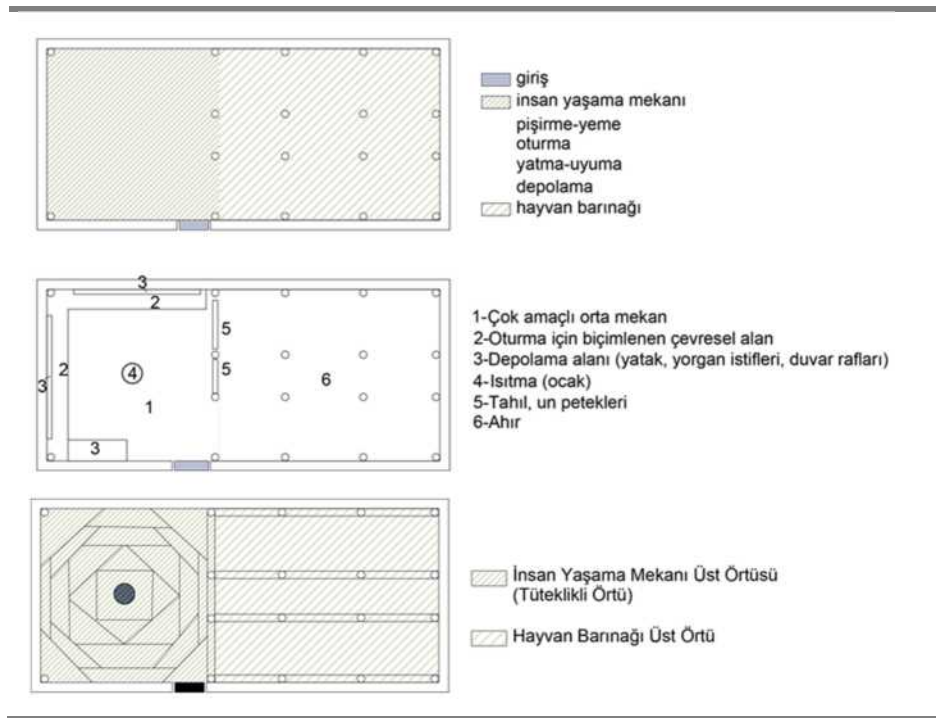

Şekil 3.2. 2. Tunç Çağına Tarihlenen Tüteklikli Konutta Biçimleniş (Kutlu, 2020’den yararlanılarak çizilmiştir)

Tüteklikli konutların demir çağında da sürekliliğini sürdürdüğü; kare, çokgen, daireSEL planlı ve tek mekânda işlevsel nitelikli olarak zemin üstünde konumlandırıldığı belirtilmektedir (Kutlu, 2020). Kare veya daireSEL planlı demir çağı konutlarında tek birimli yapıların, merkezinde ocağın ve ocağın çevresinde örtüyü taşıyan dört adet dikme bulunduğu da belirtilmektedir (Margulan vd., 1966).

Akın (1985)’nin tariflediği, Muş ilinin 18 km. doğusunda Hasköy’de bulunan tüteklikli konutlardaki mekânsal biçimleniş; tek mekân özelinde devam etmektedir. Tunç Çağı tüteklikli konutlarla plan düzleminde benzer biçimleniş gösteren Hasköy tüteklikli konutlar dikdörtgen plana oturmaktadır. Dikdörtgen planda ana yaşama mekânı ve hayvan barınağı birlikte çözümlenmiştir. Dikdörtgen mekânın kısa kenarının uzunluğu kadar uzunluk bırakılarak oluşturulan, kenar uzunluğu altısekiz metre arasında değişen ve dikmelerle sınırlandırılan kare mekân; “
 [Şekil: Dikdörtgen mekânın planı, kenar uzunluğu altısekiz metre arasında değişen ve dikmelerle sınırlandırılan kare mekânın planı]

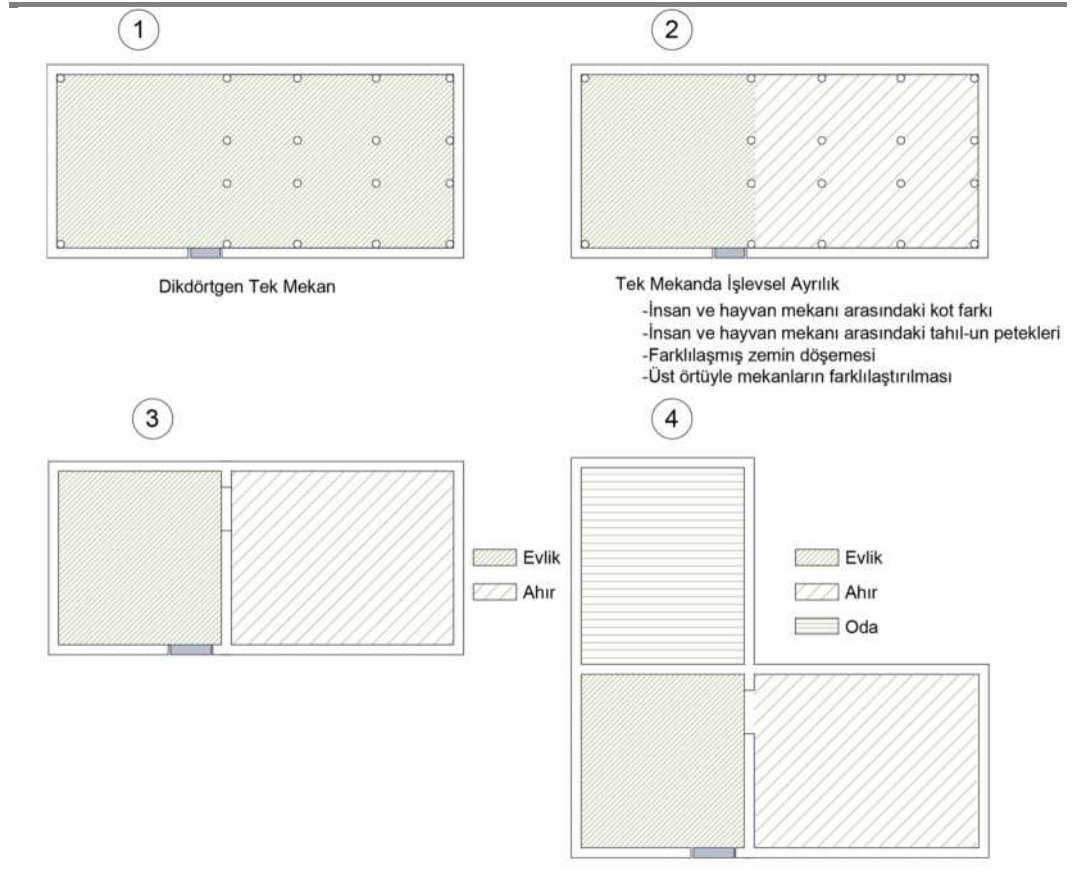
İnsan ve hayvan yaşam alanlarının ayrılmış ve tükümlü olarak tasarlanması, Şekil 3.2. 3'te görülmektedir. İnsan yaşam alanı, pişirme, yeme, uyuma, depolama eylemlerine cevap verecek şekilde işlevsel biçimlenen kare alan ana yaşama mekânı olarak kullanılmakta, ev kelimesinde türetilen 'evlik' olarak adlandırılmaktadır. Evlik mekânının yaşamın gerekliliği eylemlere cevap verecek nitelikte olması yanısıra; soğuk kış aylarında sığınma mekânı olarak kullanılmakta, hayatta kalabilmenin zorunluluğu olarak görülmektedir (Akın, 1985). Ana yaşama mekânının hemen bitişiğinde yer alan; dikdörtgen biçimlenen alan ise hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Tek mekânda görülen insan-hayvan birlikteliği, mekân içi düzenlemelerle kısmen ayrılmıştır. Planimetrik düzlemde dikmelerle sağlanan bu ayrım, iki mekân arasındaki mekânsal öğelerle, tahıl, un petekleri ile de desteklenmiştir (Şekil 3.2. 3). Hasköy'deki bazı konutlarda evlik ve ahır mekânının ayrımında evlik mekânı bir basamak kot farkıyla yükseltilmesi ya da yaşama mekânı ve ahır mekânı arasında zemin döşemesinde malzeme farklılıklarıyla sağlanmıştır (Akın, 1985). Yaşama mekânı ve ahır ayrımında çatı örtüsü bağlamında da gerçekleştirilmiş olup; yaşama mekânı üstü kademeli ve bindirme tekniği ile oluşturulan ahşap tükümlü örtü sistemi ile ahır mekânı üstü ise ahşap kirişlerden oluşan çatı ile kapatılarak (Şekil 3.2. 3) sağlanmıştır (Akın, 1985).

Şekil 3.2. 3. Muş, Hasköy tükümlü konutların insan-hayvan ayrımının üst örtüyle sağlanması (Akın, 1985'nin betimlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir).

Dikdörtgen planlı Muş Hasköy tüteklikli konutlar, konut grupları şeklinde bitişik yapılanma göstermekte ve tamamen yer altına gömülü şekilde biçimlenmektedir. Gömülü biçimlenişte; konutların dış mekânla bağlantısı tüteklikle ve insan-hayvan girişi için bırakılan açıklıklarla sağlanmaktadır. Akın (1985), bu kapının, tepelerin çevresinde dolaşılacağında içerde bir ev bulunduğunu ele veren tek işaret olduğunu, kapıya ulaşmak için tepenin içine bir yarık açıldığı ve genellikle bu yarığın üstü örtülerek ve boyutları büyütülerek bir eyvana dönüştürüldüğünü gözlemlemiştir.

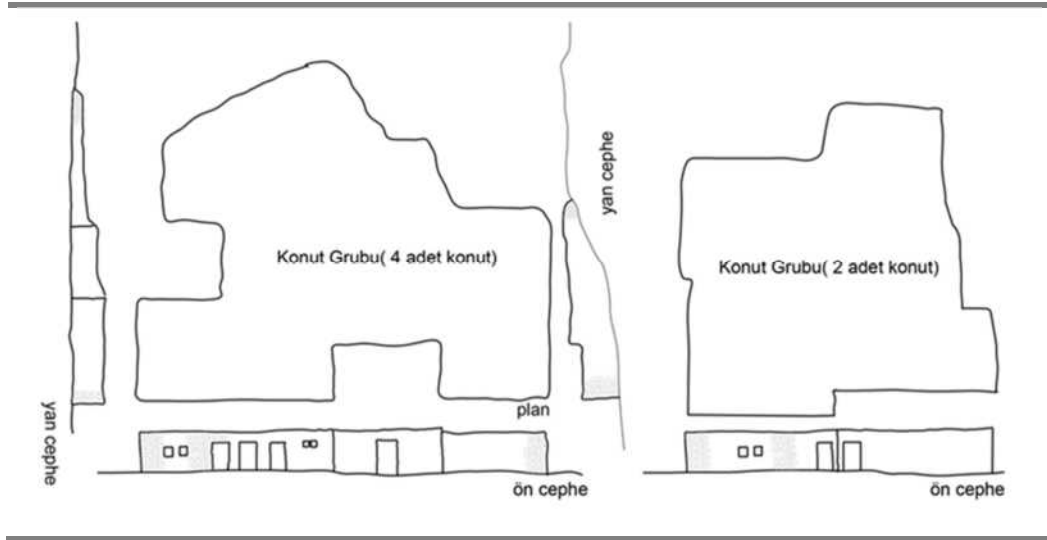
Gömülü, tek birimli Muş-Hasköy tüteklikli konutların mekânsal biçimlenişi tek birimle; ana yaşama mekânı evlik ve ahır birlikteliği ile başlamış, mekân içi düzenlemelerle (bölücü olarak konulan un, tahıl petekleri, kot farklılıkları) farklılaşmaya başlamıştır. Ahır-evlik birlikteliği, ekonomik sıkıntılarla görece aşılmasıyla birbirinden ayrılmıştır (Şekil 3.2. 4). Ahır ve evlik olarak ayrılan iki mekân; sayısal bağlamda iki mekâna dönüşse de konuta ait tek girişin evlik mekânından sağlanmaya devam etmesi ile doğrudan ilişki durumunu korumuştur.

Şekil 3.2. 4. Muş, Hasköy Tüteklikli Konutların Mekânsal Ayrışma-Eklemlenme (Akın, 1985'nin betimlemelerinden yararlanılarak çizilmiştir)

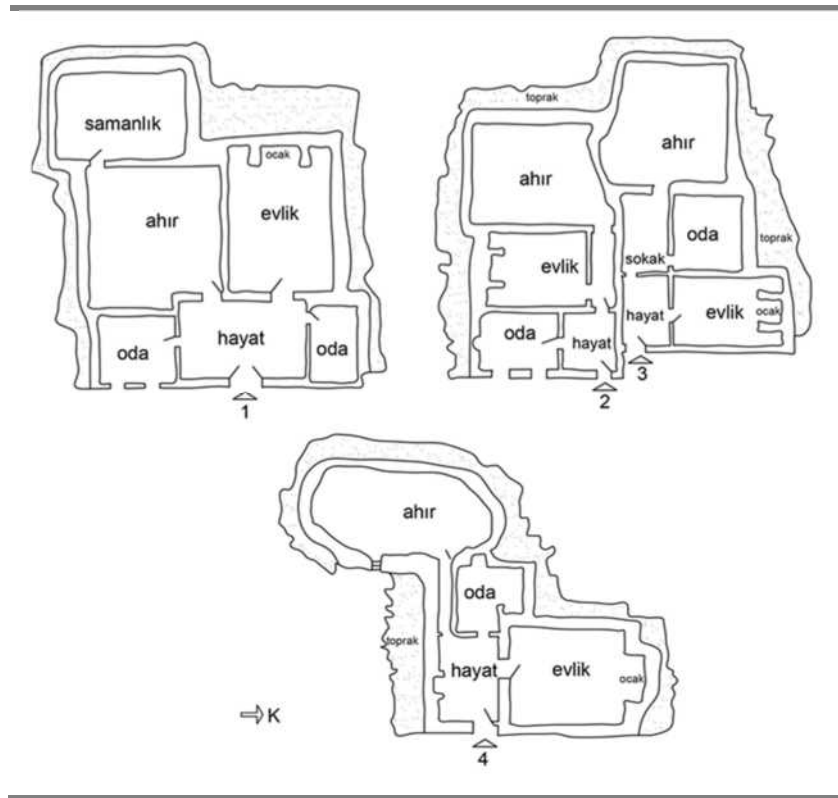
Muş Hasköy’de ahır-evlik ayrımının ardından değişimin oda olarak adlandırılan dikdörtgen mekânın, gömülü şekilde evlik mekânına eklenmesiyle devam ettiğini belirtmiştir (Şekil 3.2. 4). Eklenen dikdörtgen odanın çatı biçimlenişinde tüteklik bulunduğu ve yaşama bölümünden farklı olarak odalara özgü örtü içerdikleri, ancak yakın zamanda eklenen odalarda özgün örtünün kullanılmadığı belirtilmiştir (Akın,1985).

Şarkışla, Emlak Hüyük tüteklikli konutların mekânsal bağlamda Muş, Hasköy tüteklikli konutlarına benzer şekilde bitişik yapılanma (Şekil 3.2. 5) göstermektedir. Bitişik yapılanmada ortak duvarları bulunan birden fazla hane aynı dam altında birleşerek konut grubu meydana getirmektedirler (Akın, 1985; Kademoğlu,1977).

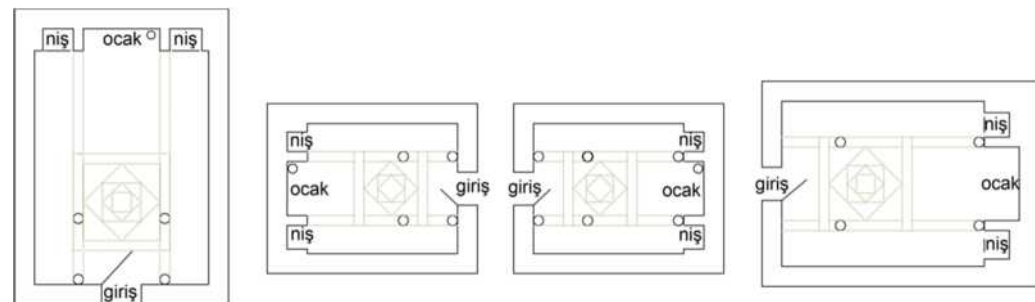
Şekil 3.2. 5. Şarkışla Emlak Hüyük Tüteklikli Konutların Bitişik Yapılanma (Akın, 1985, Kademoğlu, 1977’den alınarak yeniden çizilmiştir)

Plansal düzlemde konut grupları şeklinde bitişik yapılan Şarkışla Emlak Hüyük konutlarında ahır-evlik mekânlarının ayrımının (Şekil 3.2. 6) tamamlandığı görülmektedir (Akın, 1985). Ayrımın tamamlanması Akın (1985) tarafından; dumanla sınıma tekniğinin bırakılmasına bağlanmaktadır. Tüteklikli yaşama mekânı evlikte (Şekil 3.2. 7) ortada konumlandırılan tandırın yerine dikdörtgen mekânın kısa kenarlarından birinde konumlandırılan ocak bulunmaktadır. Ocağın ayrı bir bacası bulunmakta olup, duman bu bacadan atılmaktadır; dolayısıyla tüteklik deliği, duman dışarı atma işlevini kaybetmiştir. Dikdörtgen kenarın diğer kısa kenarın ortasında ise kapı konumlandırılmıştır. Ocağın her iki yanında da niş bulunmaktadır.

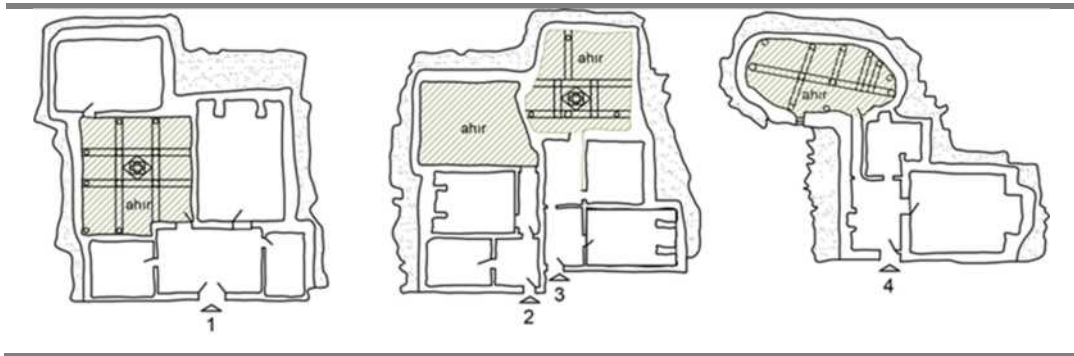
Şekil 3.2. 6. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri
(Akın, 1985'den alınarak yeniden çizilmiştir)

Dikdörtgen biçimlenen yaşama mekânı evlikte girişe yakın, ocak sınırlarında hizasında dört dikme görülmektedir. Girişe yakın iki dikme ve üzerine oturan ahşap kirişler tüteklikli örtüyü taşımakta olup, mekândaki diğer dikmeler ise mekânın tüteklikli örtü dışındaki kısmın örtülmesine destek olmaktadır (Akın, 1985). Ocak, girişin karşısında yer almakta; tüteklikli örtü girişe yakın konumlanmakta, ocak kenarında nişler bulunmaktadır.

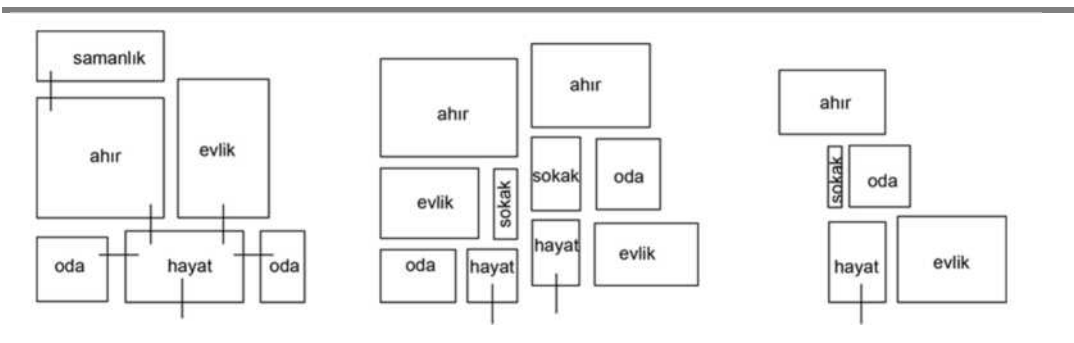
Şekil 3.2. 7. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri Evlik Biçimlenişi (Akın, 1985'den alınarak yeniden çizilmiştir)

Şarkışla Emlak Hüyük köyünde evlikteki değişmeyen ve düzenli planlarına karşın, ahır mekanları pragmatik bir yaklaşımla oluşturulmuşlardır. Akın (1985) 4 numaralı evi örnek göstererek (Şekil 3.2. 8) ahırların organik biçimleniş gösterdiğini, yamaca oyularak, dikme ve kirişlerle desteklendiğini ve bu biçimlenişle yapay mağaralar andırıldığını belirtmektedir. 1, 2, 3 no'lu konutlarda ahır biçimlenişinin ise daha köşeli olduğu görülmekte, 1, 3, 4 numaralı konutlara ait ahırlar ise tüteklikli örtü içermektedir (Akın, 1985).

Şekil 3.2. 8. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri Ahır Biçimlenişi (Akın, 1985'den alınarak yeniden çizilmiştir)

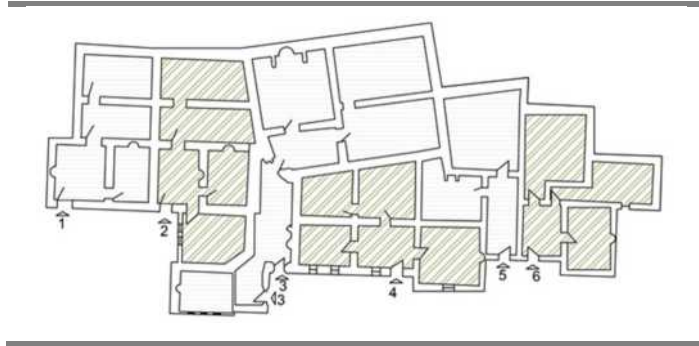
Şarkışla Emlak Hüyük Köyünde; örneklendirilen konutlarda ahır ve evlik dâhilinde oda mekânında bulunmaktadır (Şekil 3.2. 9). Oda mekânlarının bazılarında ocak bulunmaktadır (2 ve 4 numaralı konut). Ayrıca; sekili oturma düzeni olan odalar ise seki odası olarak isimlendirilmektedir. Odalar, giriş cephesinde yer almakta ve dış cepheye açılan boşluklar (pencereleri) bulunmaktadır. Muş Hasköy konutlarında yakınlığın görelî aşılması sonucuna bağli olarak sonradan eklenen odalara karşın; Şarkışla Hüyük konutlarında odaların evlik ve ahır mekânıyla ve dağın mekânı 'hayat' la birlikte (Şekil 3.2. 9) inşa edildiği belirtilmektedir (Akın, 1985).

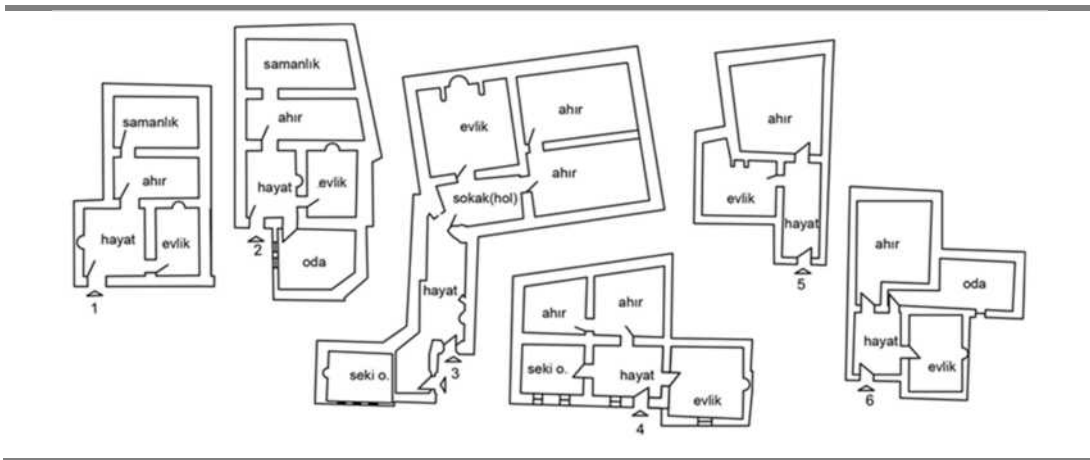
Şekil 3.2. 9. Şarkışla Emlak Hüyük Köyü Tüteklikli Evleri Konut Bileşenleri Bağlantı Şeması (Akın, 1985'den yararlanılarak çizilmiştir)

Evlik-ahır-hayat biçimlenişiyle inşa edildiği varsayılan Şarkışla Emlak Hüyük tüteklikli konutlarına depolama mekânı samanlık ve odaların ekonomik koşulların iyileşmesine bağlı olarak eklendiği varsayılmaktadır. Şarkışla Emlak Hüyük konutları yamaca gömülü şekilde konumlanmakta; tam ve yarım gömülü biçimlenen evlik ve ahır mekânları cephede kapalı biçimleniş göstermektedir.

Kademoğlu'nun tariflediği Şarkışla Ortaköy konutları Muş Hasköy, Şarkışla Emlak Hüyük konutlarına benzer şekilde bitişik (Şekil 3.2. 10), yamaca gömülü bir biçimleniş göstermektedir (Kademoğlu, 1977). Şarkışla Ortaköy tüteklikli konutları plan şemasında; evin girişinde hayat (avlu), hayattan geçilerek girilen evlik, seki odası ahır bulunmakta; samanlık ahırla doğrudan ilişkilendirilmektedir (Şekil 3.2. 11). Örneklenen konut III de ise hayatla doğrudan bağlantılı 'sokak' olarak adlandırılan bir koridorla ahır ve evlik mekânına giriş sağlanmaktadır (Kademoğlu,1977) (Şekil 3.2. 11).

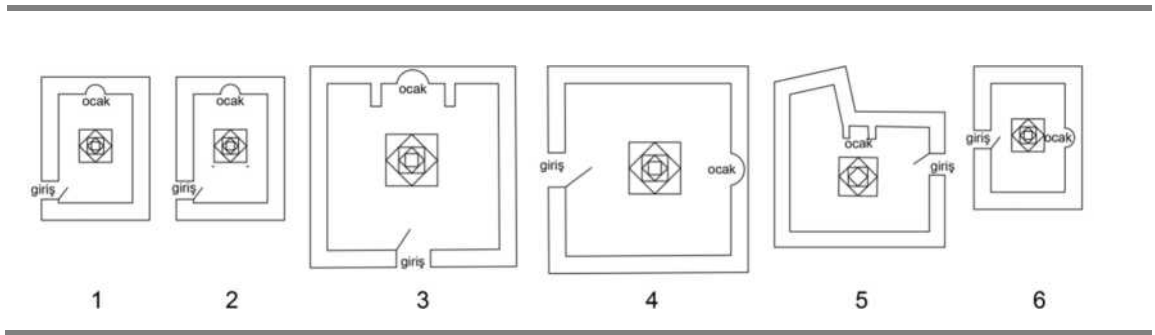

Şekil 3.2. 10. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konutları Bitişik Yapılarına (Kademoğlu, 1977'den alınarak yeniden çizilmiştir)

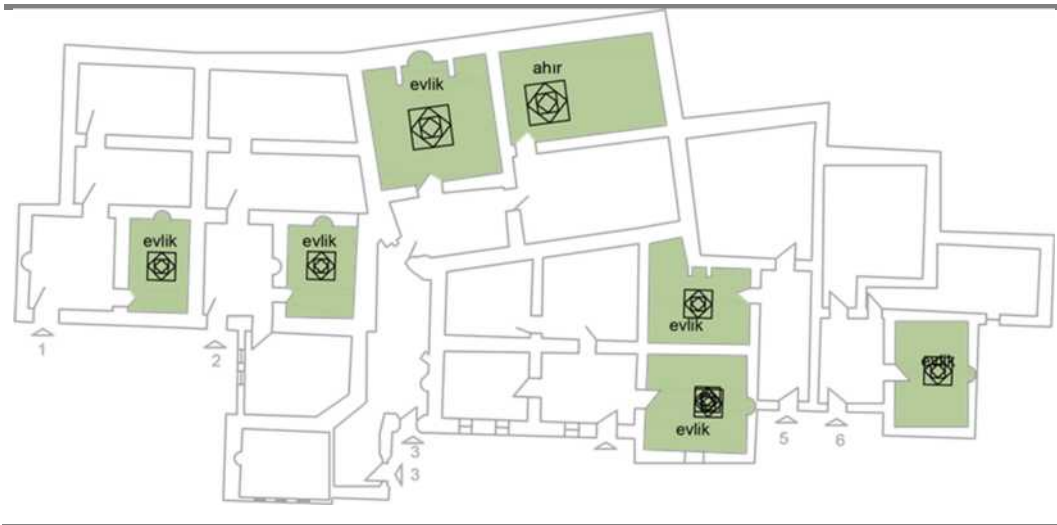
Şekil 3.2. 11. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konut Planları (Kademoğlu, 1977'den alınarak yeniden çizilmiştir)

Şarkışla Ortaköy konutlarında hayata eklenen evlik mekânlar dikdörtgen ya da kare geometrili biçimleniş göstermektedir. 1, 2, 5, 6 numaralı konutlarda evlik dikdörtgen biçimleniş göstermekte; ocaklık 1 ve 2 de dikdörtgenin kısa kenarında; 5 ve 6 da ise uzun kenarında konumlanmaktadır. Kare biçimleniş gösteren 3 ve 4 numaralı konutta ise ocaklık duvarın orta aksında bulunan kapıya karşılayacak şekilde kapı karşısında yer almaktadır (Şekil 3.2. 12).

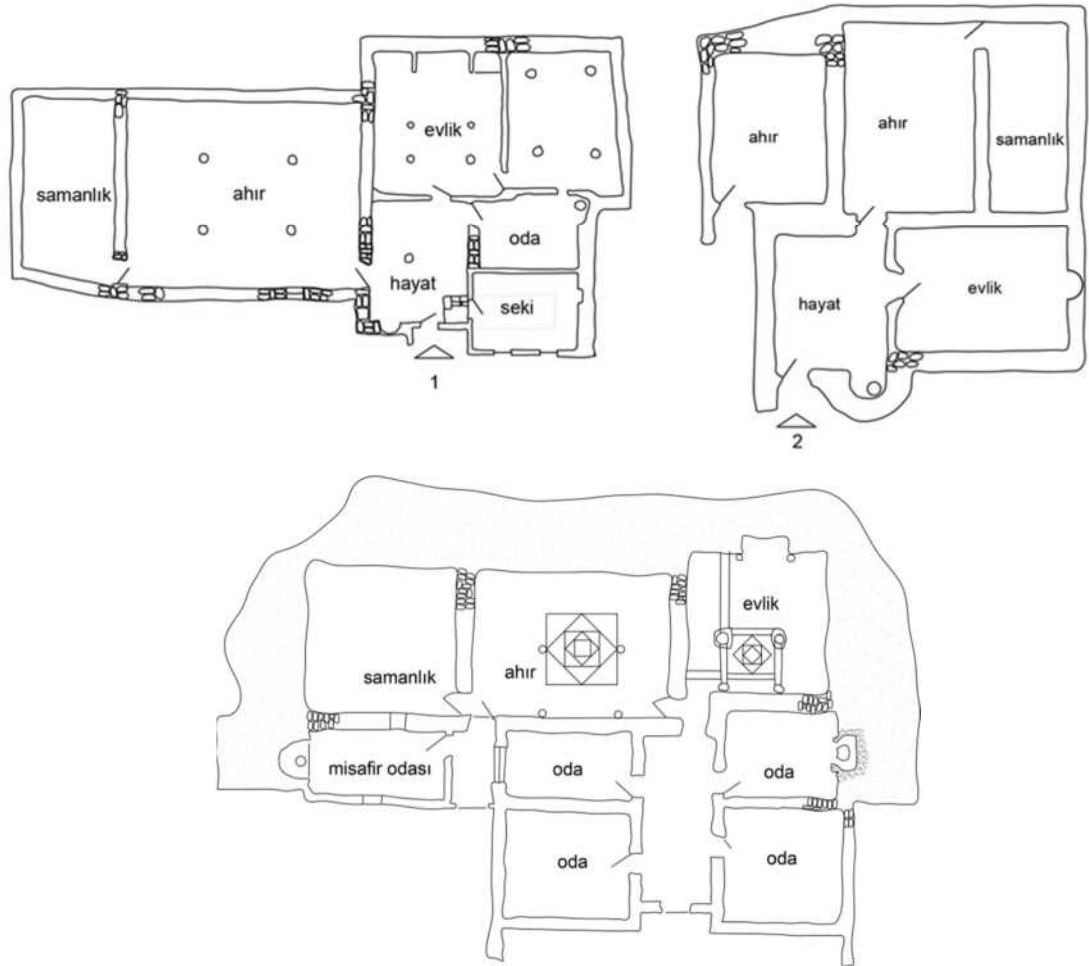
Şekil 3.2. 12. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konut Evlik Biçimlenişi
(Kademoğlu, 1977'den alınarak yeniden çizilmiştir).

Şarkışla Ortaköy konutlarında; ahır ve evlik mekânları tüteklikli örtü içermektedir. Yamaca gömülü biçimleniş gösteren Şarkışla Ortaköy konutlarında ahır ve evlik, korunumlu ve gömülü alanda yer almaktadır. Dış mekânla bağlantı sağlayan mekânların giriş cephesinde konumlandırıldığı ve bu mekânların dağılım alanı hayat ve seki odasına da oda olarak isimlendirildiği belirtilmektedir (Şekil 3.2. 13).

Şekil 3.2. 13. Şarkışla Ortaköy Tüteklikli Konutlarında Tüteklikli Örtülü Mekânlar
(Kademoğlu, 1977'den alınarak yeniden çizilmiştir).

Şarkışla Emlak hüyük ve Ortaköy konutlarına benzer şekilde Şarkışla Sivrialan konutlarında dış mekânla bağlantılı hayat, hayata eklenilen evlik, ahır bulunmaktadır (Şekil 3.2. 14). 2 numaralı konutta hayat-evlik-ahır biçimlenişi; 1 numaralı konutta hayat-evlik-ahır biçimlenişi + sekili biçimlenişi ile seki odası + oda; 3 numaralı konutta ise hayat-evlik-ahır biçimlenişi + odalar görülmektedir. Ahırın depolama alanı samanlık; ahırla 1, 2, 3 numaralı konutta direk bağlantı kurmaktadır. Bununla birlikte 3 numaralı konutta dış mekânla bağlantı sağlayan ve ahırdan da ulaşılabilen holden geçiş sağlanan misafir odası eklenmiştir (Şekil 3.2. 14).

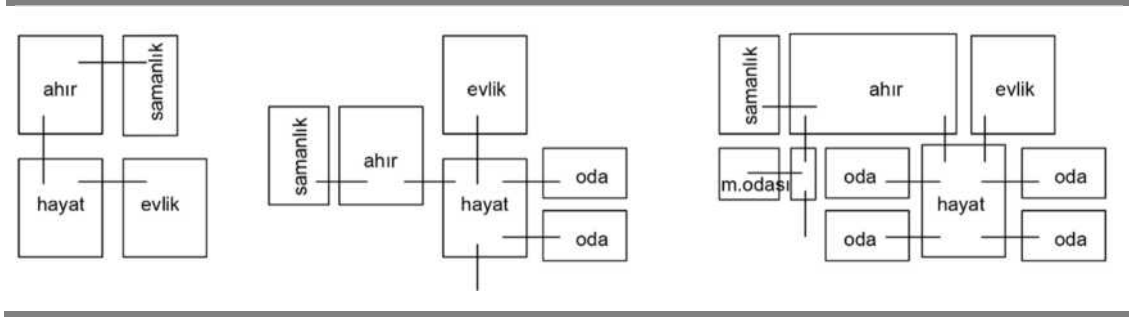

Şekil 3.2. 14. Şarkışla Sivrialan Tüteklikli Konutları

1-Aşık Veysel Evi 2- Bektaş Koçyiğit Evi (Kademoğlu, 1977'den alınarak yeniden çizilmiştir).

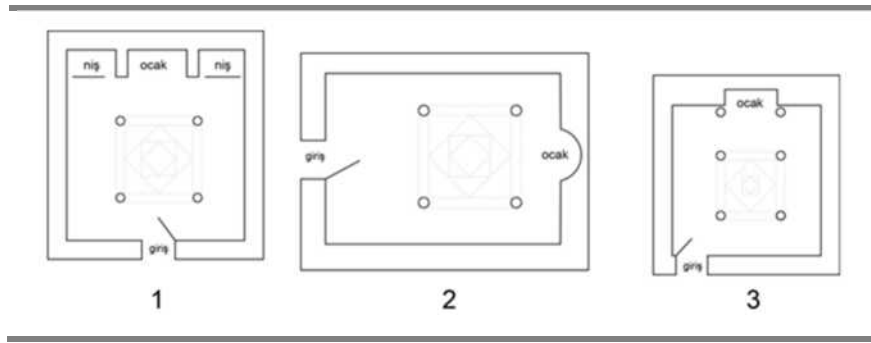
3- Aşık Veysel Evi (Akın, 1985'den alınarak yeniden çizilmiştir).

Bu bağlamda Sivrialan konutlarında mekânsal eklemlenme şeması; evlik-hayat-ahır-samanlıkla başladığı hayat mekânına eklemlenen odalarla, oda sayısındaki artışla birlikte misafir odası eklemlenmesi ile devam ettiği görülmektedir (Şekil 3.2. 15).

Şekil 3.2. 15. Şarklı Sivrialan Tüteklikli Konutlar Mekânsal Eklemlenme Şeması (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977'den uyarlanarak çizilmiştir).

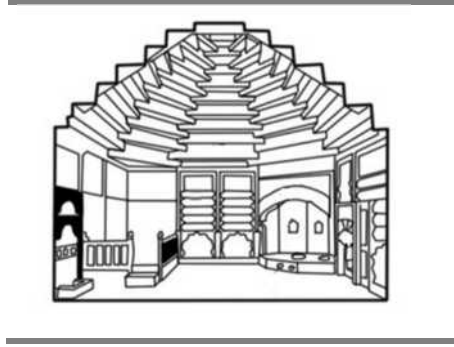
Şarklı Sivrialan tüteklikli konutlarında evlik mekânı dikdörtgen biçimleniş göstermiş, 1 ve 2 no'lu konutlarda Şarklı Emlak hüyük konutlarına benzer şekilde dikdörtgen kenarın kısa kenarının ortasından mekâna verilen giriş diğer kenarda ocakla ve ortada örtü sistemi ile desteklenmiştir. 3 numaralı konutta giriş köşeye doğru kaymışsa da aynı biçimleniş görülmektedir.

Şekil 3.2. 16. Şarklı Sivrialan Tüteklikli Konutlar Evlik Biçimlenişi (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977'den alınarak yeniden çizilmiştir)

Akın (1985,1991), Kademoğlu (1977), Kutlu (2020)'nin örneklediği konutlarda ana yaşama mekânında görülen tüteklikli örtülü biçimlenişi Erzurum evlerinde tandır evinde görülmektedir. Tandır evi, oturma, dinlenme, yemek yeme, yemek pişirme ve yatma gibi faaliyetlerin yapıldığı yer olarak tanımlanmakta (Karpuz, 1980) tüteklikli örtü ile örtülmektedir (Köşklü ve Tali, 2007). Tandır başı, seki, kurun, kiler-ambar, terekleri ile fonksiyonel biçimlenen, ev, aşhane, mutfak olarak da adlandırılan tandır evi; özgün tüteklikli çatı örtüsü ile ön plana çıkmaktadır. Bayburt köy evlerinde de

tandır evinin kademeli tüteklikli örtü içerdiği ve Erzurum evlerine benzer özellikler gösterdiği (Şekil 3.2. 17) belirtilmiştir (Uçar,2020).

Şekil 3.2. 17. Erzurum Somonoğlu Konutu Tandır Evi Tüteklikli Örtü Biçimlenişi (Akın,1991)

Araştırmacılar (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977; Kutlu, 2020) tespit, gözlem ve söylemlerine dayalı olarak elde edilen veriler aşağıda belirtilmiştir.

* Örneklenen tüteklikli konutlar; tek yapı, yarım gömülü (tarih öncesi tüteklikli konutlar); bitişik, tamamen gömülü (Muş-Hasköy); bitişik, yamaca gömülü (Şarkışla Hüyük, Şarkışla Ortaköy); tek yapı, yamaca gömülü (Şarkışla Sivrialan) şeklinde yapılanma göstermektedir.

* Geometrik olarak dairesel planla başlayan tüteklikli konut biçimlenişi; zamanla fiziksel - yapısal ihtiyaçlara uygun şekilde değişime uğramış, kare, dikdörtgen geometrili biçimlenişe dönüşmüştür.

* Kalkolitik, Tunç çağı, Demir çağı tüteklikli konutlar tek birimden oluşmakta ve işlevsel biçimlenmektedir. Tek birimden oluşan ev niteliğindeki mekân; evlik ismiyle Muş- Hasköy tüteklikli, Şarkışla Emlak hüyük, Şarkışla Ortaköy ve Sivrialan konutlarında da aynı işlevle devamlılık göstermektedir.

* Kalkolitik, Tunç çağı, Demir çağı konutlar yaşama mekânı, Muş-Hasköy, Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Sivrialan köyü konutlarında ise evlik mekân özgün biçimleniş gösteren tüteklikli örtü ile kapatılmıştır.

* Kalkolitik, Tunç çağı, Demir çağı konutlarında ana yaşama mekânında ocak mekânı merkezinde konumlandırılmıştır. Muş-Hasköy, Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Sivrialan köyü konutlarında ise ocak evlik mekânında konumlandırılmış duvarın merkezinde ve genelde girişin karşı tarafında bulunmaktadır.

* Hayvan barınaklarının da görüldüğü tüteklikli konutlarda (Şarkışla Emlak hüyük, Ortaköy, Sivrialan) ahır da özgün çatı örtüsü ile kapatılmıştır.

* Şarkışla Emlak hüyük, Ortaköy, Sivrialan konutlarında konut bileşenleri; evlik, ahır, hayat, odalar (sekili oturma düzenine sahip odalar, misafir odası), samanlık mekânlarıdır.

* Erzurum evlerinde ve Bayburt kırsalında bulunan köy evleri tandır evlerinde tüteklikli örtü biçimlenişi görülmektedir.

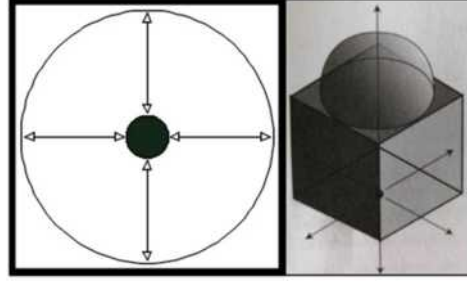
3.3. Tüteklikli Konutta Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümleme

Bilinen ilk tüteklikli konut Orta Asya kökenli olup, Kazakistan'ın kuzey bölgesinde tespit edilmiştir (Kutlu, 2020). Orta Asya'da Kazakistan'ın kuzey bölgesinde karasal iklim özellikleri hâkim olup, sıcaklık farkları fazladır. Kuzey bölgelerde kışın -45°'ye kadar sıcaklık değeri düşmektedir (Url-5). Bu bağlamda; tüteklikli örtünün; yalıtım ihtiyacının fazla olduğu, soğuk iklim kuşağında ortaya çıktığı belirtilmektedir. Nitekim günümüzde dahi ahşap tüteklikli örtünün Orta Asya'nın kuzeyi, Sibiryaya, Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu'nun soğuk bölgelerinde görülmesi buna kanıt olarak gösterilmektedir (Kutlu, 2020). Akın (1985) da benzer şekilde tüteklikli konutun biçimlenmesini ekolojik ortamın belirlediğini ve ekolojik ortamın oluşmasında soğuk iklimin etken maddelerden biri olduğunu savunmaktadır. Soğuk iklim koşulları kış mevsiminin uzun geçmesi, karın yerde kalma süresinin uzun olması, ısınmanın önemini, saklanması ve tutumlu kullanılması gerekliliğini beraberinde getirmiş ve tüteklikli konutun oluşması ve biçimlenmesi için uygun ortam hazırlamıştır (Akın, 1985).

Konutta tüteklikli örtünün var olma sebebi ısınmanın korunması bağlamında ele alındığında; mekânın ortasında konumlandırılan, tek sıcaklık kaynağı olarak çakan dumanın bir bacayla doğrudan dışarı atılması istenmemiştir ve tüteklikli konutun ahşap kubbesi, ısınma tekniğine çözüm getirmiştir. İçerdiği ısıdan faydalanmak için bir süre daha odanın içinde kalması istenen duman, sıcaklığı nedeniyle yükselmekte, iç büyük örtünün içinde birikerek yavaş bir şekilde tüteklikten dışarı atılmaktadır. Ancak; ahşap tüteklikli örtü biçimlenişi, duman ısılarından faydalanarak gerekli ısıyı sağlama konusunda yetersizdir (Akın, 1985). Yoğun ısı içeren duman, kubbenin en üst noktasına yükseldiğinde, ısıyı mekâna aktarmadan dışarı çıkmaktadır. Duman tabakasının alt yüzeyinde ise, mekânın ısınma gücü kalmamış, daha az ısı içeren duman bulunmaktadır (Akın, 1985). Dumanın içerdiği ısının yetersizliği, tüteklikli konutta toprağın ısılarından yararlanma zorunluluğunu getirmiştir. Toprağın ısılarından faydalanma öngörüsü,

tüteklikli konutun toprak altında, yamaca gömülü biçimde inşa edilmesini sağlamıştır. Toprak altıkonutlarda yere açılan bir çukur içerisine tüteklikli konut inşa edilmekte ve üzeri toprakla kapatılmaktadır. Böylelikle tamamen toprak altında bulunan yapıların, üst örtüsünün de toprakla kapatılmasıyla toprağın sınından maximum düzeyde fayda sağlama amaçlanmaktadır. Yamaca gömülü tüteklikli konutlarda sadece ön cephe dışarıya yönlendirilmekte, gömülü kısımlarda toprak sınından faydalanma öngörülmektedir. Toprak üstünde inşa edilen tüteklikli konutlarda ise dışarıya açılan boşluğun olmaması kaybolma önlemede ve ahşap örtünün toprakla kapatılması toprağın sınından faydalanmayı amaçlamaktadır (Akın, 1985).

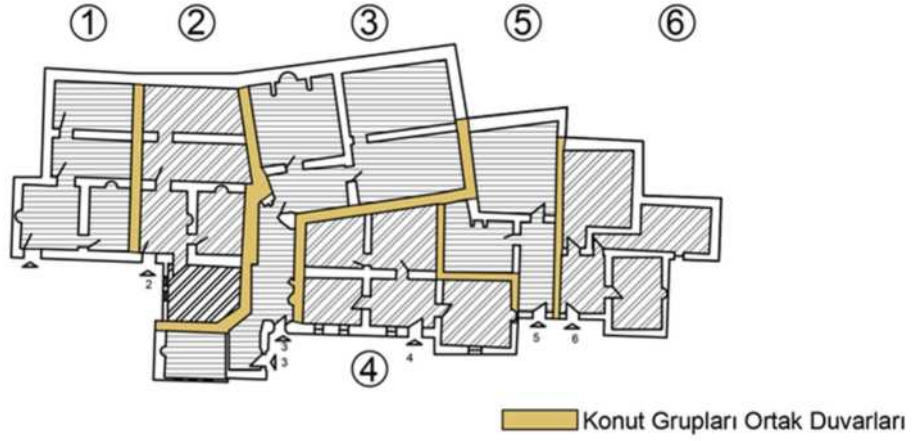
Elde edilen veriler tüteklikli konutta sını, sıcaklık kaynağının hayati önem taşıdığı göstermektedir. Mekândaki tek sıcaklık kaynağı ocaktan, geniş aileyi oluşturan aile fertlerinin tamamının yararlanmasında zorunluluğu dolayısıyla sını eşit dağıtım gerekliliği, ocağın konumunu belirlemiştir. Bu bağlamda ocak, mekânın merkezinde konumlandırılarak sını mekâna eşit dağıtım öngörülmüştür. Ocaktaki ateşin yaydığı sını mekâna eşit oranda dağıtımın istenmesi; mekân geometrisini etkilemiş, kare ya da kareye yakın biçimlenmesine sebep olmuştur. Kare mekân; geometrik özellikleri sebebiyle görel olarak sını eşit dağıtımına imkân vermekte, merkeze odaklanan biçimleniş ile hayati önem taşıyan sıcaklık kaynağı ocağı vurgulamaktadır. Sıcaklığın kare biçimleniş ile yapılan vurgu; tüteklikli örtünün kubbemsi biçimleniş ile desteklenmektedir (Şekil 3.3. 1). Ancak kare biçimleniş ve ocağın mekânın merkezinde bulunması sebebiyle sını eşit dağıtım öngörüsü ile ortamdaki sını optimum düzeyde kalabilmesi için ateşin sürekli yanması ve ocağın döşeme yüzeyinde bulunması gerekmektedir. Ocaktaki ateşin devamlı yanması yakıtın varlığı yokluğu ile ilişkili olup, olası görünmemektedir. Tandırın içinde ve döşemeden 60-80 cm derinde yanan ateşin yaydığı ısı ise tandırın iç yüzeyi, tarafından emilip, içine gömülü olduğu toprağa iletilmektedir. Bu bağlamda ocağın mekânın merkezinde konumlanması ihtiyaç duyulan sını sağlanmasında tek başına yeterli gelmemektedir. Bununla birlikte merkezde konumlanan ocaktan yayılan sını şınsal olarak mekâna eşit dağıtımın sağlanması öngörüsü tüm aile bireylerinin bir arada bulunabileceği tek ve yeterli büyüklükte mekân ihtiyacı ile birleşerek mekân geometrisini şekillendirmiş, evlik olarak isimlendirilen kare biçimleniş gereksinimlerin yanıtı olmuştur (Akın, 1985).

Şekil 3.3. 1. Tüteklikli konutta sığınak kaynağının konumunun şematik gösterimi (Akkach, 2021)

Tüteklikli konutta iklimsel verilere bağlanarak ortaya çıkan sığınak ihtiyacı, ocak, duman ve toprak sığınak yanısıra hayvan sığınakından da yararlanmayıda gerektirmiştir (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977). Bu bağlamda hayvan sığınakından yararlanma gereksinimi, konut içi mekânsal örgütlenmesini; mekânın kullanıcılık niteliğini, mekânların birbiri ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisini belirlemiştir. İklimle dayalı olarak ortaya çıkan zorunluluk; tüteklikli konutta insan ve hayvan birlikteliğini beraberinde getirmiş, insanların yaşama mekânı ve hayvan barınaklarının bağlantı biçimini, mekânların biçimlenişini etkilemiştir. İnsan mekânı evlilik ile hayvan barınakları arasındaki ilişkiyi belirleyen durum; insan ve hayvanın tek ve farklılaşmamış mekânda birlikteliğiyle başlamış; iklimsel zorlukların yakacağı görece bolluğuyla azalma ile mekânsal ayrışmayla devam etmiştir.

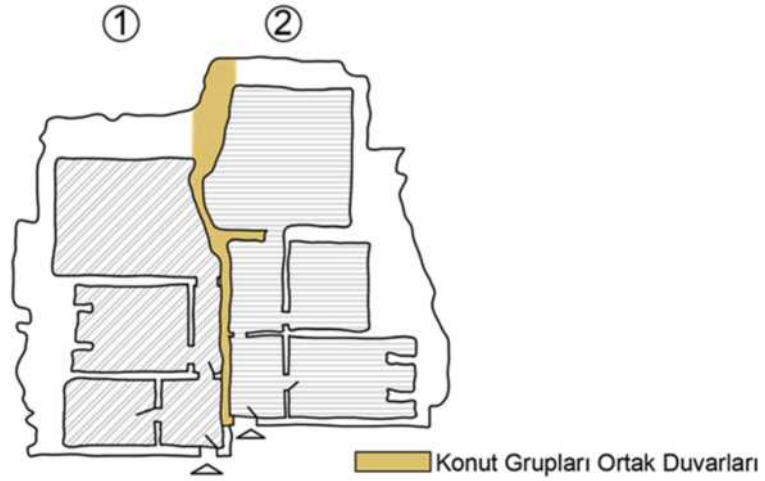
Mekânsal örgütlenme bağlamında konut içi konut bileşenlerinin kullanıcılık niteliğinin yanısıra Kademoğlu (1977) tarafından rölövelendirilen Sivas ili Şarkışla ilçesi Ortaköy ve Emlak hüyük konut grupları ve Akın (1985)'in aktardığı Sivas Şarkışla Hüyük Köyü konut grubu (Şekil 3.3. 2) ortak duvarlar kullanılarak bitişik bir yapılanma göstermektedir. Ortak duvar kullanarak her bir hanenin, konutun doğrusal olarak dizilimi de görece olarak ortam sıcaklığını korumaya yönelik tedbir olarak açıklanabilmektedir.

Sivas Şarkışla Ortaköy Konut Grubu Planı
(Kademoğlu, 1971' den alınarak yazar tarafından tekrar çizilmiştir).

Şarkışla Emlakhöyük Konut Grubu
(Kademoğlu, 1971' den alınarak yazar tarafından yeniden çizilmiştir)

Şarkışla Höyük Köyü Konut Grubu
(Akın, 1985'den alınarak yazar tarafından yeniden çizilmiştir)

Şekil 3.3. 2. Tüteklikli konutta ortak duvar kullanımı (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977)

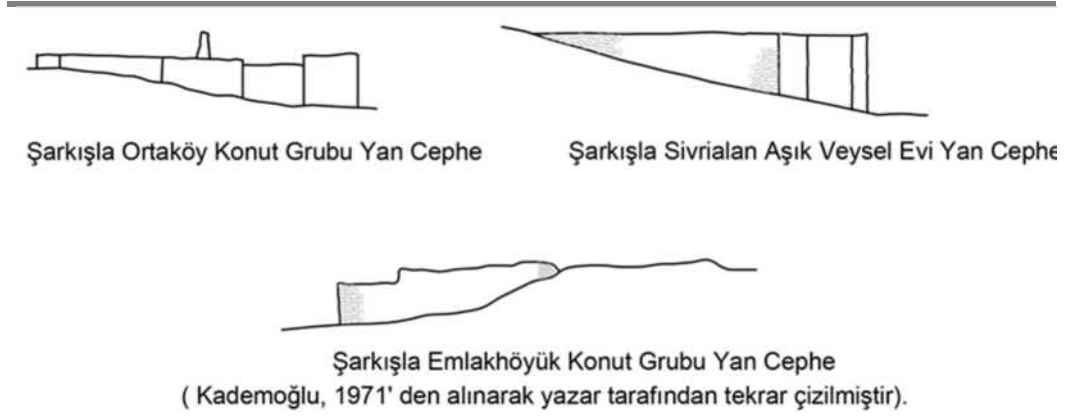
İç bükey biçimleniş ile duman ışıltından; toprağa gömülü, yamaca gömülü biçimleniş ile toprak ışıltından, konut içi planlanan hayvan barınağı ile hayvan ışıltından

faydalanma gereksinimi; ocağın merkezi konumu ve kare biçimlenişi ile sınırdan eşit oranda yararlanabilme, ortak duvar kullanımı ile sını tutabilme çabası, tüteklikli konutta doğal çevre faktörlerine karşı hayatta kalma mücadeleleri olup, iklimin olumsuz şartlarına karşı verilmiş bir yanıtıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde; iklimsel değerlerin tüteklikli konutta biçimlenmeyi etkilediği görülmektedir.

Akın (1985), tüteklikli konutların biçimlenişini tamamen toprağa gömülü, yamaca gömülü ve tamamen toprak üstünde olmak üzere üç şekilde sınıflandırmıştır. Yamaca gömülü evlere örnek olarak gösterilen Şarkışla Hüyük köyünde konutların döşemeleri, yaklaşık olarak bir alttaki damla (toprak örtülü tüteklikli örtü) aynı düzeydedir (Akın, 1985). Otuz metre yüksekliğindeki (Ökse, 1994) ve eğimle yükselen höyük tepesinin eteğinde kurulan konutlarda teraslama şeklinde yerleşim görülmektedir (Akın, 1985). Kademoğlu (1977) ise Sivas İli, Şarkışla yöresinde bulunan Ortaköy, Emlak höyük, Mescit ve Beyyurdu köylerinin kurulduğu yerleşimleri yer yer vadilerle yarılan engeli yüksek bir plato olarak tanımlayarak; yerleşimlerin eğimli yamaçlarda kurulduğunu belirtmiştir (Şekil 3.3. 3). Eğimli arazide konumlandırılmış konutlar yamaçlardan vadinin tabanına doğru kademe kademe alçalan teraslar meydana getirmektedirler. Ön cephe vadiye dönük olup, arkaya doğru gittikçe arazi eğimi evlerin damına yaklaşmaktadır. Dam ya toprak seviyesinden elli-yetmiş santimetre yükselti ile bitmekte ya da eğim ile birleşmektedir. Damın toprakla birleştiği yolun ardından başka bir konut grubunun ön cephesi yükselmektedir (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977). Bu bağlamda değerlendirildiğinde; topoğrafyanın, tüteklikli konutta biçimlenmeyi etkilediği görülmektedir.

Şekil 3.3. 3. Tüteklikli konutta teraslama yerleşim (Kademoğlu, 1977)

Şekil 3.3. 4. Tüteklikli konutta topoğrafyanın biçimlenmeye etkisi (Kademoğlu, 1977)

Tüteklikli konutların arketipi olarak kabul edilen Kazakistan Botay konutlarının yakını çevresinin çam ve huş ağaçlarından bulunduğu ormanlık alan olduğu (Kutlu, 2020) belirtilmiştir. Ormanlık alana yakınlığı sebebiyle Botay konutlarında ahşap malzemeye dayalı bir biçimleniş görülmesi bitki örtüsünün tüteklikli konut biçimlenişine etkisini göstermektedir. Kademoğlu (1977) ise köylerin (Şarkışla Ortaköy, Emlak hüyük, Beyyurdu, Mescid) yakını çevresinde ya da köy içlerinde kavak ve söğüt ağaçlarının bulunduğunu ancak yörede ormanlık alanın olmadığı yapılarında kullanılan ağaçların kuzeydeki ormanlık bölgelerden getirildiğini aktarmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yerleşim alanı veya yakını çevresi bitki örtüsünün tüteklikli konutta biçimlenmeye etkilediği görülmektedir.

Tüteklikli konutta insanın öneminin, üretiminin ve ardından saklanması hayatta kalma çabasının sonucu olduğu belirtilmiştir. İnsanın üretimi için gerekli olan yakacak malzemesinin elde edilmesi ve miktarı bu bağlamda önem kazanmaktadır. Yakacak malzeme olarak tezeğin¹³ miktarı hayvan sayısına bağlı olup; hayvan sayısı tezeğin bolluğunu ya da kıtlığını etkilemekte; tezeğin bolluğu konut sahibinin ekonomik durumunu ve ekonomik durumdaki parametreler de mekân örgütlenmesini etkilemektedir. Muş Hasköy tüteklikli konutlarında tezeğin kıtlığı kısıtlı tezekten elde

¹³ Tezeğin bolluğu konut sahibinin ekonomik durumunu ve ekonomik durumdaki parametreler de mekân örgütlenmesini etkilemektedir. Muş Hasköy tüteklikli konutlarında tezeğin kıtlığı kısıtlı tezekten elde

edilebilen sınırsız yetersiz kalması hayvan sağlığından da yaralanmayı zorunlu kılmış; bu durum yaşama mekânı (evlik) ve hayvan barınacağı (ahır) birlikteliğini getirmiştir (Akın, 1985). Akın (1985), Muş Hasköy’de gözlemediği on iki adet konuttan sekiz tanesinde ahır-evlik birlikteliğinin var olduğunu, geri kalanında ise ahır-evlik ayrımlarını yapıldığı vurgulamaktadır. Yaşama bölümünün ahırdan ayrışması edildiği dört adet konutta ahır mekânının alansal büyüklüğünün birlikteliğin var olduğu konutlara göre fazla olması hayvanların sayıca fazlalığıyla dolayısıyla tezek kılıfının görece aşırı göstermektedir. Konut sahibinin hayvan sayısındaki artışla ekonomik durumunda iyileşme görülmesi ile gereken tezek miktarı ihtiyacı sağlanmış ve hayvan vücut sağlığından direk yararlanma gereksinimi ortadan kalkmıştır (Akın, 1985). Ayrıca ekonomik bağlamda iyileşme, toprak sağlığından yararlanma düşüncesiyle tamamen gömülü, yamaca gömülü konutların toprak üstünde inşa edilmesine ve bitişik olarak gruplar haline bulunan yapıların müstakil yapılar olarak değişimini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde; ekonomik göstergelerin, tüteklikli konutta biçimlenmeyi etkilediği görülmektedir.

Tüteklikli konutta elde etmenin ekonomik iyileşmeye bağlı olarak kolaylaşması yakacak kılıfının azalması veya yok olması tüteklikli konutların müstakil olarak yer üstünde inşa edilmelerine sebep olmuştur. Yer altında tamamen toprağa gömülü konutlarda zorunlu bir açıklık olarak duman tahliyesini sağlayan ve tek aydınlatma öğesi olarak var olan tüteklik yer üstünde inşa edilen konutlarda da varlığını sürdürmektedir. Yer üstünde inşa edilen konutlarda cephelerde pencerenin bulunmaması aydınlanmanın yine örtü sisteminin üst noktasındaki tüteklik olarak adlandırılan açıklıkla sağlanması tüteklikli örtünün zorunlu biçimlenişinin yanı sıra kültürel bir olgu olarak da yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kültürel değerlerin, tüteklikli konutta biçimlenmeyi etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde tarih öncesi dönemlere tarihlenen, bilinen tüteklikli konutlarda toprak altı gömülü biçimleniş tespit edilmemesine rağmen 20. yüzyılda yapılan araştırmalarda tam gömülü biçimlenişin tespit edilmesi ilgi çekici olup, tüteklikli konutun yaygın gösterdiği alanlarda tamamen gömülü konutların var olabileceğinin göstergesi olup, kültürel süreklilik bağlamında açıklanabilmektedir.

Belirlenen araştırmacıların tüteklikli konutlarla ilgili söylemlerinden, tespit ve gözlemlerinden elde edilen veriler sonucunda; tüteklikli konutta biçimlenmeye etki eden faktörleri doğal çevre faktörleri (iklim, topografya, bitki örtüsü), ekonomik faktörler, kültürel faktörler olarak sınıflandırmıştır (Tablo 3.3. 1).

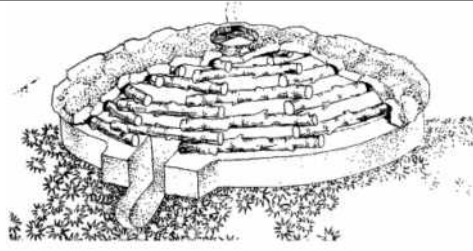
Tablo 3.3. 1. Tüteklikli konutta biçimlenmeye etki eden faktörler bağlamında çözümlenme

Yazarın Adı	Çalışmanın Başlığı	Çalışmanın Konusu
Kutlu(2020)	Tüteklikli konutların soğuk iklim özellikleri gösteren Orta Asya'nın kuzey bölgelerinde ortaya çıkması büyük olasılıktır.	İklim
Kademoğlu(1977)	<ul style="list-style-type: none"> Tüteklikli konutların görüldüğü Şarkışla İlçesinde iklim soğuk ve karlıdır. Kış aylarında yöre uzun süre kar altında kalmaktadır. Çoğu zaman evden dışarı çıkmak bile zordur. 	İklim
Akın(1985)	<ul style="list-style-type: none"> Tüteklikli konutların özelliğini ekolojik ortam belirlemektedir. Bu ortamı oluşturan etmenlerden birisi belirlemektedir. Bu ortamı oluşturan etmenlerden birisi soğuk iklimdir. İnsanın hayati önem taşıdığı tüteklikli konutta tüteklikli örtü ile duman ıslanma faydalanma öngörülmüştür. Yere gömülü konutlar ile toprak ıslanma faydalanma öngörülmüştür. Ahır- ev birlikteliği ile hayvan ıslanma yararlanma öngörülmüştür. Ocağın merkezde bulunması ve kare biçimleniş ile ıslanma eşit dağılımının sağlanması öngörülmüştür. 	İklim
Ersalan(2021)	Kışlangıç örtülü tandır evleri iklimin (uzun, sert) bir ürünüdür.	İklim
Kademoğlu(1977)	Evler birbirinin çatılarına görecek şekilde teraslı bir şekilde yerleştirilmiştir. Çatılar aynı zamanda dam olarak isimlendirilen çalınma alanlarıdır.	Topoğrafya
Akın(1985)	Tüteklikli evler eğimli arazilerde yamaca gömülü biçimleniş sergilemektedir.	Topoğrafya
Kutlu(2020)	Botay yerleşiminde yerleşimin bir ucu çam ve huş ağaçlarından meydana gelen yoğun ve sık bir ormana uzanmaktadır. Ormana yakın olması sebebiyle Botay'da yoğun ahşap malzemeye dayalı bir mimari oluşum gözlenmektedir.	Bitki Örtüsü
Kademoğlu(1977)	Yapı malzemesinde ahşabın kullanılması bu bölgenin ormanlık alan olduğunu göstermektedir.	Bitki Örtüsü
Kademoğlu(1977)	<ul style="list-style-type: none"> Orta bacasız evlerde geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ahır, konut bileşeni olarak konut içerisinde planlanmaktadır. Samanlık, konut bileşeni olarak konut 	Ekonomi

	içerisinde planlanmaktadır.	
Ah(1985)	<ul style="list-style-type: none"> Geçim kaynağı hayvancılık; hayvanlar da soğuktan korumayı gerektirmiştir. Bu sebeple ah konut içi planlanmıştır. 	Ekonomi
Ak(1985,1991)	<ul style="list-style-type: none"> Tüteklikli örtü konutlarda başlamış, anısal nitelikli yapılarla süreklilik göstermiştir. Tüteklikli örtünün kökeni Orta Asya'ya dayanmaktadır. İşlevsel özelliğini yitirmesine rağmen aynı biçimlenişle süregelmiştir. 	Kültür

3.4. Tüteklikli Konutta Yapısal Bağlamda Çözümleme

Kazakistan'ın kuzey bölgelerinde 1980 yılında başlatılan arkeolojik kazılar sonucunda Kalkolitik döneme ait Botay tüteklikli konutların nasıl inşa edildiğine dair bilgilere ulaşılmıştır (Kutlu,2020). Prof. Dr. Viktor Zaibert 2009'a göre alan 30-70 metre kare arasında değişen Botay konutların inşası için öncelikle zemin 0,60-0,80 metre derinliğe kadar kazılarak dairesel planlı veya köşeleri yuvarlatılmış çokgen planlı bir çukur oluşturulmaktadır. Daha sonra çukurdan çıkarılmış ve sılatılmış toprak kesekleriyle kalınlıklar 0,80-1,20 m. yükseklikleri ise 0,60-1,00 cm. arasında değişen duvarlar örülmüştür. Duvarlar güçlendirmek amacıyla hem iç hem de dış cephelerde çeşitli hayvan kemikleri kullanılmıştır. Topraktan inşa edilen duvarların üzerine dört-beş metre uzunluğundaki sekiz sıra ağaç tomruklarının yedi köşe oluşturacak şekilde üst üste bindirilmesi ve yukarıya doğru 45 derece açılı ile daraltılarak inşa edilmesi ile oluşturulmuştur. Ahşap örtünün sağlamlaştırılması için ahşap kirişler karaboğaz geçme tekniği ile (kirişlerin uçlarından çentikler açılarak) birbirine geçmeli olarak inşa edilmiş ve birbirine sabitlenerek tutturulmuştur. Ahşap örtünün ortasında konutun merkezindeki ocağın duman tahliyesi işlevini gören 0.50*0.50 metre ölçülerinde kare kesitli tüteklik bırakılmıştır (Kislenko, 1993) (Şekil 3.4. 1). Örtü sisteminde kullanılan tomrukların arasındaki boşluklar önce toprakla sıvanmış sonra huş ağacıkabukları veya çimli toprak keseklerle örtülerek ısı ve nem yalıtımı yapılmıştır. Yapının içten yüksekliği tabandan tavana yapılan araştırmalara göre 2,70-3,50 metre arasında değişebileceği anlaşılmıştır (Zaibert, 2009)

Şekil 3.4. 1. Botay konutunun restitüsyonu (Kislenko, 1993)

Botay'daki konutlardan birinde ise kuzeydoğu kısmında giriş veya kapı açılığının önünde dört direğin dikilmiş olabileceğini gösteren çukur izlerine rastlanılmıştır. Buradan hareketle girişlerin dışa doğru taşkın bir şekilde, yapının beden duvarından yaklaşık 1,00 m dışarda inşa edildiği ve konutun tabanının zeminden yaklaşık 0,70-0,75 m aşağıda olması nedeniyle giriş veya kapı seviyesine ulaşılması için bir merdiven inşa edilmiş olabileceği varsayılmaktadır (Zaibert, 1993).

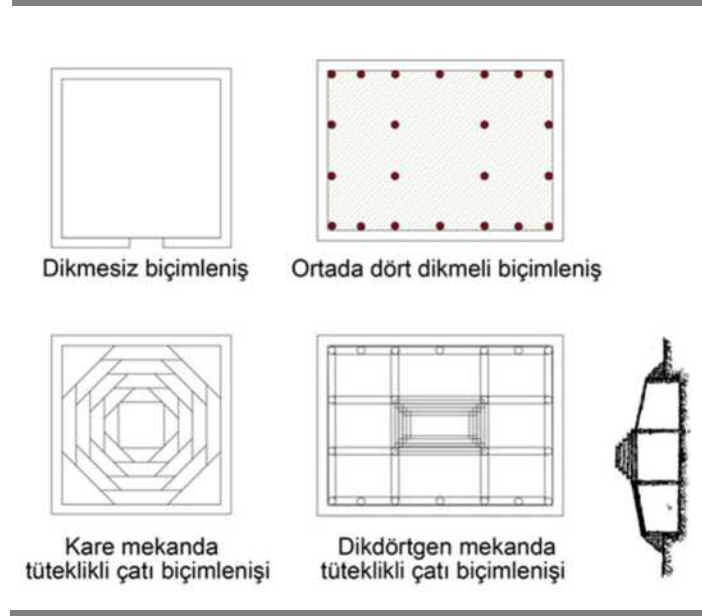
M.Ö. 16. Yüzyıla kadar sürdüğü belirtilen Tunç Çağında Botay ve Atasu¹⁴ (Kutlu, 2020) yerleşimlerinde ise gömülü kısım yapının beden duvarının yaklaşık yarısında kadar bir düzeye ulaştırılmaktadır. Bu konutlarda kare plan biçimlenişte mekân tamamen örten, sekiz sıra ahşap kiriş üst üste bindirilerek en üstte tüteklik oluşacak şekilde biçimlenmiştir. Dikdörtgen biçimlenişte ise mekân; merkezinde iki sıra halinde dizilen dikmeler ve duvar diplerindeki dikmeler ile üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölüm merkezinde hem aydınlatmayı hem de ocaktan çıkan dumanın tahliyesini sağlayan tüteklikli ahşap örtü uygulaması gözlenmiş, yan bölümlerde ise eğri yüzeyli çatı ile çatı örtüsü tamamlanmıştır (Şekil 3.4. 2).

Duvarlarda kullanılan yapı malzemesi bağlamında ise Botay konutları duvarlarının toprak, Tunç Çağına tarihlenen tüteklikli konut duvarlarının ise taş yapı malzemesi ile inşa edildiği (Kutlu, 2020; Margulan vd., 1966) belirtilmektedir.

Demir Çağının başlarında M.Ö. 9.-8. yüzyıllarda (Erken İskit Dönemi)de inşa edilen tüteklikli konutların Kalkolitik ve Tunç Çağı konutlarından en önemli farklarından biri zemin seviyesinin üstünde yapılmalarıdır. Ayrıca bu dönemde konutlar kare, çokgen, dairesel plan olmalarıyla fark gözlenmemekle birlikte coğrafi şartlara göre taş, kerpiç ve ahşap gibi farklı malzemelerden inşa edilmeye başlamıştır. Duvarlar tomruk veya kalaslardan yığma tekniğiyle birbirine geçmeli inşa edilen çokgen (genellikle altıgen ve sekizgen) planlı konutların örtüleri de mimari plan

¹⁴ Kazakistan'daki önemli Tunç Çağı kültürlerinden ve yerleşimlerinden biri Atasu tüteklikli örtü içermektedir (Kutlu,2020).

özelliklerine uyumlu piramidal ahşap tüteklikli örtü uygulamaları şeklinde devam etmiştir. Margulan vd. (1966)'ne göre bu dönemin kare veya dairesel planlı konutlarda ahşap tüteklikli örtüleri, yapının merkezindeki ocağın dört köşesine dikilen direkler taşımaktadır.

Şekil 3.4. 2. Tunç Çağına Tarihlenen Tüteklikli Konutlar (Kutlu, 2020; Margulan, 1966)

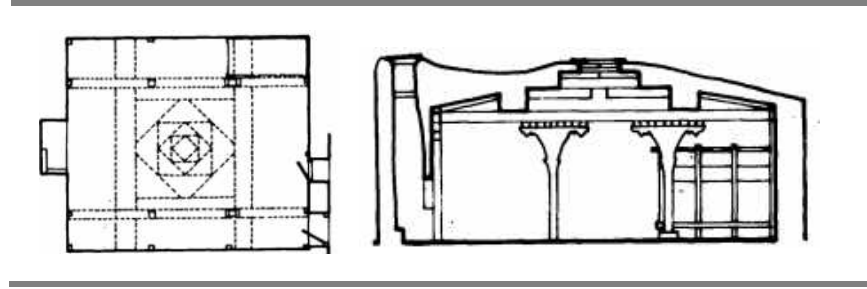
Akın (1985) in tariflediği yere tümüyle gömülü Muş Hasköy tüteklikli konutlarda planlar dikdörtgen ve düz bir arazide kurulan örneklerin yapımında; önce konut taban alanı olan bir buçuk- iki metre yüksekliğinde prizmatik hacim toprağın içinden kazılarak çukurlanmaktadır. Toprağın içeri kaymasını önlemek için, bu çukurun yan yüzeylerine hafif şevli olarak toprağa yaslanan, 20-30 cm. kalınlığında, çamur harçlı ince bir duvar örülür, çukurun köşelerine 30-40 cm. çapında ve duvar yüksekliğinde birer ahşap dikme (yontulmamış ağaç gövdesi) dikilmektedir. Bu dikmeler duvarın üst bitiminde ahşap hatlarla birbirine bağlanmaktadır. Ortaya çıkan dikdörtgen altyapının içinde kısa kenarlar birinden başlayan ve kenarlar dikdörtgenin kısa kenarı olan bir kare bölüm, tüteklikli örtüyle örtülmektedir. Dikdörtgenin geriye kalan bölümü ise, uzun kenara paralel duran birkaç sıra dikmenin taşıdığı beşik bir çatıya sahiptir. Bu bölümün mahyasında uzun duvara paraleldir. Her iki bölümde de, ahşap kirişlerin üzeri sık bir biçimde yerleştirilmiş düzgün ve ince ağaç dalları ile kaplanmakta, daha sonra tüteklik deliği dışında, tüm yapının üzerine, çukurdan çıkan toprak yığılmaktadır (Şekil 3.4. 3). Böylelikle konut; tepesinde bir delik bulunan

piramidal bir yükseltinin bir yönde ve alçak düzeyde, yatay bir sırtta sürdüğü tepe görünümü kazanmaktadır (Akın, 1985).

Akın (1991, 1985)'e göre; tüteklikli örtü geometrik şekline göre iki tipte oluşmaktadır.

Kare Tüteklikli Örtü: Bu tipte, çapraz köşe kirişlerinin mesnetleri kare altyapının kenarortaylarıdır. Böylece ilk dört kiriş, eksenini 45 derece döndürülmüş ikinci bir kare oluşturmakta ve bundan sonra da örtü, hep 45 derece döndürülmüş ve giderek küçülen karelerle devam etmektedir. Bu işlem yukarıda 30-40 cm. olan bir dikdörtgen veya aynı uzunlukta kare oluşuncaya kadar tekrarlanmaktadır (Akın,1991; Akın,1985).

Sekizgen Tüteklikli Örtü: Tüteklikli örtünün diğer yaygın tipi olan bu örtü tipinde, çapraz kirişlerin mesnetleri köşelere daha yakın seçilerek, kare altyapı bir sekizgene dönüştürülür. Konstrüksiyonun bundan sonraki aşamalarında ilke; önceki tipte aynıdır. Duvara paralel ve çapraz kirişlerden oluşan ve giderek çap küçülen tabakalar, yine almalı olarak birbirini izlemektedir (Akın,1991, Akın,1985).

Şekil 3.4. 3. Taşyan dikmeler ile oluşturulan tütekli örtü-
Tütekli örtü dışındaki kalan çatı örtüsü (Akın, 1985)

Şarkışla ilçesi Emlak hüyük, Ortaköy tüteklikli konutlarında tüteklikli örtü ve yanlardaki ahşap kirişli çatı örtüsünü taşıyan dikmeler, dikmeleri taşıyan yapı elemanı ile toprak zemine oturmaktadır. Direklerin üstünde uçları üçgen biçimli, dikdörtgen kesitli, 120*20-25*10 cm. boyutlarında ahşap çelikler bulunmaktadır. Bazı yapılarda çelikler üzerinde çelikler gibi uçları üçgen kesitli ve dikdörtgen kesitli, 60* 20-25*10 boyutlarında çölkler yer almakta, bazı yapılarda ise çelikler üzerine çölkler yerleştirilmeden 'hezan' ya da 'hizan' olarak adlandırılan ahşap kirişler oturtulmaktadır. Hezan adlı ahşap kirişler 35-40 cm. çapında olup çölklerin üzerine ya da doğrudan çeliklerin üzerine oturtulmaktadır. Çelik ve çölklerden oluşan başlık hezanların taşıdığı çatı yükünü direklere iletmektedir. Hizanların üstünde ise daire

kesitli ahşap güdükler onun da üstünde mertekler bulunmaktadır. Mertek uçları duvarlara paralel olarak dikmelere oturan ‘yan’ ismi verilen kirişlere bağlanmaktadır. Merteklerin üstü ağaç kabukları ve çirpi ile karışık çamurla sıvanmakta; çamurun üstüne ise toprak örtü serilmektedir (Tablo 3.4. 1). Yağmurdan sonra ya da mevsim değişirken aşınan toprak üstüne yenisi serilmekte ve lol taş ile sıkıştırılmaktadır (Kademoğlu, 1977).

Tablo 3.4. 1. Tüteklikli Konutta Yapı Elemanları
(Kademoğlu, 1977’in anlatımlarından yararlanılarak hazırlanmıştır)

ŞİŞİ	
- Dikme	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: Üst Örtüyü Taşyan Ahşap Kolon	
- Dikme Taşı	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: Dikmenin yükünü toprağa ileten taş yapı elemanı	
- Çelik	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: Dikmelerin üzerinde yer alan, çatı yükünü dikmeye ileten dikdörtgen kesitli, uçları üçgen biçimli, yapı elemanı	
- Çölük	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: Dikmelerin üzerinde yer alan, çatı yükünü dikmeye ileten dikdörtgen kesitli, uçları üçgen biçimli, yapı elemanı	
- Yan	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: Duvar diplerinde yer alan dikmelerin üzerinde duvarlara paralel uzanan kirişlere verilen ad	
- İğ	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: Yan ve gözlerin üzerinde oturan ahşap yapı malzemesi	
- Mertek	
Yapı Malzemesi: Ahşap	
Tanım: İğlerin üzerinde yer alan ahşap yapı malzemesi	
	ŞİŞİ
Yapı Malzemesi: Taş (Taşlı olmayan)	
	ŞİŞİ
Yapı Malzemesi: Toprak	

3.5. Tüteklikli Konutta Anlamsal Bağlamda Çözümleme

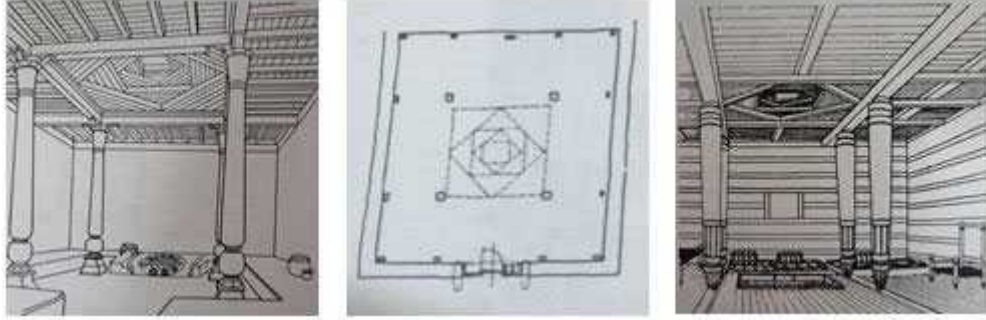
Tüteklikli konuta adanveren ve çalışmada ele alınan konutların ortak noktaları oluşturan ahşap tüteklikli örtü sistemi; eldeki mevcut yapı malzemesi kullanılarak, ihtiyaç duyulan minimal mekân büyüklüğünün sağlanabilmesi gereksinimi ile oluşturulmuştur. Kalkolitik dönemde, biçimlenişin kolaylığı sebebiyle dairesel planlı konut üretimi (Eyüce, 2015), yakın çevrede bulunan ormanlık alandan elde edilebilen ağaç kirişler (Mutlu, 2020), tek mekânda işlevsellik gereksinimi; Botay konutlarında ahşap tüteklikli örtü sisteminin ortaya çıkma sebepleri olarak görülmektedir. Kazakistan Botay konutlarında dairesel planlı kapatılma ihtiyacı çevrede bulunabilen ahşap kirişlerin birbiri üzerine bindirilerek oluşturulan biçimlenişi beraberinde getirmiş görülmektedir. Muş-Hasköy konutlarında ise; tamamen gömülü, cepheye pencere açmanın mümkün olmadığı biçimlenişte; dumanın çıkışının sağlanması ve dış dünyayla iletişim kurmanın tek yolu tütekliğin var olması gerekliliği, zamanında ormanlık alan olduğu varsayılan alanda ahşap tüteklikli örtünün biçimlenmesini anlatılmaktadır. Bununla birlikte; ahşap kirişler ile oluşturulan kademeli tüteklikli örtü biçimlenişini gerektiren sebeplerin ortadan kalkması tüteklikli örtü sisteminin varlığında farklığa sebep olmamıştır. Konutların yer üstünde inşa edilmeleri, pencere açabilmelerine imkân sağlayan cephe yüzeylerinin varlığına rağmen yaşama mekânlarında tüteklikli örtü biçimlenişi devam etmekle birlikte, evlik haricinde konutun diğer bileşenlerinde de (ah, hayat) üst örtü olarak kullanılmıştır. Tüteklikli örtünün yapısal, fonksiyonel zorunluluklar ortadan kalktığı anda, değişen coğrafyada dahi varlıksal süreklilik göstermesi, insanlar tarafından tercih edilmeye devam edilmesi, diğer konut bileşenlerinde de kullanılması dikkat çekicidir.

Tarihin devamlılığında M.Ö. 3500'lü yıllardan günümüze değin, geniş bir coğrafyada değişen şartlara, değişen insanlara rağmen varlıksal süreklilik gösteren tüteklikli örtü biçimlenişi kültür olgusuyla açıklanmaktadır (Akın, 1990; Kutlu, 2020). Kültür; insanlar tarafından nesilden nesile aktarılan bilgi birikimi, sembolik kodlarla oluşmuş bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi şeklinde tanımlanmıştır (Rappoport, 1969). Bu bakış açısı tüteklikli örtünün nesilden nesile aktararak gelen bilişsel ve sembolik anlamlar içeren kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir. Akın (1985) farklı bir bakış açısıyla tüteklikli örtünün onu seçen insana, örtü seçiminin insan tercihine bağlı olduğunu aktarmıştır. İnsan ve kültür kavramlarının iç içe ve birbirlerini tamamlayan kavramlar olduğu düşünüldüğünde; tüteklikli örtünün devamlılığında onu

seçen insanın tercihi, kültürel değerlerine ve kültür kavramının çöküş noktasına insana bağlanmaktadır. Tüteklikli örtü biçimlenmesinin değişen faktörlere, insanlara, tarihsel farklılıklara rağmen varlıksal süreklilik göstermesi; gelenek haline gelmesi, sembolik anlam kazanması onun gelenekselleşerek kültürel bellekte yer ettiği, kültürel bir olgu olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Tüteklikli örtü sistemi, insan tercihlerine ve kültür olgusuna bağlı olarak devamlılık göstermekle birlikte mekânda da etkin bir öğedir. Kazakistan Botay ve Muş Hasköy konutlarında yaşama mekânının tamamını örtmekte, kubbemsi biçimlenişiyle de mekândaki egemenliğini göstermektedir. Şarkşla Emlak hüyük, Ortaköy, Sivrialan konutlarında ise; yaşama mekânının merkezinde ya da merkezin yakınında konumlanan tüteklikli örtü iç bükey biçimlenişi ile mekânda etken durumdadır. Benzer şekilde Akın (1990)'ın Tacikistan ve Afganistan konutlarından verdiği örneklerde de tüteklikli örtünün, mekânın merkezinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tüteklikli örtünün tüm yaşamsal faaliyetlerin geçtiği yaşama mekânında; mekânı örten adeta saran rolde ve merkezinde, merkezin yakınında bir anlamda odak noktasında olması anlamı ilişkin veriler içerdiğinin göstergesidir. Tüteklikli örtü merkezi konumu ile üstlendiği işlevin önemine vurgu yapmakta, kökensel bağlamda açıklanan benzeşimlerin bilişsel devamlılığı göstermekte, kültür olgusuna karşılık vermektedir.

Merkezde ya da merkeze yakını konumlanan tüteklikli örtü; örtüyü taşıyan dikmelerin sayısı ve konumu bağlamında da dikkat çekicidir. Akın (1990)'ın Kuzeydoğu Afganistan'da bulunan Nuristan evinden verdiği örnekte (Şekil 3.5. 1) ise, kare mekânda tüteklikli örtüyü taşıyan dört dikme görülmektedir. Tacikistan'ın Pencikent şehrinde arkeolojik kazılar sonucunda bulunan ve üst tabakaya ait olduğu varsayılan tüteklikli evlerde (Şekil 3.5. 2) kare mekân içinde dört dikme olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.5. 3).

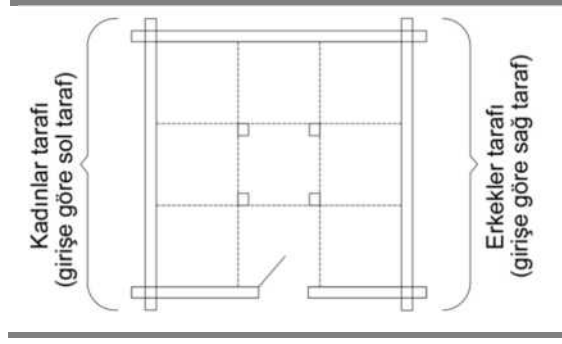

Şekil 3.5. 1. Kuzeydoğu Afganistan Nuristan Evi (Hallet, Semizay, 1980);
Şekil 3.5. 2. Kuzeydoğu Afganistan- Nuristan- Brun Köyü Evlerinden Biri (Wutt, 1978);
Şekil 3.5. 3. Tacikistan Pencikent Evi (Belenisitsky, 1973).

Akın (1990); Pencikent’de tüteklikli üst tabaka evlerinin kare içinde dört ahşap dikmeden oluşan plan tipinin, prestij mekan olma özelliğini taşıdığı ve etnik ve iklimsel farklılıklara rağmen geniş bir coğrafyada¹⁵ yayılım gösterdiğini belirtmektedir. Şarkıla Ortaköy, Sivirialan, Beyyurdu, Mescid köylerindeki konutlarda ise, merkezde, merkez yakını konumlandırılan tüteklikli örtünün dikmelerle taşındığı (Kademoğlu, 1977) belirtilmiştir. Kademoğlu (1977) tarafından incelenen konutlarda dikmelerin sayı belirtilmese de tüteklikli örtünü kademelenmesinin başlangıçta kare biçimlenişin dört köşesinde dikme olabileceği varsayılmaktadır. Bu bağlamda tüteklikli örtünün mekânın merkezinde veya merkeze yakın yer alması bazı örneklerinde kare içinde dört dikme ile desteklenmesi; kare mekân, dört dikme ve tüteklikli örtü üçlüsünün anlamsal arka planda insan bilinçaltında ne çağrıştırdığını düşündürmektedir.

Edelberg (1984); ortasında dört dikme bulunan kare mekânın modüler olarak boyutlandırıldığı ve düşünsel olarak dokuz kareye bölündüğünü belirtmektedir. Söz konusu karelerin cinsiyet ayrımında da içeren toplumsal hiyerarşiyi gösterdiği varsayılmaktadır. Kuzey Afganistan’da tüteklikli örtülü konutta girişe göre sol tarafta kalan karelerin kadınlar için, sağ tarafta kalan karelerin ise; erkekler tarafı olarak belirtilmesi (Jones, 1974) mekânda karelerle belirlenmiş cinsiyet ayrımını göstermektedir (Şekil 3.5. 4). Kökensel bağlamda tüteklikli evle benzerlik bulunan kubbe biçimli yurt tipi çadırlarda da batı kısmın erkekler, doğu kısmın kadınlara ayrıldığı şeref köşesinin erkekler tarafında, alet ve yiyeceklerin ise kadınlar tarafında bulunduğu belirtilmesi (Bammer, 1996) mekâna, cinsiyet ayrımını ve hiyerarşinin yansımalarını göstermektedir.

¹⁵ Pencikent’de üst tabaka evlerinde kazılar sonucuna tespit edilen üst tabaka evleri olarak kabul edilen kare mekân ve dört ahşap dikmeli tüteklikli konutlar, Pamir Hindikuş dağları arasında kalan bölgede ve çevresinde varlığını sürdürmektedir (Akın, 1985).

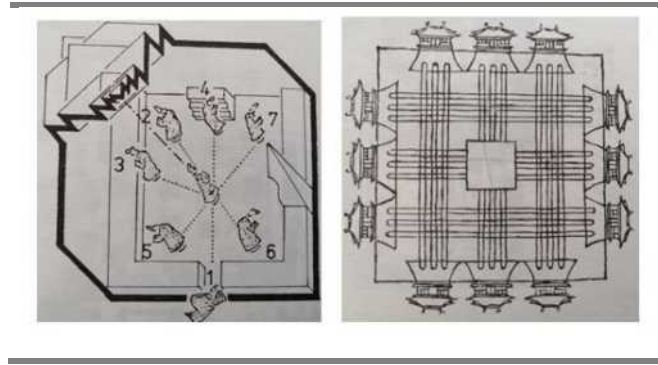

Şekil 3.5. 4. Kuzey Afganistan’da bir evin ortada dört dikmeli kare mekânın cinsiyetlere göre ayrılması (Jones, 1974’den alınarak yeniden çizilmiştir)

Mekânın ortasındaki kare; dört dikme ve tüteklikli örtüyle etkin durumdadır. Merkezdeki kare mekânın zemin düzleminde tandır, tandırın hizasına gelecek şekilde düşey düzlemde tüteklik bu etkinliği belirgin kılmaktadır. Tandır ve tüteklik cinsiyetle ilişkilendirilerek anlamlandırılmaktadır. Akın (1985) Rusya’da bulunan yeraltı evlerinde, tütekliliğin de giriş olarak kullanıldığını belirterek; tüteklik girişinin erkeklere has olduğunu, kadınlar ve çocukların ise toprağın içinden açılan yan kapıları kullandıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte tüteklikli evlerden oluşan Van gölünün kıyısındaki Serinkum köyünde ise erkeklerin, tandırın yapım sürecinden sonra açıldıktan ölseler bile tandıra ellerini sürmeyeceklerini belirtmeleri (Akın, 1985); tandırın kadınla özdeşleştiğini göstermektedir. Tüteklikli konutta tandırın zeminde, tütekliliğin kubbenin en üst noktasında bulunması aşağı/yukarı aşağıda bulunan tandırın karanlıkta kalması ve tütekliliğin aydınlığı sembolize etmesi ise aydınlık/karanlık karşıtlıklarını içeren mekândaki iki deliğin cinsel kimliği sembolize ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda tüteklik eril; tandır dişidir (Akın, 1985).

Bir diğer bakış açısı ise; düşünsel olarak dokuz kareye bölünmüş dört dikmeli tüteklikli mekânın kutsal sayılmasıdır. Genel bakış açısıyla tüteklikli mekânın kutsallığı evin kutsal sayılması ile açıklanabilir. Bununla birlikte; içinde barınan insanı koruyan, sarıp sarmalayan niteliği dolayısıyla kadın ile özdeşleştirilmesi, tanrı ile iletişimin tüteklik aracılığı ile sağlanması tüteklikli konutun kutsal kabul edilme sebepleridir. Pencikent’de üst tabaka evlerinde tespit edilen dokuz bölümden oluşan prestij mekânın plan şemasının, Doğu Anadolu’daki Alevi Cemevlerinde, Hint ve Çin tapınaklarına aynen aktarıldığını belirtmesi ise kutsal sayılan konuttaki mekânsal biçimlenmenin, yine kutsal kabul edilen dini mekanlara aktarımı ile açıklanmaktadır. Kare mekân, ortada dört dikme ve düşünsel olarak ayrılmış dokuz bölüm, dokuz bölümün

merkezinde tüteklikli örtüyle ile şekillenen mekân; Alevi inanışında Hint ve Çin kökenli dinlerde de kutsal kabul edilmektedir. Alevi inanışında kutsal mekan ‘meydan’ olarak adlandırılmakta, mekandaki dokuz bölümün oluşturduğu yönler göre ritüel gerçekleştirilmektedir (Akın, 1990) (Şekil 3.5. 5). Hint kökenli inanışta merkezdeki kare; dünyanın eksenini kabul edilmekte ve en kutsal noktayı oluşturmakta; çevresindeki kareler dünyanın sekiz yönünü göstermektedirler. Çin’in kutsal mekânı Ming Tang’da (Şekil 3.5. 6). merkezdeki bölüm dışında dokuz bölümün büyük kareyi oluşturan kenar sayısının on iki; yani on iki ayıyla bağdaştırılmaktadır. Bu bağlamda; merkezi tüteklikli örtü, kare mekân ve dört dikme ortaya çıkan ile mekânsal örüntü, kare mekânın düşünsel bölümlenmesi, dokuz sayısına atfedilen sembolik anlam tüteklikli konutun anlamsal boyutunu ortaya koymaktadır.

Şekil 3.5. 5. Alevi inanışında düşünsel dokuz bölümde gerçekleştirilen ritüel ve yönleri (Doğan, 1977);
Şekil 3.5. 6. Çin kutsal mekânı Ming Tang’da dokuz bölüm ve oniki kenar sayısı (Akın, 1990).

Kare mekânın merkezindeki ocak, tüteklikli mekânda etkin bir öğedir. Kazakistan’ın kuzey bölgesinde bilinen ilk tüteklikli konut tek birimden oluşmakta ve mekânın merkezinde ocak bulunmaktadır (Zaibert, 2009). Tunç Çağında tüteklikli konutlarda ve 19. Yüzyılda tespit edilen Muş Hasköy konutlarında ise gereksinimlere ve imkânlara göre değişen geometriye karşın, yaşama mekânında ocağın konumu merkezde kalmaya devam etmiştir. Ocağın merkezdeki konumu, mekânın üst örtüsünün ocaktan çıkan dumanın tahliyesine imkân verecek şekilde planlanmasında üst örtünün kubbemsi biçimlenerek, en üst noktasının izdüşümünün ocağa vurgu yapması ocağın önemini göstermektedir. Şarkıla Emlak Hüyük konutlarında (Akın, 1985), dikdörtgen biçimli yaşama mekânında girişin karşısında dikdörtgen kısa kenarın ortasında konumlandırılan ocak; üst örtüyü taşıyan dikmelerin ve girişin konumu nedeniyle de mekânda öncelikle algılanan bir öğe konumundadır. Şarkıla Ortaköy, Sivrialan,

Mescid, Beyyurdu, köylerinde tespit edilen tüteklikli konutlarda (Akın, 1985; Kademoğlu, 1977) ise ocağın; benzer şekilde yaşama mekânında öncelikle algılanan, üst örtü taşıyıcılarla desteklenen mekânsal öge olmaya devam ettiği görülmektedir. Varlığı konumu, işlevi sebebiyle yaşama mekânında önemli yer tutan ocak; görünen işlevsel özelliklerinin ötesinde, anlamsal boyutta da önem taşımaktadır. Bu bağlamda ocak kelimesinin anlam etimolojik kökeni, ocağın sembolize ettiği değerler aktarılarak tüteklikli konutta ocağın anlamsal açılımı ortaya konmuştur.

İnsanın ateşi kontrol edebilip, istediği zaman yakabilmeyi öğrenmesiyle birlikte ocak, yaşam alanlarında yer almaya başlamıştır. Ocak, tarih boyunca barınakla, evle, mekânla özdeşleştirilmiş, onun olmazsa olmaz koşulu haline gelmiştir. Ev varsa ocak da olmalıdır dolayısıyla, ocak evin en önemli mimari elemanıdır (Uhri, 2014). Ocak kelimesinin kökeni ‘od/ak’ dir. ‘od’ sözcüğü ateş ve ‘-ak’ yer bildirme ekiyle birlikte ateş yakılan yer anlamındadır (Eyüboğlu, 1988). Odak kelimesi bu bağlamda; evde ve çadırdaki ateş yakılan yer, hatta evin merkezi, evin odak noktası olarak tanımlanmıştır. ‘Od’ köküyle türeyen odağ/ otağ sözcüklerinin de ateş yakılan yer, oda, çadır, ev anlamına geldiği belirtilmiştir (Uhri,2014). Arapça’da ateş yakılan yerin ‘yanma’ anlamına gelen haraka’dan türeyen ‘mihrak’ (odak) olarak tanımlandığı görülmektedir. Ocak sözcüğünün İngilizce karşılığı olan hearth ve Almanca karşılığı olan herd sözcükleri de Türkçe’ de olduğu gibi, ‘od’ anlamındaki ‘od’da, aile, ev, merkez, odak anlamlarına da gelmektedir (Uhri, 2014). Ayrıca her iki dilde de ‘yürek sözcüğünün ocağa benzer şekilde ‘heart’ ve ‘herz’ olarak yazılması ve her iki dilde de yürek sözcüğünün yan anlamlarından biri olarak ‘merkez, odak, ortaya ve merkeze en yakın kavram’ tanımlamasının sözlüklerde yer alması Uhri (2014) tarafından ‘Ocak evin kalbidir’ şeklinde yorumlanmıştır.

Evin kalbinde, evin odak noktasında, merkezinde bulunan ocak; var olmayıp yaşamı temsil etmektedir. ‘Ocağın tütmesi’ söylemi hayatın devam ettiğinin, yaşamın var olduğunun göstergesi olup o evde ailenin yaşadığı bir işarettir. Yaşamın göstergesi ateş; sönmemeyi, aydınlanmayı, araç gereçlerin şekillendirilmesini sağlama, beslenmeyi kolaylaştırması yanında yakıp yok etmesi sebebiyle de tanrısal güç olarak görülmüş ve kutsal sayılmıştır. Ocağa ve ateşe kutsallık atfedilmesi, tanrısal güç olarak görülmesi, yaşamı temsil etmesi anlayışının yaşama mekânında odak noktası olarak kabul gören merkezde konumlandırılmasıyla karşılık bulmuştur.

Tüteklikli konut biçimlenişiyle benzerlik gösteren yurt tipi çadırlarda da ocak; kutsal sayılmış, dairesel mekânın merkezinde konumlandırılmış, merkezde olma

durumu kubbemsi çatı biçimlenişi ile vurgulanmıştır. Bu bağlamda; yurt tipi çatıda yaşamsal varlığı göstergesi; ocakta yanan ateş ve tünğlükten çıkan dumandır. Tüteklikli konutta ocağı yaşama mekânının merkezinde, tütekliğin izdüşümünde bulunması anlamsal bağlamda yaşamın varlığına gönderme yapması bakımından önem taşımaktadır. Yaşamın varlığı ‘ocağı tütmek’, ‘ocağı sönmemek’ söylemiyle açıklanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2011). Ocağı koruyucu bir ruhu olduğuna inanılmakta olup (Çetin, 2017), ocağı sönmemesi, ailenin soyunun devam ettiğini göstermektedir.

Tüteklikli konutta ocak içindeki ateşin çevresinde toplanan aileyi dış dünyadan soyutlayarak, onlarda daha kuvvetli bir birlik duygusunun oluşmasına da neden olmaktadır. Buna bağlı olarak tüteklikli örtünün, mekânda yaşayan ve onu anıların saklayan topluluklar için, devlet birliğini sembolize etme işlevi taşıdığı düşünülmektedir (Akın, 1991). Tüteklikli örtünün kutsal konut mimarisinden taht salonlarına¹⁶, saraylara¹⁷ hatta dini yapılara taşınması devlet birliğinin bilinçaltında varlığını anılarda saklı olan kültürel sürekliliğini göstermektedir.

Tüteklikli konutun karakteristik ögesi tüteklik; özgün biçimlenişin arka planında anlamsal öneme de sahiptir. Dış mekânla tek bağlantı tüteklik, baharın gelişini haber vermekte, dolayısıyla kıyamet anı olarak betimlenen soğuk kış günleri sona ermektedir. Soğuk kış günlerinin sona ererek, baharın gelişi Akın (1985) tarafından yeraltından yeryüzüne çıkış, yeniden doğum olarak tanımlanmaktadır. Benzer şekilde Navohoların kıyametten sonra yeniden doğuma ilişkin efsanelerinde; kıyamet anının geçmesini toprakla örtülmüş tüteklikli hogan evlerinde beklediğini belirtilmektedir (Akın, 1985).

Tütekliğin anlamsal boyutunu yeniden doğumla açıklanmakla birlikte; tüteklikli konutta da yer alan tandırın ölümün simgesi olduğuna dair inanışlar da mevcuttur. Hacı Bektaş Menkıbesinde Kadıncık Ananın tandıra girerek sırt olduğunun belirtilmesi (Akın, 1985) bu inanışa desteklemektedir. Bu bağlamda tandır, ölümle eşleştirilse de mitolojiye göre Kadıncık ana tandıra girerek sırt olmuştur ancak ölmemiştir, yerin altına, yer altındaki dünyaya gitmiştir. Tandırın yeraltındaki dünyayla bağlantı sağladığı inanışının yanı sıra yer altındaki dünyayla yere açılan oyuklar aracılığıyla bağlantı sağlanması yer altı biçimleniş gösteren tüteklikli konutun yer altı dünya ile özdeşleştirilmesi ve dünya

¹⁶ Türkmenistan’da bulunan başkent Nisa’daki saraylarda beş yüzyıl boyunca (M.Ö. 3.yy- M.S. 2.yy.) ayakta kalan taht salonunun tüteklikli örtü içerdiği varsayıldığı belirtilmiştir (Pugacenkova, 1982’den aktaran Akın, 1991).

¹⁷ Pekin’deki İmparatorluk Sarayı Yasak Kent’te ‘Yüce Uyum’ adlı sarayın merkezinde tüteklikli örtü geometrisinden yola çıkılarak oluşturulmuş bir konstrüksiyon bulunmaktadır. Çin’in yönetim ilkesi ‘uyum’ kavramının sembolü tüteklikli örtü olarak görülmüş, toplum birliğini sağlayacak bir tilsim olarak görülmüştür (Balaser, 1974’den aktaran Akın, 1991).

taşındığı göstermektedir. Yurt tipi çadır da kâinatın bir modeli ve bir tür mikro kozmostur (Akın, 1991). Evren, gök ve yeryüzü olarak iki ana kozmik bölgeden oluşmaktadır. Gök ve yeryüzü arasında bağlantı bu bağlantıyı sağlayacak merkezi bir eksen ve geçişlere izin verecek bir delikle sağlanmaktadır. Ocaktan çıkan dumanın göğe doğru yükselişi veya örtüyü destekleyen direk, merkez eksenini kabul edilmiş, kutsal ilişki kuran iletişim aracı olarak tasavvur edilmiştir. Merkezi eksen çadır üst örtüsünün en üst noktasındaki delik ile kutsal olanla iletişime geçmektedir ve bu alan kozmik evrenin merkezi olarak da kabul edilmiştir (Roux,1994).

İki kozmik bölgeyi evren algısına Şaman inancıyla ilişkili olarak üçüncü bir bölge olarak yer altını eklediği görülmektedir (Yazar, 2002). Üçlü evren modelinde evren; merkezlerinden geçen bir eksen vasıtasıyla birinden diğerine geçilebilen gök, yer ve yer altı olarak üç kozmik bölgeden oluşmaktadır (Eliade 1999). Tüteklikli konutun tamamen gömülü biçimlenişinde toprak altına gömülü tüteklikli konutun kozmik düzlemde yeraltı bölümünde kaldığı tütekliliğin ise yer yüze ile bağlantı sağlayan iletişim alanı olduğunu düşünülebilir. İnanışa göre; yeraltı tüteklikli konutunun; Erlik Han'ın karanlık ülkesi ve korku çukuru olarak betimlenmesi (Akın 1985), tütekliliğin ise; korku çukurunun içinden dışarıya tek çıkış yolunu oluşturması kaçış özleminin kapılması betimlenmesi (Akın 1985) bu düşünceyi doğrular niteliktedir. İmgelemde tüteklikten kaçış uçarak gerçekleşmektedir. Budist keşişler ve Şamanlar tüteklikten uçarak göğe yükseldiği (Akın, 1985), Şamanların göğe yükselmek için kuş kılığına girdiği (İnan, 1972), kuşların uçabilme özelliği sayesinde gök ile bağlantı kurarak, ruhlarla gök arasında aracılık ettiği dolayısıyla kuşun Şaman inancında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Tüteklikli konutun özgün çatı örtüsünün aynı zamanda kılınçlı yuvalarına benzetilmeleri sebebiyle 'kılınçlı çatı' adının alınmasında kılınçlı kuşuna verilen önemle ilişkilendirilebilir. Kılınçlı; kutsanan ve değer verilen bir kuştur, insanlar kaza ve beladan kurtardığına inanılmaktadır. Bu nedenle kılınçlı yuvalar bozulmamakta, hatta onlar için yuvalar yapılmakta, yuvaya dönmeyen kılınçlılar için tütsüler yakılmaktadır (Rahman, 1996). Tüteklikli örtünün kimi kaynaklarda kılınçlı çatı olarak adlandırılmasında kılınçlı kuşuna yüklenen anlamın mekânda karşılık bulmasıdır.

İslam inancında konut ve mahremiyet kavramı önemli yer tutmaktadır. Konutun aileye özü oluşu, dışı kapalılığı mahrem bölge olması çeşitli ayetlerde açıklanmıştır (Nûr, 24/27). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ise mahremiyet; gizlilik, bir şeyin gizli tutulması (mahrem) olarak tanımlanmıştır. Konut, bireysel ve ailesel gizliliği sağlayan

(Geray, 1996) ortamıdır. Dolayısıyla konut, aile bireylerinin dış dünyadan uzaklaştığı kişisel alan sınırlanmış gizli, mahrem alandır. Tüteklikli konuta ilişkin araştırmalarda yer altına gömülü, toprakla örtülmüş tüteklikli konutların varlığına, sadece tüteklikle, tüteklikten yükselen dumanla anlaşılacağına (Kademoğlu, 1977) belirtilmesi, konutun gizliliğini göstermektedir. Yer üstüne inşa edilen tüteklikli konutlarda ise, cephe yüzeylerinde pencere açma imkânının olmasına rağmen, pencere açılmaması gizliliğinin, mahremiyetin korunmasını devam şeklinde yorumlanabilir. Akın (1985), geleneksel Osmanlı evlerinin erken dönemlerde görülen tepe pencerelerinin; ortaya çıkmasını tüm işlevsel özelliklerinin yitirmesine rağmen varlığını devam ettirmesini ve imgesel bir mekânı vazgeçilemeyen ögesi olmasının nedenini tüteklikli mekânda aramakta, bahse konu pencerelerin varlığı İslam inancıyla bağlantı olarak evin gizliliği ilkesiyle ilişkilendirmektedir.

Alevi inancı ve İslam mimarisinde inancın mekâna yansımaları bağlamında dikkat çeken bir nokta ise; tüteklikli örtü biçimlenmesidir. Akın (1985), tüteklikli örtüyü tanımlarken kare ve sekizgen geometri olarak iki şekilde biçimlendiğini; sekizgen biçimlenişte; kare altyapıya sekizgen geometriye dönüştürüldüğünü belirtmektedir. Sekizgen geometride oluşan sekiz dilim İslam dininde; Kuran-ı Kerimde belirtilen cennetin sekiz katını ima ettiği belirtilmektedir (Oğuz, 2001). Hac Bektaş Ocağı Meydan Evi'nin kubbesi sekiz dilimli olup, sekiz semavi tabakayı temsil etmekte, 'sekiz İmam'a izafe olunabilen simgeyi muhafaza etmektedir (Oğuz, 2001).

Alevilerin toplumsal yaşamında ocak ve ateş kültürü de ailenin bekası için kaçınılmaz bir kural olarak görülmektedir (Sami,2013). Ailenin toplumsal yaşamda sürdürülebilirliğini ve ailenin statüsünü belirleyen ocak önemli bir figür olarak bilinmektedir. Ocak ısıtma, pişirme, aydınlatma işlevleriyle ev ve mekânla özdeşleşerek evin vazgeçilmez birimi haline gelmiş, ocağın yanması bir anlamda evin, ailenin devam etmesi şeklinde algılanmış ve aile bir ocak olarak görülmüştür (Sami,2013). Ailenin, ailenin devamlığı sağlayan soy; Alevilikte ocak kavramıyla tanımlanmış; Alevi toplumunun inançsal önderi dedenin mensup olduğu soyu ifade etmek için kullanılmıştır.

3.6. Bölüm Sonucu

Tüteklikli konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşım önerisi; araştırmacıların (Akın, 1985, 1990, 1991; Kademoğlu, 1977; Kutlu, 2020) tüteklikli konutlarla ilgili tespit, gözlem ve söylemlerine dayalı olarak aşağıda maddeler halinde özetlenen gereklilikler bağlamında belirlenmiştir.

- Tüteklikli konutun; neolitik kökenli çukur evlerle, tarih öncesi dönem konutlarıyla, eşdeğer dönemlerde veya birbirinin prototipi olarak ortaya çıktığı varsayılan yurt tipi çadırla, ilk barınak olarak kabul edilen mağaralarla biçimsel benzerliklerinin olabileceği bakış açisi kökensel bağlamda;
- Tüteklikli konutta tek birim 'ev' ile başlayan mekânsal biçimleniş, mekânsal ayrışma ve mekânsal eklemlenme ile devam etmektedir. Mekânlar gömülü, yarım gömülü, yamaca gömülü biçimleniş sergilemektedirler. Mekânların dış ortama açık-kapalı olma durumu işlevsel özelliklerine ve mevsimsel kullanım durumuna göre farklılık göstermektedir. Tüteklikli konutta evlik, avlu (hayat), ahır, samanlık, oda vb. mekânlar gereksinimler doğrultusunda biçimlenerek ve adlandırılarak konut bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda belirtilen mekânsal özellikler tüteklikli konutun mekânsal bağlamda;
- Tüteklikli konut üretimi; doğal çevre faktörleri, ekonomik faktörler, kültürel değerlerin etkisi altında gerçekleştirilmiştir. Tüteklikli konutun biçimlenmesinde; iklim, topoğrafya ve mevcut yapı malzemesinin etkin rol alması nedeniyle doğal çevre faktörlerinin etkili olduğu görülmektedir. Mekân ayrışmasında, eklemlenmesinde ekonomik faktörlerin; tarihsel, varlıksal süreklilik, inanışa ilişkin açılımlar ise kültürel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Belirtilen tespitler; tüteklikli konutun biçimlenmeye etki eden faktörler bağlamında;
- Tüteklikli konutun yapısal özellikleri, yapılaşmasındaki özgünlük, kullanılan yapı malzemeleri, yapı malzemelerine verilen özgün isimler yapısal bağlamda;
- İnsanların mekânlara, mekânsal öğelere yükledikleri anlamlar, kutsal kabul edilen değerler, inanç bağlamında açılımlar ise tüteklikli konutun anlamsal bağlamda çözümlenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

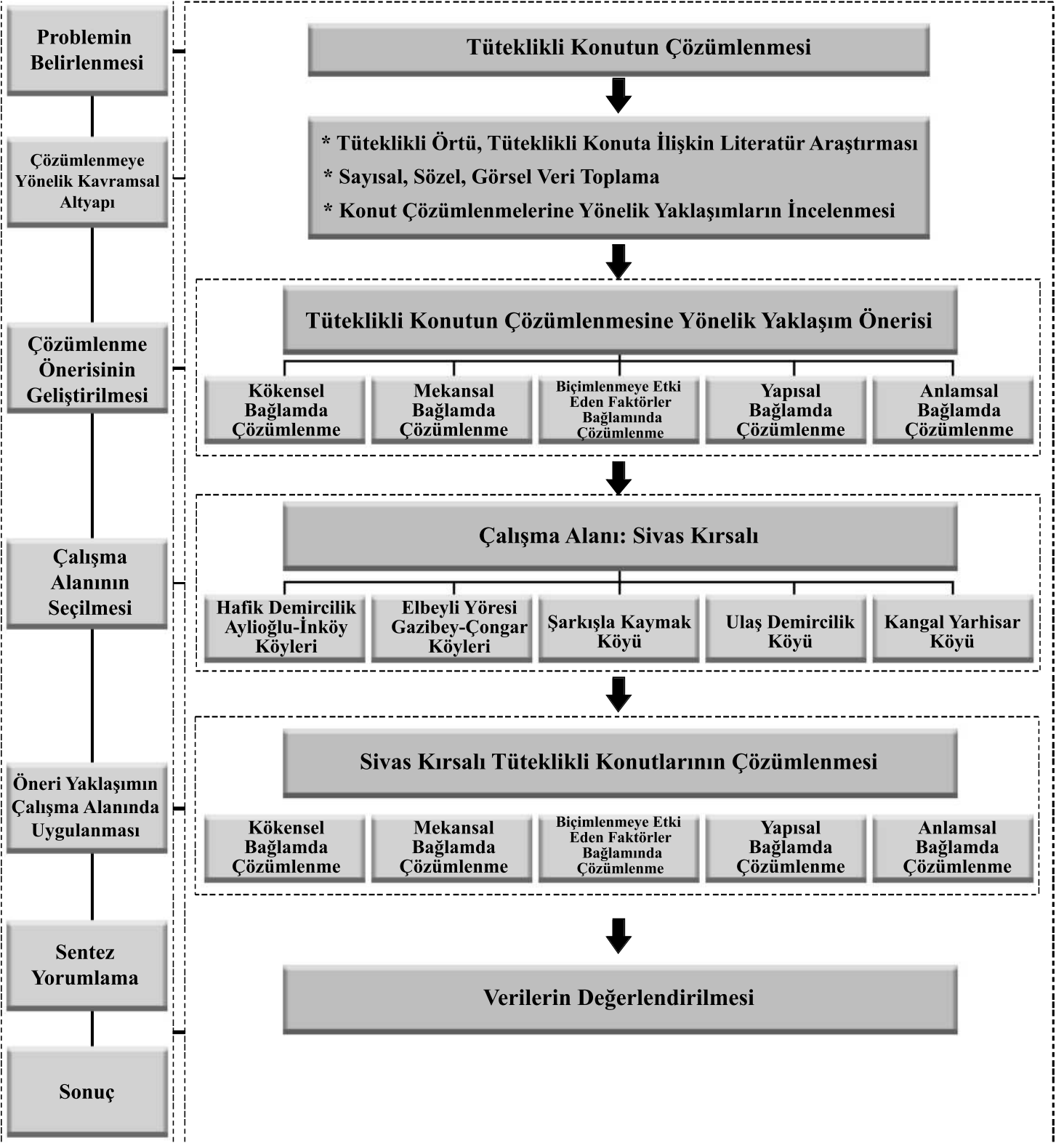
Araştırmacıların ortaya koyduğu gereklilikler sınıflandırılarak tüteklikli konutun çözümlenmesine ilişkin yaklaşım önerisi oluşturulmuştur (Şekil 3.6. 1). Ortaya konan yaklaşım önerisinin uygulanması amacıyla Anadolu topraklarında tüteklikli konut

örneklerinin bulunduğu kırsal yerleşimler araştırılmış, Sivas ili kırsal yerleşimlerinde; Hafik, Şarkışla, Ulaş, Kangal ilçeleri köylerinde ve Elbeyli yöresinde tüteklikli konutların yıkılmadan ayakta kalabilen örnekleri tespit edilmiştir. Çözümleme; tüteklikli örtü ihtiva eden Sivas il sınırları içerisinde bulunan;

- Hafik Demircilik köyü örneklem konut I-II
- Hafik Aylioğlu köyü örneklem konut III
- Hafik İnköy örneklem konut IV
- Elbeyli Gazibey köyü örneklem konut V
- Elbeyli Çongar köyü örneklem konut VI
- Şarkışla Kaymak köyü örneklem konut VII
- Ulaş Demircilik köyü örneklem konut VIII
- Kangal Yarhisar köyü örneklem konut IX' ları kapsamaktadır.

Örneklem tüteklikli konutlar; belirlenen yaklaşım önerisi doğrultusunda;

- Kökensel
- Mekânsal
- Biçimlenmeye etki eden faktörler
- Yapısal bağlamda çözümlenmiş,
- Anlamsal bağlamda açılımlar getirilmiştir (Şekil 3.6. 1).

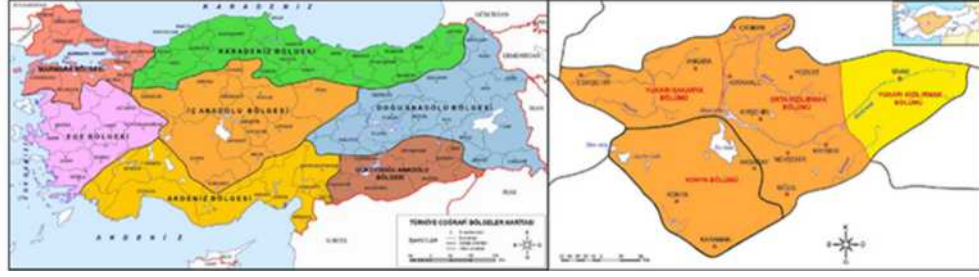
Şekil 3.6. 1. Tüteklikli Konutun Çözümlemesine İlişkin Yaklaşım Önerisi- Çalışma Alanı

4. SİVAS İLİ ÖRNEKLEM TÜTEKLİKLİ KIRSAL KONUTLARININ ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmacıların gözlem, tespit ve söylemlerinin sınıflandırılması ile ortaya konan, üçüncü bölümde aktarılan yaklaşım önerisi; bu bölümde çalışma alanı olarak belirlenen Sivas ili Hafik, Şarkışla, Ulaş, Kangal İlçeleri, Elbeyli yöresinde varlığı tespit edilen, dokuz adet örneklem tüteklikli konut üzerinde uygulanmıştır. Bu bağlamda öncelikle örneklem tüteklikli konutların yer aldığı Sivas ilinin tarihsel, coğrafi özellikleri ve tüteklikli konutların tespit edildiği Hafik ilçesi Demircilik, Aylioğlu, İnköy; Elbeyli yöresi Gazibey, Çongar; Şarkışla Kaymak; Ulaş Demircilik; Kangal Yarhisar köylerinin tarihsel özellikleri aktararak bölge tanımlı, çözümlenmeye altlık oluşturacak genel bilgiler aktarılmıştır. Daha sonra alan çalışması ile tespit edilen dokuz adet örneklem tüteklikli konut; tüteklikli konutun çözümlenmesine ilişkin üçüncü bölümde önerilen çözüm önerisi bağlamında çözümlenmiştir. Çözümleme ile ortaya konan veriler; tüteklikli örtü ile karakterize olmuş tüteklikli konuta kökensel, mekânsal, biçimsel, yapısal bağlamda özgün açılımlar getirmiş; tüteklikli konut biçimlenmesinin nedenleri sorgulanmıştır. Kökensel, mekânsal, yapısal, biçimlenmeye etki eden faktörler bağlamında çözümlenme sonucunda elde edilen verilere anlam boyutunda da açılımlar getirilerek tüteklikli konut bütünsel bağlamda ele alınmıştır.

4.1. Sivas

Sivas ili, Anadolu Yarımadası'nın ortasında bulunan İç Anadolu Bölgesi'nin doğusunda, Yukarı Kırmak Bölümünde yer almaktadır. Sivas, kuzeyde Giresun'un Alucra ve Şebinkarahisar, Ordu'nun Mesudiye, Tokat'ın Reşadiye, Almus, Merkez ve Artova, doğuda Erzincan'ın Refahiye, İliç ve Kemaliye, güneyde Malatya'nın Arap-kir, Argovan, Hekimhan ve Darende, Kahramanmaraş'ın Elbistan ve Afşin, Kayseri'nin Sarız, Pınarbaşı, Sarıoğlan, batıda Yozgat'ın Çayıralan ve Akdağmadeni ilçeleriyle komşudur (Şekil 4.1. 1).

Türkiye Bölgeler Haritası

Yukarı İç Anadolu Bölümü

Sivas İli Konumu

Şekil 4.1. 1. Sivas ilinin Türkiye’de ve İç Anadolu Bölgesi içerisinde konumu (Url-7)

Sivas ili sınırları içerisinde 1927 yılından itibaren devam eden kazı çalışmalarından elde edilen bulgular, Sivas’ta ilk yerleşimlerin Neolitik döneme dayandığını göstermektedir. Çanak-çömlek ve ev kalıntılarına ait buluntular ise Sivas’ta Kalkolitik dönem (M.Ö. 5000-3000) ve Tunç çağına (M.Ö. 3000-2000) tarihlenen dönemlerde de yerleşimlerin bulunduğu olarak kabul edilmektedir. Maltepe Höyüğü kazıları yörede ilk yerleşimin M.Ö. 2600’ lere başlayıp M.Ö. 2000’ lere kadar sürdüğünü göstermektedir. 1998 yılında yapılan Sivas yüzey araştırmaları ise Sivas’ın güneybatısında Tunç çağına, Sivas-Şarkışla yolunun 40. kilometresinde Kalkolitik çağa, merkez Kavlak köyünde ise; Orta Tunç Çağı, Eski Hitit çağı, Demir Çağına; Şarkışla Baltalar köyünde Eski Tunç Çağı ve Ortaçağa ait kalıntıları bulunmuştur (Ökse, 1999). Hafik ilçesinde, ilk yerleşim Pınar Höyükte yapılan sondajlarda silindirik biçimli çukurlar ve ağaç kalıntıları Neolitik döneme ait olduğu belirtilmektedir. Kangal ilçesi sınırları içerisinde bulunan Çukurtarla Höyüğü’de M. Ö. 3 bin döneminde ait Demir Çağı kalıntıları bulunması, Yukarı Höyük köyünde Eski, Orta, Geç Tunç ve Demir çağı yerleşimlerinin tespit edilmesi, Karaseki köyünde Hitit kalıntıları bulunması, Çetinkaya bucağı Koçköprü köyünde Tunç, Hellenistik ve Roma çağına (Çoşkun, 2015) ve Kavak bucağında Tunç ve Demir Çağına ait

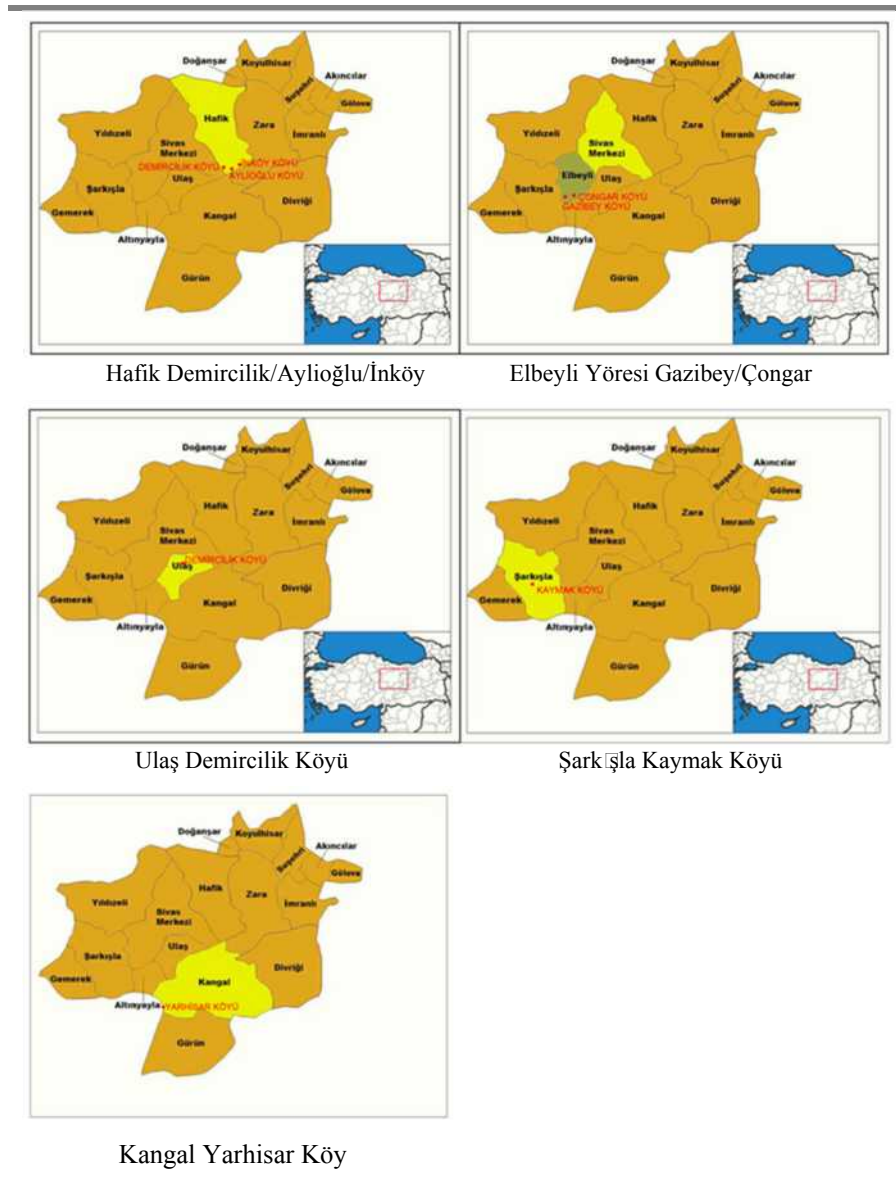
yerleşimlerin bulunması (Ökse, 1994); bölgenin ilk çağlardan itibaren yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Sivas ve ilçelerinde kurulan ilk yerleşimlerin tarihsel bağlamda neolitik, kalkolitik çağa dayandığı belirtilmektedir (Ökse, 1998).

Sivas İç Anadolu bölgesinin en soğuk ili olup; karasal iklim özellikleri hâkimdir. Yaz mevsimi sıcak, kurak ve kışa, kış mevsimi ise; soğuk, kar yağışlı ve uzundur. Sivas ili engebeli bir yapıya sahip olup; Kuzey Anadolu dağları güneye, Güney Anadolu dağları kuzeye açılan uzantıları ile alanın büyük bölümünü kaplamaktadır. Dağlar, dağlar arasında uzanan vadiler, çukur alanlarda oluşmuş ovalar, yüksek platolar Sivas ilinin yeryüzü şekillerini oluşturmaktadır. Sivas, kuzey sektörlü rüzgârlara açık olup; kuzeybatısında karayel, kuzeydoğu yönünde poyraz, kuzey yönünde ise yeldi rüzgârlarının etkisi altındadır. Sivas'ın il topraklarının kuzeyde Karadeniz bölgesinde bulunması ve yer şekilleri özellikleri sebebiyle doğal ormanlık alanlardan oluştuğu belirtilmektedir. Koyulhisar, Şerefiye bölgelerinin zengin çam ormanı ile kaplı olması, Şarkışla-Yıldızeli sınırları içerisinde bulunan Akdağlar İç Anadolu bölgesinin ormanlık alan olması, günümüzde Şarkışla, Divriği, Zara, Gemerek, Hafik, Yıldızeli akarsu boylarında söğüt ve kavak ormanları bulunması (Url-8) ormanlık alanların zamanla tahrip edildiğini göstermektedir. Sivas ilinin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Sivas topraklarının % 97'si ekilebilir alanlardan oluşmaktadır. Topraklarının çok geniş bir kısmını kaplayan plato ve yaylalar ise hayvancılığa elverişli alanları oluşturmaktadır (Url-9). Sivas ili 2020 yılı nüfusu 635.889 kişi olarak belirlenmiş olup, nüfusun %60'ı merkezde %40'ı kırsalda yaşadığı belirtilmektedir (Tük verileri). Sivas kırsalında bulunan köylerin Alevi ve Sunni inanca sahip halkın oluşturduğu bilinmektedir.

4.1.1. Çalışma Alanı Sivas Kırsalı

Tüteklikli konutların Orta Asya coğrafyasında ve Anadolu coğrafyasında geniş bir yayılım alanı gösterdiği, Anadolu coğrafyasında Doğu Anadolu bölgesinde Van, Bitlis, Ağrı, Kars, Erzurum, Erzincan illerinde, Karadeniz bölgesi Bayburt ilinde, İç Anadolu bölgesinde ise Çorum ve Sivas ilinde bulunduğu tüteklikli örtünün coğrafi dağılışı konu başlığında belirtilmişti. Bu bağlamda karakterize, gelenekselleşmiş tüteklikli örtülü konut örneklerinin, ilk örneğinin görüldüğü Kazakistan'dan başlayarak, Hazar denizi sınırlarını aşarak, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan üzerinden Anadolu coğrafyasında Doğu Anadolu (Muş, Van, Ağrı), Karadeniz bölgesi (Bayburt) ve İç

Anadolu Bölgesi Sivas'a kadar dayandığı da varsayılabilir. Bu varsayımsal yaklaşımla birlikte; Sivas ili krsalında, literatür ve kültür araştırmalarından elde edilen bilgiler, köy muhtarların varlığını belirttiği ve yerinde incelenme ile tespit edilen tüteklikli konutlar, çalışma alanı olarak Sivas ili krsalının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. Bu bağlamda bu bölümde çalışma alanı olarak belirlenen, tüteklikli konutların tespit edildiği Sivas krsal yerleşimlerine (Hafik ilçesi Demircilik, Aylioğlu, İnköy; Elbeyli yöresi Gazibey, ongar; şarkışla İlçesi Kaymak; Ulaş İlçesi Demircilik; Kangal İlçesi Yarhisar) ilişkin veriler aktarılmıştır.

şekil 4.1.1. 1. Sivas Krsalıalışma Alanı

Şekil 4.1.1. 2. Hafik Demircilik/Aylioğlu/İnköy Genel Yerleşim

Elbeyli Yöresi Gazibey/Çongar Köyleri: Sivas - Şarkışla arasında, Elbeyli yöresinde bulunan Gazibey ve Çongar köyleri; Sivas ilinin merkez ilçesine bağlı olup, il merkezine 70 km., 63 km. uzaklıktadır. Gazibey köyünün kuzeyinde Çongar ve Ahmetli, güneyinde Doğunar ve Yassınar, batısında Serinyayla ve Karalar köyleri; Çongar köyünün kuzeyinde Güney ve Sıkkı doğusunda Ahmetli, güneyinde Gazibey ve Karalar, batısında ise; Baharözü köyleri bulunmaktadır (Şekil 4.1.1. 3). Gazibey köyünün tarihi hakkında net veriler bulunmamakta olup; hane sahibi Ahmet Navruz 150 yıllık bir geçmişi olduğunu belirtmektedir. Çongar köyünün ise 12. asrda Halep üzerinden gelen ve Bozok kolunun, Alkavli boyunun, Elbeyli Türkmen aşiretine mensup kişilerden oluşan, ‘çamsarğil, hamogil, osmangil, hocagil’ isimli kabileler tarafından kurulduğu bilinmektedir (Url-11). Gazibey ve Çongar köyleri, merkez ilçesine bağlı olması sebebiyle, çalışma kapsamındaki ilçe köylerinde bulunan köylere göre nüfus yoğunluğu daha fazladır. Gazibey köyünün 2020 yılı verilerine göre nüfusu 451, Çongar köyünün 2020 yılı verilerine göre nüfusu 281 kişidir (Tüik verileri). Elbeyli Gazibey ve Çongar köyleri Sunni yerleşimlerdir.

Şekil 4.1.1. 3. Elbeyli Gazibey/Çongar Köyleri Genel Yerleşim (Url-12)

Şarkışla İlçesi Kaymak Köyü: Şarkışla İlçesi sınırları içerisinde bulunan Kaymak Köyü; Sivas il merkezine 118 km. uzaklıktadır; Şarkışla ilçe merkezine ise 23 km. mesafededir. Kaymak köyü; Şarkışla ilçe sınırlarının çevrelediği alanın merkezine yakın ve

Kızılırmak nehrinin 500 metre güneyinde konumlanmıştır. Kuzeyinde, Kızılırmak nehrinin diğer tarafında Temecik köyü, batısında Alaçayık ve Çiçekliyurt, doğusunda Kızılçay ve Fakıllıköyleri, güneybatısında ise Karakuz köyleri ile çevrelenmiştir (Şekil 4.1.1. 4). Köyün tarihi hakkında net veriler bulunmamakla birlikte, 1500 yıllarına dayana geçmişi olduğu belirtilmektedir (Url-13). Kaymak köyü Alevi yerleşimidir.

Şekil 4.1.1. 4. Şarkışla Kaymak Köyü Genel Yerleşim (Url-12)

Ulaş İlçesi Demircilik Köyü: Ulaş ilçesi sınırları içerisinde bulunan Demircilik köyü; Sivas iline 45 km, Ulaş ilçesine ise 8 km uzaklıktadır. Ulaş Demircilik köyünün; kuzeyinde Tulmaç, güneyinde Kayapınar, Tecer köyleri, batısında Ulaş merkez, doğusunda Ovacık, Örenlice köyleri bulunmaktadır (Şekil 4.1.1. 5).

Şekil 4.1.1. 5. Ulaş Demircilik Genel Yerleşim (Url- 12)

Ulaş Demircilik köyünün tarihi ve isminin nedeni hakkında kesin veriler bulunmamakta olup; Osmanlı Devleti döneminde Dersim bölgesinin işgaliyle oluşan göçlerle birlikte bölgeye gelerek yerleşildiği bilinmektedir (Url-14). Hafık Demircilik köyüne yerleşenlerin de Tunceli ili, Pertek İlçesinden göç etmesi; her iki köyün de isminin Demircilik olması dikkat çekici olup, geldikleri yerlerde demircilikle uğraştıkları düşünülebilir. Bir rivayete göre; Ulaş Demircilik köyüne, Tunceli

Boğazakaraderbendi köyünden göç edildiği belirtilmektedir. Tunceli Boğazakaraderbendi köyünde ikamet ederken; toprak sahipleri ağalar ve toprağın ekip biçen köylüler arasında çıkan tartışma sonucunda köylüler topraklarını terk edip Ulaş'a yerleşmişlerdir. Köyün bulunduğu alana ilk gelen kişilerin 'Demircilik' olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. Demircilik köyüne ilk gelen kişilerin Gülabioğulları adıyla bilinen oymağa mensup üç kardeş oldukları da belirtilmekte olup köy halkının aynı oymağa mensup oldukları ve benzer soyadları taşıdıkları (Aslan, Uluhan, Karakaya Doğan, Kılıç, Kaya) belirtilmektedir (Url-15). Ulaş Demircilik köyü örneklem konut VIII sahibinin 'Aslan' soyadı bu veriyi desteklemektedir. Ulaş Demircilik köyü nüfusu TÜİK verilerine göre 37 kişi olup, köy Alevi yerleşimidir.

Kangal İlçesi Yarhisar Köyü: Kangal İlçesi sınırları içerisinde bulunan Yarhisar köyü; Sivas iline 115 km, Kangal ilçesine 46 km. uzaklıktadır. Kangal Yarhisar köyünün kuzeyinde Aşağıhüyük ve Yukarıhüyük köyleri, doğusunda Çiftlikören, batısında Dikilitaş, güneyinde Uzunpınar ve Çipil köyleri bulunmaktadır (Şekil 4.1.5. 1).

Köyün tarihi ile ilgili net veriler bulunmamakla birlikte; Kangal Yarhisar köy halkının Karapapak/ Terekeme Türklerinden olduğu bilinmektedir (Url-16). Terekeme Türklerinin Kuzey Kafkasya'da Terek Irmağı çevresinde yaşadıkları çeşitli sebeplerden dolayı bölgeyi terk etmek zorunda oldukları ve Gürcistan ve Türkiye topraklarına yerleştikleri belirtilmektedir (Bala, 1967). Bir rivayete göre; Terekemeler eski vatanlarını terk ettikleri için, Gürcistan ve Türkiye topraklarındaki yerli halk tarafından 'terek ırmağı' ve 'terk etmek' eylemiyle bağlantılı 'yurtları terk edenler' anlamında 'Terekeme' olarak adlandırılmışlardır (Bala, 1967). Terekeme sözcüğünün 'Türkmen' sözcüğünden türediği (Dündar ve Çetinkaya, 2004), Osmanlılar döneminde devlet adamları ve yöneticilerin 'Türük' kelimesini kullandıkları ve 'Türük' kelimesinin 'konar-göçer köylü halk' anlamına geldiği de belirtilmektedir (Kemaloğlu, 2012). Yurtlarını terk eden Terekeme Türklerinin yas tutmak amacıyla siyah başlık giymeye başladıkları bu sebeple siyah başlık (papak, kalpak) giyen Türk boyu anlamına gelen 'Karakalpak' veya 'Karapapak' olarak adlandırıldıkları da belirtilmektedir (Bala, 1967). Kangal Yarhisar Köyü nüfusu 2020 verilerine göre 84 kişi (TÜİK verileri) olup Alevi yerleşimidir. Örneklem Konut IX sahibi Ergün Tok, İstanbul'da yaşamakta ve yaz aylarında Yarhisar köyünde örneklem konut IX'de de ikamet etmektedir. Kangal Yarhisar köyü Alevi yerleşimidir.

Kangal

Kangal Genel Yerleşim

Kangal Yarhisar (Yiğit,2018)

Şekil 4.1.1. 6. Kangal Yarhisar Genel Yerleşim (Url-12)

4.2. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutların Çözümlemesi

Sivas ili örneklem tüteklikli konutları yerinde inceleme yapılarak, incelenen dokuz adet konutlar çözümlemelere altlık oluşturacak şekilde konutların köy içindeki konumunu, plan, kesit ve cephe çizimlerini içeren kimlik kartları oluşturulmuştur (Ek 1). Çözümlemeler belirtilen kimlik kartlarındaki verilerin analizi; kökense, mekânsal, yapısal, işlevsel, biçimlenmeye etki eden faktörler bağlamında ele alınmıştır.

4.2.1. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Konutların Kökense Bağlamda Çözümlemesi

Tüteklikli konutların kökeni neolitik döneme tarihlenen yer altı çukur evlere dayandığı, neolitik kökenli Çatalhöyük konutlarıyla benzerlikleri aktarılmıştır. Kökeni neolitik döneme dayanan Sivas ilinde tespit edilen örneklem tüteklikli konutların üretim sürecinin de yeraltı evlerine benzer şekilde çukur açılarak başlamış olabileceği varsayılmaktadır. Örneklem konut V (Elbeyli Gazibey)'in 2.30 metrelik kısmının gömülü olması, yan yolda 70 santimetrelik kısmın açığa çıkması ve örneklem konut V ve VII'nin giriş kapısının yola göre düşük kotta yer alması ile bu varsayımın karşılık bulmaktadır (Şekil 4.2.1. 1).

Örneklem Konut V

Örneklem Konut V

Örneklem Konut VII

Şekil 4.2.1. 1. Örneklem tüteklikli konutların neolitik kökenli çukur evlerle benzerliği

Neolitik kökenli konutların gömülü olma olgusu ise örneklem tüteklikli konutlarda gömülen konut bileşenleri ile karşılaştık bulmaktadır. Örneklem tüteklikli konutlar (I, II, VII, VIII) yamaca gömülü biçimleniş göstermektedir. Yamaca gömülü konutların girişe uzak konumlanan mekânların çatı örtüsü toprakla neredeyse hemzemin oluşturmaktadır (Şekil 4.2.1. 2). Mekânların gömülü biçimlenişi, gömülen mekânların inşası için zeminde hafriyat yapılması gerekliliği neolitik döneme tarihlenen çukur evlerin yere gömülme olgusunun devam niteliğinde sayılabilmektedir.

Şekil 4.2.1. 2. Örneklem tüteklikli konutların gömülü biçimlenişi
Neolitik kökenli konutlarla benzerliği

İç Anadolu bölgesinde bulunan neolitik kökenli Çatalhöyük konutlarının bitişik dokusu, ölçek ve düzen bakımından benzerliği; örneklem tüteklikli konut I, II (Hafik Demircilik köyü), V, VI (Elbeyli Gazibey/Çongar köyü), VII (Şarkışla Kaymak köyü), IX (Kangal Yarhisar köyü), Hafik köyleri genel dokusunda da gözlemlenmektedir (Şekil 4.2.1. 3). Diğer taraftan tüteklikli konuttaki tüteklik, Çatalhöyük konutlarındaki tepe penceresi ışık alma bağlamında da benzerlik göstermektedir (Şekil 4.2.1. 4).

Şekil 4.2.1. 3. Örneklem tüteklikli konutların neolitik Çatalhöyük konutlarıyla benzerliği

Çatalhöyük Konutları Tepe Aydınlatması (Url-17) Tüteklikli Konutta Tepe Aydınlatması Tüteklik

Şekil 4.2.1. 4. Çatalhöyük Konutları Tüteklikli Konut Tepe Aydınlatması Benzerliği

Neolitik dönem konutlarının yan sıra insanlar ilk barınak olarak kabul edilen, insanlık tarihinin başlangıcına kadar eski olduğu varsayılan mağaraların tüteklikli mekân biçimlenişinde öncü olabileceği; dolayısıyla tüteklikli konutlarla olan biçimsel - bilişsel

benzerlikleri belirtilmişti. Örneklem tüteklikli konutlarda bindirme tekniği ile oluşturulan en üstte kare bir açıklık (tüteklik) kalana kadar bindirilerek devam eden tüteklikli örtü sistemi biçimsel bağlamda mağaraların yığmsal, kapalıbiçimlenişi ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca; mağara girişinin ve tütekliğin mekânda tek ışık kaynağı olması, girişten ve tüteklikten uzaklaştıkça mekânın karanlıkta kalması (Şekil 4.2.1. 5), aydınlık-karanlık karşıtlığı bağlamında mağara ve tüteklikli konutun ortak noktalarıdır. Kapalı yığmsal, karanlık biçimlenişin etkisiyle mağaraların insanda uyandırdığı ‘güvenli mekânda hissetme’ duygusu benzer şekilde kapalı karanlık, soğuk kış aylarının geçirildiği örneklem tüteklikli mekânlarda da hissedilmektedir.

Şekil 4.2.1. 5. Tüteklikli mekânda aydınlık-karanlık karşıtlığı

Örneklem tüteklikli konutlar göçebe yaşam şeklinin ürünü yurt tipi çadırla mimarisiyle de benzerlik göstermektedir. İncelenen Sivas kırsal köylerinin tarihsel verileri görülen biçimselliğin nedenlerini ortaya koymaktadır. Kangal ilçesi Yarhisar köyü (örneklem konut IX)’nün bulunduğu bölgeye, Osmanlılar döneminde Halep yöresinden gelen Türkmen aşiretlerinin yerleştirildiği, yerleştirilen Türkmenlerin bir kısmının yerleşik hayata geçtiği, bir kısmının ise, konar-göçer yaşam tarzına devam ettiği belirtilmektedir. Ulaş Demircilik köyü (örneklem konut VIII) nü kuran ilk kişilerin ise; Gülabioğulları oymağından olduğunun belirtilmesi, bu oymağın Halep Türkmenlerine mensup olması ve Halep dolaylarını kışlak olarak kullanmaları konar-göçer yaşama devam ettiklerinin göstergesidir. Kangal’ın Karapapak Türklerinden oluşması ve Kafkasya’dan göç ederek bölgeye yerleştikleri de belirtilmektedir. Göç edilen bölge, tüteklikli konut-çadırın eş zamanlı kullanımına dair veriler, örneklem tüteklikli konutların göçebe yaşam biçiminin ürünü çadır mimarisiyle etkileşim içerisinde olduğunu göstermekte, benzerliğin sebebini açıklamaktadır.

Yurt tipi çadır mekân içi kullanım ile örneklem tüteklikli konutların evlik mekân işlevsel bağlamda benzerlik göstermektedir. Çok işlevli tek mekân olan çadır ve örneklem tüteklikli konutlarda evlik mekânın ihtiyaç duyulan gereksinimlere -pişirme,

yeme, yatma- uyuma, depolama- işlevlerine cevap verecek şekilde düzenlenmiştir (Şekil 4.2.1. 6).

Mekânsal kullanım düzeninde gereksinmelerin temelindeki pişirme ve ısınma eylemlerine karşılık gelen mekânsal öge ocak, çadır mimarisinde merkezde konumlandırılmış olup, ocağın çevresi oturma, yatma-uyuma, depolama alanı olarak ayrılmıştır. Girişe göre ocağın arkasında kalan çadırın kuzey bölümü aile büyüklerine ayrılmış özel alan ve depolama alanı olarak düzenlenmiştir. Örneklem tüteklikli konutlarda (I, II, III, IV, V, VII), ocak girişe göre karşıduvarda konumlandırılmış, ocak ve çevresi özellikle kış aylarında aile bireylerinin toplandığı alan olarak tasvir edilmiştir. Bu bağlamda ocağın çadırdaki merkezi konumu örneklem tüteklikli konutlarda merkezden kaydırılarak duvara taşınmış olsa da mekân içindeki hâkimiyeti, işlevselliğinin devam etmesi ile aile bireylerini toplama özelliğinin de devam ettiği varsayılmaktadır. Tüteklikli konutlarda ocak kemeri üzerinde bulunan raf (terek)in ise çadırda oturma alanının arkasında yer alan depolama alanına benzetilebilir. Çadırda, ocak çevresinin çok amaçlı kullanılması (Oturma için biçimlenen çevresel alan, depolama alanları-sekiler, sandıklar, yüklükler) örneklem konutlarda evliğin işlevselliği (oturma için biçimlenen çevresel alan, depolama alanları- ambarlar, duvar rafları) ile benzeşmektedir (Şekil 4.2.1. 6 - 4.2.1. 7 - 4.2.1. 8).

Çadırda mekân boyutunu duvar parça sayısı belirlemektedir. Kullanılan duvar parça sayısı arttıkça çadırın büyüklüğü ve çadırın kapladığı alan değişmektedir. Çadırın alansal büyüklüğü duvar parça sayısına bağlı olmakla birlikte, elde edilmesi istenilen alan çatı örtüsünün merkezde ya da merkeze yakın direklerle desteklenmesi ile de sağlanmaktadır. Duvar parça sayısı ile bağlantılı üst örtüyü destekleyen direk sayısı mekânın büyüklüğüne göre değişmektedir. Örneklem tüteklikli konutlarda ise; çatı örtüsünde kullanılan ahşap kiriş boyutları evlik mekânın alansal büyüklüğünü belirlemektedir. İncelenen tüteklikli konutlarda istenilen mekân büyüklüğü dikmelerle desteklenerek sağlanmış, elde edilebilen ahşap kiriş boyutları mekânın alanını belirlemektedir (Şekil 4.2.1. 6 - 4.2.1. 7 - 4.2.1. 8). Mekân ortasında veya ortasına yakın dikmelerin konumunun ise benzer şekilde eldeki ahşap kirişlerin yapısal özelliklerine bağlı olarak değiştiği varsayılmaktadır.

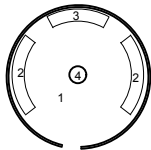
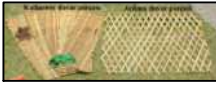
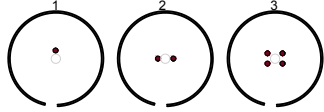
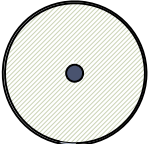
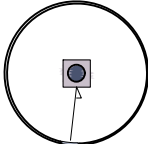
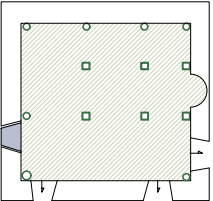
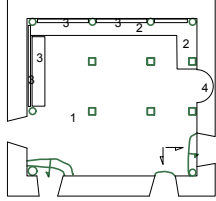
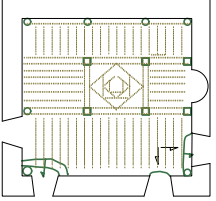
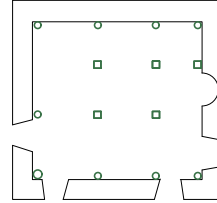
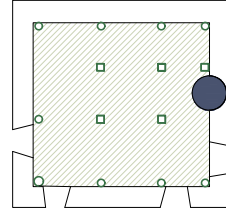
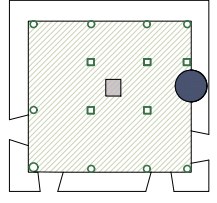
KÖKENSEL ÇÖZÜMLENME

TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR BAĞLAMINDA KÖKENSEL ÇÖZÜMLENME

GÖÇEBE YAŞAM ŞEKLİ BAĞLAMINDA KÖKENSEL ÇÖZÜMLENME

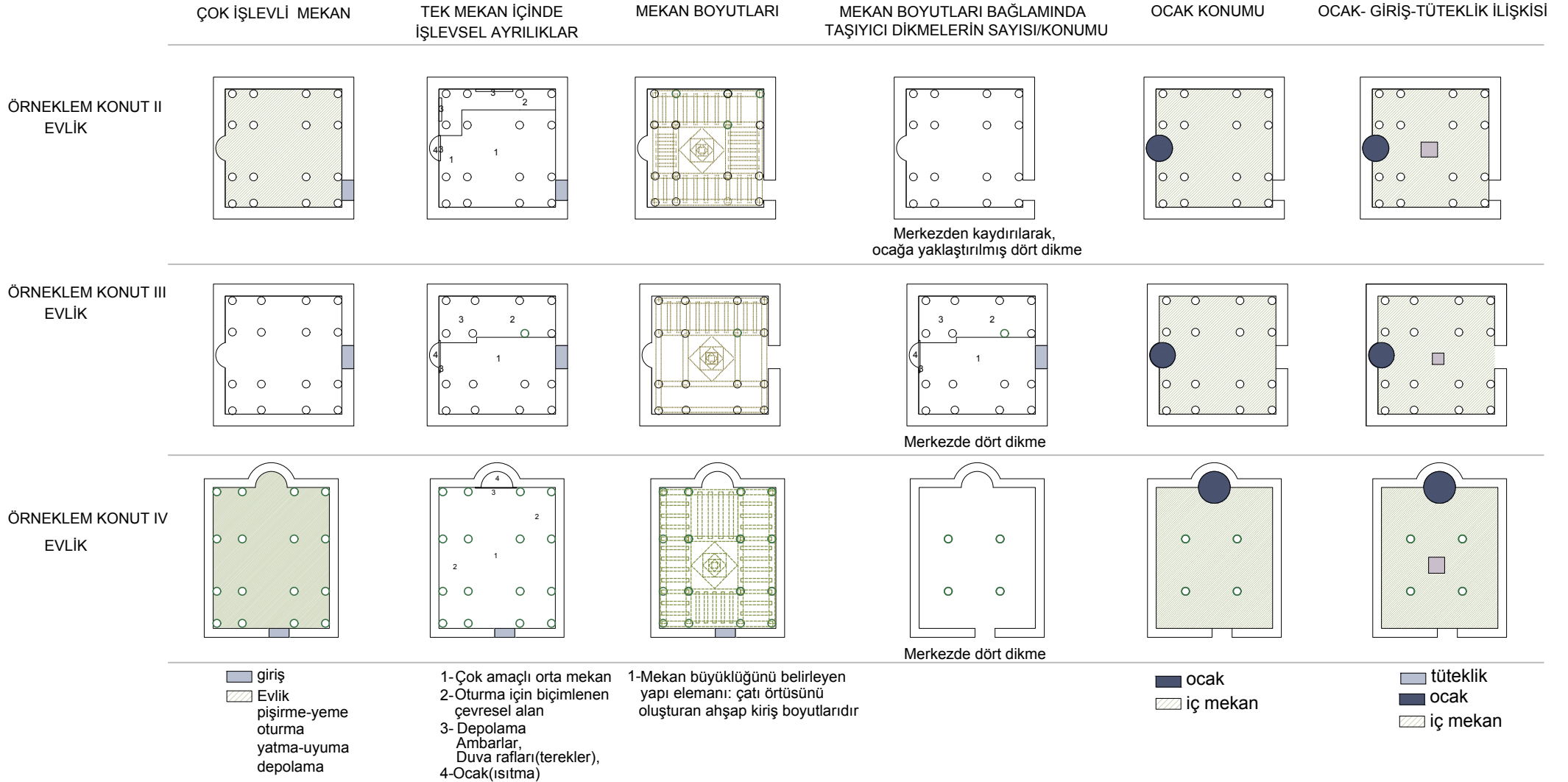
- *Mekansal Bağlamda Benzerliklerin Çözülmesi
- *Üst Örtü Bağlamda Benzerliklerin Çözülmesi

MEKANSAL BAĞLAMDA BENZERLİKLERİN ÇÖZÜMLENMESİ (Çadır-Sivas Tüteklikli Kırsal Konutları Evlik Mekanları)

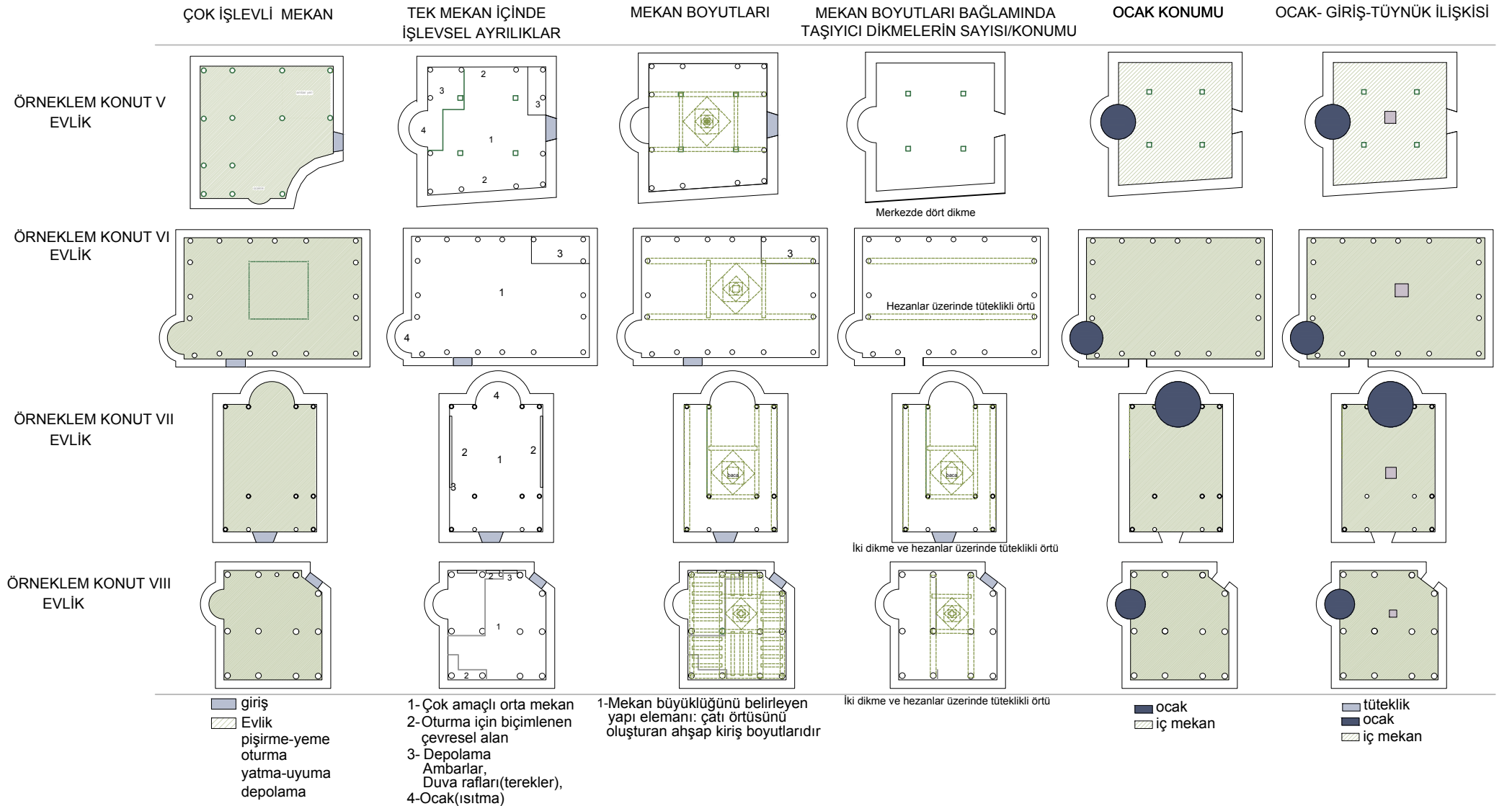
	ÇOK İŞLEVLİ MEKAN	TEK MEKAN İÇİNDE İŞLEVSEL AYRILIKLAR	MEKAN BOYUTLARI	MEKAN BOYUTLARI BAĞLAMINDA TAŞIYICI DİKMELERİN SAYISI/KONUMU	OCAK KONUMU	OCAK- GİRİŞ-TÜYNÜK İLİŞKİSİ OCAK- GİRİŞ-TÜTEKLİK İLİŞKİSİ
ÇADIR (YURT TIPI ÇADIR)	 <p>Çadır İç Mekan</p> <ul style="list-style-type: none"> giriş pişirme-yeme oturma yatma-uyuma depolama 	 <ol style="list-style-type: none"> Çok amaçlı orta mekan Oturma için biçimlenen çevresel alan Kapalı kullanım alanları sekiler, sandıklar, yükler Isıtma (ocak) 	 <p>1-Mekan çapını belirleyen Yapı Elemanı: Duvar parça sayısıdır.</p>	 <ol style="list-style-type: none"> Küçük çadırlarda(çap:4.9-7.3m.) kasağı taşıyan merkezde tek dikme Orta çadırlarda(çap:8.5-10.2m.) iki dikme Büyük çadırlarda(çap:12.3-14.5) dört dikme <p>■ orta kasağı taşıyan dikme</p>	 <ul style="list-style-type: none"> ocak iç mekan 	 <ul style="list-style-type: none"> tüynük ocak çadır
ÖRNEKLEM KONUT I EVLİK	 <ul style="list-style-type: none"> giriş Evlik pişirme-yeme oturma yatma-uyuma depolama 	 <ol style="list-style-type: none"> Çok amaçlı orta mekan Oturma için biçimlenen çevresel alan Depolama Ambarlar, Duva rafları(terekler), Ocak(Isıtma) 	 <p>1-Mekan büyüklüğünü belirleyen yapı elemanı: çatı örtüsünü oluşturan ahşap giriş boyutlarıdır</p>	 <p>Ortadan kaydırılarak, ocağa yaklaştırılmış dört dikme</p>	 <ul style="list-style-type: none"> ocak iç mekan 	 <ul style="list-style-type: none"> tüteklik ocak iç mekan

Şekil 4.2.1. 6. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarının Mekansal Bağlamda Çadırla Benzerliklerinin Çözülmesi

MEKANSAL BAĞLAMDA BENZERLİKLERİN ÇÖZÜMLENMESİ (Çadır-Sivas Tüteklikli Kırsal Konutları Evlik Mekanları)

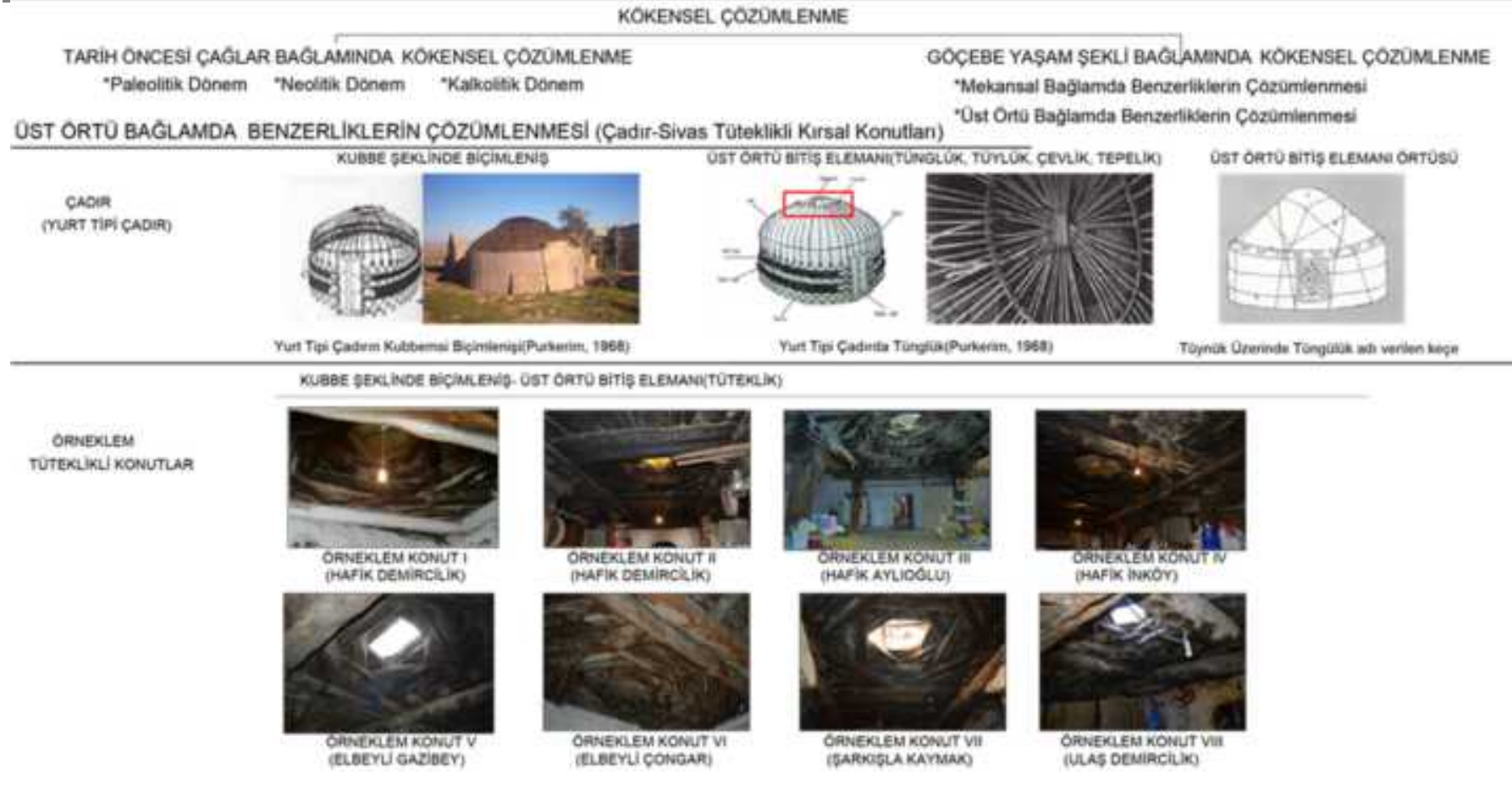
Şekil 4.2.1. 7. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarının Mekansal Bağlamda Çadırla Benzerliklerinin Çözümlemesi

Şekil 4.2.1. 8. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarının Mekansal Bağlamda Çadırla Benzerliklerinin Çözümlemesi

Tüteklikli konut; çadır mimarisiyle üst örtü biçimlenişi bağlamında da benzerlik göstermektedir. Yurt tipi çadırda görülen kubbemsi biçimleniş, duman çıkışını sağlayan tüynük adı verilen açıklıkla sonlandırılmaktadır. Bu açıklık keçeyle, geceleri kapatılıp, sabahları açılmaktadır. Örnekleme tüteklikli konutlarda tüteklikli mekân, iç büyük biçimlenişi ile kubbe özelliği göstermekte, duman çıkışının sağlandığı tüteklik adı verilen açıklıkla sonlanmaktadır. Tüteklik, soğuk kış günlerinde kapalı tutulmakta, baharın gelişiyle birlikte açılmaktadır. (Şekil 4.2.1. 9).

Her iki biçimlenişte görülen kubbenin kökeninin Orta Asya olduğuna dair yaklaşımlar, tüteklikli konutun arketipinin Orta Asya'da bulunması, tüteklikli konutun Orta Asya'dan başlayarak yayıldığı belirtilmesi kubbe-çadır-tüteklikli konut arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Anadolu'ya Orta Asya'dan yapılan göçler, sosyal, kültürel bağlamda etkileşimi beraberinde getirmiş, bu etkileşim konut biçimlenişlerine de yansımıştır. Kubbe şeklindeki biçimleniş gösteren Anadolu'da Sivas ili sınırları içerisinde yer alan örnekleme tüteklikli konutlar bu bağlamda kökensel bağlamda yurt tipi çadır (topak ev) ile kökensel ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Biçimlenişteki benzerlikler de bu ilişkiyi destekler niteliktedir.

Şekil 4.2.1. 9. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutların Üst Örtü Bağlamında Çadırla Benzerliklerinin Çözülmesi

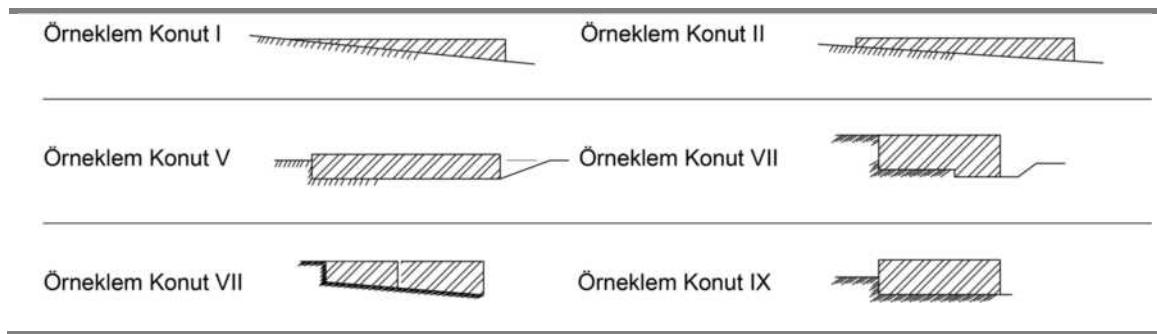
4.2.2. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Konutlar'ın Mekânsal Bağlamda Çözümlemesi

Örneklem tüteklikli konutlar bitişik biçimlenme gösteren yapı grupları'nın birer parçasıdır. Hafik İlçesi, Demircilik köyünde bulunan örneklem tüteklikli kirsal konut I, üç haneden oluşan bitişik konut grubunun ortasında yer almakta; örneklem konut II, iki haneden oluşan bitişik konut grubunun bir parçası oluşturmaktadır. Elbeyli Gazibey köyünde bulunan Örneklem konut V; güney, güneybatı ve güneydoğu, Çongar köyünde bulunan örneklem konut VI; güneybatı ve kuzeydoğu, Şarkışla Kaymak köyü örneklem konut VII; güneybatı Kangal Yarhisar örneklem konut IX ise; kuzeydoğu, güneybatı yönlerinde bitştirilmiş konutlar ile birlikte bitişik konut grubunu oluşturmaktadır. Örneklem tüteklikli konutlardan; Hafik Aylioğlu köyü örneklem konut III, Hafik İnköy Köyü örneklem konut IV, Ulaş Demircilik köyü örneklem konut VIII ise, tek yapı ölçeğinde konumlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 1).

KONUTUN, KONUT GRUBUNUN BİR PARÇASI veya TEK YAPI OLMA DURUMU		
	Bitişik Yapı Grubunun Parçası	Tek Yapı
Örneklem Konut I (Hafik Demircilik)		—
Örneklem Konut II (Hafik Demircilik)		—
Örneklem Konut V (Elbeyli Gazibey)		—
Örneklem Konut VI (Elbeyli Çongar)		—
Örneklem Konut VII (Şarkışla Kaymak)		—
Örneklem Konut IX (Kangal Yarhisar)		—
Örneklem Konut III (Hafik Aylioğlu)	—	
Örneklem Konut IV (Hafik İnköy)	—	
Örneklem Konut VIII (Ulaş Demircilik)	—	

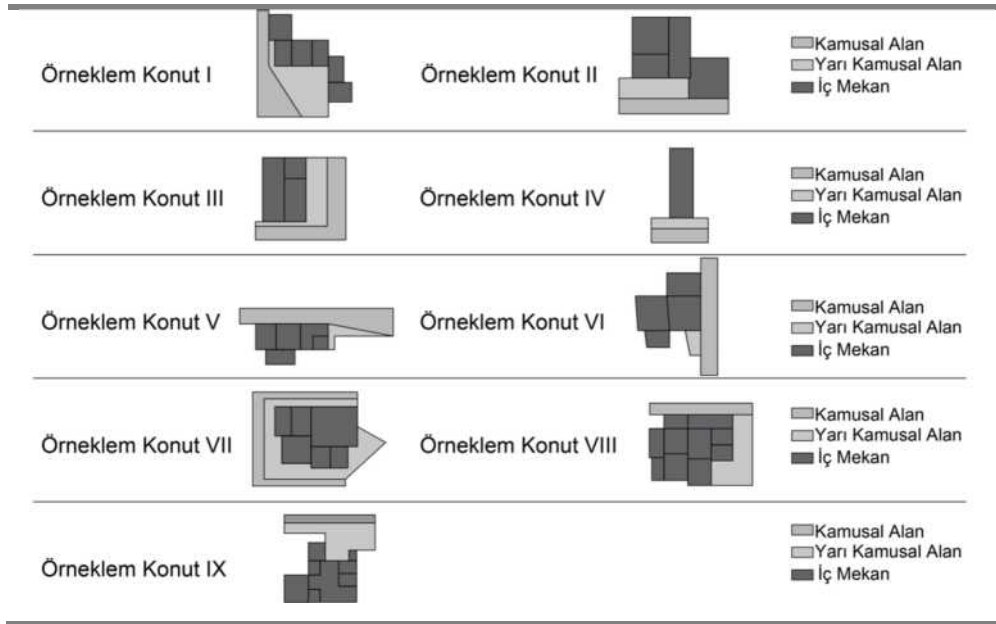
Şekil 4.2.2. 1. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kirsal Konutların Bitişik Konut Grubu -Tek Yapı Şeklinde Biçimlenmesi

Örnekleme tüteklikli konutlar; gömülü, yarım gömülü, yamaca gömülü ve tek yapı ölçüğünde biçimleniş göstermektedir. Örnekleme konut I, II (Hafik Demircilik) doğu; V (Elbeyli Gazibey köyü), VIII (Ulaş Demircilik) güney; VII (Şarkışla Kaymak) doğu; XI (Kangal Yarhisar) ise güneybatı yönünde yamaca gömülü biçimleniş göstermektedir (Şekil 4.2.2. 2). Yamaca gömülü biçimleniş; topografyanın bir sonucu olmakla birlikte konut bileşenlerinin gömülü olma durumu 4.2.3. bölümde detaylı şekilde ele alınmıştır.

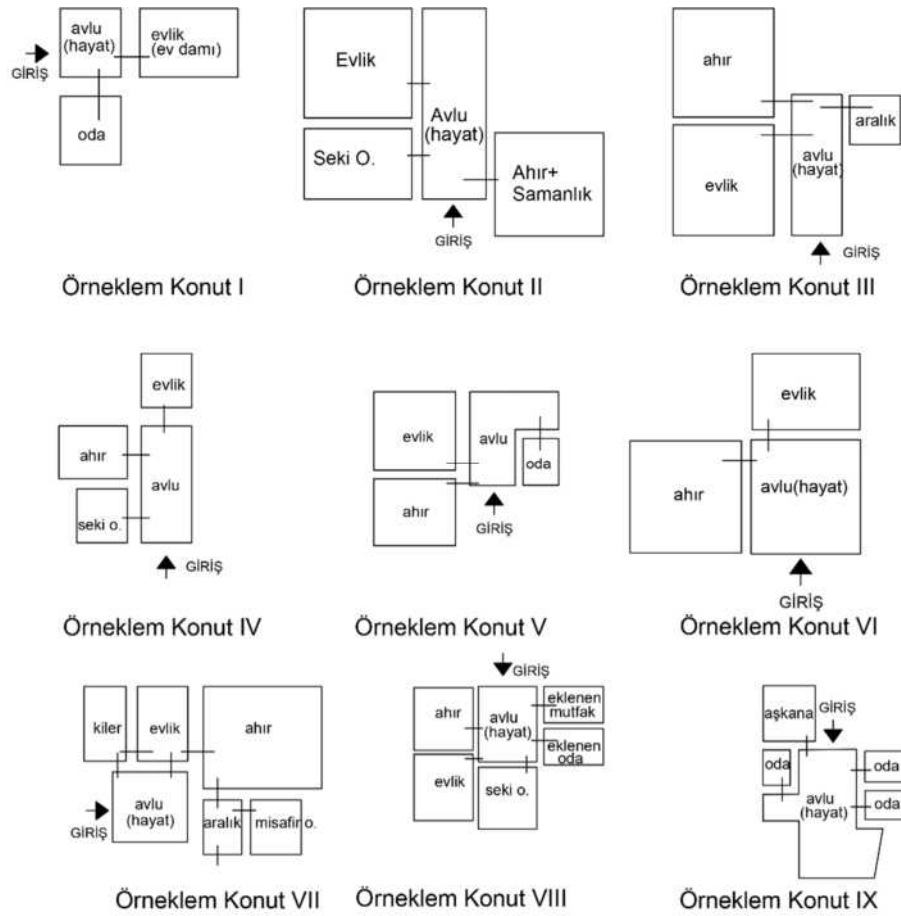
Şekil 4.2.2. 2. Sivas İli Örnekleme Tüteklikli Kısas Konutlarının Yamaca Gömülü Biçimlenişi

Örnekleme konut I, II (Hafik Demircilik), III (Hafik Aylioğlu), IV (Hafik İnköy), V, VI (Elbeyli Gazibey ve Çongar), VII (Şarkışla Kaymak), VIII (Ulaş Demircilik) ve IX (Kangal Yarhisar) sokaktan ayrılan yarım kamusal alanla bağlantı sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 3). Avlu (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), konuk evi (I), kiler (I), tandır evi (IX), aralık (II, VII) mekânlarının kapılar, odaları (I, II, III, IV, V, VII, VIII), misafir odası (VII) ve kilerin (VII) pencereleri yarım kamusal alana açılmaktadır.

Şekil 4.2.2. 3. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırşsal Konutlar'ın Sokakla Olan İlişki Durumu

Yarıkamusal alandan örneklem tüteklikli konutlara (örneklem konut I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX) avlu (hayat) olarak adlandırılan mekânla giriş yapılmaktadır. Avludan; örneklem konut I' de evlik ve odaya; II' de evlik, seki odası, ahır-samanlığa; III' de evlik, ahır ve aralığa, IV' de evlik, seki odası ve ahır; V' de evlik, oda ve ahır; VI' da evlik ve ahır; VII' de evlik ve kilere; VIII' de evlik, seki odası, ahır ve sonradan eklenen mekânlara; IX' da ise odalara ve aşkana mekâna erişim sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 4). Avlunun örneklem tüteklikli konutların tamamında ortak alan olduğu görülmekte; yarıkamusal alandan konuta giriş avlu ile sağlanmakta, avludan dağılım gözlenmektedir.

Şekil 4.2.2. 4. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarında Avlu ve Bağlantı Mekânları

Örneklem konut I' de giriş mekânı avlu (5.50*7.40 metre)' dan hane halkı tarafından ev damı olarak da isimlendirilen evlik (8.56*8.10 metre) mekânına geçiş; evlikten ise ahır, oda ve kilere erişim sağlanmaktadır. Evlik; ana yaşama mekânı olarak tanımlanmakta, gereksinimleri karşılayacak şekilde işlevsel çözümlenmekte ve depolama alanı kilerle doğrudan bağlantı sağlamaktadır. Oda ise evlik ve avlunun işlevselliğine karşı oturma eylemiyle özelleşmiş mekândır. Hayvanların yaşam alanı ahıra (8.00*8.00 m.) erişim evlik üzerinden sağlanmaktadır. Ayrıca ahıra; kamusal alanla bağlantı aralık mekânından erişim sağlanmakla birlikte hayvanların ana giriş çikşisi olarak evlik ve avlu mekânının kullanıldığı hane sahibi tarafından belirtilmiştir. Samanlık (5.00*5.00 m.), aralık mekânına (2.00*5.00 m.) eklenen ve ahıra hizmet eden depolama mekânı olup, ahırla ve dış mekânla ilişkisi aralık olarak adlandırılan holle sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 5). Konuk evi (3.50*4.50 m.), giriş ve yaşama

mekânlarına uzak konumlandırılmış, bağimsiz şekilde dış mekânla ilişkisi sağlanmış, ayrılan konunun tüm işlevsel gereksinimlerine cevap verecek şekilde planlanmıştır.

Örneklem konut II' de 4.10*12.50 metre boyutlarında dikdörtgen avludan; evlik (8.56*8.10) mekânına, dikdörtgen seki odasına (4.55*7.10) ve ahır ve samanlık mekânlarına geçiş sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 5). Evlik; yaşama mekânı olarak işlevsel planlanırken girişe yakın planlanan seki odasına oturma eylemiyle özelleşmiş mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örneklem konut III' de konuta 13.40*4.57 metre boyutlarında dikdörtgen avlu mekânıyla giriş yapılmaktadır. Avludan; ana yaşama mekânı evliğe (8.80*9.15 metre), ahıra (9.90*1.00), aralık (4.40*4.20) mekânına geçiş sağlanmaktadır. Depolama mekânı samanlığa ise ahırdan ulaşım sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 5) Aralık olarak adlandırılan geçiş mekânı yarık kamusal alana çıkış sağlamakla birlikte seki odasının da özelleşmesine imkân vermektedir. Konukların ayrılan ve toplu faaliyetlerin düzenlenebilmesi için planlanmış seki odası aile bireylerinin yaşama mekânından aralıkla ayrılmış, ayrılan konunun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte planlanmıştır.

Örneklem konut IV' de konuta 13.00*4.10 metre boyutlarında dikdörtgen avlu mekânıyla giriş yapılmaktadır. Avludan; 7.00*8.10 m. boyutlarında ana yaşama mekânı evliğe, 7.00*- boyutlarında ahıra, 5.15*7.00 boyutlarındaki seki odasına geçiş sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 5). Konuklar için düzenlenmiş seki odasının, girişe yakın; evlik ve ahırın ise girişe göre uzakta konumlandırıldığı görülmektedir.

Örneklem konut V' de avluda 3.00*3.20 metre boyutlarında konuklar için ayrılan odaya da geçişin (3.20*3.90 metre) de sağlandığı bölümden giriş yapılmaktadır. Geçiş kısmının aşılmasıyla 4.20*8.00 metre boyutlarında dikdörtgen avlu mekânına ulaşmaktadır. Avlu (hayat)'dan evlik mekânına doğru girinti yapan aralık olarak adlandırılan holle 5.40*10.00 m. boyutlarında ahıra, 7.90*8.00 metre boyutlarında evliğe geçiş yapılmaktadır. Örneklem konut V' de diğer örneklem konutlardan farklı olarak evlikten 6.70*8.06 boyutlarındaki depolama mekânı samanlığa geçiş görülmektedir (Şekil 4.2.2. 5). Samanlık mekânında bulunan tüteklikten dam üstüne çıkılarak yem atıldığı hane sahibi tarafından belirtilmesi ve samanlığın sokak tarafında bulunması samanlığın konumunu açıklar niteliktedir. Evliğin ise; özgün konutta ahır olarak kullanılmış olabileceğini, benzer mekânsal özellikler içermesi sebebiyle de ahır mekânının ise özgün konutta evlik olabileceği de varsayılmaktadır.

Örneklem konut VI' da 4.35*7.55 metre boyutlarında avludan, 7.50*11.00 metre boyutlarında dikdörtgen evlik mekânına, 10.40*11.60 metre boyutlarında ahır mekânına

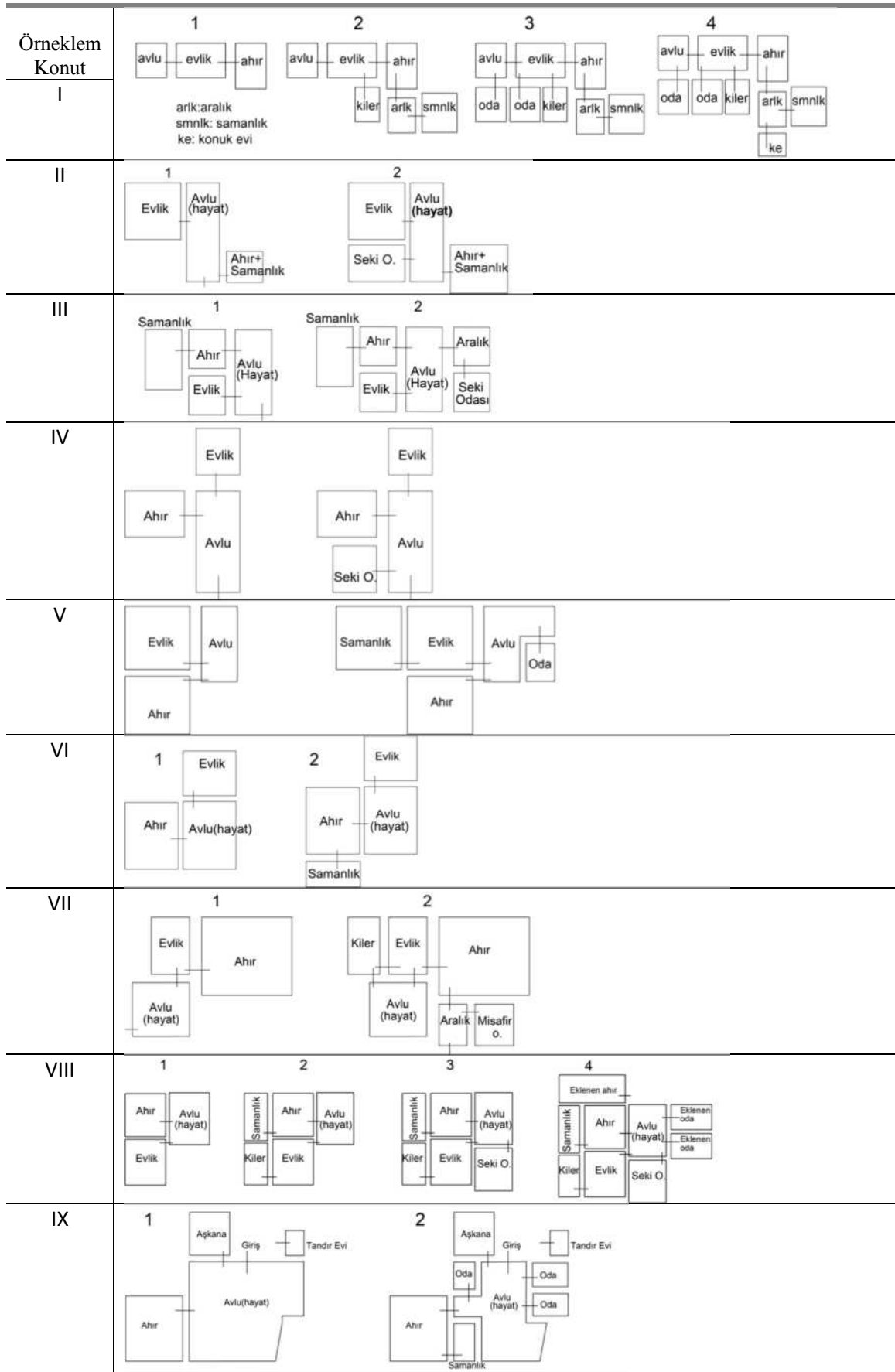
geçiş sağlanmakta olup, 6.80*6.00 m. boyutlarındaki samanlığa ise ahırdan ulaşım sağlanmaktadır.

Örneklem konut VII' de, 4.45*6.15 m. boyutlarında avludan, 4.45*6.15 metre boyutlarında dikdörtgen evlik mekânına, 3.60*6.60 metre boyutlarında kiler mekânına geçiş sağlanmakta olup, 10.30*10.50 m. boyutlarındaki ahıra ise evlikten ulaşım sağlanmaktadır. Konuklar için ayrılan ve misafir odası olarak adlandırılan 3.80*4.30 metre boyutlarındaki mekâna erişim, konutta ahıra eklenen 2.68*4.16 metre boyutlarında aralık ile sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 5). Aralık mekânından dışarıya açılan kapı sayesinde konukların aile bireylerinin kullandığı mekânlardan kullanmadan dış mekânla iletişim kurmasına imkân sağlanmaktadır.

Örneklem konut VIII' de, avludan (4.35*7.55 metre), 5.90*6.65 metre boyutlarında dikdörtgen evlik mekânına, 4.50 *6.30 metre boyutlarında ahır mekânına ve 5.85*6.55 metre boyutlarında seki odasına geçiş sağlanmakta olup, 3.10*5.65 metre boyutlarındaki kilere evlikten, 3.60*7.35 metre boyutlarında samanlık mekânına ise ahırdan ulaşım sağlanmaktadır.

Örneklem Konut IX' de avludan, 8.95*10.00 metre boyutlarında ahır mekânına, 6.15*6.20 metre boyutlarında aşkanaya ve 3.75*5.45 metre boyutlarında iki adet odaya, 3.15*4.25 metre boyutlarında çoban odası olarak adlandırılan odaya geçiş sağlanmakta olup, 3.25*5.90 metre boyutlarındaki samanlığa ahırdan erişilmektedir.

Mekân organizasyonu açıklanan örneklem tüteklikli konutlarda; konut büyüme eklemleme bağlamında; örneklem konut I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII' de biçimlenişin ilk basamağı giriş mekânı avlu, yaşama mekânı evlik ve hayvanların yaşama mekânı ahırdır. Bu üçlü biçimleniş; örneklem konut I' de, kiler, aralık, samanlığı, ardından da odaları ve konuk evinin; II, III, IV' de seki odaları; V' de odaları, VI' da samanlığı, VII' de kiler, aralık ve misafir odaları; VIII' de ise kiler ve samanlığı ardından seki odaları, IX' da ise samanlık ve odaları eklemlediği (Şekil 4.2.2. 5) varsayılmaktadır.

Şekil 4.2.2. 5. Örnekleme Tüteklikli Kırsal Konutlarda Mekân Eklemlenme Şeması

Bu bağlamda örneklem tüteklilikli konutlarda avlu, evlik ve ahır la başlayan biçimlenme ekonomik koşulların iyileşmesiyle birlikte ihtiyaçlar doğrultusunda mekânlar eklenmiştir. Ana yaşama mekânlarına ilk eklenen mekânlar depolama mekânları olduğu (kiler, samanlık), ardından ise; odaların (oda, seki odası, misafir odası, konuk evi) eklenildiği görülmektedir.

Örneklem tüteklilikli konutlarda konut bileşenleri; avlu (hayat), evlik (ev damı), ahır, kiler, samanlık, odalar olarak sıralanmaktadır (Tablo 4.2.2. 1). Sıralanan konut bileşenleri; yaşama mekânı (evlik, avlu, ahır), depolama mekânı (kiler, samanlık) ve özelleşmiş mekân (oda, seki odası, konuk evi, misafir odası) olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 4.2.2. 1. Örneklem Tüteklilikli Kırsal Konut Bileşenleri

ÖRNEKLEM KONUT	KONUT BİLEŞENLERİ
I	EV LİK(EVDAMI)- AVLU(HAYAT)-AHIR-KİLER-SAMANLIK-ARALIK(HOL)-ODALAR-KONUK EVİ(TEK GÖZ EV LİK-EV DAMI)
II	EV LİK- AVLU(HAYAT)-AHIR-SAMANLIK-SEKİ ODASI
III	EV LİK- AVLU(HAYAT)-AHIR-SAMANLIK-SEKİ ODASI- ARALIK(HOL)
IV	EV LİK - AVLU(HAYAT)-AHIR-SEKİ ODASI
V	EV LİK - AVLU(HAYAT)-AHIR-SAMANLIK-ODA
VI	EV LİK - AVLU(HAYAT)-AHIR-SAMANLIK
VII	EV LİK - AVLU(HAYAT)-AHIR-KİLER-MİSAFİR ODASI
VIII	EV LİK- AVLU(HAYAT)-AHIR-KİLER-SEKİ ODASI- EKLENEN ODA-MUTFAK-AHIR
IX	AVLU(HAYAT)- AHIR-TANDIR EVİ-SAMANLIK- ODA-AŞKANA

Evlık: Örnekleme tüteklıkli konutlarda tüm yaşamsal faaliyetlerin geçtiği ana yaşama mekânı evlık (Şekil 4.2.2. 6) olarak isimlendirilmektedir. Evlık, ev kelimesinden türetilmiş olup; ev, hane anlamına gelmektedir. Örnekleme konut I ve II de evlık ‘ev damı olarak da adlandırılmaktadır. Örnekleme tüteklıkli konutlarda toprak örtülü dam, günlük aktivitelerin gerçekleştirildiği mekân olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda örnekleme tüteklıkli konutlarda hem kapalı yaşama mekânı hem de açık toprak damı ‘ev damı şeklindeki söylemi anlam kazanmaktadır. Evlık, örnekleme tüteklıkli konutlarda yeme, içme, uyuma, oturma, yıkanma, depolama gibi tüm gereksinimleri karşılayacak niteliğe sahiptir.

Şekil 4.2.2. 6. Örnekleme Tüteklıkli Kırsal Konutlarda Evlık Mekânı

Evlikte ısınma, pişirme eyleminin karşılığı ocak, mekânda etkin bir öğedir. Ocak mekânı ocaklık olarak isimlendirilmekte ve genellikle girişin karşısında konumlandırılmakta, tüteklikli örtü dikmeleri ile yönlenme sağlanmakta, kemerle vurgulanmaktadır (Şekil 4.2.2. 6-7). Ocaklık alanı örneklem konut II, III, VIII’ de mekân kotundan 15-20 cm. daha yüksekte olup, mekâna doğru organik (örneklem konut II) ve dikdörtgen biçimde 2.20*3.50 boyutlarında (örneklem konut III, VIII) taşma göstermektedir. Bu yükseltilmiş toprak döşeme; tandır başında işlevsel bir çalışma alanı oturlan, dinlenen alan oluşturduğu varsayılmakla birlikte; ocaklık içerisine toprağa gömülü şekilde yerleştirilen tandırın hava alması için gerekli külve deliğinin planlanmasına da imkân vermektedir. Mekâna doğru taşma yapan ocaklık (Şekil 4.2.2. 7) alanının yükseltilmiş döşemesi örneklem konut III ve VIII’ de duvara paralel şekilde devam etmiş, örneklem konut III’ de oturma ve yatma alanı, örneklem konut II’ de ise mutfak eşyalarının konulduğu raf alanı oluşturmuştur. Örneklem konut II’ de raf alanı oluşturulmadan önce belirtilen kısım oturma alanı olarak kullanılmış ev sahibi tarafından belirtilmiştir.

Şekil 4.2.2. 7. Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarında Ocak

Evlik mekânında; duvara paralel dikmelerin arasına yerleştirilen ahşap raflar (Örnekleme Konut I, II, VIII), üzerine eleklerin vb. eşyaların asıldığı dikmeler (örnekleme konutların tamamı), ambarlar, seki üstleri depolama alanlarını oluşturmaktadır (Şekil 4.2.2. 8). Dikmelerin ve rafların depolama alanı olarak kullanılması, örnekleme tüteklilikli konutlarda gözlemlenirken var olduğu belirtilen ambarlara evlik mekânında rastlanmamıştır. Hafik Aylioğlu köyü hane sahibi ise evlikte üç gözlü ambar olduğunu, Hafik Demircilik Köyü Örnekleme Konut I de üç gözlü ambar yerinin, evlik giriş kapısının yanındaki mekânın doğusu olduğunu belirtmiştir. Ambardaki göz sayısının ocak büyüklüğüne benzer şekilde hane sahibinin ekonomik durumunu belirtir bir göstergesi olduğu, üç gözlü ambarın bu bağlamda önem taşıdığı yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

Şekil 4.2.2. 8. Örnekleme Tüteklilikli Kırsal Konutlarında Raflar

Evlik mekânında oluşturulan çok amaçlı alanlar ve yerden yükseltilmiş seki alanları oturma ve yatma alanlarını oluşturmaktadır (Şekil 4.2.2. 9). Yerden yükseltilmiş sekiler, mekânın boyutlarına, mekâna açılan kapı yerlerine, dikmelerin konumuna göre farklılık göstermekte olup yaklaşık olarak derinliği 80 cm-1.00 metre yüksekliği 20-25 cm. aralığında değişmektedir. Üzerine halı, kilim ya da minder serilerek kullanıldığı yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

Şekil 4.2.2. 9. Örnekleme Tüteklilikli Kırsal Konutlarında Seki

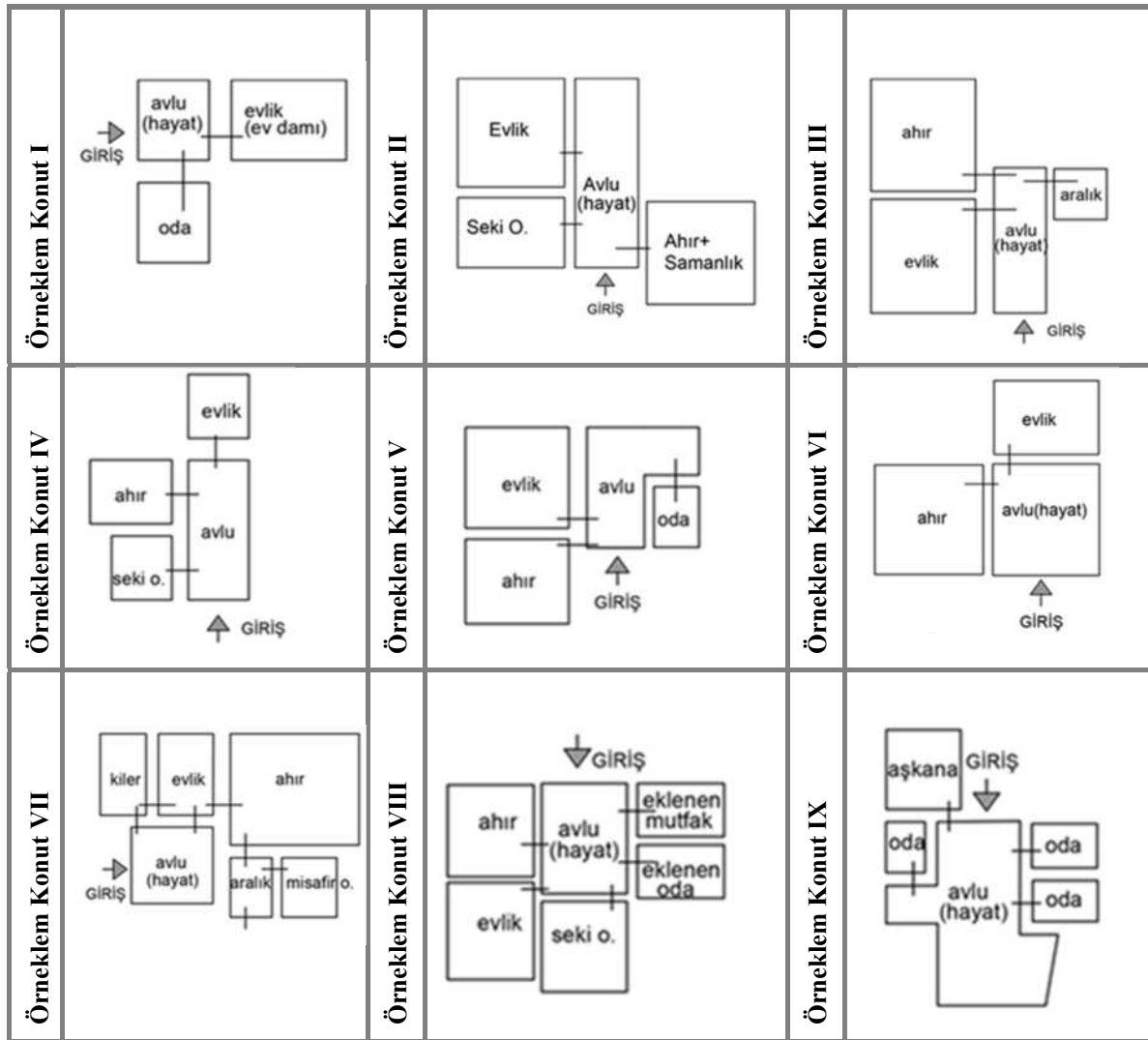
Evlik mekân örneklem tüteklikli konutlarda özgün tüteklikli çatı biçimlenişi ile örtülmektedir (Şekil 4.2.2. 10). Özgün örtü biçimlenmesinin ana yaşama mekânında tüm tüteklikli konutlarda görülmesi yaşamla örtü biçiminin ilişkili olduğunu göstermektedir. Örtü biçimlenişi yapısal bağlamda; yaşam - tüteklik ilişkisi ise anlamsal bağlamda çözümlenme başlığı altında ele alınmıştır.

Şekil 4.2.2. 10. Örnekleme Tüteklikli Evlik Üst Örtü Biçimlenişi

Hayat (avlu): Örnekleme tüteklikli konutlarda giriş kapısının açıldığı, dağım ve giriş alanı olarak kullanılan mekân; avlu, hayat, havlu¹⁸ olarak adlandırılmaktadır. Avlu (hayat); dış mekânla iç mekân arasında bağlantı kuran ve diğer konut bileşenlerine (evlik, ahır, oda vb.) dağım sağlayan geçiş mekânıdır (Şekil 4.2.2. 11). Dış mekânın toprak zemini avluda da devam etmekte; sokak ile avlu arasında kot farkı yükselti (I, II, III, IV, VI, VIII) bulunmamaktadır. Bu bağlamda avlu; tüteklikli konutun dış dünyaya açılan kapıdır.

¹⁸ Hafik Demircilik Köyü Örnekleme Konut I hane sahibi hayat mekânını 'havlu' olarak tanımlamıştır.

Şekil 4.2.2. 11. Örneklem Tüteklikli Konutlar Avlu (Hayat)

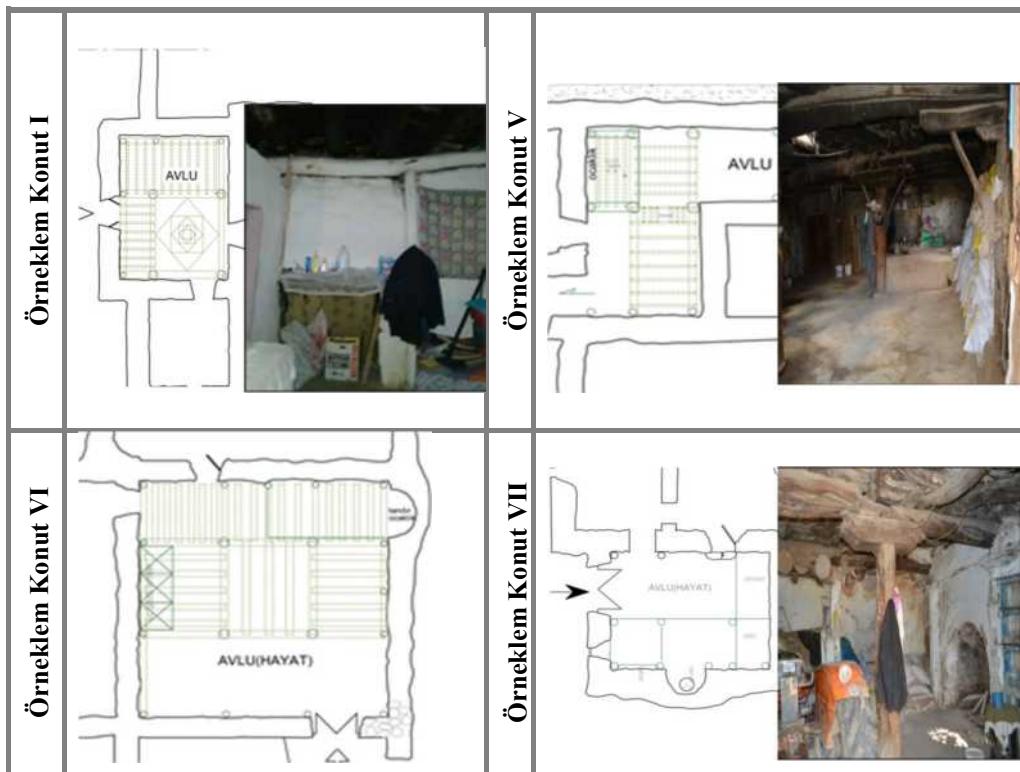
Avluda, kamusal veya yarı-kamusal alandan özel alan geçiş, dış dünyayla bağlantı çift kanatlı ahşap kapıyla sağlanmaktadır. Geçiş sağlayan giriş kapısının; çift kanatlı olması (Şekil 4.2.2. 12), evliğe ve ahıra avludan geçişe imkân vermektedir. Bir bağlamda avlu hem insanlar için hem de hayvanlar için geçiş mekânıdır.

Geçiş ve dağılım mekânı avlu aynı zamanda yaz mevsiminde günlük faaliyetlerin devam ettiği yaşam alanıdır. Yaz aylarının yaşam alanı hayat; yaz odası olarak da tanımlanmaktadır. Avlunun; pişirme - yeme- oturma- uyuma eylemlerine karşılık verdiği yöre halkı tarafından belirtilmiştir. Yaz mevsiminde evlik mekânından avluya kayan yaşam, tamamen dışa kapalıktan, kapı aracılığıyla dış mekânla bağlantı sağlanan alana taşınmıştır. Yaşamın temel gereksinimlerinden pişirme-yeme eyleminin karşılığı ocağın; örneklem Hafik Demircilik (I), Elbeyli Gazibey (V), Elbeyli Çongar

Köyü (VI) konutlarında avluda da yer alması (Şekil 4.2.2. 13) avlunun yaşama alanı olması destekler niteliktedir.

Şekil 4.2.2. 12. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Avlu (Hayat) Giriş Kapısı

Şekil 4.2.2. 13. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Avlu-Ocak

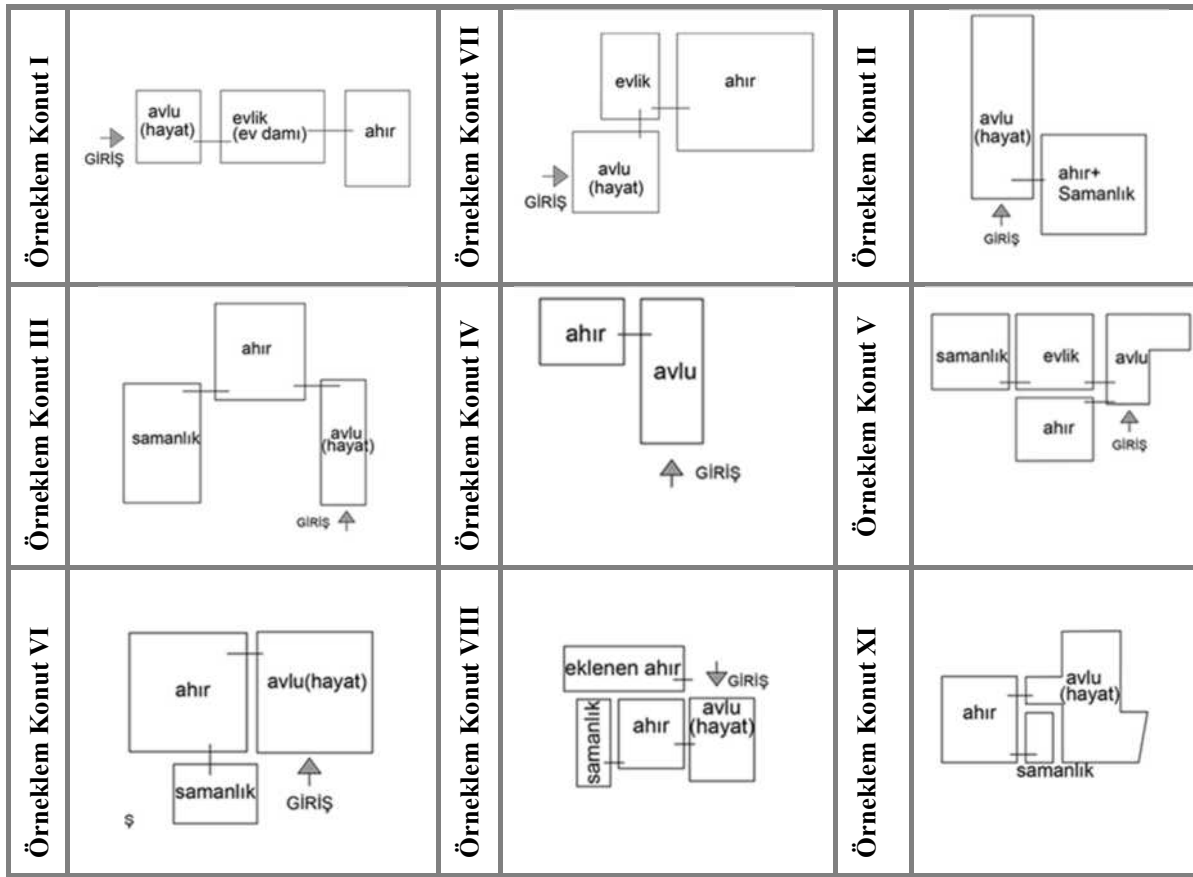
Avluda; Hafik Demircilik(I), Hafik Aylioğlu (III), Elbeyli Gazibey (V), Elbeyli ongar (VI) köylerinde tüteklikli örtü içermektedir. Avluda ocağın bulunduğu örneklem konutlarda tüteklikli örtünün de bulunmasın (Şekil 4.2.2. 14), evlikteki yaşamın mevsimsel olarak avluya taŐındıđın göstermektedir.

Şekil 4.2.2. 14. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Avluda Tüteklikli rt

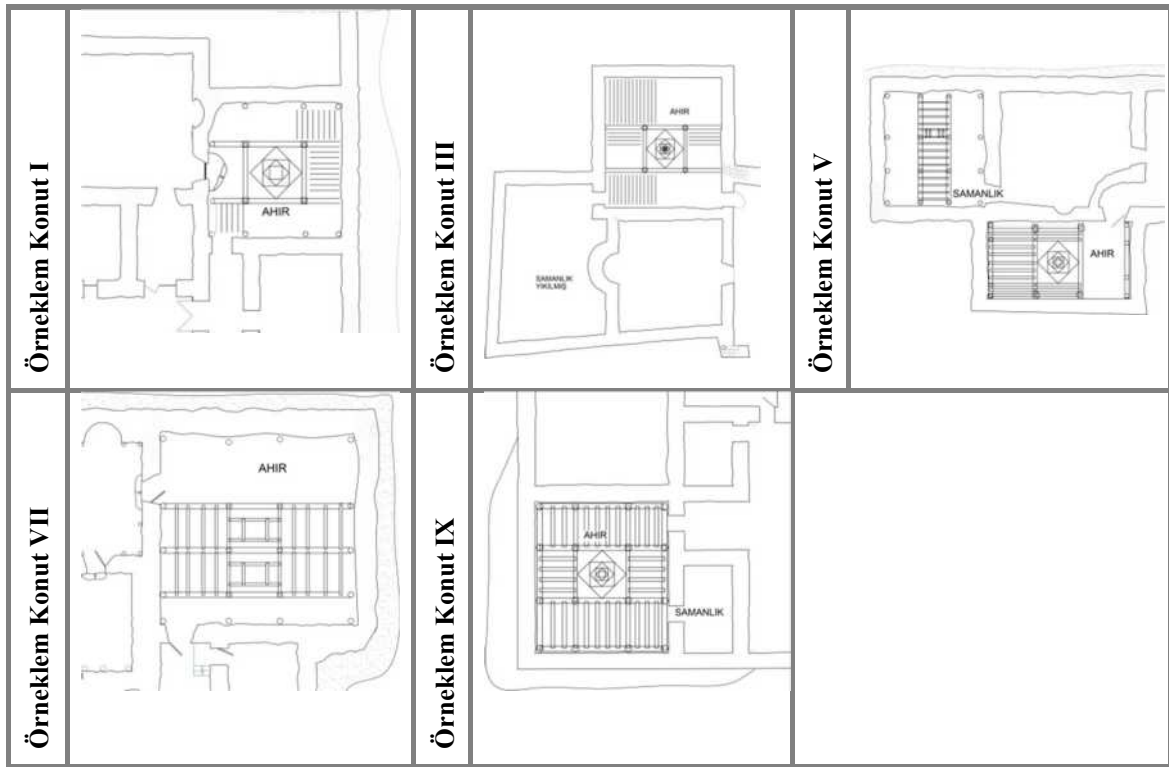
Ahır-Samanlık: Örneklem tüteklikli konutların bulunduğu yerleşimlerde geçim kaynağın tarım ve hayvancılıktır. İklimsel veriler, tarımdan elde edilen verimin yeterli olmamasın sonucunda hayvancılık önem kazanmıştır. Hayvancılığın nemi örneklem tüteklikli konutlarda hayvanların barınmasın sağlayan ahır mekânı ile karşılık bulmaktadır.

Ahır, rneklem tüteklikli konutlarda konut içi planlanmakta, dış mekânla direk ilişkisi diğer mekânlarla kesilmektedir. Ahır mekânına erişim; Hafik Demircilik (I) ve Şarkşla Kaymak Köyünde (VIII) ana yaşama mekânı evlik aracılığıyla sağlanmaktadır. Konutun karŐlama mekânı avludan evliğe, evlikten ise ahıra geçilmektedir. Ahıra erişim; örneklem konut II, III, IV, V, VI, VII, XI konutlarında ise avludan sağlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 15).

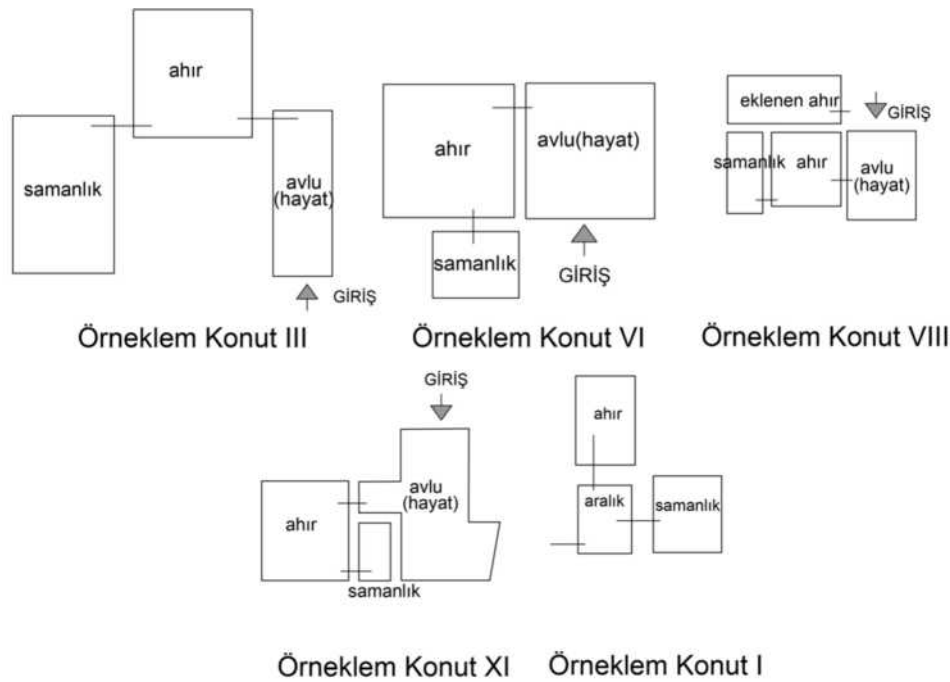
Şekil 4.2.2. 15. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Ahır Erişim

Ahır mekân örneklem tüteklikli konut I, III, V, VII, IX' da tüteklikli örtü içermektedir (Şekil 4.2.2. 16). II, IV, VI, VIII de ise özgün konutta içerdiği, ancak belirtilmemiştir. Tüteklik; ahırda mekân aydınlatmakta, samanlığına olmadığında konutlarda ise; dam üstünden ahıra yem ulaştırmak için kullanılmaktadır. Ahırdaki tütekliğin yapısal ve işlevsel zorunluluğuna karşın evlik ile birlikte tüm konutlarda tüteklikli örtü içermesi dikkat çekici olup, tüteklikli konutta biçimlenişin evlik- ahır etkileşimiyle başladığı varsayımını desteklemektedir.

Şekil 4.2.2. 16. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Ahırda Tüteklikli Örtü

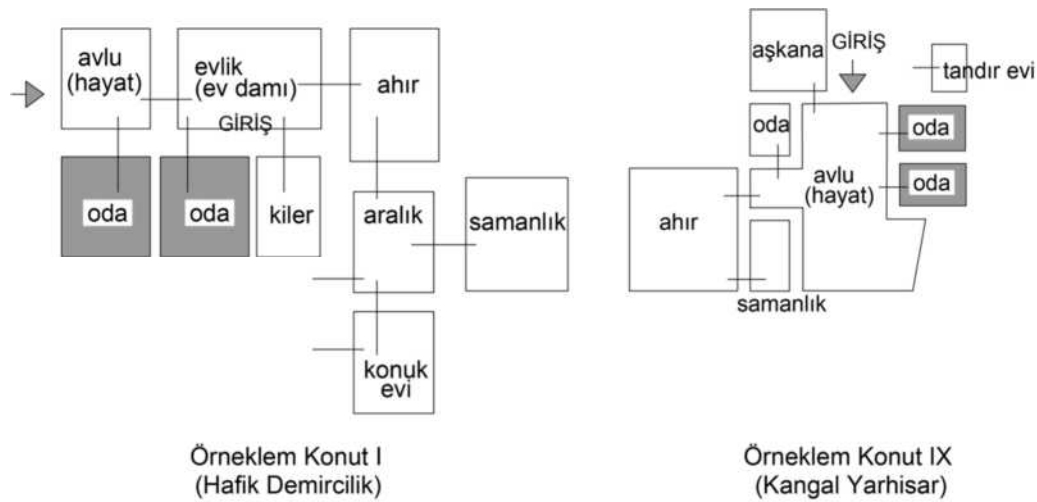
Örneklem tüteklikli konutlarda hayvanların ot, saman vb. yiyeceklerinin depolandığı alan samanlık ya da merak olarak adlandırılmaktadır. Samanlık; örneklem tüteklikli konut III, VI, VIII, IX' de açılan bir kapı aracılığıyla ahır ile doğrudan, örneklem tüteklikli konut I' de ise aralık adı verilen hol aracılığıyla samanlıkla ilişki kurmaktadır (Şekil 4.2.2. 17). Samanlık mekânının üst örtüsünün de bazı konutlarda aydınlatma amacıyla kullanılan tüteklikli örtü içermekte olup (Şekil 4.2.2. 16); dam üstünden de tüteklik aracılığıyla samanlığa yem ulaştırıldığı yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

Şekil 4.2.2. 17. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Ahır-Samanlık İlişkisi

Oda: Oda, örneklem tüteklikli konutlarda oturma eylemi için ayrılmış mekânlardır. Evlik, avlu, ahır mekânlarının zorunlu ve tüm eylemlerini karşılama zorunluluğuna karşın, odalar oturma eylemi, misafirlerin ağırlanması için planlanmış mekânlardır. Yaşamın geçtiği evlik ve hayat mekânlarına ek olarak ekonomik koşulların iyileşmesi sonucuna bağlı olarak eklenen oda, konutun ön, giriş cephesinde yer almaktadır (Şekil 4.2.2. 18).

Oda; oturma mekânı olarak özelleşmiş, konukların ağırlanacağı mekân olup, iki ya da üç yan sedirlerle çevrilmiştir. Hafık Demircilik Köyü örneklem konut I' de pencere önünde 40-45 cm. yüksekliğinde bulunan sedir ve karşıklı oturma düzeni şeklinde planlanmıştır. Kangal Yarhisar köyü örneklem konut IX' da odalarda ise, benzer şekilde pencerelerin bulunduğu duvara paralel yerden 40-45 cm. yükseklikte seki görülmektedir (Şekil 4.2.2. 19). Hane sahibi; görünen sekinin yan duvarlardaki oturma elemanlarıyla tamamlanarak oturma düzeni oluşturduğunu belirtmiştir.

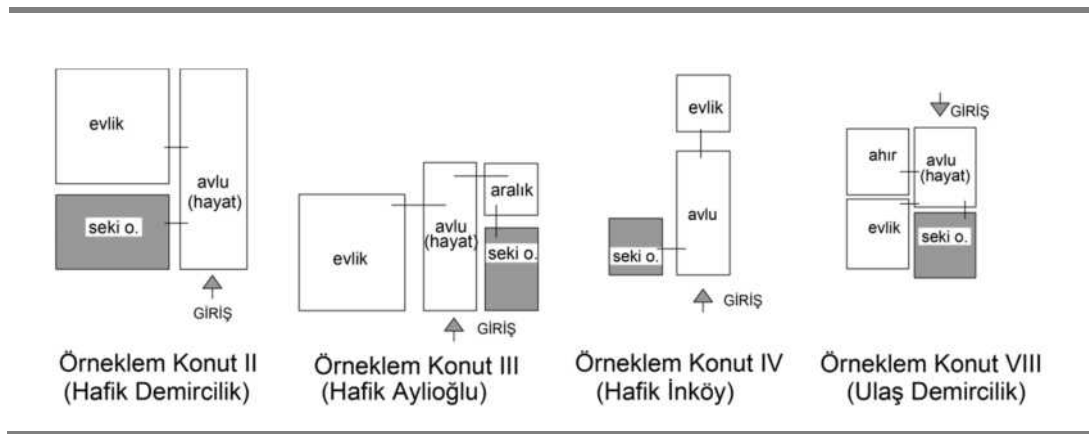
Şekil 4.2.2. 18. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Oda Biçimlenişi

Giriş cephesinde planlanan odalar pencereli olup, diğer mekânlardan kireç badana ile boyanması ile ayrılmaktadır. Hayat (avlu) ya göre birkaç basamak yüksekliktedir. Bazı odalarda ocak da bulunabilmektedir.

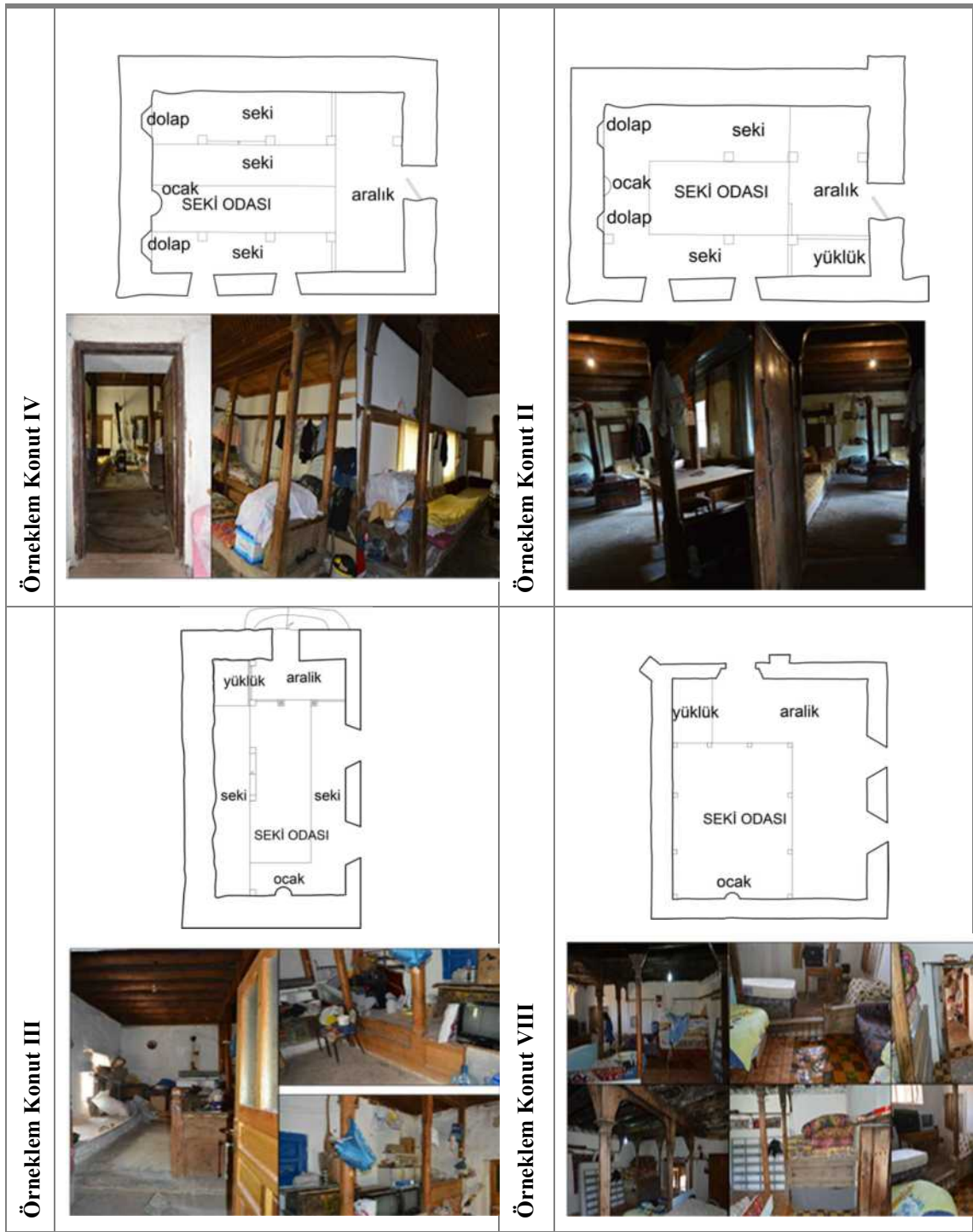
Şekil 4.2.2. 19. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Oda

Seki Odası: Köy odası olarak da isimlendirilen seki odası, örneklem tüteklikli konutlarda köye çeşitli sebeplerle uğrayan yolcuların ihtiyaçlarının karşılandığı köy halkının sohbet, cenaze, bayram, düğün kutlamaları, asker uğurlama, eğitim ve benzeri sosyal ve kültürel amaçlarla bir araya geldiği odalar olup, köydeki varlıklı aileler tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Oda kotundan yükseltilmiş şeklinde planlanan oturma elemanları seki olarak adlandırılmakta ve seki odalarına adını vermektedir. Seki odaları, örneklem tüteklikli konutlardaki odalardan farklı biçimlenişi ve oturma düzeni ile ayrılmakta, örneklem tüteklikli konut II, IV ve VIII' de avludan, III' de ise aralık adı verilen holden bağlantı sağlanmaktadır (Şekil 4.2.3. 20).

Şekil 4.2.2. 20. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Seki Odası

Seki Odası örneklem tüteklikli konutlarda aralık(geçiş mekânı) ve seki bölümü (ana mekân) olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Aralık, giriş ve seki bölümü arasındaki geçiş bölümü olup, yüklük ve bazı örneklerde sonradan eklenen mutfak nişi görülmektedir. Seki bölümü aralık bölümünde 15-20 cm. kot farkı ile ayrılmaktadır. Girişin karşıduvarında ocak ve ocağın her iki tarafından ahşap kapaklarla kapatılmış nişler bulunmaktadır. Hafik Demircilik (II) örneklem konutu seki bölümünde; ocak önü ve yan duvarlara paralel şekilde yerleştirilmiş, yerden 35-40 cm. yükseltilmiş sekiler bulunmaktadır. Hafik Aylioğlu (III) örneklem konutunda seki bölümü iki kademedен oluşmaktadır. Aralık bölümünden yükseltilmiş olan döşeme kotu, seki bölümünün ilk kademesini (alt seki); ocak ve pencerelerin bulunduğu duvar yüzeyinde bulunan sekilerin oluşturduğu alt sekiden, kot farkı ile ayrılan bölüm ikinci kademeyi ‘üst seki’ yi oluşturmaktadır. Hafik İnköy köyü örneklem konutunda (IV); seki bölümünde karşıduvar sekiler şeklinde biçimlenme görülürken, Hafik Aylioğlu’ na benzer şekilde ise bu biçimleniştten kot farkı ile ayrılarak yükselen ikinci kademe (üst seki) görülmektedir. Ulaş Demircilik köyü örneklem konutunda ise; aralık kotunun pencere önünde de devam etmekte ve ocağın bulunduğu bölümde kot farkı oluşturularak seki bölümü oluşturulmuştur (Şekil 4.2.2. 21). Sütunlar ve korkuluklarla birbirinden ayrılan döşeme seviyelerindeki hiyerarşi, odadaki sosyal statüye göre oturma planlamasının yapıdaki simgesel yansımaları olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda; Hafik İnköy (IV) ve Aylioğlu (III) örneklem konutlarında en üst seviyedeki seki kotunda köyün ileri gelenlerinin ve saygı gösterilen kişilerinin; aralık kısmında da gençlerin oturduğu belirtilmiştir. Ahşap sekilerin üzerinde kilimler, kilimlerin üzerinde de minderler serilerek, oturma alanları oluşturulmaktadır.

Şekil 4.2.2. 21. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Seki Odası

Örneklem tüteklikli konutlardan Hafik Demircilik (II) ve Aylioğlu (III), Ulaş Demircilik (VIII) örneklem konutları tavanlar ahşap kirişleme sistemi ile oluşturulmuşken, Hafik İnköy örneklem konutu tavanında ahşap kirişlerin altı kaplanarak, tavan göbeği süslemeleri, onu tamamlayan bordürler ile görsel hale getirilmiştir. Pencerelerin üzerinde odaya saran sergen adlı raflar bulunmaktadır.

Duvarlar ahşap panolarla kaplanmış, pano içlerinde alçı süslemeler olduğu belirtilmiştir. Hafik İnköy köyünde ocak çevresinde bitkisel motifli alçı süslemeleri bulunmaktadır (Şekil 4.2.3. 22).

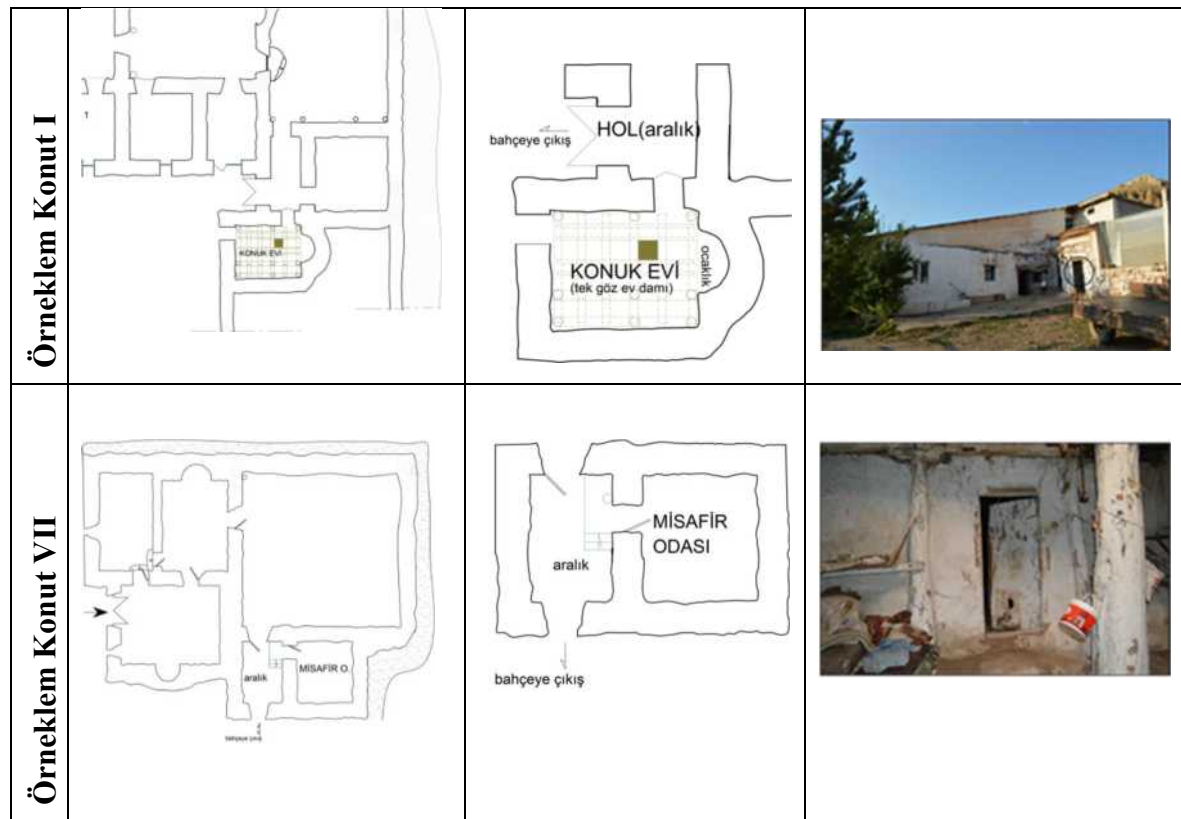

Şekil 4.2.2. 22. Hafik İnköy Seki Odası

Seki odaları işlevsel bağlamda konukların ağırlanması ve köy içi sohbetlerin yapıldığı işlevsel mekândır. Örneklem tüteklikli konutlarda konut bileşeni olarak görülen seki odaları, köyün ileri gelenleri, varlık sahibi olanlar tarafından konuta ek oda olarak planlandı ve hatta konuttan ayrı bir şekilde inşa edildiği de yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

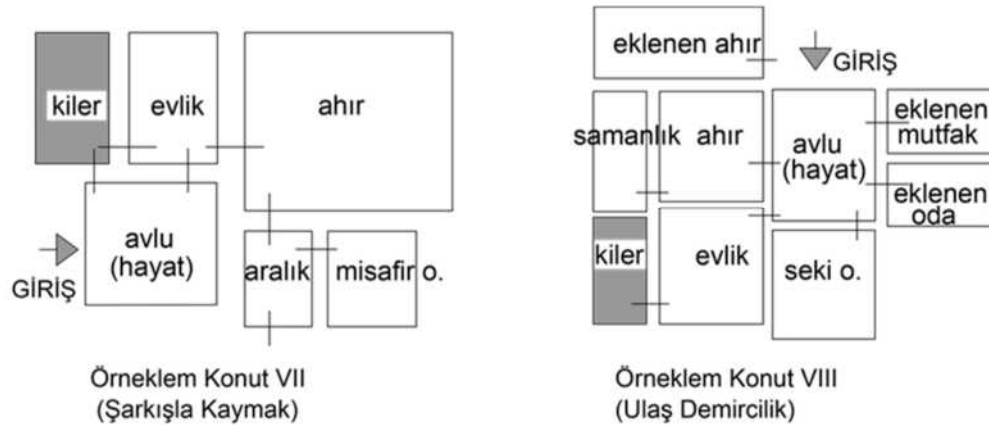
Konuk evi va da misafir odası: Örneklem tüteklikli konutlarda oda ve seki odasından ayrı olarak köye gelen misafirlerin ağırlanması amacıyla planlanan mekânlardır. Konukların ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olan bu mekânlar; oda ve seki odasından farklı olarak konutun girişten uzak kısmında, dış mekânla bağlantı bulunan mekânlardır. Hafik Demircilik köyünde bulunan konuk evinin konutla bağlantı aralı adan verilen holle sağlanmakta olup, aile bireylerinin yaşam alanından (evlik) kısmen uzaktadır. Ayrıca, konuk evinin dış mekâna (yardımsal alana) açılan bir kapıda bulunmakta olup, kalan misafirin tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği nitelikte evlik mekânıyla eşdeğer mekânsal özellikler göstermektedir. Bu bağlamda, mekân içerisinde dış mekâna açılan kapının karşısında ocaklık konumlandırılmış, sekiler ile oturma ve yatma alanları oluşturulmuş olup, mekân tüteklikli örtü ile kapatılmıştır. Konuk evinin; hane halkı tarafından ‘tek göz ev damı’ olarak da isimlendirilmesi evlik mekânıyla

eşdeğer özellikler göstermesi, ‘ev’ özelliği göstermesini desteklemektedir. Benzer şekilde Şarkışla Kaymak köyü (VII) örneklem konutunda da aralıkla bağlantı aralıktan kot farkı ile yükselerek ayrılan misafir odası bulunmaktadır. Aralık aracılığıyla misafir odası dış mekânla doğrudan bağlantı sağlamaktadır (Şekil 4.2.2. 23). Örneklem konut I ve VII’ de konuklar için ayrılan, misafir odası ve konuk evi olarak adlandırılan mekânların hane halkının yaşam alanlarından ayrıldığı, bağimsiz olarak dış mekânla bağlantı kurabilecek şekilde planlandığı görülmektedir.

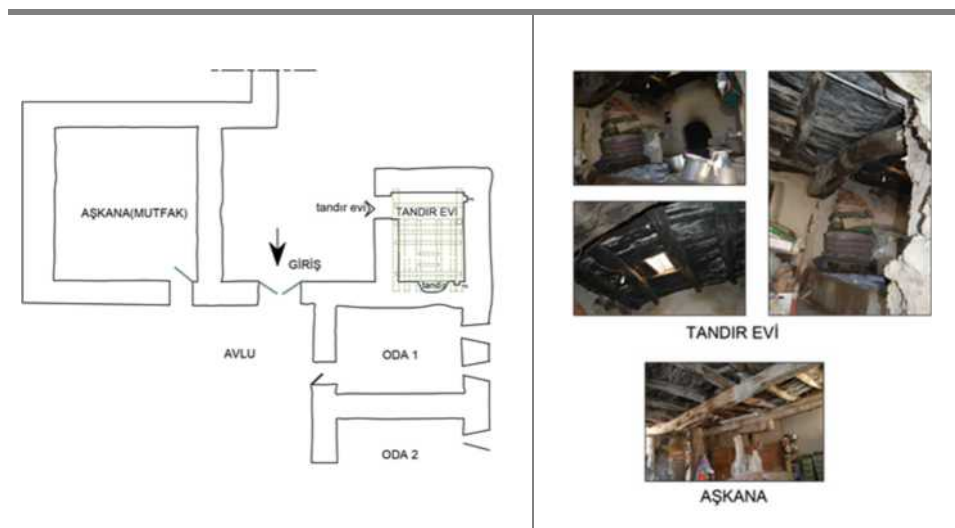
Şekil 4.2.2. 23. Hafik Demircilik (I) Konuk Evi- Şarkışla Kaymak Köyü (VII) Misafir Odası

Kiler: Depolama mekânları; örneklem konut VII ve VIII’ de tespit edilmiştir (Şekil 4.3.2. 24) . Ulaş Demircilik köyü örneklem konut VIII’ de evlik mekânından ulaşmakta olup, tamamen toprak altında olması sebebiyle soğuk hava deposu olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Örneklem konut VII’ de ise evlikle ve avluyla bağlantı, avlu ve evlik kotundan birkaç basamak aşağıda, dış mekâna açılan pencerelerle havalandırılan bir alandır.

Şekil 4.2.2. 24. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Depolama Alanı Kiler

Tandır evi ve Aşkana: Aşkana; mutfak ve depolama amaçlı kiler ve oturma amaçlı olarak kullanılan mekân. Evlik mekânın bulunmadığı örneklem konut IX’ da (Şekil 4.2.2. 25) aşkana mekânı oturma-depolama eylemlerinin gerçekleştirildiği mekân görevini üstlenmiştir. Pişirme eylemi ise özelleşen tandır evi ile karşılık bulmuştur. Bu bağlamda; Kangal Yarhisar köyü örneklem konut IX’ da evlik mekânın bulunmadığı pişirme- yeme eyleminin tandır evinde, hazırlama-depolama eyleminin ise aşkana adını verilen mutfak mekânında gerçekleştiği düşünüldüğünde evlik mekânın tüm fonksiyonları toplama görevini, özelleşerek başka mekânlara aktardığı varsayılabilir. Tandır evinin kapısının dış mekâna açılması da, tandır evinin alansal büyüklüğünün yetersizliği sebebiyle yarım kamusal alanla tandır evinin birlikte kullanılması olabileceğini göstermektedir.

Şekil 4.2.2. 25. Örneklem Tüteklikli Konutta (IX) Aşkana- Tandır Evi

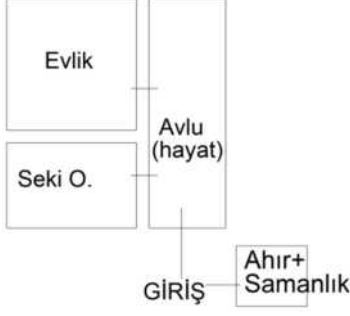
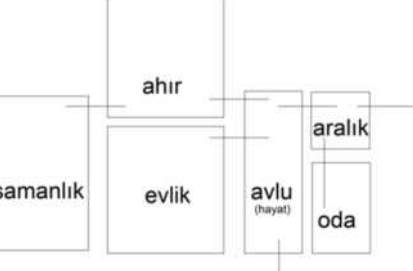
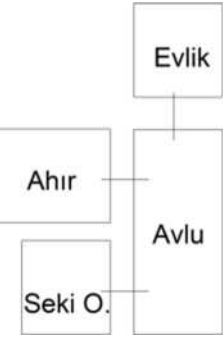
Dam üstü: Örneklem tüteklikli konutlarda toprakla örtülü, tütekliğin açıldığı alandır. Dam üstü; açık iş alanı olup; üstünde oturmakta, yürünebilmekte, çamaşır ve tezek kurutulmakta, bulgur elenmekte vb. birçok iş görülmektedir. Örneklem Konut I' de evlik mekânı 'ev damı', konuk evi ise 'tek göz ev damı' olarak da tanımlanmakta; evliğin işlevselliği ile dam üstünün işlevselliği ile eşdeğer görülmektedir. Dam üstü; konutun tütekliğinin ve ocak bacaları'nın açıldığı alan olması sebebiyle 'baca' olarak da tanımlanmakta, dam üstünde oturmak, bacaya oturmak tabiri halk arasında kullanılmaktadır.

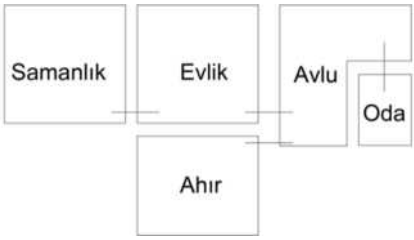

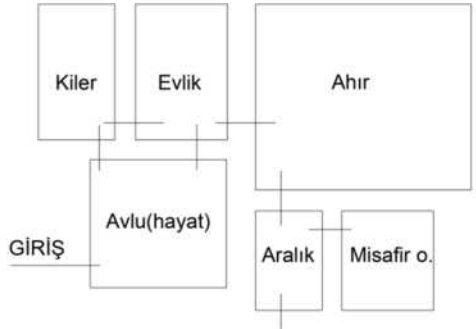

Tuvalet: Örneklem tüteklikli konutların özgün halinde mekân içerisinde tuvalet mekânı bulunmamaktadır. Tuvaletin, dış mekânda örneklem konutlara yürüme mesafesinde etrafı taş duvarlarla çevrilerek özelleşmiş bir alanda bulunduğu hane sahipleri tarafından belirtilmiştir. Örneklem tüteklikli konut ve çevresinde ulaşılabilen tuvaletin bir örneğine Ulaş Ekincioğlu köyünde rastlanmıştır. Tuvalet, etrafı taş duvarlarla çevrili bir alan olarak yerleşim alanının yakınında konumlanmaktadır (Şekil 4.2.2. 26).

Şekil 4.2.2. 26. Ulaş Ekincioğlu Tuvalet Mekânı

Belirtilen konut bileşenlerinin sirkülasyon yoğunluğu; mekânların işlevsel özellikleri ve eklemlenen mekân sayısına bağlamında analiz edildiğinde; giriş, geçiş ve yaşama mekânı avlunun, yaşama ve geçiş mekânı evliğin sirkülasyon yoğunluğunun fazla olduğu görülmektedir. Aralık ve ahır ise; sirkülasyon yoğunluğu bağlamında evlik ve avluyu takip etmektedir (Şekil 4.2.2. 27).

<p style="text-align: center;">Örneklem Konut I</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Evlik (4 mekân) 2-Aralık (3 mekân) 3- Hayat (2 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı) 2- Evlik (geçiş, ana yaşama mekânı) 3- Aralık (geçiş mekânı)</p>	
<p style="text-align: center;">Örneklem Konut II</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Avlu (hayat)(2 mekân) 2-Evlik (1 mekân) 3- Seki Odası (1 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı) 2- Evlik (geçiş, ana yaşama mekânı) 3- Seki Odası</p>	
<p style="text-align: center;">Örneklem Konut III</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Avlu (hayat)(3 mekân) 2-Ahır (2 mekân) 3-Evlik (1 mekân) 4- Samanlık (1 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı) 2- Evlik (geçiş, ana yaşama mekânı) 3- Aralık (geçiş mekânı)</p>	
<p style="text-align: center;">Örneklem Konut IV</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Avlu (hayat)(3 mekân) 2-Evlik (1 mekân) 2-Ahır (1 mekân) 2- Seki Odası (1 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı) 2- Evlik (geçiş, ana yaşama mekânı) 3- Seki Odası (misafir alanı)</p>	

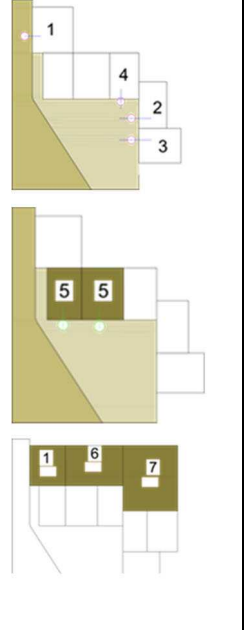
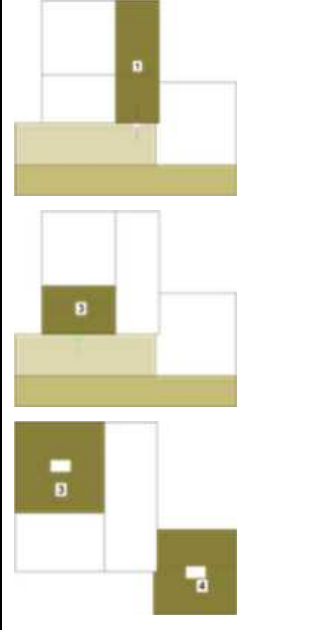
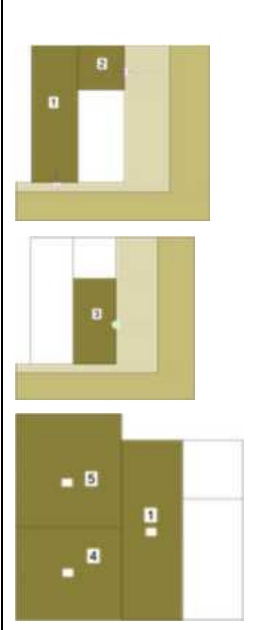
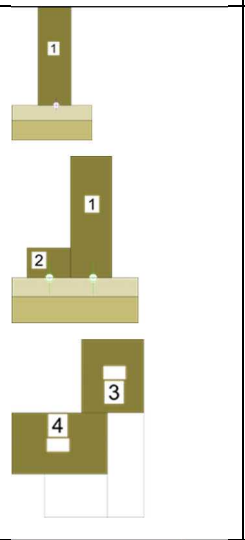
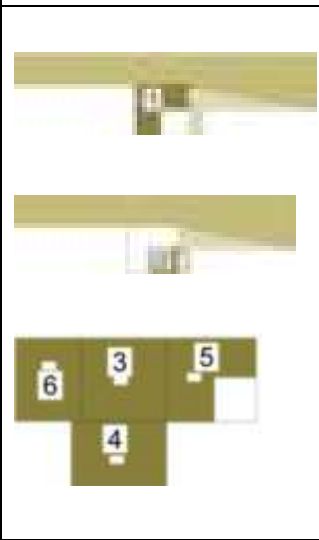
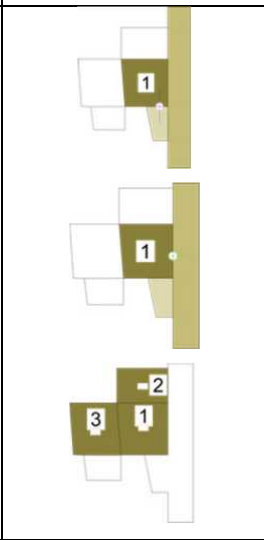
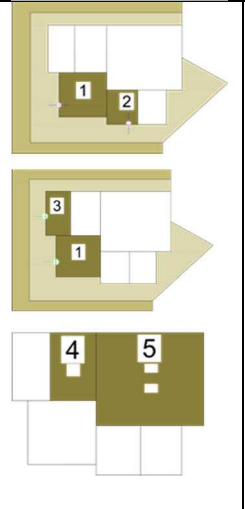
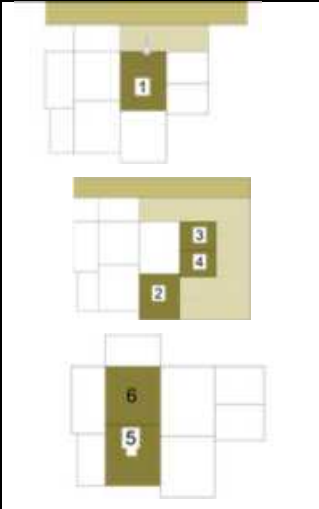
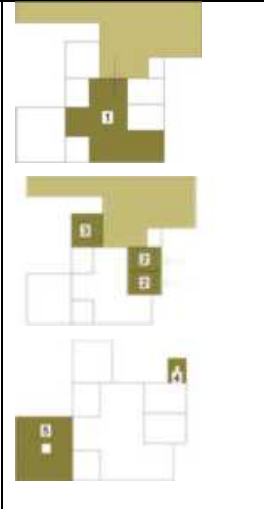
<p>Örneklem Konut V</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Avlu (hayat)(3 mekân)</p> <p>2-Evlik (2 mekân)</p> <p>3-Ahır (1 mekân)</p> <p>3- Samanlık (1 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı)</p> <p>2- Evlik (geçiş, ana yaşama mekânı)</p>	
<p>Örneklem Konut VI</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Avlu(hayat)(2 mekân)</p> <p>2-Evlik (1 mekân)</p> <p>2-Ahır (1 mekân)</p> <p>2- Samanlık (1 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı)</p> <p>2- Evlik (ana yaşama mekânı)</p> <p>3- Ahır (hayvan barınacağı)</p> <p>4- Samanlık (depolama)</p>	
<p>Örneklem Konut VII</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1-Evlik (3 mekân)</p> <p>1-Avlu (hayat)(2 mekân)</p> <p>2-Ahır (2 mekân)</p> <p>2- Aralık (2 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı)</p> <p>2- Evlik (ana yaşama mekânı)</p> <p>3- Ahır (geçiş mekânı, yılanma mekânı, cem töreni, hayvan barınacağı)</p>	
<p>Örneklem Konut VIII</p>	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1- Avlu (hayat)(5 mekân)</p> <p>2-Evlik(2 mekân)</p> <p>2-Ahır (2 mekân)</p> <p>2- Seki Odası, samanlık, kiler (1 mekân)</p> <p><u>Taşınmaz işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat (geçiş-giriş-ana yaşama mekânı)</p> <p>2- Evlik (ana yaşama mekânı)</p> <p>3- Ahır (geçiş mekânı, hayvan barınacağı)</p>	

Örneklem Konut IX	<p><u>Eklemlenen mekân sayısına göre yoğunluk</u></p> <p>1- Avlu (hayat) (5 mekân)</p> <p>2-Ahır (2 mekân)</p> <p>3- Aşkana, samanlık, odalar (1 mekân)</p> <p>4-Tandır Evi (yapıya bitişik, girişle bağlantı)</p> <p><u>Taşdöşme işlevsel özelliklere göre yoğunluk</u></p> <p>1-Hayat(geçiş-giriş-ana yaşama mekânı)</p> <p>2- Tandır Evi, Aşkana (mutfak-depolama)</p> <p>3- Ahır (hayvan barınacağı samanlığa geçiş)</p> <p>4-Oda 3 (oturma-yatma-yıkama)</p> <p>5-Oda 1,2 (oturma)</p>	
-------------------	---	--

Şekil 4.2.2. 27. Örneklem tüteklikli konutlarda mekanların sirkülasyon yoğunluğu

Örneklem tüteklikli konutların iç-dış mekân ilişkisi kesit düzleminde tüteklik, cephe düzleminde kapı ve pencere ile sağlanmaktadır. Evlik (I, II, III, IV, V, VI, VII, VII, VIII), ahır (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), samanlık (V), avlu (I, III, V, VI) konuk evi (I) tüteklik ile avlu (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), aralık (I, III, VII), konuk evi (I), kiler (I) mekânlar kapı ile oda (I, V, IX), seki odası (II, III, IV, VIII), avlu (VI, VII), kiler (VII), aşkana (IX) mekânlar ise pencere ile dış mekânla bağlantı sağladığı görülmektedir (Şekil 4.2.2. 28).

Örneklem tüteklikli konutlarda mekânlar arası kot farkları bulunmaktadır. I, II, III, IV, VI ve VIII numaralı konutlara sokakla hemzemin olacak şekilde herhangi bir kot farkı olmadan avlu ile giriş yapılmaktadır. Örneklem konut I' de evlik avludan 15 cm. yükseklikte olup, bir basamakla çıkılmaktadır. Ahır ise evlikten 35cm. yüksekte konumlandırılmıştır. Örneklem konutun konumlandırıldığı topoğrafyanın eğimli yapısı konut bileşenlerinin yamaca doğru kademeli yükselişini beraberinde getirmektedir. Arazinin eğimli yapısının, konut bileşenleri arasındaki kot farkıyla ilişkili olması yanısıra; mekânların önem derecesiyle de ilişkilendirilebilir. Hayvancılığın, bölge halkı için zorunlu olduğu, insan yaşamının hayvanların yaşamına bağlı olduğu düşünüldüğünde ahırın yaşama mekânlarından yüksekte konumlandırılması anlaşılabilir. Ayrıca; evlik mekânıyla yatay düzlemde aynı çizgide bulunan odanın evlik mekânından yüksekte konumlandırılması konuk evinin de zemin kotunun; konut bileşenlerine göre daha yüksekte yer alması bu mekânların konuklara ayrılmaları dolayısıyla misafire verilen önemle de açıklanmaktadır.

<p>Örneklem Konut I</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Kamusal- Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu 2-Aralık 3-Konuk Evi(Tek Göz Ev Damı) 4- Kiler <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 5- Odalar <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 1-Avlu 7-Ahır 6-Evlik 3- Konuk Evi</p>		<p>Örneklem Konut II</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar (Pencere)</u> 2- Seki Odası <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 1-Avlu 6-Evlik 7-Ahır 3- Konuk Evi</p>		<p>Örneklem Konut III</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) 2-Aralık <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar (Pencere)</u> 2- Seki Odası <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 1-Avlu(hayat) 5-Evlik 4-Ahır 5-Evlik</p>	
<p>Örneklem Konut IV</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar (Pencere)</u> 2- Seki Odası <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 3-Evlik 4- Ahır</p>		<p>Örneklem Konut V</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar (Pencere)</u> 2- Oda <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 3-Evlik 5-Avlu 6-Samanlık 4- Ahır</p>		<p>Örneklem Konut VI</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar (Pencere-eklenen)</u> 1- Avlu(hayat) <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) 2-Evlik 3-Ahır</p>	
<p>Örneklem Konut VII</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) 2-Aralık <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1- Avlu(hayat)3-Kiler <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 4-Evlik 5-Ahır</p>		<p>Örneklem Konut VIII</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar (Pencere-eklenen)</u> 2- Seki Odası3-Eklenen Mutfak4-Eklenen Mutfak <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 5-Evlik 6-Ahır</p>		<p>Örneklem Konut IX</p>	<p><u>Plan Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 1-Avlu(hayat) <u>Cephe Düzleminde</u> <u>Yarık Kamusal Alanla Bağlantı Mekânlar</u> 2- Odalar 3-Aşkana <u>Kesit Düzleminde</u> <u>Kamusal Alanla (Dam) Bağlantı Mekânlar (Tüteklik)</u> 4-Tandır Evi 5-Ahır</p>	

Şekil 4.2.2. 28. Örneklem tüteklikli konutlarda mekanların sirkülasyon yoğunluğu

Örnekleme konut II' de bulunan mekânlar (avlu-evlik-seki odas-ah) aynı kotta bulunmaktadırlar. Örnekleme konut IV' de ise sokakla hemzemin kotta bulunan avlu mekânından evlik ve ah ve seki odasının aralık bölümüne de kot farkılmadan bağlantı sağlanmaktadır. Örnekleme konut II ve IV' de seki odasının seki bölümünde bulunan kot farkı yapılarıdaki tek kot farkı olup; seki odasının işlevselliğine vurgu yapmakta olup, konut bileşenlerine göre daha yüksekte yer alması bu mekânların konuklara ayrılmalarıyla misafire verilen önemle de açıklanabilir.

Örnekleme konut III' de evlik, ah ve seki odasının avludan birkaç basamak yüksekte (70cm.) ve aynı kotta olduğu görülmektedir (Şekil 4.2.2. 29). Topoğrafyanın fiziki özelliklerinin böyle bir yüksekliği zorunlu kılması mekânlar arasında hiyerarşik bir düzenin olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda ana yaşama mekânı evlik, hayvan yaşama mekânı ah ve eki samanlık, konukların ağırlanması seki odasının aynı kotta bulunması yapıyı kullananların aynı statüde olduğunu gösterdiği varsayılmaktadır.

Örnekleme tüteklikli konut V; avlunun sokakla arasında kot farkının bulunduğu yaklaşık 90 cm.lik kot farkının rampayla aşıldığı görülmektedir. Özgün konutta avlu içinden basamakla bağlantı sağlandığı belirtilen oda ise avludan yaklaşık 70 cm. daha yüksektedir. Bu bağlamda sokak kotuyla neredeyse hemzemin olan, konukların ağırlanması için planlanan odanın zemin kotunun diğer konut bileşenlerinden yüksek olması, konutun görünür, algılanabilir tek mekân olması misafire verilen önemin kotla ve görünebilirlik düzeyi bağlamında karşılık bulması ile yorumlanabilmektedir. Konutta avlu, evlik, ah ve samanlık mekânları aynı kotta düzenlenmiştir. Benzer şekilde örnekleme konut VI' da ve VIII' de avlu, evlik, ah ve samanlığın aynı kotta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ana yaşama mekânı evlik ve avlunun, hayvan yaşama mekânı ah ve depolama mekânı samanlığın aynı kotta bulunması mekân kullananların aynı statüde olduğunu göstermekle birlikte doğadan kopmama, insan, hayvan birlikteliğine de vurgu yapmaktadır.

Örnekleme tüteklikli konut VII; avlu kotu yaklaşık 20 cm. daha düşük olup, tüteklikli konutun ilk örneğinin çukur açılarak oluşturulmasıyla getirilmektedir. Evlik mekânı avludan; ah, evlikten; misafir odası ise ah'dan kot farkı ile ayrılmakta ve yükselmektedir. Kiler mekânı ise; avludan daha düşük kotta bulunmaktadırlar (Şekil 4.2.2. 27). Kilerin konut bileşenlerinden ve kamusal alandan daha düşük kotta bulunması ve kuzeybatı yönünde bulunması depolanan gıdaların korunması ile ilişkilendirilebilmektedir. Kot bağlamında kiler, avlu, evlik, ah ve misafir odası mekânlarının en düşükten en yüksek kotta doğru sıralanması topoğrafik yapıyla ve mekânların önem derecesiyle ilişkilendirilebilmektedir. Ahın evlikten yüksek kotta yer alması insan yaşamının

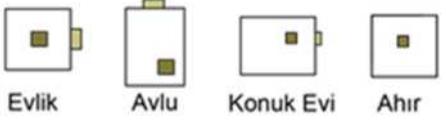
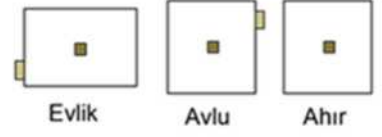
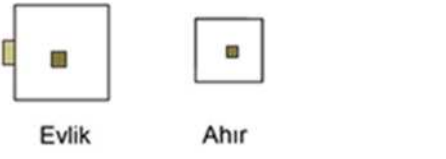
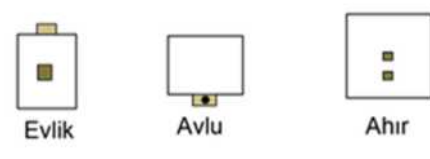
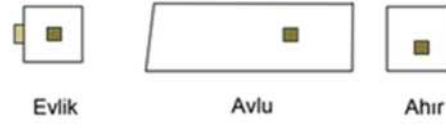
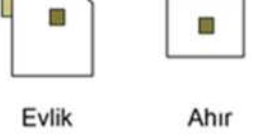
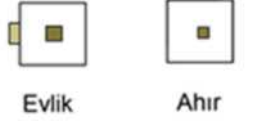

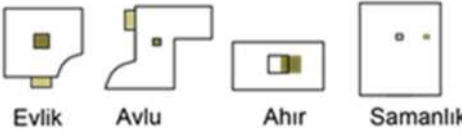
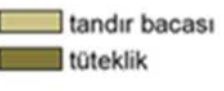
hayvanların varlığına bağlı olması, misafir odasının ise diğer konut bileşenlerinden daha yüksek kotta yer alması; misafire verilen önemle açıklanabilir. Örneklem konut VIII' de de benzer şekilde; seki odasının, kotunun diğer konut bileşenlerinden yüksek olması; topoğrafyanın bir sonucu olmakla birlikte misafire verilen önemi de göstermektedir

Örneklem tüteklikli konut IX' da; avlu kotu yarıkamusal alandan 30 cm. düşük kotta bulunmakta; aşkana, ah, samanlık ve oda 3 ise; avlu ile aynı kotta bulunmaktadır. Konuklar için ayrılmış oda 1 ve 2, avlu kotundan basamaklarla yükselmekte; tandır evi ise, yarıkamusal alandan bir basamak yüksekte bulunmaktadır (Şekil 4.2.2. 29). Örneklem konut IX' ın yarıkamusal alandan düşük kotta bulunması tüteklikli konutun gömülme olgusunu, insanın yaşamsal faaliyetlerinin devam ettirdiği avlu, aşkana, oda 3 kotları ah ve samanlıkla eşdeğer olması insan - hayvan eşitliğini, oda 1 ve 2'nin avlu kotundan yükselerek planlanması ise misafire verilen önemle açıklanmaktadır.

Örneklem Konut I	Örneklem Konut V
<p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-EVLİK İLİŞKİSİ</p> <p>EVLİK-AHIR İLİŞKİSİ</p> <p>EVLİK-ODA 2 İLİŞKİSİ</p> <p>EVLİK-KİLER İLİŞKİSİ</p> <p>DIŞ MEKAN-ARALIK İLİŞKİSİ</p> <p>AHİR-ARALIK-KONUĞ EVİ İLİŞKİSİ</p> <p>DIŞ MEKAN- KONUK EVİ İLİŞKİSİ</p>	<p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU- EVLİK İLİŞKİSİ</p> <p>EVLİK-SAMANLIK İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU- ODA İLİŞKİSİ</p> <p>SAMANLIK-EVLİK-AVLU- ODA</p>
<p>Örneklem Konut II</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-EVLİK İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-MUMSEKİ ODASI İLİŞKİSİ</p> <p>EVLİK- SEKİ ODASI İLİŞKİSİ</p>	<p>Örneklem Konut VI</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-AHIR İLİŞKİSİ</p> <p>AHIR-SAMANLIK İLİŞKİSİ</p> <p>SAMANLIK-AHIR-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU- EVLİK</p>
<p>Örneklem Konut III</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-EVLİK İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-AHIR İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-ARALIK İLİŞKİSİ</p> <p>EVLİK-AHIR İLİŞKİSİ</p> <p>DIŞ MEKAN-ARALIK İLİŞKİSİ</p> <p>ARALIK-SEKİ ODASI İLİŞKİSİ</p> <p>SAMANLIK-EVLİK-AVLU- SEKİ ODASI</p>	<p>Örneklem Konut VII</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-AHIR İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-EVLİK İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-ARALIK- MISAFİR O. İLİŞKİSİ</p> <p>AHIR-ARALIK- MISAFİR O. İLİŞKİSİ</p> <p>KİLER-EVLİK-AHIR</p>
<p>Örneklem Konut IV</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU- EVLİK İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU- AHİR İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU- SEKİ ODASI İLİŞKİSİ</p> <p>SEKİ ODASI-AHIR-EVLİK İLİŞKİSİ</p>	<p>Örneklem Konut VIII</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU İLİŞKİSİ</p> <p>AVLU-AHIR İLİŞKİSİ</p> <p>AHIR-SAMANLIK İLİŞKİSİ</p> <p>SAMANLIK-AHIR-AVLU-EKLENEN ODA İLİŞKİSİ</p> <p>DIŞ MEKAN-AVLU- MUMSEKİ ODASI</p> <p>SAMANLIK-AHIR-AVLU-EKLENEN MUTFAK İLİŞKİSİ</p>

Şekil 4.2.2. 29. Örneklem tüteklikli konutlarında kot farkları bağlamında ilişki dizisi

Örnekleme tüteklilikli konutlar tüteklilik, merkezde ya da merkezden şaşırılmış şekilde mekânın ortasına yakını kışmında evlik, ahır, avlu, konuk evi ve samanlıkta konumlanmaktadır. Örnekleme konut I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII' de evlik ve ahırda merkezde ya da merkeze yakını şekilde konumlandırılmıştır. Örnekleme konut I ve III avluda merkezden şaşırılmış, VI' da merkezde; IX' da tandır evinde merkeze ve girişe yakını şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 4.2.2. 30).

I		VI	
II		VII	
III		VIII	
IV		IX	
V			

Şekil 4.2.2. 30. Örnekleme tüteklilikli konutlarında tüteklilikli mekânlar, mekânda tüteklilik konumu, tüteklilik-ocaklık ilişkisi

Örnekleme tüteklilikli konutlarda ısınma, pişirme eylemlerinin karşılığı ocaklık, evlikte I, II, III, IV, V, VII no'lu konutlarda tüteklilik hizasında duvarın ortasında konumlandırılmıştır. Örnekleme Konut VIII' de ise tüteklilikle aynı hizasında duvar kenarında konumlandırılmıştır. I, V, VI, VII' de avluda da bulunan ocaklık; duvar hizasının ortasında, ortasına yakını konumlandırılmıştır (Şekil 4.2.2. 30)

Örnekleme tüteklilikli konutlarda mekânlar; mevsimsel kullanım biçimlenişi ve boyutlar bağlamında ele alınığında;

Evlik, kış aylarında ve avlu yaz aylarında kullanılmakta; bunun dışındaki konut bileşenleri (depolama, geçiş, konuk mekânları) yaz-kış kullanılmaktadır. Evlik kare ya da dikdörtgen, ahır ise konutların beşinde kare ya da kareye yakın biçimlenmektedir. Konuklar için ayrılan seki odası, oda, konuk evinin dikdörtgen biçimlenişi örneklem türekli konutlarda ortak görülen bir biçimleniştir (Şekil 4.2.2. 31).

I		<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Samanlık Kiler Aralık Odalar Konuk Evi</p> <p>kare kare kare kare dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ</p>
II		<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır</p> <p>kare dikdörtgen dikdörtgen</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ</p>
III	Mekân Biçimi	<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Samanlık Aralık Seki Odası</p> <p>kare dikdörtgen kare dikdörtgen kare dikdörtgen</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ</p>
IV	Mevsimsel Kullanım	<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Seki Odası</p> <p>dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ</p>
V		<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Samanlık Oda</p> <p>köşesi kesik kare I biçimli dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ</p>
VI		<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Samanlık</p> <p>dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ</p>
VVI		<p>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Aralık Misafir Odası</p> <p>dikdörtgen dikdörtgen kare kare kare</p> <p>KIŞ YAZ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ YAZ-KIŞ</p>

VIII	Mekân Biçimi	<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>	<u>Kiler</u>	<u>Seki Odası</u>	
	Mekânlar							
IX	Mevsimsel							
	Kullanım	KIŞ	YAZ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ	
IX		<u>Tandır Evi</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>	<u>Aşkana</u>	<u>Oda 1-2</u>	<u>Oda3</u>
		KIŞ	YAZ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ	YAZ-KIŞ

Şekil 4.2.2. 31. Örneklem tüteklikli konutlarında mekân geometrileri-mekânlar mevsimlere göre kullanım

Örneklem tüteklikli konutlarda ocaklık, seki, ambar yeri, terek ve yüklük tespit edilen sabit donatılardır. Örneklem tüteklikli konutların tamamında (IX hariç) evlikte ocaklık, seki, ambar yeri, ambar, terek ve yüklük bulunmaktadır. Örneklem konut I konuk evinde de benzer şekilde ocaklık, seki, ambar yeri, terek ve yüklük bulunmaktadır; örneklem tüteklikli konut III, IV seki odalarında bu sabit donatılar var olduğu belirtilmektedir. Avluda ocaklık (I, V, VI, VII, VIII), seki (I, VIII), terek (I, V); örneklem konut IX' da ise tandır evinde ocaklık ve terek; aşkana mekânında da ambar yeri bulunmaktadır. Örneklem konut VII' de; ahırda ve örneklem konut IX' da odada yılanma mekânları bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.2.2. 32).

I		<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>	<u>Kiler</u>	<u>Aralık</u>	<u>Odalar</u>	<u>Konuk Evi</u>
	Ocaklık	✓	✓	×	×	×	×	×	✓
	Seki	✓	✓	×	×	×	×	×	✓
	Ambar Yeri	✓	×	×	×	×	×	×	✓
	Terek	✓	✓	×	×	×	×	×	×
	Yüklük	✓	×	×	×	×	×	×	×
II		<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Seki Odası</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>			
	Ocaklık	✓	×	✓	×	×			
	Seki	✓	×	✓	×	×			
	Ambar Yeri	✓	×	×	×	×			
	Terek	✓	×	×	×	×			
	Yüklük	✓	×	✓	×	×			
III		<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>	<u>Aralık</u>	<u>Seki Odası</u>		
	Ocaklık	✓	×	×	×	×	✓		
	Seki	✓	×	×	×	×	✓		
	Ambar Yeri	✓	×	×	×	×	×		
	Terek	✓	×	×	×	×	✓		
	Yüklük	✓	×	×	×	×	✓		
IV		<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Seki Odası</u>				
	Ocaklık	✓	×	×	✓				
	Seki	✓	×	×	✓				
	Ambar Yeri	✓	×	×	✓				
	Terek	✓	×	×	✓				
	Yüklük	✓	×	×	✓				
V		<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>	<u>Oda</u>			
	Ocaklık	✓	✓	×	×	×			
	Seki	✓	×	×	×	×			
	Ambar Yeri	✓	×	×	×	×			
	Terek	✓	✓	×	×	×			
	Yüklük	✓	×	×	×	×			
VI		<u>Evlik</u>	<u>Avlu(Hayat)</u>	<u>Ahır</u>	<u>Samanlık</u>				
	Ocaklık	✓	✓	×	×				
	Seki	✓	×	×	×				
	Ambar Yeri	✓	✓	×	×				
	Terek	✓	✓	×	×				
	Yüklük	✓	×	×	×				

	<u>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Samanlık</u>							
	VII	Ocaklık	✓	✓	×	×		
	Seki	✓	×	×	×			
	Ambar Yeri	✓	✓	×	×			
	Terek	✓	×	×	×			
	Yüklük	✓	×	×	×			
	<u>Evlik Avlu(Hayat) Ahır Misafir O. Kiler Aralık</u>							
	VIII	Ocaklık	✓	✓	×	×	×	×
	Seki	✓	×	×	×	×	×	
	Ambar Yeri	✓	✓	×	×	✓	×	
	Terek	✓	×	×	×	✓	×	
	Yüklük	✓	×	×	×	×	×	
	Yıkama Yeri	×	×	✓	×	×	×	
	<u>Tandır Evi Avlu(Hayat) Ahır Samanlık Aşkana Oda 1-2 Oda3</u>							
	IX	Ocaklık	✓	✓	×	×	×	×
	Seki	×	×	×	×	×	✓	×
	Ambar Yeri	✓	✓	×	×	✓	×	×
	Terek	×	×	×	×	×	×	×
	Yüklük	×	×	×	×	×	×	✓

Şekil 4.2.2. 32. Örneklem tüteklikli konutlarda mekân donatılar

4.2.3. Sivas İli Örneklem Tüteklikli Karasal Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlemesi

Örneklem tüteklikli konutların tespit edildiği İç Anadolu bölgesi Yukarıkarabölgem bölümlerinde bulunan Sivas ilinde karasal iklim özellikleri hâkim olup, kışlar oldukça sert, soğuk ve kar yağışlı geçmekte ve karın yerde kalma süresi uzundur. İklimsel veriler doğrultusunda incelenen dokuz adet tüteklikli örneklem konutların tamamında kapalı biçimleniş hâkimdir, konut grupları halinde bitişik ve yamaca gömülü biçimleniş görülmektedir. Örneklem konut I-II (Hafik Demircilik köyü), IV (Hafik İnköy), V (Elbeyli Gazibey), VI (Elbeyli Çongar), VII (Şarkışla Kaymak), IX (Kangal Yarhisar), konut grupları şeklinde ve bitişik biçimlenmektedir. Örneklem tüteklikli konut I (Hafik Demircilik Köyü), III (Hafik Aylioğlu köyü), V (Elbeyli Gazibey), VII (Şarkışla Kaymak), VIII (Ulaş Demircilik) ve IX (Kangal Yarhisar) ise yamaca gömülü şekilde biçimlenmektedir (Şekil 4.2.3. 1).

Sivas ili, dağlık, engeli ve eğimli bir topoğrafyaya sahiptir. Eğimli topoğrafya örneklem konut I (Hafik Demircilik), V (Elbeyli Gazibey), VII (Şarkışla Kaymak), VIII (Ulaş

Demircilik), IX (Kangal Yarhisar)' da yamaca gömülü biçimlenişle karşılaşılmaktadır. Sivas ilinde, hâkim rüzgâr yönü kuzey olarak belirlenmiştir (ÇŞB, 2020). Kuzey rüzgârlardan korunma amacıyla örneklem konut I, II (Hafik Demircilik köyü), III (Hafik Aylioğlu), IV (Hafik İnköy), V (Elbeyli Gazibey), VI (Elbeyli Çongar), VII (Şarkışla Kaymak), IX (Kangal Yarhisar)'da kuzey cepheleri kapalı olarak biçimlenmiştir.

Dokuz örneklem konutta dış cepheye açılan pencereler güneye, güneydoğu cephesine açılmaktadır. Güneş ışınlarından yararlanmayıp öngören tüteliklik ise örneklem tüteliklikli konutlarda evlik, ahır, avlu, samanlık, konuk evinde bulunmakta olup; güneşe ilişkin veriler bağlamında açıklanmaktadır (Şekil 4.2.3.1).

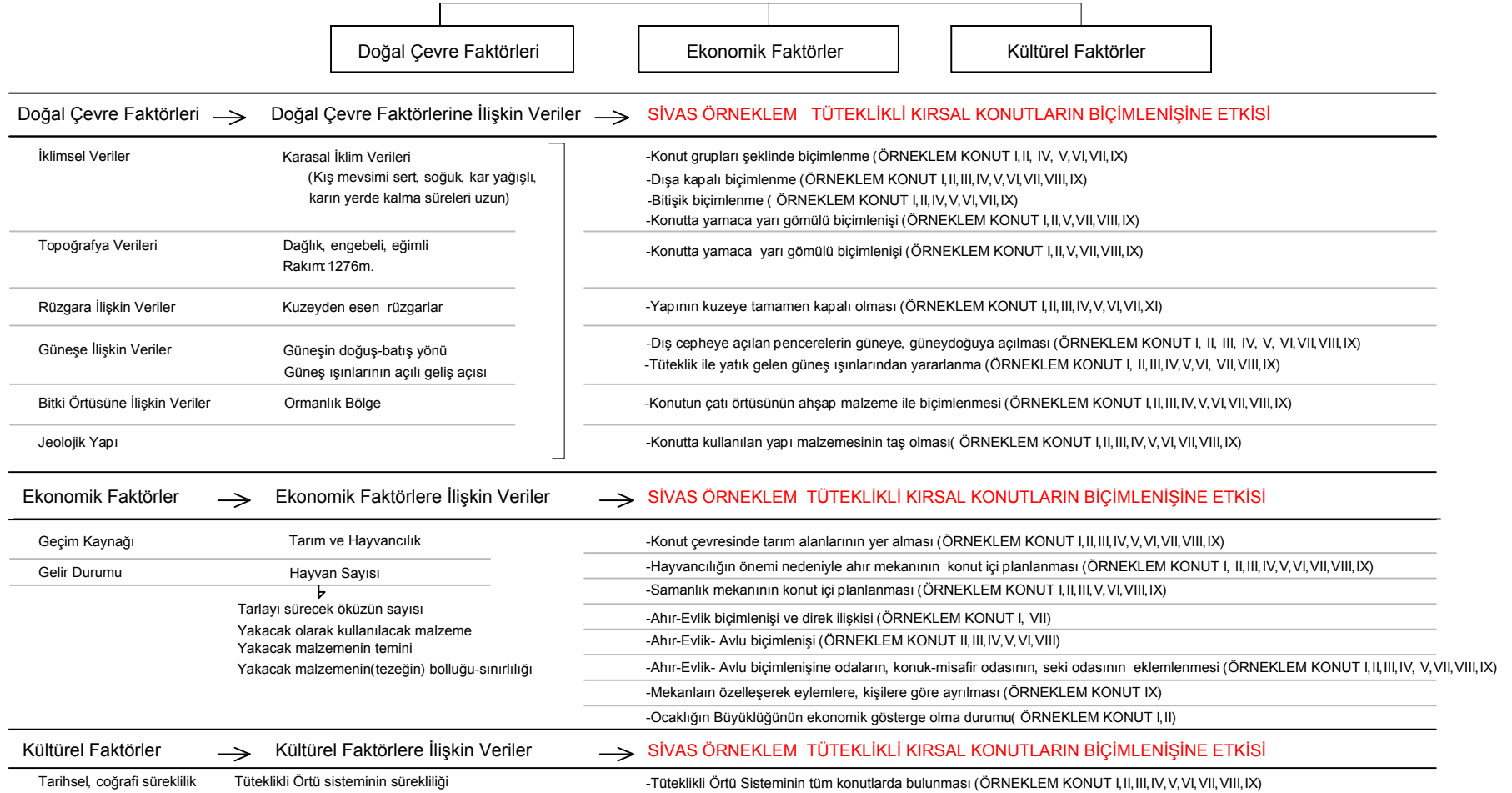
Sivas karasal örneklem tüteliklikli konutların bulunduğu bölgenin zamanında ormanlık alan olduğu belirtilmiştir. Bölgenin ormanlık alan olduğuna dair veriler, kuzeyinde Karadeniz bölgesinin bulunması, bölgede karasal iklime bağlı olarak soğuğa ve kuraklığa dayanıklı kuru ormanların yer alması, yüksek kesimlerinde saf veya karışık halde ardıç, meşe ve karaçam ormanları parçalar halinde bulunması örneklem tüteliklikli konutlarda kullanılan yapı malzemesini belirlemiştir. Ahşabın kolay bulunabilir, taşınabilir, yontulabilir malzeme olması, örneklem tüteliklikli konut bileşenlerinin çatı örtüsünün tamamında ahşap yapı malzemesinin kullanılması, özgün biçimleniş gösteren tüteliklikli örtünün ahşap yapı malzemesi ile oluşturulması sağlamıştır (Şekil 4.2.3. 1).

Örneklem tüteliklikli konut duvarlarında da yapı malzemesi olarak taş kullanılmış olup, yöre halkı taşın yakını çevredeki kayalık alanlardan getirildiğini belirtmiştir. Duvarların doğada bulunan taş yapı malzemesi kullanılarak inşa edilmesi jeolojik verilerin, doğada bulunabilen malzemelerin örneklem tüteliklikli konuların yapı biçimlenişini üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. (Şekil 4.2.3. 1).

Örneklem tüteliklikli konutların bulunduğu köylerde geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Karasal iklim özelliklerinin etkisiyle tarımda verimlilik sınırlıdır. Gübresiz ve sulamasız tarımda, nadas uygulaması zorunludur. Ürün miktarı yetersiz iklim ve yağış değişimlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu sebeplerle tarım ve hayvancılığın eşdeğer yürütülmesi gerektiği konut yerleşim bölgelerinde halk tarafından belirtilmiştir. Tarım arazilerinin alansal büyüklüğü, tarım arazisini sürecektir hayvan sayısı, hayvan sayısına bağlı olarak ahır mekânının alansal büyüklüğü, ahır ile bağlantılı depolama alanı samanlığının varlığı ve büyüklüğü örneklem tüteliklikli konutlarda ekonomik göstergelerdir (Şekil 4.2.3. 1).

Tüteliklikli örtü biçimlenişinin zamansal süreklilik ve coğrafi yayılım bağlamında gelenek hale geldiği belirtilmiştir. Sivas karasal konutlarında aynı biçimlenişle tespit edilen

tüteklikli örtünün ana karakteri tüteklğin işlevsel kaybına rağmen gelenekselleşerek süreklilik göstermesi; kültürler faktörlerin biçimlenişe etki ettiğini göstermektedir (Şekil 4.2.3. 1).

Şekil 4.2.3.1. Örneklem Tüteklikli Konutlarda Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümleme

Örneklem konutların biçimlenişine etki eden doğal çevre faktörleri, konut bileşenleri bağlamında özelleştirildiğinde ise aşağıda belirtilen veriler elde edilmiştir.

- Kış mevsiminin sert ve uzun geçmesi, karın yerde kalma süresinin uzun olması, kış mevsiminin geçirilebileceği ana yaşama mekânı olan ve ev kelimesinden türeyen evlik (örneklem konut I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII) mekânın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.
- Yaşamın geçtiği kış mevsiminin ana mekânı evlik, iklimin olumsuz etkilerini aşma kaygısıyla tek mekânda tüm işlevsel özellikleri karşılayacak şekilde planlanmıştır (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII).
- Kış aylarının geçirildiği evlik; diğer konut bileşenleri ve toprakla çevrelenerek iş kaybı azaltılmaya çalışılmıştır (I, II, III, V, VI, VII, VIII).
- Evlik mekânı cepheleri kapalı, yarıgömülü şekilde (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII), evlik hizmet mekânları ise konut içi (VII) ve gömülü şekilde (IX) biçimlenmiştir.
- Örneklem tüteklikli konutlarda evliğin dış mekânla ilişkisi tüteklik ile sağlanmıştır (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII).
- İklimsel verilerin geçim kaynağı etkilemesi ve hayvancılığın geçim kaynağı olması, hayvanların etinden sütünden ve sığından faydalanması zorunluluğu, insanın hayatla mücadelesinde hayvanların varlığı zorunlu hale getirmiştir. Varlıksal zorunluluk hayvan barınacağı ahıra olan gereksinimi ve bu gereksinimin karşılanması için konut içi planlanması (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX) sağlamıştır.
- Ahır, diğer konut bileşenleri ve toprakla çevrelenmiştir (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX).
- Ahır, cepheleri kapalı şekilde (örneklem konut I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), gömülü, yarıgömülü olarak (I, II, V, VII, VIII) biçimlenmiştir.
- Ahıra hizmet veren samanlık mekânı konut içi ve cepheleri kapalı olarak (örneklem konut I, II, III, V, VI, VIII, IX) planlanmıştır.
- Hayvan barınacağı ahır ve yaşama mekânı evlik doğrudan ilişkilidir (örneklem konut I, VII).

- Avlu kapalı şekilde (örneklem konut I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), biçimlenmiştir.
- Samanlıklar (örneklem konut I, II, III, V, VI, VIII, IX), kiler (örneklem konut VII, VIII) (depolama alanları) konut içi planlanmıştır; depolama dış mekânla ilişki kurmadan kilerle ve samanlıkla sağlanmıştır.
- Konuk evine dış mekânla bağlantı kurmadan konut içinden ulaşım (örneklem konut I) sağlanmaktadır.
- Konuk evi (örneklem konut I), misafir odası (örneklem konut VII) cepheleri dış mekânla cephesel bağlamda ilişki kurmadan kapalı şekilde biçimlenmektedir. Kesit düzleminde bağlantı tüteklilikle sağlanmaktadır.
- Eklenen odalar, iklim mevsiminin yaşama mekânı evlikle direkt ilişki halindedir (örneklem konut I). Yaşam alanı evlikle direkt ilişkili odalar aracılığıyla çeşitlenmektedir.
- Yaz mevsimi dış kapı (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, XI) ve tüteklilikle hava akışı sağlanan avluda geçmektedir. Odanın içinde yükselerek tepedeki delikten dışarı atılan sıcak havanın yarattığı boşluk, kapıdan taze havayı içeri çekerek sirkülasyon sağlanmaktadır.
- Tüteklilikli örtünün kubbemsi biçimlenişi ile evlikte ısınmanın korunması, avluda mekânın havalandırılması sağlanmaktadır.
- Mekânların ısınma koruma gereksinimi ile konutlar yamaca gömülü şekilde (I, II, V, VII, VIII, IX) biçimlenmiştir.
- Oda, seki odasının pencereleri güney, güneydoğu cephelerine açılmaktadır.
- Tandem evi cepheleri (örneklem konut IX) kapalı ve tüteklilikli çatı örtüsü ile kapatılmaktadır.
- Evlik (I, II, V, VII, VIII), ahır (I, VII, IX), avlu (II, V, IX), samanlık (I, V, VIII, IX), konuk evi (I), misafir odası (VII), seki odası (VIII), kiler (I, VIII) ve aralık (I, VII) topoğrafyaya uygun ve yamaca gömülü şekilde konumlanmaktadır (Şekil 4.2.3. 2).
- Evlik (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII), ahır (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), avlu (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX), samanlık (I, V, VIII, IX), konuk evi (I), misafir odası (VII), seki odası (VIII), oda (I), kiler (I, VIII), aralık (I, VII) mekânların kuzeye bakan cepheleri kapalıdır.

- Tandir evi, aşkana mekânlar (IX) kuzeye bakan cephelerinin bitişik yapı ile kapalıdır.

İklimsel Veriler → Karasal İklim Özellikleri										
kış mevsimi sert, soğuk, kar yağışlı / karın yerde kalma süreleri uzun / Yazın sıcak ve kurak olması										
* ETKİLENEN KONUT BİLEŞENİ										
	Evlik	Ahır	Avlu	Samanlık	Konuk Evi	Misafir O.	Seki O.	Oda	Tandır	E. Kiler
Örneklem Konut I	✓	✓	✓	✓	✓				✓	
Örneklem Konut II	✓	✓	✓	✓			✓			
Örneklem Konut III	✓	✓	✓	✓			✓			
Örneklem Konut IV	✓	✓	✓				✓			
Örneklem Konut V	✓	✓	✓	✓				✓		
Örneklem Konut VI	✓	✓	✓	✓						
Örneklem Konut VII	✓	✓	✓			✓				✓
Örneklem Konut VIII	✓	✓	✓	✓			✓			✓
Örneklem Konut IX		✓	✓	✓				✓	✓	

Topoğrafya Verileri → Dağlık, engebeli, eğimli											
* ETKİLENEN KONUT BİLEŞENİ											
	Evlik	Ahır	Avlu	Samanlık	Konuk Evi	Misafir O.	Seki O.	Oda	Tandır	E. Kiler	Aralık
Örneklem Konut I	✓	✓		✓	✓					✓	✓
Örneklem Konut II	✓		✓								
Örneklem Konut III											
Örneklem Konut IV											
Örneklem Konut V	✓		✓	✓							
Örneklem Konut VI											
Örneklem Konut VII	✓	✓				✓					✓
Örneklem Konut VIII	✓			✓			✓			✓	
Örneklem Konut IX		✓	✓	✓							

Rüzgara İlişkin Veriler → Kuzeyden esen rüzgarlar												
* ETKİLENEN KONUT BİLEŞENİ												
	Evlik	Ahır	Avlu	Samanlık	Konuk Evi	Misafir O.	Seki O.	Oda	Tandır	E. Kiler	Aralık	Aşkana
Örneklem Konut I	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓
Örneklem Konut II	✓	✓	✓									
Örneklem Konut III	✓	✓	✓									
Örneklem Konut IV	✓	✓	✓									
Örneklem Konut V	✓	✓	✓	✓								
Örneklem Konut VI	✓	✓	✓									
Örneklem Konut VII	✓	✓	✓			✓						✓
Örneklem Konut VIII	✓	✓	✓	✓			✓			✓		
Örneklem Konut IX		✓	✓	✓								

Şekil 4.2.3 2. Örneklem Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözülmesi

- Odalar (I), seki odalar (VIII) cepheleri güney, güneydoğuya açılmaktadır.
- Avlu giriş kapısı güneydoğu, güneybatı cephelerinde bulunmaktadır (I, II, III, IV, V, VI, VII).

- Konuk evi giriş kapısı (I) ve aralık kapısı (I) batı yönündedir.
- Evlik, ahır, avlu mekânlarına güneş ışınları tüteliklik ile alınmaktadır.
- Konuk evi (I), aralık (I), kilerin (I) açıldığında yarım kamusal alan konutun güney cephesindedir.
- Tandır evi (IX) güneş ışınları tüteliklik ile iç mekâna almaktadır.
- Konut bileşenlerinin tamamının çatı örtüsü yapı malzemesi ahşaptır.
- Konut bileşenlerinin duvarlarının yapı malzemesi taştır.

Belirtilen faktörler iklimsel verilerin, topoğrafyaya, rüzgâra ve güneşe ilişkin, bitki örtüsüne ilişkin verilerin, doğada bulunan yapı malzemesinin konut bileşenlerinin biçimlenmesine etkisi bağlamında açıklanmaktadır (Şekil 4.2.3.3).

- Örneklem tütelikli konutların bulunduğu bölgede geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Geçim kaynağı gelir durumunu dolayısıyla konut bileşenlerinin konumunu, büyüklüğü ve çeşitlenmesini etkilemektedir.
- Ahır ve samanlık mekânları konut içinde (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, VIII, IX) ve korunumlu alanda yer almaktadır.
- Ahıra ulaşım, dış mekânla direk bağlantı kurmayacak şekilde (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, VIII, IX) avludan sağlanmaktadır.
- Ahır evliğe benzer şekilde tütelikli örtü ile (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, VIII, IX) kapatılmaktadır.
- Ahırın alansal büyüklüğü, hayvan sayısı ile ilişkilidir.
- Hayvan sayısı hanenin ekonomik durumunu göstermektedir.
- Samanlığın varlığı ve alansal büyüklüğü ekonomik göstergedir.
- Evlikte bulunan ocaklığın büyüklüğü ve tandır sayısı hane halkının ekonomik durumunu göstermektedir (örneklem konut I ev II de ocağın büyüklüğü sebebiyle köyün en varlıklı aileleri olduğu belirtilmiştir).

Güneşe İlişkin Veriler → Güneşin doğuş-batış yönü/ Güneş ışınlarının açılı geliş açısı										
* ETKİLENEKONUT BİLEŞENİ										
	Evlik	Ahır	Avlu	Samanlık	Konuk Evi	Misafir O.	Seki O.	Oda	Tandır E.	
Örneklem Konut I	✓	✓	✓	✓	✓				✓	
Örneklem Konut II	✓	✓	✓							
Örneklem Konut III	✓	✓	✓							
Örneklem Konut IV	✓	✓	✓							
Örneklem Konut V	✓	✓	✓	✓						
Örneklem Konut VI	✓	✓	✓							
Örneklem Konut VII	✓	✓	✓				✓			
Örneklem Konut VIII	✓	✓	✓	✓				✓		
Örneklem Konut IX	✓	✓	✓	✓						

Jeoloji Verileri → Doğada taş yapı malzemesinin bulunması												
* ETKİLENEKONUT BİLEŞENİ												
	Evlik	Ahır	Avlu	Samanlık	Konuk Evi	Misafir O.	Seki O.	Oda	Tandır E.	Kiler	Aralık	Aşkana
Örneklem Konut I	✓	✓	✓	✓	✓							✓
Örneklem Konut II	✓		✓					✓				
Örneklem Konut III	✓	✓	✓	✓				✓				✓
Örneklem Konut IV	✓	✓	✓					✓				
Örneklem Konut V	✓	✓	✓	✓					✓			
Örneklem Konut VI	✓	✓	✓	✓								
Örneklem Konut VII	✓	✓	✓				✓			✓		✓
Örneklem Konut VIII	✓	✓	✓	✓				✓				✓
Örneklem Konut IX		✓	✓	✓					✓	✓	✓	✓

Bitki Örtüsüne İlişkin Veriler → Ormanlık Bölge (Ahşabın kolay bulunur, taşınır, yontulan bir malzeme olması)												
* ETKİLENEKONUT BİLEŞENİ												
Örneklem Konut I,II,III, IV, V, VI, VII, VIII, IX												
	Evlik	Ahır	Avlu	Samanlık	Konuk Evi	Misafir O.	Seki O.	Oda	Tandır E.	Kiler	Aralık	Aşkana
	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Şekil 4.2.3 3. Örneklem Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlemesi

Konut bileşenlerinin çeşitliliği de ekonomik girdiler ile ilişkilidir. Örneklem konutlarda konut bileşenleri; avlu, evlik, ahır ile başlayan biçimlenme, olumlu ekonomik girdilerin etkisiyle çeşitlenmiş; oda, seki odası, konuk evi, kiler, aralık vb. mekânların eklenmesi ile karşılık bulmuştur. Konut bileşenlerinin çeşitlenmesi ile yaşamsal faaliyetlerin toplu halde tek mekânda gerçekleşmesi, mekân çeşitlenmesi ile işlevsel bağlamda ayrımların beraberinde getirmiştir. Odaların sayısında örneklem tüetikli konutlarda ekonomik göstergelerdir. Örneklem Konut I' de bulunan iki adet oda; örneklem konut IX' da bulunan üç adet oda belirtilen konutlardaki hane sahiplerinin ekonomik durumunu göstermektedir. Örneklem konut IX' da, diğer sekiz örneklem konutlardan farklı olarak tandır evi, aşkana,

çoban odası olarak isimlendirilen, yılanma ve yatma alanında bulunan odanın var olduğu görülmektedir. Konut bileşenlerindeki örneklem IX'daki farklıklar; evlik mekânının değişime uğrayarak mekânların işlevlere dönük özelleşmesi, hayvanların bakımını üstlenen kişiye ait bir odanın varlığı ile örneklem tüteklikli konut IX' un gelir durumu yüksek bir ailenin konut biçimlenişini yansıtmaktadır. Örneklem konut I, VII' de konukların ağırlanması için planlanmış misafir odası ve konuk evinin, evliğe benzer şekilde sabit donatılar bulundurması, ana yaşama mekânlarından uzakta konumlandırılarak özelleştirilmesi; ekonomik göstergelerdir. Benzer şekilde sekili oturma düzeniyle özelleşen seki odaların varlığı aileler tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Örneklem konut II, III, IV, VIII'de bulunan seki odaları diğer mekânlardan ayrılan ahşap işi ve alçık süslemeler ile farklılaşmakta, ekonomik gücün sembolü olarak görünmektedir. Ekonomik gücün sembolü seki odaları bitişik yapılanma gösteren Hafik Demircilik (I), Elbeyli Gazibey (V) ve Çongar (VI), Şarkışla Kaymak (VII) köylerinde bulunmamakta, tek yapı olarak biçimlenen Hafik Aylioğlu (III) ve İnköy (IV), Ulaş Demircilik (VIII) köylerinde bulunmaktadır. Bu bağlamda geliri yüksek ailelerin bitişik yapılanmadan tek yapı ölçeğine geçtiği ve odaların, seki odasının mekân organizasyonuna eklendiği varsayılmaktadır.

4.2.4. Sivas İli Örnekleme Tüteklikli Kırsal Konutların Yapısal Bağlamda Çözümlemesi

Örnekleme tüteklikli konutta yapısal biçimleniş; konut yapılacak alanın seçimi ve ön hazırlıkların (çukur oluşturulması, hafriyat yapılması vb.) yapılması ile başladığı varsayılmaktadır. Devamında, yaklaşık olarak 2.70-2.90 metre yüksekliğinde 0.50-1.00 metre aralığında değişen kalınlıkta doğadan elde edilen taşlarla duvarlar örülmektedir (Şekil 4.2.4. 1).

Şekil 4.2.4. 1. Tüteklikli Kırsal Konutların Taş Duvar Biçimlenişleri

Taş duvarlar üzerinde yükselen örnekleme tüteklikli konutlarda; duvarlar iç-dış mekânların sağlamaktadır. Dış cephede oluşturulması zorunlu kapı ve pencere boşlukları için taş duvarlara oturtulan ahşap lentolar kullanılmaktadır. Kullanılan ahşap lentolar, kapı ve pencere boşluklarının üzerine yatay olarak konulmakta ve duvarın devamlılığını sağlamaktadır. Hayata açılan giriş kapılarında ve çoğunlukla giriş cephesine bakan odalarda, seki odalarında bulunan pencere boşluklarının oluşumunda ahşap lenti kullanılmaktadır (Şekil 4.2.4. 2).

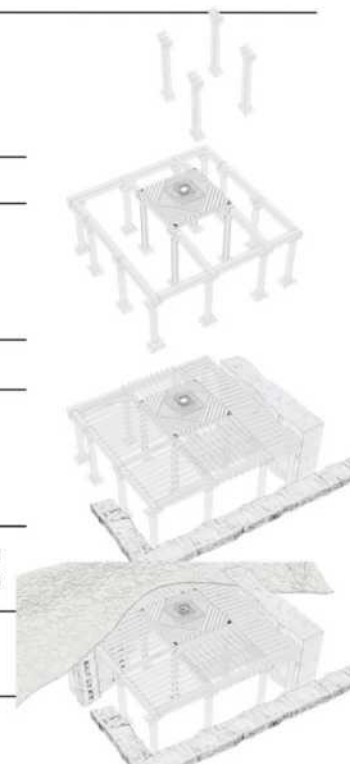

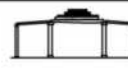

Şekil 4.2.4. 2. Örnekleme Tüteklikli Kırsal Konutlarında Kapı-Pencere Lento Detayları

Örnekleme tütelikli konutlarda mekân örtün karakteristik üst örtü ise dikmeler üzerinde taşınmaktadır. Dikmeler tarafından taşınan tütelikli örtü ve biçimlenişi örnekleme tütelikli konutlarda iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama ‘tütelikli örtü yan yüzeyler’ olarak adlandırılan duvarlara yakın konumlanan dikmelerin ve tütelikli örtüyü oluşturan kirişlere bağlantı sağlayan yapı elemanlarına ilişkin verilerin aktarımı (Şekil 4.2.4. 3-5); ikinci aşama ise tütelikli örtü ve onu taşıyan dikmelere ait verilerin aktarımı (Şekil 4.2.4. 4-5) şeklindedir. Yapısal biçimlenişte örnekleme tütelikli konutlar özelinde verilen yapı malzemesine ilişkin boyutlar eldeki ahşap malzemenin kalınlığına, boyuna, malzemenin sayısına, elde edilmek istenen mekân büyüklüğüne göre değişkenlik göstermekte olup, boyutlara dayalı veriler ortalama değerler üzerinden verilmiştir.

Ahşap direkler ve ahşap kirişlerden oluşan üst örtünün yapısal biçimlenişinin üretim aşamasında duvarla çevrelenmiş, toprak zemine basan kare veya dikdörtgen alanın genellikle köşelerine veya köşeye yakın kısımlarına ve kenarlar boyunca duvarlara paralel şekilde dikme taşları yerleştirilmiş olmalıdır. Dikme taşları 40*60*35 cm. boyutlarında ve örtü yükünü dikmeler aracılığıyla toprağa iletmektedir. Dikme taşlarına oturtulan ahşap dikmeler daire kesitli olup, çapları 20*20, 25*25, 30*30 boyutlarda, yükseklikleri 2.10-2.30 metre aralığındadır. Ahşap dikmelerin üzerinde 120*35-40-45*40 cm. boyutlarında kare kesitli ‘çelik’ yer almaktadır. Dikmenin oturduğu taş blok, sütun ayağı, ahşap dikmeler sütun; çelikler ise, sütun başlığı olarak isimlendirilmektedir. Çelikler üzerinde dikmeleri birbirine bağlayan duvarlara paralel ‘yan’ isimli kirişler atılmıdır. Yan isimli kirişlere dik konumlandırılmış ve ortadaki tütelikli örtünün alt kademesini oluşturan hezanlara doğru uzanan ‘mertek’ adıyla verilen ve eğimli konumlandırılan kirişlerle yan yüzeyler oluşturulmuştur. Mertek isimli kirişlerin üzeri ise ‘iğ’ adıyla verilen ince ağaç kabukları ile örtülmüş ve çamurla sıvanılmıdır. Toprağın üzerine mevsimler değişirken yeni bir kat serilmekte ve loğ taşları ile sıkanılmaktadır (Şekil 4.2.4. 3-5).

TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ YAN YÜZEYLER YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Dikey Taşıyıcı Yapı Elemanları	Sütun Ayağı (Dikme Taşı)	Sütun (Dikme)	Sütun Başlığı (Çelik)	
Dikme Taşı } Sütun Ayağı Dikme } Sütun Çelik } Sütun Başlığı				
Yatay Taşıyıcı Yapı Elemanları				
Yan } Duvar diplerindeki yan kirişler Mertek } Yan kirişlerden hezanlara uzanan eğimli konumlandırılan kirişler				
Örtücü Yapı Elemanları				
İğ } Merteklerin üzerinde ince ağaç kabukları Toprak } Üst Örtü Elemanı				
Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri Mekan İçindeki Konumu		Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyler		
Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri				
Yan Yüzeylerin Tüteklikli Örtüye Bağlanış Biçimi				

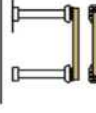

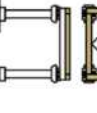

TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ YAN YÜZEYLER YAPISAL ÖĞE TANIMLARI

	Tanım	Yapı Malzemesi	Boyutları
Dikme	Duvar diplerinde yan kirişleri taşıyan taşıyıcı kolon	Ahşap	30-35/210-230 cm.
Dikme Taşı	Dikmenin yükünü toprağa ileten yapı elemanı	Taş	40*60*35cm.
Çelik	Dikmenin üstünde yer alan çatı yükünü dikmeye ileten dikdörtgen kesitli, uçları üçgen biçimli yapı elemanı	Ahşap	40*60*35cm.
Yan	Duvar diplerinde dikme ve çeliklerin üzerinde duvara paralel uzanan yan kirişler	Ahşap	120*35-40-45*40cm.
Mertek	Yan kirişlerden hezanlara uzanan eğimli konumlandırılan kirişler	Ahşap	-*10-15*10-15cm.
İğ	Merteklerin üzerindeki boşlukları kapatan ince ağaç kabukları	Ahşap	
Toprak	Tüteklikli örtüyü ve yan yüzeylerini örten en üst katman, sıkıştırılmış toprak	Toprak	50-100m. kalınlığında

Şekil 4.2.4. 3. Örneklem Tüteklikli Kırısıl Konutlar ın Yapısal Bağlamda Çözümlemesi (Tüteklikli örtü yan yüzeyler)

Tüteklikli örtüyü taşıyan, merkezde ya da merkeze yakın konumlanan dikmeler ise yan yüzeyleri taşıyan dikmelere benzer şekilde duvarlara paralel konumlandırılan dikme taşlarına oturtulmaktadır. Dikme taşlarına oturtulan dikmeler, daire veya kare kesitli olup, çapları bir kenarları 30*30-35*35-40*40 boyutlarında. İki dikme arasındaki mesafe örneklem konut VI'da; 'ma', 'mah' olarak adlandırılmakta olup, bir 'ma', 'mah' yaklaşık üç metredir. 'Ma', 'mah' mesafesini örneklem konut VI, I'de modüler birimi oluşturmakta; dikmeler arasındaki mesafeyi ifade etmekte, dikmeler arasındaki mesafe ise ahşap kiriş boyutlarında (hezan) belirlenmektedir. Ahşap dikmelerin üzerine yerleştirilen çelikler benzer şekilde kare kesitli, uçları kesilmiş dikdörtgen formda ve 120*35-40-45*40 cm. boyutlarında. Örneklem konutların bazılarında çelikler üzerine dik yerleştirilmiş, 120*20-25*10 cm. boyutlarında, dikdörtgen formda çölkler yer almaktadır. Çeliklerin üstüne yerleştirilen çölkler üç ya da dört adet olup; üzerindeki hezanların yükünü çeliğe ve dikmelere iletmektedir. Dikme taşları dikmeler, çelik ve çölklerden oluşan bütün 'sütun' olarak tanımlanmakta; dikme taşları sütun ayağı dikmeler sütunu, çelik ve çölkler ise sütun başlığı oluşturmaktadır. Çölklerin üzerine tüteklikli örtünün alt kademesini oluşturan kare mekân oluşturan 35*40 cm. çaplarında hezanlar ve 20*20-15*15 birer ve ikişer adet de yerleştirilebilen 'göz' adı verilen kirişler yerleştirilmektedir. Kare altyapı oluşturan hezanların ve gözlerin üzerine 45 derece döndürülerek kademeli olarak yerleştirilen 15*15-20*20- boyutlarındaki 'güdük'ler tüteklikli örtüyü oluşturmaktadır. Güdükler ortada 30*30, 40*40 boyutlarında tüteklik olarak adlandırılan açkık kalana kadar kademeli dizilerek ve döndürülerek devam ettirilmektedir. Güdüklerin üzeri ince ağaç kabukları ile kapatılmakta; son katman olarak tüteklik dışındaki çatı örtüsüne toprak serilmektedir (Şekil 4.2.4. 4-5).

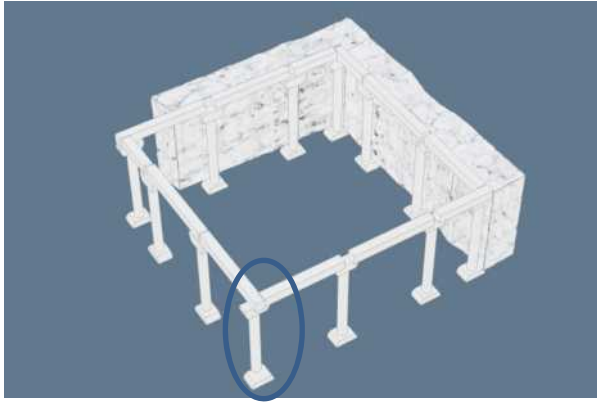
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Dikey Taşıyıcı Yapı Elemanları		Sütun Ayağı (Dikme Taşı)	Sütun (Dikme)	Sütun Başlığı (Çelik - Çölük)	
Dikme Taşı	Sütun Ayağı Sütun Sütun Başlığı				
Dikme					
Çelik Çölük					
Yatay Taşıyıcı Yapı Elemanları		Ana Kiriş (Hezan)	Örtüyü Oluşturan Kiriş (Göz)		
Hezan	Ana Taşıyıcı Kiriş Örtü Kirişi İlk Kademe				
Göz					
Örtü Yapı Elemanı		Örtü Kirişleri (Güdük)			
Güdük	Kubbemsi Örtüyü Oluşturan Kirişler				
Örtü Bitişi					
Tüteklik	Örtü Elemanın Üzerindeki Açıklık				

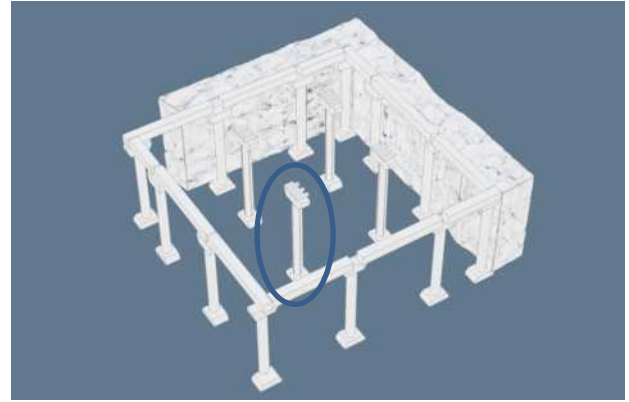
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ YAPISAL ÖĞE TANIMLARI

	Tanım	Yapı Malzemesi	Boyutları
Dikme	Üst örtüyü taşıyan taşıyıcı kolon	Ahşap	30-35/270-300 cm.
Dikme Taşı	Dikmenin yükünü toprağa ileten yapı elemanı	Taş	40*60*35cm.
Çelik	Dikmenin üstünde yer alan çatı yükünü dikmeye ileten dikdörtgen kesitli, uçları üçgen biçimli yapı elemanı	Ahşap	40*60*35cm.
Çölük	Çelik üstünde yer alarak; hezanların yükünü çeliğe ileten yapı elemanı	Ahşap	120*20-25*10cm.
Hezan	Çeliğin üstünde yer alan çatı yükünü dikmelere ileten yapı elemanı	Ahşap	35*40-cm.
Göz	Tüteklikli örtünün oturduğu ilk kare kasnağı oluşturan, hezanların varsa çölüklerin üzerine oturan yapı elemanı	Ahşap	20-25-20-25*-cm.
Güdük	Tüteklikli örtüyü oluşturan, tüteklik'e kadar yükselen 45 derece açı ile döndürülerek kademe oluşturan yapı elemanları	Ahşap	15-20*15-20*-
Toprak	Tüteklikli örtüyü tütekliği açıkta bırakacak şekilde örten ve sıkıştırılan yapı malzemesi en üst katman	Toprak	50-100cm. kalınlığında

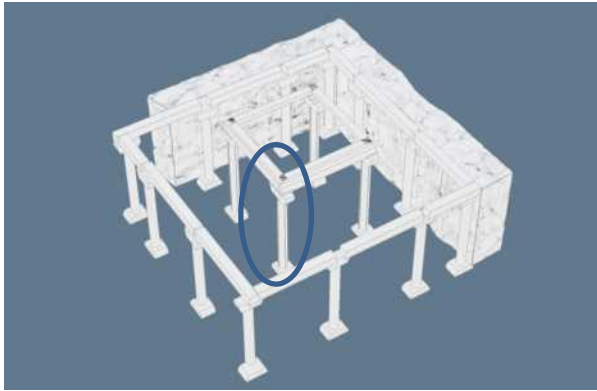
Şekil 4.2.4. 4. Örneklem Tüteklikli Kirsal Konutların Yapısal Bağlamda Çözümlemesi

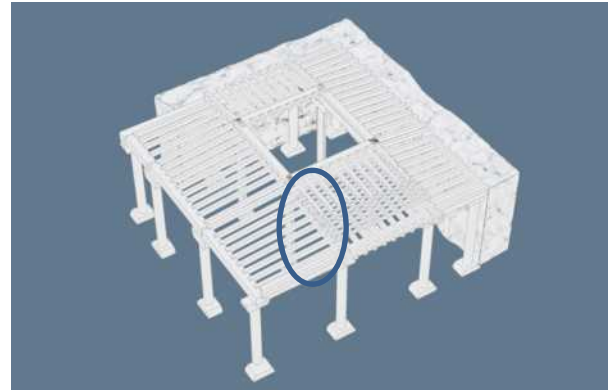
Dikme- Dikme Taş Çelikle Taş Yüzerinin Oluşturulması Çeliklerin Yan Kirişlerin Birleştirilmesi

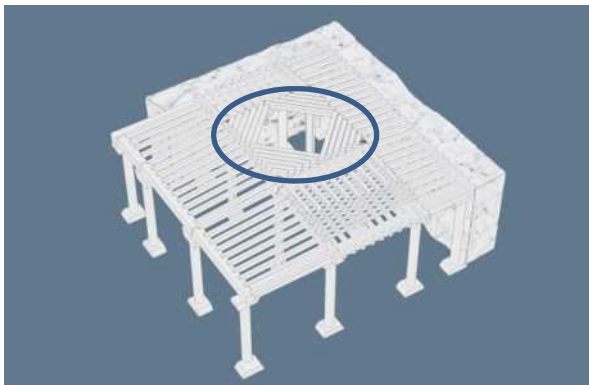
Tüteklikli Örtüyü Taşıyan Dikme Taş Dikme- Çelik- Çölk Birleşimi

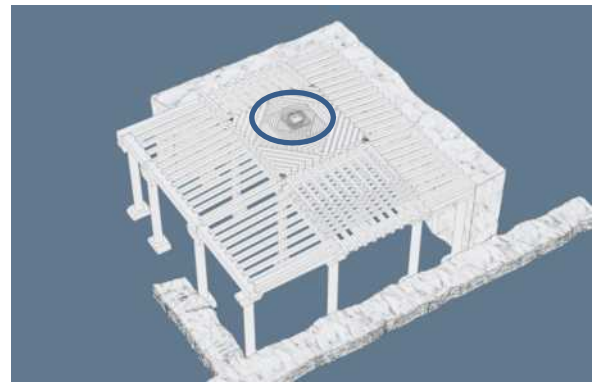
Tüteklikli Örtüyü Oluşturan Hezanların Yerleşimi

Hezanlarla Yan İsimli Kirişlerle Birleşimi

Tüteklikli Örtüyü Oluşturan Güdüklerin 45 derece aç ve Bindirme tekniği ile dizilimi

Tüteklikli Örtünün Tüteklikle Bitirilmesi- Toprak örtüyle kapatılması

Şekil 4.2.4. 5. Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarında Tüteklikli Örtü- Yan Yüzeylerin Biçimlenişi- Yapı Elemanlarının İsimlendirilmesi

Çatı örtüyü oluşturan ahşap kirişlerin dizilimi ve bağlantı bindirme tekniği gerçekleştirilmiş, örtüyü oluşturan ahşap yapı malzemesinin birbiri üzerine birleştirilmesi ile çatı örtüsü oluşturulmuştur (Şekil 4.2.4. 6). Çatı örtüsünde kullanılan bindirme tekniği ile birlikte ahşap kirişlerin üzerine bindirilen diğer kirişin oturduğu alanın hafifçe yontulduğu ve üstteki kirişin oyulan alana yerleştirildiği görülmektedir. Ahşap kirişlerin birleşim yerlerinin basitçe yontulduğu sisteme karaboğaz geçme sistemi denilmektedir.

Çandırı çantı konut olarak da adlandırılan örneklem tüteklikli konutların ismini çandık tekniğinden aldığı da varsayılabilir. Çandık ya da çantık tekniği yapıya ait iskelet sisteminin ahşap ile çivi çakılmadan birbirine geçirilmesi sistemidir ki örneklem tüteklikli konutların bu isimle adlandırılması çivi kullanılmadan ahşapların üst üste bindirilmesi veya hafifçe yontularak birleştirilmesi ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda örneklem tüteklikli konutlarda çatı örtüsünde kullanılan bindirme sistemi, çantık ve karaboğaz tekniği ile uygulanmaktadır (Şekil 4.2.4. 6).

Şekil 4.2.4. 6. Bindirme, Karaboğaz Tekniği

Örneklem tüteklikli konutlarda son katman olarak serilen toprak 'çorak toprak'tır. Çorak toprak; toprak damlara serilen, verimli olmayan, bitki üretmeyen toprak olarak tanımlanmaktadır. Serilen çorak toprağın üzerine tuzla karıştırılmış elenmiş toprak serildiği, ardından da yuvak taş ya da loğ taş adı verilen silindir şeklinde taşla düzleştirildiği ve

sıklaştırdığı belirtilmiştir. Tuzun elenmiş toprakla karıştırılmasıdaki amaçın damda ot yetişmesini önlemek için olduğu, loğ taş ile sıklaştırılan toprağın da su geçirimsizliği azaltıldığı yöre halkı tarafından belirtilmiştir. Mevsim geçişlerinde var olan toprağın üzerine tekrar toprak katman oluşturulmakta, aynı işlemler tekrar edilmektedir. Örneklem tüteklikli konutlar arasında toprak dam çat örtüleri; Şarkışla Kaymak, Ulaş Demircilik köylerinde naylon serilerek; diğerlerinde ise toprak damın üstüne sac çat imalatı yapılarak konutun dış etmenlere karşı korunması sağlanmıştır.

Örneklem tüteklikli konutlarda tüteklikli örtü biçimlenişi kademeli-açık ve kademeli-doğrusal olmak üzere iki farklı şekilde biçimlenmektedir. Kademeli-açık biçimleniş; kirişlerin çapraz şekilde birbiri üzerine bindirilmesi ile gerçekleşmekte, kademeli-doğrusal biçimlenişte ise kirişlerin kademeli lineer dizilimi görülmektedir. Kademeli-açık biçimlenişte; tüteklikli örtüye uzanan yan yüzeyler eğimli şekilde planlanmış olup, örtü iki aşamalı bir biçimleniş göstermiştir. Kademeli-doğrusal biçimlenişte ise tüteklik ad verilen açıklık oluşana kadar kirişlerin birbirini paralel ya da dik kesmesi durumu tüm mekân boyunca devam etmektedir. Kademeli-açık biçimlenme, evlik (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII), ahır (I, II, III, IV, V, VI, VIII, IX), avlu (I, III, VI) da; kademeli-doğrusal biçimlenme, konuk evi (I), avlu (V) samanlık (V), ahır (VII) ve tandır evinde (IX) görülmektedir (Şekil 4.2.4. 7-9). Tüteklikli örtü içermeyen diğer mekânlar da kademesiz ahşap örtü sistemiyle kapatılmış; seki odalarında ise örtü taşıyıcı sistemi görülmemekte, taşıyıcı örtü sistemi ahşap kaplama malzemesiyle kapatılmaktadır.

Tüteklikli örtü plansal düzlemde kare, kareye yakın ya da dikdörtgen geometri mekânların üstünü kapatmaktadır. Evlikte merkezde ya da merkeze yakın (I, II, III, IV, V, VI, VII), ocağa yakın (VIII, IX); ahırda merkezde, merkeze yakın (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII); avluda girişe yakın (III) ve merkezde (VI); tandır evinde ise ocağa yakın şekilde (IX) konumlandırılmıştır. Tüteklikli örtü kademe sayısında evlikte 5 (I, III, V, VII), 7 (II, IV, VI, VIII); ahırda 5 (I, III, V) ve 7 (IX) kademedir (Şekil 4.2.4. 7-9).

Örneklem kırsal tüteklikli konutlar sıkıştırılmış toprak zemin, iç dış mekân sınırları oluşturulan yığma tekniği ile uygulanmış taş duvarlar, ahşap dikmeler üzerine oturtulan ahşap kirişlerin birbiri üzerine bindirilmesi ile oluşan çat örtüsü ile özgün yapısal biçimleniş göstermektedir.

SIVAS HAFİK İLÇESİ DEMİRCİLİK KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT I YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME				
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ				
	EVLIK	AVLU-HAYAT	AHIR	SAMANLIK-KILER ODALAR KUNUK EVİ
Tüteklikli Örtü				
Açılı-Kademeli Tüteklik	✓	✓	✓	
Doğrusal - Kademeli Tüteklik				✓
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ				
Konut Bileşenleri	EVLIK	AVLU-HAYAT	AHIR	KUNUK EVİ
Tüteklikli Örtü	✓	✓	✓	✓
Mekan Biçimi	Kare	Dikdörtgen	Kare	Dikdörtgen
Mekan Boyutları	8.56/8.10m.	5.50/7.40m.	8.00/8.00m.	3.50/4.50m.
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu	Merkeze yakın ocak hizası	Kenarda	Merkezi	Kenarda
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	3.00/3.20m.	4.00/4.30m.	3.70/3.70m.	0.80/1.00m.
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi				
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	Merkeze Yakın Ortada Dört Dikme	Kenarda Dört Dikme	Merkezi Ortada Dört Dikme	Lineer Dikmeler
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	5	7	5	
Tüteklik Biçimlenişi				
FARKLIŞAN TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ BİÇİMLENİŞİ				
Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	Kenarda Dört Dikme	✓	Lineer Dikmeler	✓
Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri Mekan İçindeki Konumu				
Yan Yüzeyleri Taşıyan Taşıyıcıların Konumları				
Yan Yüzeylerin Tüteklikli Örtüye Bağlanış Biçimi				

SIVAS HAFİK İLÇESİ DEMİRCİLİK KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT II YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME					
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ					
	EVLIK	AVLU-HAYAT	SEKİ ODASI	AHIR	SAMANLIK
Tüteklikli Örtü	✓	—	—	✓	—
Açılı-Kademeli Tüteklik	✓	—	—	✓	—
Tüteklikli örtü içerdiği belirtilmiştir.					
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ					
Konut Bileşenleri	EVLIK	AVLU-HAYAT	SEKİ ODASI	AHIR	SAMANLIK
Tüteklikli Örtü	✓	—	—	✓	—
Mekan Biçimi	Kare	—	—	Bilinmemekte	—
Mekan Boyutları	6.90/6.90m.	—	—	Bilinmemekte	—
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu	Merkeze yakın ocak hizası	—	—	Bilinmemekte	—
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	3.35/3.35m.	—	—	Bilinmemekte	—
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi		—	—		—
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	Merkeze Yakın Ortada Dört Dikme	—	—	Bilinmemekte	—
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	7	—	—	Bilinmemekte	—
Tüteklik Biçimlenişi		—	—		—
Kademeli-Açılı olduğu belirtilmiştir.					

SIVAS HAFİK İLÇESİ AYLIOĞLU KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT III YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME						
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ						
	EVLIK	AVLU-HAYAT	AHIR	SAMANLIK	ARALIK	SEKİ O.
Tüteklikli Örtü						
Açılı-Kademeli Tüteklik	✓	✓	✓	—	—	—
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ						
Konut Bileşenleri	EVLIK	AVLU-HAYAT	AHIR	SAMANLIK	ARALIK	SEKİ O.
Tüteklikli Örtü	✓	✓	✓	—	—	—
Mekan Biçimi	kare	dikdörtgen	kare	—	—	—
Mekan Boyutları	8.80/9.15m.	13.40/4.57m.	9.90/11.00m.	—	—	—
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu	Merkezde	Girişe yakın merkezde	Merkeze yakın	—	—	—
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	4.40/4.40m.	4.00/4.00m.	3.70/4.00m.	—	—	—
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi				—	—	—
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	Merkezde Dört Dikme	Girişe Yakın Dört Dikme	Merkeze yakın Dört Dikme	—	—	—
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	5	5	5	—	—	—
Tüteklik Biçimlenişi				—	—	—
FARKLIŞAN TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ BİÇİMLENİŞİ						
Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	—	✓	—	—	—	—
Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri Mekan İçindeki Konumu				—	—	—
Yan Yüzeyleri Taşıyan Taşıyıcıların Konumları				—	—	—
Yan Yüzeylerin Tüteklikli Örtüye Bağlanış Biçimi				—	—	—

Şekil 4.2.4. 7. Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarda Tüteklikli Örtü Biçimlenişi

SİVAS HAFİK İLÇESİ İNKÖY ÖRNEKLEM KONUT IV KESİT-CEPHE DÜZLEMİNDE ÇÖZÜMLENME		SİVAS ELBEYLİ YÖRESİ GAZİBAY KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT V KESİT-CEPHE DÜZLEMİNDE ÇÖZÜMLENME		SİVAS ELBEYLİ YÖRESİ ÇONGAR KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT VI YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME	
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ		MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ		MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ	
	EVLIK AVLU-HAYAT AHIR SEKİ ODASI		EVLIK AVLU-HAYAT AHIR SAMANLIK ODA		EVLIK AVLU-HAYAT AHIR SAMANLIK
Tüteklikli Örtü		Tüteklikli Örtü		Tüteklikli Örtü	
Açılı-Kademeli Tüteklik	✓ — ✓ —	Açılı-Kademeli Tüteklik	✓ — ✓ — —	Açılı-Kademeli Tüteklik	✓ ✓ ✓ —
Doğrusal- Kademelî Tüteklik	— ✓ — ✓ —	Doğrusal- Kademelî Tüteklik	— ✓ — ✓ —		
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ		TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ		TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	
Konut Bileşenleri	EVLIK AHIR	Konut Bileşenleri	EVLIK AHIR AVLU-HAYAT SAMANLIK	Konut Bileşenleri	EVLIK AHIR AVLU-HAYAT
Tüteklikli Örtü	✓ ✓	Tüteklikli Örtü	✓ ✓ ✓ ✓	Tüteklikli Örtü	✓ ✓ ✓
Mekan Biçimi	 dikdörtgen dikdörtgen	Mekan Biçimi	 dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen dikdörtgen	Mekan Biçimi	 dikdörtgen dikdörtgen kare
Mekan Boyutları	7.00x8.20m. 7.00_ m.	Mekan Boyutları	7.90x8.00m. 5.40x10.00m. 6.85x7.90m.	Mekan Boyutları	7.50x11.00m. 10.40x11.60m. 4.35x7.55m.
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu	 Merkezde Merkezde olduğu belirtilmiştir.	Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu	 Ocağa ve merkeze yakın Merkezde Ocağa yakın Kuzey duvarına yakın	Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu	 MERKEZE YAKIN MERKEZDE OLDUĞU BELİRTİLDİ. MERKEZDE OLDUĞU BELİRTİLDİ.
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	3.35x3.40m. bilinmemektedir.	Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	3.30x3.30m. 3.30x3.50m. doğrusal doğrusal	Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	3.80x3.90m. bilinmemektedir. bilinmemektedir.
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi	 Merkezde Dört Dikme Merkezde olduğu belirtilmiştir.	Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi	 Ocağa ve merkeze yakın dört dikme Duvar kenarında dört dikme lineer dikmeler lineer dikmeler	Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi	 merkezde yakın dört dikme merkezde dört dikme merkezde dört dikme olduğu belirtilmiştir.
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	Merkezde Dört Dikme Merkezde olduğu belirtilmiştir.	Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	Ocağa ve merkeze yakın dört dikme Duvar kenarında dört dikme lineer dikmeler lineer dikmeler	Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	merkezde yakın dört dikme merkezde dört dikme merkezde dört dikme olduğu belirtilmiştir.
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	7 bilinmemektedir.	Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	5 5	Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	7 bilinmemektedir. bilinmemektedir.
Tüteklik Biçimlenişi	 Kademeli-Açılı Kademeli-Açılı olduğu belirtilmiştir.	Tüteklik Biçimlenişi	 Kademeli-Açılı Kademeli-Açılı Kademeli+Doğrusal Doğrusal	Tüteklik Biçimlenişi	 Kademeli-Açılı Avlu ve Ahr için kademeli-açılı olduğu belirtilmiştir. Kademeli-Açılı
		FARKLILAŞAN TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ BİÇİMLENİŞİ	AVLU-HAYAT SAMANLIK ✓ ✓		
		Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	 		
		Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri Mekan İçindeki Konumu	 		
		Yan Yüzeyleri Taşıyan Taşıyıcıların Konumları	 kesit kesit		
		Yan Yüzeylerin Tüteklikli Örtüye Bağlanış Biçimi	 kesit kesit		

Şekil 4.2.4. 8. Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarda Tüteklikli Örtü Biçimlenişi

SIVAS ŞARKIŞLA KAYMAK KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT VII YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME					
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ					
	EVLIK	AVLU-HAYAT	AHIR	ARALIK	MISAFİR ODASI
Tüteklikli Örtü	✓	—	✓	—	—
Açılı-Kademeli Tüteklik	✓	—	—	—	—
Doğrusal- Kademeli Tüteklik	—	—	✓	—	—
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ					
Konut Bileşenleri	EVLIK		AHIR		
Tüteklikli Örtü	✓		✓		
Mekan Biçimi					
Mekan Boyutları	4.45/6.15m.		10.30/10.50m.		
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu					
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	2.50/2.50m.		doğrusal		
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi					
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	girişe yakın iki dikme		lineer dikmeler		
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	5				
Tüteklik Biçimlenişi					
FARKLIŞAN TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ BİÇİMLENİŞİ					
	EVLIK		AHIR		
Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	✓		✓		
Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri Mekan İçindeki Konumu					
Yan Yüzeyleri Taşıyan Taşıyıcıların Konumları/ Yan Yüzeylerin Tüteklikli Örtüye Bağlanış Biçimi					

SIVAS ULAŞ İLÇESİ DEMİRCİLİK KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT VIII YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME							
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ							
	EVLIK	AVLU-HAYAT	AHIR	KILER	SAMANLIK	SEKİ O.	
Tüteklikli Örtü	✓	—	✓	—	—	—	
Açılı-Kademeli Tüteklik	✓	—	✓	—	—	—	(tüteklik sporuğu belirtilmiştir.)
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ							
Konut Bileşenleri	EVLIK		AHIR				
Tüteklikli Örtü	✓		✓				
Mekan Biçimi							
Mekan Boyutları	5.90/6.65m.		4.50/6.30m.				
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu							
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	2.65/2.65m.		bilinmemektedir.				
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi			bilinmemektedir.				
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	örtüyü iki dikme taşımaktadır. örtüyü oluşturan karenin diğer kenarı hezanalara dayanmaktadır.		bilinmemektedir.				
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	7		bilinmemektedir.				
Tüteklik Biçimlenişi							

SIVAS KANGAL İLÇESİ YARHIŞAR KÖYÜ ÖRNEKLEM KONUT IX YAPISAL BAĞLAMDA ÇÖZÜMLENME							
MEKANLARA GÖRE ÜST ÖRTÜ ÇEŞİTLERİ							
	TANDIR EVİ	AVLU-HAYAT	AHIR	SAMANLIK	AŞKANA	ODALAR	
Tüteklikli Örtü	✓	—	✓	—	—	—	
Açılı-Kademeli Tüteklik	—	—	✓	—	—	—	
Doğrusal- Kademeli Tüteklik	✓	—	—	—	—	—	
TÜTEKLİKLİ ÖRTÜNÜN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ							
Konut Bileşenleri	TANDIR EVİ		AHIR				
Tüteklikli Örtü	✓		✓				
Mekan Biçimi							
Mekan Boyutları	2.90/3.90m.		8.95/10.00m.				
Tüteklikli Örtünün Mekan İçindeki Konumu							
Tüteklikli Örtünün Geçtiği Açıklık	3.75/3.75m.		doğrusal				
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Şematik Gösterimi							
Örtüyü Taşıyan Dikmelerin Konumu	yan duvarda görünen tek dikme dışında mekânda dikme gözlemlenmemiştir.		merkezde dört dikme				
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı			7				
Tüteklik Biçimlenişi							
FARKLIŞAN TÜTEKLİKLİ ÖRTÜ BİÇİMLENİŞİ							
	TANDIR EVİ						
Tüteklikli Örtü Biçimlenişi	✓						
Tüteklikli Örtü Yan Yüzeyleri Mekan İçindeki Konumu							
Yan Yüzeyleri Taşıyan Taşıyıcıların Konumları/ Yan Yüzeylerin Tüteklikli Örtüye Bağlanış Biçimi							

Şekil 4.2.4. 9. Örneklem Tüteklikli Kırsal Konutlarda Tüteklikli Örtü Biçimlenişi

Doğum, ölüm, yeniden doğum kavramları örneklem tüteklikli konutları yeni inşa edilerek eşdeğer kullanılarak ve tüteklikli konutları yıkılarak yerine inşa edilen yeni konutlarla da karşılaştık bulmaktadırlar. Hafik Demircilik köyü örneklem konut I, Hafik Aylioğlu köyü örneklem konut III, Elbeyli Gazibey köyü örneklem konut VI hane sahipleri mevsimsel kesintiye uğramadan yaşamlarını sürdürdükleri köylerde tüteklikli mevcut konutları yeni inşa yeni bir konut inşa etmişler ve her ikisini de eş zamanlı kullanmaya devam etmektedirler. Bunun yanı sıra; örneklem tüteklikli konutları bulunduğu köylerde yapılan gözlemler ve halkın söylemleri tüteklikli örtüye sahip evlerin birçoğunun yıkılarak yerine yenisinin yapıldığını göstermektedir. Konut üretimi, dünyanın yaratılışını sembolize etmektedir. Dolayısıyla; her yeni konut inşaatıyla birlikte dünyanın yaratılışını yeniden canlandırmakta; inşa işlerinin prototipi, dünyanın ve insanın yaratılması olarak kabul edilmektedir. Konutun yapıldığı somut zaman, dünyanın kuruluşunun vaki olduğu efsanevi zamanı canlandırmaktadır. Bu bağlamda örneklem konut I, III ve VI'nin yakınındaki yeni konut inşasını anlamsal karşılaştık dünyanı ve insanın yaratılışını ritüel bağlamda tekrar ile bağdaştırmaktadır. Tüteklikli konutları yıkılarak yerine yenisinin yapılması eylemi ise, doğum, ölüm ve yeniden doğum kavramlarıyla anlam kazanmaktadır. Konut üretimi doğumu; yıkım ölümü; yeniden inşa eylemi ise yeniden doğumu simgelemektedir. Dünya ve insanoğlunun varlığı, doğum – ölüm - yeniden doğumun ritmi ile ilişkilendirilmekte ve bu ritmin sonsuz tekrar-yeniden inşa ile karşılaştık bulmaktadırlar. Örneklem tüteklikli konutları doğum-ölüm-yeniden doğumla bir anlamda yaşamla ilişkisi; sosyo-ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda mekânları eklememesi ile inşa eylemiyle gerçekleştirilen ritüelin tekrar, anlamsal boyutta onun yaşayan, sürdürülebilir, dinamik varlık olduğunun göstergesidir.

Yaşamla ilişkili örneklem tüteklikli konutlarda varlık göstergesi, zorunlu mekânsal öge, ocaktır. Isınışık kaynağı ve pişirme eyleminin karşılaştık ocak; örneklem konutlarda evlik mekânında görünebilir, algılanabilir konumda yer almakta, ortada konumlandırılan dikmelerin ve dikdörtgen dikme taşlar ocağa doğru yönelmekte; ocak kemerli biçimlenişi ile ön plana çıkmaktadır. Mekânda ocağın etkinliği, onun işlevsel ve mekânsal özelliklerinin yanı sıra anlamsal değerini de ortaya koymaktadır. Örneklem tüteklikli konut hane sahipleri; ocağın tütmesinin yaşamsal devamlılıkla açıklaması, aile bireylerinin toplandığı birlik ve beraberliğin sağlandığı alan olarak açıklanmıştır. Ocak; örneklem tüteklikli konutlarda yaşamın sembolü, ailenin devamlılığının göstergesi, doğumun gerçekleşeceği anı beklerken yaşamın devamlılığının sembolüdür.

Örnekleme tüteklikli konutlarda tüteklikli yaşama mekânı evlik; kurtuluşun, doğumun gerçekleşmesi için beklenen alan olmasının yanı sıra sağlanacak, güvenli bir mekân olmasıyla da anlam kazanmaktadır. Dışa kapalı, örtünün üst üste dizilerek oluşturduğu, mağara biçimlenişini de andıran yığışallık, güvende olma algısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda tüteklikli mekân evliğin anlamsal karşılığı insanoğlunun temel gereksinimlerinden biri olan güvende kalma, güvende hissetme olgusuyla karşılık bulmaktadır.

Örnekleme tüteklikli konutların tamamında hayvanlar için ayrılmış ahır mekânının konut içinde yer aldığı görülmektedir. Ahır mekânların üst örtüsünün de ana yaşama mekânı evlikle eşdeğer şekilde ahşap kirişlerden oluşan tüteklikli örtü ile kapatılması yaşamsal devamlılıkta insan - hayvan ve doğanın (ağaç) birlikteliğinin mekân biçimlenişine yansımaktadır. Hafik Demircilik köyü örnekleme konut I hane sahibinin ‘...’ söylemi hayvan nefesinin ağaçlar için gerekli olduğunu göstermekte; ağaçların dayanıklılığı ise insan ve hayvanın barındırılan konutun ayakta kalmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla insan-hayvan-doğa birlikteliği tüteklikli konutta evlik-ahır ve ahşap tüteklikli örtü biçimlenişini ile karşılık bulmuştur. Bu birliktelik biyolojik anlamda sınırlı yaşayan insan topluluğu için zorunlu gereklilik olmasının yanı sıra evren, dünya, insan, hayvan ve doğanın bir bütün olarak ve eşdeğer görüldüğü Şaman inancında da yansımaktadır.

Orta Asya’nın geniş coğrafyasına yayılan şaman inancında doğayı temsil eden ağaç; ‘hayatın kaynağı’ olarak ifade edilmekte, şamanın ruhunu tanrıya ulaştıran kutsal bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahşap tüteklikli örtünün kademeli biçimleniş ve örtü bitiminde yer alan tüteklik de; Tanrıya ulaşmanın sembolü olarak görülmektedir. Bu bağlamda; çatı örtüsünde kullanılan ağaçların birer basamak şeklinde gökyüzüne yükselmesi, basamak şeklinde yükselen ağaçların son noktasının Tanrıya ulaşmanın sembolü tüteklik adı verilen açıklıkla sonlandırılması ağacın ve tütekliğin anlamsal boyutunu açıklar niteliktedir. Başka bir bakış açısıyla; Şaman inancının en belirgin özelliği olan doğayla iç içe olma durumunun, örnekleme tüteklikli konutlarda karşılığı olan çatı örtüsünün ahşap kirişlerle kapatılması kutsal kabul edilen ağaçla korunma, ağaca sağınma, ağaç sayesinde güvenli, korunaklı bir barınak oluşturma eylemiyle karşılık bulması şeklinde yorumlanabilir. Şaman inancında; göğe ulaşma düşüncesi; ağaca atılan her bir çentikle gerçekleşmektedir. Yedi katlı göğün aşılması yedi çentik atılarak gerçekleştirilmektedir ki, örnekleme tüteklikli konutların çoğunda tüteklikli örtünün kademe sayısı yedidir. Yedi kademeli tüteklikli örtü; İslam inancındaki cennetin, gök

ün yedi katın sembolize etmektedir. Yedi sayısının Alevi inancında dünyaya ait olan dört (toprak, hava, su ve ateş) ve insana ait olan üç'ü ifade etmekte; Hz. Muhammed ile eşi Hz. Hatice, kızı Fâtıma, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Selman-Farisi'den oluşan Yedileri de simgelemektedir. Örneklem tüteklikli konutlardan Elbeyli Gazibey, Elbeyli Çongar, Kangal Yarhisar köy halkı-Sunni mezhebe, Hafik Demircilik, İnköy ve Aylioğlu köyleri, Ulaş Demircilik köyü; Kangal Yarhisar köyü ise Alevi inancına sahip halktan oluşması tüteklikli örtü kademe sayısının inanç ilişkisini Şaman-Alevi-Sunni inanc bağlamında açıklamaktadır.

İslam inancında; dünya fani, ölümden sonra yaşam, ahiret ise bakidir. Fanilik, geçicilik olgusu örneklem tüteklikli konutların çözümüne fonksiyonellik, sadelik şeklinde yansımıştır. Sade ve gösteriştan uzak planlama; örneklem tüteklikli konuttaki etkileyici tüteklikli örtü biçimlenişi ile zenginleşmektedir. Bu durum; tüteklikli örtünün kubbemsi biçimlenişi ile yaratan kudreti hissettirilmesi ile ilişkili olup, dünyanın faniliğine gönderme yapmaktadır.

İslam inancında mahremiyet kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Örneklem tüteklikli konutlarda mahremiyet olgusu; yaşam alanlarının, kamusal (sokak), yarıkamusal (konut önü, girişe yakın mekânlar) ve özel (konut içi) alanlar şeklinde ayrılmasıyla okunmaktadır. Örneklem tüteklikli konutlarda ana yaşama mekânları evlik ve ah (özel alan) girişten uzak planlanmakta, dışı kapalı bir biçimleniş göstermektedir. Misafirlerin ayrılanmasında için ayrılan odalar; girişe yakın konumlanmakta, kapıları dış mekânla bağlantılarından verilmekte, yarıkamusal alana açılan pencereler bulunmaktadır. Konukların uzun süreli konaklaması için ayrılan konuk evleri (I, VII) ise biçimlenişi ve konumu bağlamında hane halkı ile iletişim kurmadan da yaşanılacak alanlar olarak planlanmıştır. Belirtilen özellikler örneklem tüteklikli konutlarda mahremiyet kavramının mekândaki göstergeleridir.

Alevi inancı, insan odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. İnsan barındığı konut bu bağlamda kutsaldır. Alevilikte; konutun kavramsal olarak dışı olması içine aldığı besleyici, koruyucu, büyütme; dolayısıyla biyolojik bir varlık olarak insanın ilk evi ana rahmi inancı konutun kutsallığını göstermekte; konutun kutsallığı Alevi inancına sahip örneklem tüteklikli konutlar hane sahipleri (I,II, III, IV, VII, VIII, IX) tarafından da belirtilmiştir.

4.4. Değerlendirme

Sivas ili örneklem tüteklikli konutlar ve üçüncü bölümde ele alınan araştırmacıların analiz ettiği tüteklikli konutlar birlikte ele alınarak karşılaştırmal şekilde değerlendirilmiştir.

Tüteklikli Örtüye İlişki Değerlendirme: Tüteklikli konutlarda düşey düzlemde iç- dış mekân sınırlarını belirleyen tüteklikli örtü; işlevsel, etkileyici, akılcı tutumlu, pitoreks imge özelliği ile özgün mekânsal bir öğedir.

•İşlevsellik: Örneklem konutlarda tüteklikli örtü mekânın tek ışık kaynağı olması sebebiyle işlevseldir. Araştırmacıların örneklediği konutlarda mekânda tek ışık kaynağı olması yanısıra merkezde yanan ocağın dumanının dışarı atılması da sağlamaktadır. Bu bağlamda tüteklik, baca-ışık işlevini üstlenmektedir. Örneklem tüteklikli konutlarda ise ocakların ayrı bir baca bulunmamaktadır. Dolayısıyla tüteklik, örneklem tüteklikli konutlarda baca işlevini kaybetmiştir (Tablo 4.4. 1).

•Etkileyicilik - Görsellik: İçbükey, parabolik, kubbemsi biçimlenişi, ışığın katkıyla oluşan görünümü ve merkezliliği ile etkileyicidir (Tablo 4.4. 1).

•Akılcı-Tutumluluk: Tüteklikli örtü; insanların gereksinimlerine işlevsel açıdan verdiği yanıt, doğal koşullara; iklime, topoğrafyaya olan uyumu ile akılcıdır. Eldeki yapı malzemesinin akılcı kullanımı ile de tutumludur (Tablo 4.4. 1).

•Pitoreks İmge Özelliği: Tüteklikli örtü, yarıgömülü konut bileşenlerinde (örneklem konut I, II, V, VII, VIII) ve toprak üstü (III, IV, VI, IX) örneklem konutlarda aynı biçimlenişle görülmektedir. Araştırmacıların örneklediği tüteklikli örtü biçimlenişi ise çukur açılarak yarıgömülme şeklinde başlamış; toprak altı yamaca gömülü ve sonrasında toprak üstü evlerle devam etmiştir (Tablo 4.4. 1). Tüteklikli örtünün arketip olarak kabul edilen örneklerinde toprak altı biçimlenme ve cephelerin soğuya karşı korunması amacıyla dış ortama kapalı olması, sadece tüteklik ile dış mekanla bağlantı sağlanması bir zorunluluk iken ekonomik zorlukların ve sınırlı saklanması görece aşılması sebebiyle yapının toprak üstü yapıldığında cephede ışık alma amacıyla pencere açılabilecekken açılmamasına rağmen ışık alma amacıyla kademeli, kubbemsi biçimlenişin devam ettirilmesi tüteklikli örtünün pitoreks bir imge olarak varlığını devam ettirinin göstergesi olup, örneklem tüteklikli konutlarla benzerlik göstermektedir. Nitekim konutlarla başlayan gösterişli görkemli biçimleniş işlevsel özelliklerini kaybetmiş olsa bile sarayların taht

salonlarına ve anıtsal nitelikli yapılara da taşındığını belirtmesi tüteklikli örtünün imgeselliğinin kanıtıdır.

Tablo 4.4. 1. Tüteklikli Örtünün Özellikleri - Karşılaştırılması

<u>Tüteklikli Örtü</u>	<u>İşlevsellik</u>	<u>Etkileyicilik</u> <u>Görsellik</u>	<u>Aktıcılık</u> <u>Tutumluluk</u>	<u>Pitoreks İmge</u> <u>Özelliği</u>
Kalkolitik Botay Konutları Tunç Çağı Tüteklikli Konutları Demir Çağı Tüteklikli Konutları	Baca ✓ Işıklık ✓	✓	✓	YarıGömülü ✓ Yer Altı Yamaca Gömülü Toprak Üstü
Muş Hasköy Tüteklikli Konutları	Baca ✓ Işıklık ✓	✓	✓	YarıGömülü Yer Altı ✓ Yamaca Gömülü Toprak Üstü
Şarkışla Emlak Hüyük- Şarkışla Ortaköy- Mescid- Şarkışla Sivrialan Konutları	Baca Işıklık ✓	✓	✓	YarıGömülü Yer Altı Yamaca Gömülü ✓ Toprak Üstü ✓
Örnekleme Tüteklikli Konutlar	Baca Işıklık ✓	✓	✓	YarıGömülü Yer Altı Yamaca Gömülü ✓ Toprak Üstü ✓

Kökensel Bağlamda Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme: Örnekleme tüteklikli konutların yamaca gömülü biçimlenişi, çukur kazılarla başlayan yapısal biçimlenişi; çukur evlerdeki gömülü olma olgusunun devamı niteliğindedir. Çatalhöyük konutlarıyla da desteklenen biçimsel benzerlik, kökensel bağlamda neolitik dönem konutlarıyla ilişkisini göstermektedir. Örnekleme tüteklikli konutlara ilişkin tarihsel veriler, göç edilen bölge, yerleşik ve konar-göçer yaşam tarzının bir arada sürdürülmesi ise Orta Asya'ya özgü çadır biçimlenişiyle benzer biçimlenişin nedenlerini ortaya koymaktadır. Mekânın işlevsel kullanım, ocak-tüyük-tüteklik ilişkisi, kubbemsi biçimleniş, çadır-tüteklikli konut benzer özellikleri olarak belirlenmiştir. Araştırmacıların örneklediği tüteklikli konutların da benzer şekilde neolitik döneme dayanan kökeni, tarih öncesi dönem konutları göçebe yaşam biçiminin ürünü çadır

mimarisiyle ve mağaralarla biçimsel benzerlikleri tüteklikli konutların kökene ilişkin açıklamaları (Tablo 4.4. 2).

Tablo 4.4. 2. Tüteklikli Örtünün Kökensele Bağlamda Çözümlemesine İlişkin Karşılaştırmalı Değerlendirme

<u>Benzer biçimleniş gösteren konutlar</u>	<u>Örneklem Tüteklikli Konutlar</u>	<u>Araştırmacıların Örneklemediği Tüteklikli Konutlar</u>
Neolitik kökenli çukur evler	Yamaca gömülü biçimleniş, Gömülü olma durumunun devamlılığı, Çukur açılarak yapısal biçimlenişin başlaması	Gömülü, yarıgömülü biçimlenme
Neolitik Catalhöyük Konutları	Bitişik biçimlenme	Bitişik biçimlenme
Mağaralar	Mekansal, biçimsel, algısal benzerlik	Mekansal, biçimsel, algısal benzerlik
Yurt tipi çadırlar	Mekansal, biçimsel benzerlik	Mekansal, biçimsel benzerlik

Tüteklikli konutların kökensele çözümlemesinde benzer biçimsel özellikler biçimlenişin arketipi bağlamında tüteklikli konut-çadır biçimlenişlerinin birbirinin prototipi olma durumunu tartışmaya açmaktadır. Kökeni Orta Asya'ya dayanan yurt tipi çadır ve tüteklikli konutta kubbe benzeri biçimleniş ortak görülen özelliktir. Tüteklikli konutun arketipinin de Orta Asya'da bulunması, Orta Asya'dan başlayarak yayıldığı belirtilmesi ve Anadolu'da örneklerinin tespiti; kubbe-çadır-tüteklikli konut arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Anadolu'ya Orta Asya'dan yapılan göçler, sosyal, kültürel bağlamda etkileşimi beraberinde getirmiş, tüteklikli konutun biçimlenişinin hangi biçimlenişten etkilendiği veya hangi biçimleniş etkilendiği söylemlerini tartışmaya açmış, çadırın prototipinin tüteklikli konut olabileceği varsayımını ortaya koymuştur.

Bir diğer yaklaşım; Orta Asya'dan bütün dünyaya yayılan kubbe mimarisinin kökeninin gök kubbeyi temsil eden Türk kubbesi olduğu yönündedir. Bu yaklaşım kubbenin kökenini çadır mimarisine bağlamakta, çadır-Türk'lük ilişkisini ortaya koymaktadır. Tüteklikli konutun kökeninin Uygur Türklerine dayandığını belirtir yaklaşım da bu ilişkiyi desteklemektedir. Belirtilen bakış açıları tüteklikli konutun Türklere özgü ya da Türklerle başlamış olabileceğini varsayımını ortaya koymaktadır.

Mekânsal Bağlamda Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme: Örneklem dokuz adet tüteklikli konuttan altı adedi (I, II, V, VI, VII, IX) bitişik, üç adedi (III, IV, VIII) tek yapı ölçeğinde; araştırmacıların örneklemediği Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Mescid, Muş - Hasköy konutları bitişik, Şarkışla Sivrialan ise tek yapı ölçeğinde biçimlenmektedir (Tablo 4.4. 3). Tüteklikli

konut grupları bitişik yapılanmasında ortak duvarlarla korunması evlerin daha kolay ve ucuz maliyetle yapılmasını, yerleşmeye uygun alanın kayıplara uğramadan değerlendirilmesini sağlarken, doğanın güçlüklerini birlikte karşılama, çeşitli sosyal tehlikelere (eşkıya, kızı kaçırma, kan davası vb.) karşı korunma, inanç ve geleneklere bağlı olarak birlikte olma arzularında karşılamaktadır. Tarih öncesi dönem konutlarıyla başlayan ve günümüze değin devam eden bitişik biçimlenme kültürel sürekliliğinin de göstergesidir. Zamansal süreklilik içerisinde; tüteklikli konutların iklimsel ve ekonomik zorlukları aşarak tek yapı ölçeğine dönüştüğü varsayılmaktadır.

Tüteklikli konutların; konut grupları şeklinde bitişik yapı eklemlemeye olanak sağlamaktadır. Duvarların ortak kullanımı ile yeni konut, mevcut konut grubuna eklemlemektedir. Mekânların köşeli biçimlenişi de eklemlemeye olanak sağlamaktadır. Tüteklikli konut; büyüyen aile yapısına, iyileşen ekonomik göstergelere, değişen işlevselliğe ve toplu olarak bir arada yaşama isteğine eklemlemenebilme özelliği ile karşılık vermektedir. Bu bağlamda tüteklikli konutlar dinamik bir yapı göstermekte; eklemlemekte, süreklilik göstermektedir.

Bitişik yamaca gömülü; tek yapıyamaca gömülü ve tek yapıtoprak üstü örneklem konutların tamamı kapalı bir biçimleniş göstermektedir. Benzer şekilde araştırmacıların örneklediği tüteklikli konutlar da gömülü (Muş-Hasköy), yamaca gömülü (Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Mescid, Sivrialan), yarım gömülü (Botay Konutları) olarak kapalı biçimlenmektedir. Gömülü olma olgusu; konutların topoğrafyanın da etkisi ile neolitik döneme dayandığından geçmişinin devam niteliğinde olduğu varsayılmakta; toprak üstünde biçimlenen tüteklikli konutlarda ise kapalı biçimlenişin devam kökensel etkiler ve kültürel devamlılık bağlamında açıklanmaktadır (Tablo 4.4. 3).

Kapalı biçimlenmenin göstergesi tüteklikli örtü biçimlenişidir. Evlik, ahır, avlu mekânları örneklem ve araştırmacıların örneklediği konutlarda tüteklikli örtü ile kapatılmıştır. Evlik-tüteklikli örtü, ahır-tüteklikli örtü kapalı biçimlenişi yaşamsal devamlılığın gereğidir. Ana yaşama mekânlarının insan-hayvan ayrımı yapılmaksızın tüteklikli örtü ile kapatılması yaşam-tüteklikli örtü ilişkisini göstermektedir. Ahırın konut için planlanması evlikle birlikte kapalı biçimleniş sergilemesi, ana yaşama mekânına benzer şekilde tüteklikli örtüyle kapatılması, bazı örneklerde evlikle aynı kotta veya evlikten daha yüksek kotta planlanması insan-hayvan birlikteliğini, hayvanın dolayısıyla geçim kaynağının önemini göstermektedir. Ahırın depolama mekânı samanlığın da tüteklikli örtü kapatılması hayvanların besin

kaynağın korunması gerekliliği ve bu gerekliliğin kapal biçimlenişle sağlanması ile karşılaşılmaktadır. İşlevsel zorunluluğun yanı sıra, hayvan besin kaynağının depolandığı mekânın da tütüklü örtü ile kapatılması besin kaynağının da hayvan kadar değerli olduğu, besin olmazsa hayvan da olmaz sonucunu ortaya koymaktadır. Yaz odası olarak tanımlanan avlunun da bazı örneklerde tütüklü örtüyle kapatılması kapal biçimlenişin avluya da yansıtılmaktadır (Tablo 4.4. 3).

Sivas kırsalında örneklem tütüklü konutlarında ana yaşama mekânlarında (evlik-ahır ve bazı örneklerde avlu) görülen tütüklü örtü biçimlenişi; Erzurum kent evlerinde tandır evlerinde karşınza çıkmaktadır. Bu bağlamda kırsalda ana yaşama mekânlarındaki biçimlenişin kent ölçeğinde tandır evlerine taşındığı varsayılabilir. Orta Asya'nın iklim koşulları ve yaşam biçimine dair alışkanlıklar Anadolu'da yapılan teknikleri ile bütünleşerek Erzurum tandır evi mekânına ulaşan bir süreçten geçmiş olmalıdır. Sivas kırsal örneklem konut IX' da yarıkamusal alanla bağlantı olarak kullanılan tandır evinin bulunması ve tütüklü örtü ile kapatılması Erzurum kent evlerinde tütüklü örtülü konut içi planlanan tandır evlerine geçişin örneği olarak değerlendirilebilir (Tablo 4.4.3).

Dış mekânla bağlantı sağlayan yapı elemanları düşey düzlemde tütüklü, kapı ve pencerelerdir. Örneklem tütüklü konutların tamamının kamusal alan sokakla ilişkisi sokaktan ayrılan yarıkamusal alanla sağlanması konutun sokakla direk ilişkisini kesmektedir. Özel alan konut ile kamusal alan sokak arasındaki yarıkamusal alan; özel alana geçişin ilk kapı görünümündedir. Kapı pencerelerinin yarıkamusal alana açılması ile kamusal alan sokakla bağlantı kesilmekte, konuttaki kapal biçimleniş, konut dışında da devamlık göstermekte ve mahremiyet sağlanmaktadır. Örneklem tütüklü konutlarda 'dam üstü' olarak adlandırılan, günlük işlerin de yapıldığı toprak dam da yarıkamusal alandır. Cephe düzleminde kapı ve pencerelerin yarıkamusal alanla açılmasıyla konutta sağlanan mahremiyet, dam üstünde de tütüklü işlevsel alanla devam etmektedir (Tablo 4.4. 3).

Örneklem tütüklü konutlarda konut bileşenleri; ana yaşama mekânları depolama alanları ve özelleşmiş alanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Ana yaşama mekânları evlik, ahır ve avlu; depolama alanları kiler, samanlık; özelleşmiş alanlar ise; odalar, seki odaları konuk evi ve misafir odalarıdır. Örneklem tütüklü konut IX' da avlu, ahır, samanlık ve odalara ek olarak; tandır evi, aşkana, çoban odası mekânları bulunmaktadır. Evlik mekânının yerini alan tandır evi ve aşkana; evliğin işlevinin bölündüğünü göstermektedir. Evliğin işlevselliğinin

bölünmüş mekânlara aktarılması ve çoban odası olarak özelleşen bir odanın varlığı örneklem konut IX' un varlığı bir aileye ait olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda tek mekânda başlayan işlevsellik, ekonomik koşulların iyileşmesiyle bölünerek farklı mekânlarla karşılıklı olarak karşılaşmaktadır (Tablo 4.4. 3).

Örneklem tüteklikli konutlarda biçimlenişin ilk basamağının evlik, ahır ve avlu ile başladığı ve zamansal süreklilik içerisinde öncelikle depolama mekânlarının, sonrasında ise; oturma eylemiyle özelleşmiş odaların eklemelendiği belirtilmiştir. Kazakistan'da keşfedilen tüteklikli konutun arketipi olarak kabul gören Botay konutlarının tek mekânla başlayan biçimlenişi, Muş- Hasköy konutlarında olduğu gibi evlik-ahır ikilisine ve sonrasında evlik-ahır-avlu biçimlenişine dönüştüğü varsayılabilir. Evlik- ahır- avlu biçimlenişine ise örneklem tüteklikli konutlarda depolama alanlarının (samanlık-kiler), oda-seki odaların ve misafirlerin konaklaması için ayrılan mekânların eklemelmesi görülmektedir (Tablo 4.4. 3).

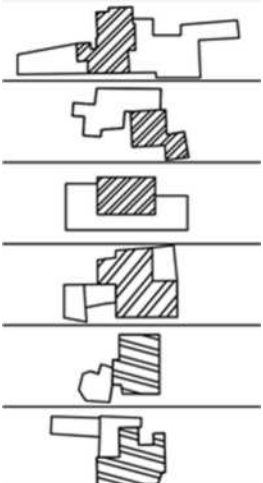

Örneklem tüteklikli konutların tamamında oda, seki odası olarak isimlendirilen mekânlarda tüteklikli örtü bulunmamaktadır. Bu bağlamda biyolojik anlamda sınırdaki bir yaşam sürdüren insanoğlunun yaşamsal zorunluluğu; evlik, ahır ve avlunun üçlü biçimlenişi ve tüteklikli örtü ile özdeşleşmektedir. Benzer şekilde araştırmacıların örneklediği konutlarda da seki odası, oda olarak tanımlanan mekânlarda tüteklikli örtü bulunmamaktadır. Biyolojik sınırın aşılmasıyla odaların eklemelendiği ve eklemelenen odalarda tüteklikli örtünün kullanılmaması yapısal biçimlenişin yaşayışa ilişkin bilgi aktarımı bağlamında açıklanmaktadır.

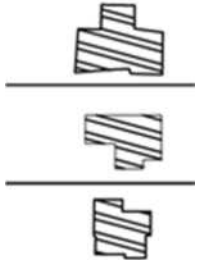

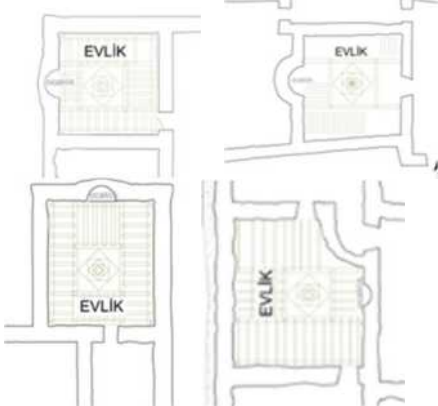

Örneklem tüteklikli konutlarda topoğrafyanın etkisiyle veya mekânlar arasında hiyerarşi veya eşitlik sebebiyle kot farkları görülmektedir. Aylioğlu köyünde (örneklem konut III) topoğrafyanın düz hali, mekânlar arasındaki kot farkının zorunlu kılınmaktadır. Buna rağmen evlik, ahır ve seki odalarının avlu ve aralıktan yüksekte yer alması mekânlar arasında hiyerarşik bir düzen olabileceğini göstermektedir. Evlik ve ahırın yani insan ve hayvan yaşam alanlarının aynı kotta olması yaşamın devamlılığının birlikteliği zorunlu kılması olarak açıklanabilmektedir. Seki odasının ise kotunun evlik ve ahır ile eşdeğer tutulması misafire verilen önemle açıklanmaktadır. Nitekim seki odasının; konunun tüm ihtiyaçlarının karşılayacak şekilde düzenlenmesi, misafire verilen önemi destekler niteliktedir. Hafik Demircilik köyünde mekânlar arasındaki kot farkının sebebi arazinin eğimi bağlamında açıklanmaktadır. Ancak ahırın, evlik kotundan yüksekte olması konuk evinin kotunun diğer mekânlardan yüksek olması hiyerarşik bir düzeni de çağrıştırmaktadır. Ahır ve evlik

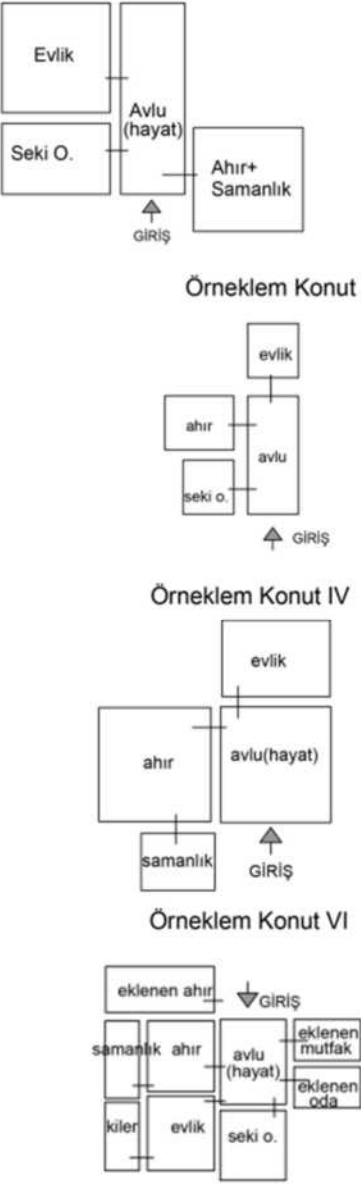

arasındaki kot farkı insan yaşamının hayvan yaşamına bağlı olmasıyla; dolayısıyla hayvanların bir kademe üstte yer almasıyla açıklanabilmektedir. Nitekim Hafik Demircilik köyü örneklem konut I hane sahibinin "şahı" söylemi bu görüşü destekler niteliktedir. Araştırmacıların örneklediği tüteklikli konutlardan Muş-Hasköy tüteklikli konutlarında ise ana yaşama mekânı evlik, hayvan barınağı ahırdan kot farkıyla yükseltilmiş olup, insan-hayvan arasında tersi yönde hiyerarşik düzen mekâna yansımıştır. Hafik Demircilik köyü örneklem konut I' de de konuk evinin diğer mekânlara göre kotunun yüksek olması misafire verilen değeri açıklamaktadır. Hafik İnköy'de konut bileşenleri arasında kot farkı olmamasına rağmen, seki odasının diğer konut bileşenlerinden kot farkıyla ayrılması benzer şekilde konuklara ya da bu odada düzenlenen sosyal faaliyetlere verilen önemle açıklanabilmektedir (Tablo 4.4. 3).

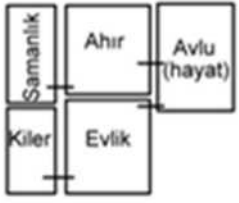
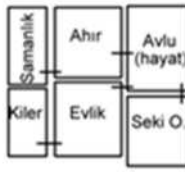

Örneklem tüteklikli konutlarda mekân geometrileri köşeli biçimleniş göstermektedir. Bu bağlamda dairesel biçimleniş gösteren ilk örneklerinin zamanla yapım tekniğindeki zorlukların aşılması bağlamında köşeli biçimleniş sergilediği varsayılabilir. Kare ve dikdörtgen biçimlenişte, gerekli mekân büyüklüğü sağlanmakta, dairesel biçimlenişe kıyasla daha geniş açıklıklar geçilmekte, bölünmeye ve eklemlemeye olanak sağlamaktadır (Tablo 4.4. 3).

Tablo 4.4. 3. Tüteklikli Konutların Karşılaştırmalı Mekânsal Bağlamda Çözümlemesine İlişkin Değerlendirme

Mekânsal Özellikler	Örneklem Tüteklikli Konutlar	Araştırmacıların Örneklemediği Tüteklikli Konutlar
Bitişik Biçimlenme	<ul style="list-style-type: none"> I, II, V, VI, VII, IX örneklem konutları bitişik konut grupları halinde biçimlenmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Şarkışla Emlak höyük, Ortaköy, Mescid, Muş-Hasköy konutları bitişik biçimlenmektedir. <p>Kademoğlu, 1977</p>

Tek Yapı Ölçeğinde Biçimlenme	<ul style="list-style-type: none"> • III, IV, VIII örneklem konutlar tek yapı olarak biçimlenmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kalkolitik dönem Botay konutlar tek yapı olarak biçimlenmektedir. <p>Kislenko, 1993</p>
Kapalı biçimlenme	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklem tüteklikli konutlar yamaca gömülü ve zemin üstü şekilde dışa kapalı biçimlenmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklenen tüteklikli konutlar gömülü, yarık gömülü, zemin üstü şekilde dışa kapalı şekilde biçimlenmektedir.
Tüteklikli Örtü İçermesi	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklem konutların tamamı tüteklikli örtü içermektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklenen konutlar tüteklikli örtü içermektedir.
Tüteklikli Örtü İçeren Mekânlardan	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklem Konut I, III, VI: Evlik, Ahır, Avlu • Örneklem Konut II, IV: Evlik • Örneklem Konut V: Evlik-Avlu-Ahır-Samanlık • Örneklem Konut VII, VIII: Evlik-Ahır • Örneklem Konut IX: Tandır Evi, Ahır <p>Mekânlardan tüteklikli örtü içermektedir.</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Botay Konutları Tunç Çağ, Demir Çağ tek birim ana yaşama mekânları • Muş-Hasköy tüteklikli konutları evlik mekânları • Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Mescid, Sivrialan tüteklikli konutlarında Evlik, Ahır mekânları • Erzurum tüteklikli konutlarında tandır evleri tüteklikli örtü içermektedir.
Kapalı Biçimlenişin Konut İçinde Devamlılığı	<p>Örneklem tüteklikli konutların kapalı biçimleniş konut içinde de devam etmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Topoğrafyaya uygun şekilde yarık gömülü kapalı biçimleniş, konut içi mekânların tüteklikle aydınlatılması, cephede pencere bulunmamasıyla konut içinde de devamlılığını göstermektedir. • Tek yapı ölçeğinde toprak üstünde bulunan tüteklikli konutlarda cephede pencere açılmaması kapalı biçimlenişin devamlılığını göstermektedir. 	<p>Örneklenen tüteklikli konutların kapalı biçimleniş konut içinde de devam etmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gömülü, yarık gömülü kapalı biçimleniş, konut içi mekânların tüteklikle aydınlatılması, cephede pencere bulunmamasıyla konut içinde de devamlılığını göstermektedir.
Konutta kamusal- yarık kamusal alan- özel alan ayrımının sağlanması	<p>Örneklem tüteklikli konutlarda sokak kamusal alan, sokak yapılı girişi arasında yarık kamusal alanıdır.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Avlu, avluyla bağlantılı, seki odası, oda mekânları yarık kamusal alanın konut içindeki devamlılığıdır. • Konut içi kısımlarında bulunan evlik, 	<p>Sokak, sokak- bina girişi arasındaki veri bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Avlu, avluyla bağlantılı seki odası, oda mekânlarının dış mekânla bağlantılı şekilde yarık kamusal alanda planlanmaktadır.

	<p>ahır ve bunlara ait depolama alanları özel alandı.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Evlik, Ahır ve Samanlık mekân girişten uzak, özel alandan planlanmaktadır.
<p>Konut Bileşenleri</p>	<p>Örnekleme tüteklilikli konutlarda konut bileşenleri;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evlik-Ahır-Avlu (yaşama mekânları) • Kiler-Samanlık (depolama mekânları) • Seki odaları, konuk evi (özel alanlar) <p>şeklinde sınıflanmaktadır.</p> <p>Örneklem Konut II</p> <p>Örneklem Konut IV</p> <p>Örneklem Konut VI</p> <p>Örneklem Konut VIII</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kalkolitik dönem Botay Konutları, Tunç Çağı, Demir Çağı tüteklilikli konutları tek birim ana yaşama mekânından oluşmaktadır. • Muş-Hasköy Tüteklilikli Konutlarında ahır- evlik birlikteliğini göstermektedir. • Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Mescid, Sivrialan konutlarında evlik, ahır, avlu, samanlık, oda mekânları bulunmaktadır. <p>Tek mekân ana yaşama mekânı</p> <p>Muş-Hasköy Tüteklilikli Konut</p> <p>Şarkışla Tüteklilikli Konutları</p>

<p>Konut Bileşenlerinde Ayrışma-Eklemlenme</p>	<p>Örneklem tüteklilikli konutlarda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evlik-Ahır-Avlu biçimlenişine; • Depolama mekânlar Kiler-Samanlık • Özelleşmiş mekânlar Oda, Seki Odası Konuk evi ve Misafir odası mekânları eklemlemediği varsayılmaktadır. <div style="text-align: center;"> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>4</p> </div>	<ul style="list-style-type: none"> • Botay tüteklilikli konutlarında tek mekân ana yaşama mekânından oluşmaktadır. • Muş-Hasköy tüteklilikli konutlarında evlik-ahır birlikteliği bulunmaktadır. • Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Sivrialan konutlarında ahır-evlik ayrılarak ahır ve evlik olarak iki mekâna bölünmüştür. • Erzurum tüteklilikli konutlarında evlik mekânı yer almamakta, konut bileşenleri farklılaşmaktadır.
<p>Mekânların Geometrik Biçimlenişleri</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklem tüteklilikli konutlarda mekânlar kare, dikdörtgen şekilde köşeli biçimleniş göstermektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Botay konutları dairesel, • Tunç Çağı Demir Çağı tüteklilikli konutları dairesel, kare, dikdörtgen; • Muş - Hasköy tüteklilikli konutları dikdörtgen, • Şarkışla Emlak Hüyük konutlarında ahır organik biçimleniş göstermektedir. • Şarkışla Emlak Hüyük, Ortaköy, Mescid, Sivrialan konutlarında mekânlar kare, dikdörtgen şekilde köşeli biçimleniş göstermektedir.
<p>Mekândaki Kot Farkları</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklem Konut III 'de evlik-ahır aynı kotta bulunmaktadır. • Örneklem Konut III' de evlik-ahır- seki odası diğer konut bileşenlerinden yüksek kotta konumlanmıştır. • Örneklem Konut VIII' de ahır, evlik mekânından yüksekte konumlanmaktadır. • Örneklem Konut I konuk evi diğer konut bileşenlerinden yüksektedir. • Örneklem Konut IV' de seki odası diğer konut bileşenlerinden yüksektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Muş-Hasköy tüteklilikli konutlarında evlik ahır kotundan yüksektedir.

Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme:

Örneklem ve araştırmacıların örneklediği tüteklikli konutlar; doğal çevre faktörleri, ekonomik, kültürel faktörlerin etkisi ile biçimlenmektedir. Doğal çevre faktörleri; iklim, topoğrafya, rüzgâra, güneşe, bitki örtüsüne ilişkin veriler; ekonomik faktörler; gelir durumu, geçim kaynağı kültürel faktörler; yaşayış biçimi, yaşam tarzı gelenek ve inanç bağlamında tüteklikli konut biçimlenişe etki eden faktörlerdir (Tablo 4.4. 4).

Tüteklikli konutların biçimlenmesinde etken faktör iklimdir. İlk çiktığı yer ve dağılım gösterdiği bölgelerin iklimsel verileri ile ilişkili olarak tüteklikli konutlar soğuk iklim kuşağı konutlarıdır. Tüteklikli çatı örtüsü, gömülü mekânlarla tüteklikli konutlar soğuk iklimin birer göstergesidir.

Tüteklikli konut biçimlenmesinde geçim kaynağı ve gelir durumunu etkendir. Tek mekânla başlayan biçimlenişten çikış, evlik-ahır birleşiminin ayrışma sürecinin tamamlanması evlik-avlu-ahır biçimlenişine mekânların eklenmesi, özelleşen seki odaların konut bileşeni olarak yer alması tüteklikli konutta ekonomik göstergelerdir. Gömülü ve bitişik biçimlenişin yer üstünde ve tek yapı ölçeğine dönüşümü ekonomik faktörlerin biçimlenişe etkisidir.

Tüteklikli örtüdeki biçimleniş zamansal ve tarihsel süreklilik bağlamında devamlılık kültürün biçimlenişe etkisidir. Değişmeyen tüteklikli örtü biçimleniş; kültürel devamlık ile gelenekselleşerek günümüze değin süregelmiştir.

Tablo 4.4. 4. Tüteklikli Konutların Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler Bağlamında Değerlendirmesi

Biçimlenmeye Etki Eden Faktörler	Örneklem Tüteklikli Konutlar	Araştırmacıların Örneklediği Tüteklikli Konutlar
Doğal Çevre Faktörleri		
• İklimsel Veriler	✓	✓
• Topoğrafyaya İlişkin Veriler	✓	✓
• Rüzgâra İlişkin Veriler	✓	✓
• Güneşe İlişkin Veriler	✓	✓
• Bitki Örtüsüne İlişkin Veriler	✓	✓
Ekonomik Faktörler		
• Geçim Kaynağı	✓	✓
• Gelir Durumu	✓	✓
Kültürel Faktörler	✓	✓

Yapısal Bağlamda Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme: Örneklem tüteklikli konutlara adın vereren işlevsel, simgesel, etkileyici, mekânsal öge tüteklikli örtü; kullanılan yapımalzemesi, yapımalzemelerinin adlandırılmaları dizilimi, bağlantı şekli ile özgün yapısal biçimleniş sergilemektedir. Tüteklikli örtüde yapı malzemesi örneklem tüteklikli konutlarda ve araştırmacılar tarafından örneklenen konutlarda aşıptır. Örneklem konutlarda tüteklik, tüteklikli örtü ve örtü sistemini oluşturan yapısal elemanlar; dikme, dikme taş, çelik, çölük, yan, göz, mertek vb. isimlerle adlandırılmaktadır. Örneklem konutların yapı elemanlarının halk dilinde söylemleri örneklenen Emlak hüyük, Ortaköy, Mescid tüteklikli konutlarında da benzer şekilde adlandırılmaktadır (Tablo 4.4. 5). Bu bağlamda; özgün yapısal biçimlenişine ilişkin yöresel sözcük ve terimlerin aktarımı ile halk mimarisinin kayıtlarına alınmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Örneklem tüteklikli konut bazılarında (VI, I) dikmeler arasındaki mesafeyi ifade eden 'ma' adlandırılması modüler birimi ifade etmektedir ve üç metre olarak ölçülmüştür. Bu ölçü aynı zamanda hezanların uzunluğunu da ifade etmektedir. Bu bağlamda tüteklikli örtünün ilk basamağı hezan boyutlarının modüler birimi belirlediği varsayılmaktadır; hezanların boyutları da doğada bulanabilen ağaç uzunluğunu göstermektedir.

Örneklem tüteklikli konutlarda biçimlenme kademeli-açık ve kademeli-doğrusal biçimleniş görülmektedir. Kademeli-açık biçimleniş evlik ve ahırda tüm örneklem tüteklikli konutlarda ve örneklem konut IX' da tandır evinde, I' de avluda; araştırmacıların örneklemediği Botay konutlarında, Muş-Hasköy tüteklikli konutlarında ana yaşama mekânında, Emlak hüyük, Ortaköy, Mescid, Şarkışla konutlarında evlik ve ahırda; Erzurum tandır evlerinde görülmektedir. Evlik ve ahırda görülen kademeli biçimleniş yaşamla ilişkilidir. Örneklem tüteklikli konutta samanlık ve avluda görülen kademeli-doğrusal biçimlenişin (Tablo 4.4. 5) ise işlevsel gereksinime (yem atmak, mekânın sık alması) karşılık olarak ortaya çıktığı varsayılmaktadır.

Örneklem tüteklikli konutlarda ve araştırmacıların örneklemediği tüteklikli konutlarda tüteklikli örtü bindirme tekniği ile oluşturulmuştur. Üst üste koyularak ve karaboğaz tekniği ile desteklenen bindirme tekniği, dönemin teknolojik düzeyini göstermektedir. Örneklem tüteklikli konutlarda duvarlar; yaklaşık 1.00 m. kalınlığında taş yapı malzemesi ve yığma tekniği ile inşa edilmiştir. Botay konutlarında sılatımış toprak keseklerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, duvar yapı malzemesi yöre şartlarına uygun şekilde değişerek süregelmiştir. Zemin; örneklem tüteklikli konutlarda ve araştırmacıların örneklemediği konutlarda sıkıştırılmış

zeminden oluşmakta; dönemin teknoloji düzeyini ve insanların bulunduğu şartları açıklamaktadır.

Tablo 4.4. 5. Tüteklikli Konutların Karşılaştırmalı Yapısal Bağlamda Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme

<u>Yapısal Özellikler</u>	<u>Örneklem</u> <u>Tüteklikli Konutlar</u>	<u>Araştırmacıların Örneklemediği</u> <u>Tüteklikli Konutlar</u>
Tüteklikli Örtü Yapı Malzemesi	Ahşap	Ahşap
Tüteklikli Örtüyü Oluşturan, Taşyan, Örtün Yapı Elemanları	Dikme, dikme taş, hezan, çelik, çölük, yan, göz, mertek, iğ.	Şarkışla Emlak hüyük, Ortaköy, Mescid tüteklikli konutlarında; Dikme, dikme taş, hezan, çelik, çölük, mertek, iğ.
Tüteklikli Örtü Kademe Sayısı	5,7	7,8
Tüteklikli Örtüyü taşıyan dikme sayısı	4	Botay Konutları, Muş-Hasköy tüteklikli konutları; Şarkışla Sivrialan, Emlak hüyük, Ortaköy 2-4
Tüteklikli Örtüde Biçimleniş Çeşitleri	Kademeli-Açık Biçimleniş Kademeli-Doğrusal Biçimleniş	Botay, Muş-Hasköy Yaşama Mekânı, Şarkışla Sivrialan Emlak hüyük, Ortaköy, Mescid Konutlarında Kademeli Biçimleniş Erzurum Tandır Evi; Kademeli Biçimleniş
Kademeli Biçimlenen Mekânlar	Evlik, Ahır, Avlu, Tandır Evi,	Evlik, Ahır, Tandır Evi
Lineer Biçimlenen Mekânlar	Avlu, Samanlık, Avlu	
Tüteklikli Örtü Yapı Elemanları Bağlanma Şekli	Bindirme Tekniği	Bindirme Tekniği
Duvar yapı malzemesi	Taş	Botay konutlarında sılatılmış toprak kesikleri Şarkışla Sivrialan, Ortaköy, Emlak hüyük, Mescid konutlarında taş
Zemin yapı malzemesi	Sılatılmış toprak	Sılatılmış toprak

Anlamsal Bağlamda Çözümlemeye İlişkin Değerlendirme: Tüteklikli konutun bütünsel bağlamda çözümlenmesi, sadece görünenin, mekânsal, biçimsel, yapısal bağlamda çözümlenmesini yetersiz kılmaktadır. Ortaya konan biçimlenmenin arka planı biçimlenişin nasıl algıladığı, mekânın ve öğelerinin insan belleğindeki çağrışımları, mekânın soyut tarafının da açıklanması tüteklikli konutu anlamsal bağlamda da anlaşılır kılmaktadır. Üçüncü bölümde ele alınan araştırmacıların tüteklikli konuta ilişkin çıkarımları ve örneklem tüteklikli konutlar üzerinden ortaya konan açılımları; ‘tüteklik’, ‘tüteklikli örtü’, ‘toprak’ ve ‘ocak’ kavramlarına dikkat çekmektedir. Tüteklik; doğum-ölüm-yeniden doğum ritüelini dolayısıyla yaşamı simgelemekte; kıyamet anından kurtuluşun sembolü olarak görülmekte; Tanrıya ulaşmanın yolu olarak kabul edilmektedir. Tüteklikli örtü ise; ihtişamı, görselliği ile Tanrının kudretini göstermekte; tüteklikten sızılan ışık, kudretin simgesi olarak atfedilmektedir. Tüteklikli örtüdeki kademeli biçimleniş; tüteklige dolayısıyla Tanrıya erişim için aşılması gereken basamaklar olarak algılanmaktadır. Basamakların ahşap olması ağacın inanç bağlamında da önemini ortaya koymakta; şaman inancında ağaca atfedilen kutsallıkla bağdaşmaktadır. Tüteklikli örtüde yedi kademe sayılır, İslam inancındaki göğün yedi katını, Alevi inancındaki ‘Yediler’ i; sekiz köşe ise; İslam inancında cennetin sekiz katını, Alevi inancında sekiz imamı sembolize etmektedir. Merkezde ya da merkeze yakın konumlanan, kubbemsi biçimleniş gösteren tüteklikli örtü; mekânda etkin, egemen bir öğedir, tarih öncesi dönemlerden beri değişen coğrafya, farklı inanç sistemlerine rağmen süregelen biçimlenişi ile kültürel bir üründür. Tüteklikli konutların toprağa gömülü olma olgusu ve tüteklikli örtünün toprak örtüsüyle kapatılması toprağın yaşamın kaynağı olma durumuyla karşılıklı bulmaktadır. Topraktan yaratılma, ölümle toprağa geri dönüş tüteklikli örtülü yaşama mekânı evliğin mevsimsel kullanımı ile sembolize edilmektedir. Tüteklikli mekânda etkin öğe ocak; yaşamı ‘ocağın tütmesi’ kavramı ile yaşamın devamlığı sembolize etmektedir. Tüteklikli konutlar insan - hayvan - doğa birlikteliği ile şaman inancının izlerini taşımaktadır. Farklı coğrafya, farklı inanç sistemine rağmen (Sunni-Alevi inanç sistemi) benzer biçimleniş, benzer plan düzeni gösteren tüteklikli konutlar insan olma olgusunun, insanın doğaya verdiği yanıtın, kültürler arası etkileşimin sonucudur.

5. SONUÇ

Tezde tüteklikli örtü ile karakterize olmuş konutlar ele alınmıştır. Tüteklikli konutta kökensal, mekânsal, yapısal, anlamsal, biçimlenmeye etki eden faktörler bağlamında çözümlenme başlıklarından oluşan çözüm önerisi, Sivas kırsalında tespit edilen örneklem tüteklikli konutlar özelinde uygulanmıştır. Örneklem tüteklikli konutlar;

- Kökensal,
- Mekânsal,
- Biçimlenmeye etki eden faktörler,
- Yapısal,
- Anlamsal bağlamda çözümlenmesi ile elde edilen bulgular değerlendirme

bölümünde aktarılmıştır. Belirtilen yaklaşım önerisinin geniş bir coğrafyada binlerce yıllık geçmişle yaygın gösteren ve yok olmaması tüteklikli konut örneklerinin de çözümlenmesinde referans olması hedeflenmiştir.

Bilinen ilk örneğinin M.Ö. 3700'lü yıllara dayandığı belirtilse de insanlık tarihi kadar eski olabileceği varsayılan tüteklikli konut, insanın doğaya karşı vermiş olduğu mücadelenin, doğa ile uyumun, kültürlerarası etkileşiminin ve toplumun yaşam biçiminin göstergesidir. Tüteklikli konut, etkileyici, görsel, imgesel ve merkezi tüteklikli örtülü biçimlenişi ile özgün mimari bir üründür. Karakterize örtü sistemi ile gelenekselleşmiş, mekânsal, yapısal, biçimsel özellikleri ve biçimlenişin arka plan anlamsal boyutu ile özgün tüteklikli kırsal konutlar, kültürel mirasın aktarımı ve sürekliliğinin sağlanabilmesi adına, bilinmesi, gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Bu bağlamda yok olmaya yüz tutmuş tüteklikli kırsal konutlar bu çalışma alanı ile korunması ve aktarım bakımından bir adım atıldığını düşünülmektedir.

Ahşap yapı malzemesi ile oluşturulan, bir tür bindirme kubbe olan tüteklikli örtü ve tüteklikli örtülü konutlar bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Kapsam dışı bırakılan konular yeni çalışma alanlarına sıkı tutmaktadır. Taş ve tuğla ile oluşturulan bindirme kubbeli konutların mekânsal analizleri, konuttan-anıtsal nitelikli yapılara geçiş sürecinin değerlendirilmesi, anıtsal nitelikli yapılarda bindirme kubbenin kullanımı, bindirme kubbenin gelişimi ve değişim süreci yeni çalışma alanlarıdır. Tüteklikli kırsal konutlar, zamansal süreklilik içerisinde iç mekânda değişikliklere uğrayarak (tuvalet, lavabo, mutfak eklentileri yapımı, dış cepheye açık mekânlara pencere açılması) sonrasında ise yakınlarına yeni bir konut inşa edilerek eş zamanlı olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Dolayısıyla hem

tüteklikli konutlar özelindeki mekânsal değişiklikler, hem de eş zamanlı kullanılan konutlar-tüteklikli konutlar arasındaki ilişki, benzerlikler, farklılıklar, mekânsal bağlamda çalşılabılır niteliktedir. Diğer taraftan, tüteklikli örtülü ana yaşama mekânıevliğin soğuk iklim bölgelerde yaşamsal zorunluluk olarak ortaya çıktığı belirtilmişti. Evlik mekânlarında yapılan sıbazlı performans ölçümleri sonucunda elde edilen verilerin değerlendirilerek sıkaybın aza indirgenmesi gereken mekânların tasarımına katkısağlanabileceği düşünölmektedir.

Yeni çalşıma alanlarına sık tutan tez çalşıması baz konular da tartşımaya açmaktadır. Tüteklikli konutlar; konut bileşenleri, eklemleme şeması tüteklikli örtülü mekânlar bağlamında ele alndığında; tüteklikli konut tipolojisi tartşımaların beraberinde getirmektedir. Tüteklikli konut ile ilgili örnekler yaygınlaştıkça, tüteklikli konut örnekleri yok olmadan mimari söylem alanında yer aldııkça tipoloji bağlamında açılmalar netleşecektir.

Tüteklikli konutun köken tartşımalarında; kökeninin yurt tipi çadı mimarisine dayandırdığı yurt tipi çadıın arketipinin tüteklikli konutlar olduğuna ilişkin varsayımlar belirtilmişti. Bunun yanı sıra; tüteklikli konut kökeninin Orta Asya'da yaşayan Türklere, Uygur Türklere dayandığı dolayısıyla köken tartşımalarına Türklük üzerinden açılmalar getirilebileceği varsayılabilir. Orta Asya'da yaşayan Türk kavimleri arasında kullanılan yurt tipi çadıın kökeninin de tüteklikli konuta dayandıması tüteklikli konut-Türk ilişkisini tartşımaya açmaktadır.

Bu çalşıma tüteklikli konutun çözümlenmesine ilişkin çözüm önerisi sunması tüteklikli konutlara ilişkin verileri aktarması, köken tartşımaların ortaya koymasını tüteklikli konut tipolojisi varlığını tartşımaya açması ve yeni çalşımalara yol açması bağlamında önem taşımaktadır. Öyle ki, Türkiye de geleneksel konut yazım kültürünün başat ögesi olan geleneksel “Türk evi” imgesinin çözümlenme biçimi, uzun yıllar bu bağlamda irdelenen yerel konut tipolojilerini de etkilemiş ve çoğunlukla “yerel” unsurların imgesel ve karakteristik bağntılarını idealize edilmiş bir yöntemle değerlendirmeye almıştı. Daha açık ifadeyle üst ölçekte karakteristik bir biçimlenişin öznesi haline getirilen “Osmanlı-Türk evi” imgesinin dşında kalan yerel tipolojilerin okunma biçimi ve mimarlık yazımına aktarımında “Osmanlı-Türk evi” imgesinin mekânsal-yapısal uzantılarının sürekliliği bağlamında tartşılan eşdeğer bir kurgulama ve çözümlenme eksenini söz konusudur. Tam da bu noktada bu çalşımada ise karakteristik bir okuma yöntemi tercih edilmemiş, tam tersine yöresel örüntülenmeye dayalı bir okuma pratiği geliştirilmeye çalılmıştı. Tüteklikli konutlara ilişkin verilerin üst ölçekte karakteristik bir konut örgüsüne dayalı çözümlenmesinin getireceği sorunlar gözetilerek,

tüteklikli konutun köken bağlantılarını, tasarım çeşitliliği (mekânsal-yapısal uzantılara bağlı şekilleniş) gibi örüntülerin yöresel öznelliğe ilişkin ipuçları saptanmaya çalışılmıştır. Anadolu coğrafyasında kırsal konut tipolojisinin özgün örnekleri dikkate alındığında mekânsal-yapısal örüntüleriyle öne çıkan tüteklikli konutun bu tez çalışmasının dışında kalan alanlardaki varlığıyla birlikte okunma ve değerlendirme gerekliliği de ortaya çıkmaktadır ki, bu konut tipolojisinin özgünlük unsurlarının değişkenliği ve çeşitliliğinin de açığa çıkarılması anlamına gelecektir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, G., Özcan, Z., 2018, Yapım Tekniği Farklılıklarının Mekana Yansımaları Uzungöl ve Taşkiran Örneği. *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 47-58.
- Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, Doktora Tezi, *İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi*, İstanbul, 24-34.
- Akın, G., 1991, Tütekli Örtü Geleneği: Anadolu Cami ve Tarikat Yapılarında Tüteklikli Örtü, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22, 323-354.
- Akişev, K.A., Habdullina, M.K., 2011, Ejelg Astana: Bozok Kalaşg Astana: Tayn Tışyaçetiy Tyurkogo Mira.
- Akkach, S., 2021 *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Nefes Yayınları, İstanbul, 209.
- Aksoy, E., 1963, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Mimarlık ve Sanat, 20, 39-92
- Al- Ghazali, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1:5-6'den aktaran Akkach, S., 2021, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Nefes Yayınları, İstanbul.
- Aran, K., 2015, Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları, Kırsal Yaşam Kırsal Yaşam Kültürü, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19, 10-15.
- Arel, A., 1982, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, E.Ü. Güzel Sanatlar Yayınları, 77.
- Arseven C. E. ,1956, Türk Sanat Tarihi, Meb Yayınları, İstanbul.
- Arseven, C.E.,1984, Türk Sanatı, Cem Yayınları, İstanbul.
- Aydın, D. 2008, Contextual Values in Rural Architecture: Kilistra (Gokyurt) Settlement/Turkey, Regional Architecture and Identity in the Age of Globalization, Volume I, Editors; Jamal Al-Qawasmi, Abdesselem Mahmoud, Ali Djerbi, The Second International Conference on Architectural Research and Theory (CSAAR 2007), 408-417
- Aydın, D., Çınar, K., 2009, An Analysis of cultural and Geographical lasting Characteristics through the use of local materials in Anatolia: dwellings in the Konya plain, Turkey, Global Built Environment Review (GBER), *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (1), 31 – 49.
- Aytis, S ve Polatkan, I., 2010, 'Gelenekten Geleceğe Mimarlık', *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Edirne.

Bakır, İ., 1995, Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekan Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Bala, M., 1967, Karapapak, İA., Cilt: 6, İstanbul: MEB Yayınları

Bammer, A., 1982, Die Kunst der Baukunst, Graz.

Baran, M., 2000, Halkbilimi Bağlamında Anadolu-Türk Konutunun Mekânsal Oluşumu, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Beisenov, A., 2017, “Krugloye jilişe saks koy epohi”, İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, Cilt 6, 1 (18), 94-100'den aktaran Kutlu, M., 2020, Orta Asya'da Tütekli (Kırlangıç) örtünün kökeni ve tarihî gelişim aşamaları üzerine bir değerlendirme.

Bektaş, C., 2001, Türk Evi, Literatür Yayınları, İstanbul.

Belenıfsky, A.M., 1973, Die Kunst der Baukunst, Moskova.

Bıçakçı, E., 2005, Tarihöncesi Devirlerde Malzeme ve Mimarlık, İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, Cilt 6, 1 (18), 94-100'den aktaran Kutlu, M., 2020, Orta Asya'da Tütekli (Kırlangıç) örtünün kökeni ve tarihî gelişim aşamaları üzerine bir değerlendirme, 4-5.

Bulut İ., 1995, Tipik Bir Yolboyu Köyü Örneği Kars-Kümbetli Köyü. İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, 1(1).

Cansever, T., 2002, Türk Evi'nin Mimarisi, Salim Koca vd. (Ed.) , İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, Semih Ofset, Ankara, 313, 320.

Cezar, M. 1997, Die Kunst der Baukunst, İstanbul, 22.

Chalpachejan, O.;Ch., 1971 Die Kunst der Baukunst, Moskva : Izd. Literatury po Stroitel'stvu, 57.

Chmelınkij, S. 1997, Orta Asya Mimarisinde Kaybolan Bir Form Üzerine, Sanatın Ortaçağ (Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar), Kabalcı Yayınları, 14.

Cho, S., 2017, Bindirme Tavan, Bir Adlandırma Sorunsalı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, 8(2), 195-202.

Clodd, E., 1905, Die Kunst der Baukunst, Vol. 1, Genesis Publishing Pvt Ltd.

Çakmak, B., 2011, Kırsaldan Kente Göç İle Kent Çeperlerinde Oluşan Konutların Mekânsal Dizim Yöntemi İle Analizi, Konya Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Çekül, V., 2012, Anadolu'da Kırsal Mimarlık. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.

Çetin, M., 2017, Ocağın Tütmesi Ne Demektir?, <http://www.marufcetin.com/2017/01/ocagn-tutmesi-ne-demektir.html>, [Erişim Tarihi: 30.04.2021].

Çoruhlu, Y., 2020, Hun Sanatı, www.tarihtarih.com, [Ziyaret Tarihi: 14.02.2020].

Çoşkun, H., 2015, Kadim İlçe Kangal, <http://kangalgundem.com/kose-yazilari/kadimilcekangal-749.html>, [Ziyaret Tarihi: 31.05.2021].

ÇŞB, 2020, Sivas Metroloji, 26/02/2020, Günlük Analiz Raporu.

Çürük, C., Çiçekçiler, E., 1983, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Müze Yayınları*, İstanbul.

Després, C., 1991, The Meaning of Home: Literature Review and Directions for Future Research and Theoretical Development, *Journal of Home Research*, 8 (2), 96-115.

Doğan, A.I., 1977, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Müze Yayınları*, İstanbul.

Doğanay H., 1989, Doğu Anadolu Bölgesi'ne Yönelik Toplu Konut Uygulamasının Coğrafi Planlama Esasları Erzurum Örneği, *Coğrafya Dergisi*, 15-135.

Dündar, S., Çetinkaya, H., 2004, Terekemeler (Karapapak Türkleri), El Kitabı Eylül.

Edelberg, L., 1984, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Müze Yayınları* Moesgard.

Edelstein, M.R., 1986, Toxic Exposure and the Inversion of the Home, *Journal of Home Research*, 237-251.

Eldem, S.H., 1954, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Müze Yayınları*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 7.

Eliade, M., 1991, *Şeyhliği*, (Çev. Kılıçbay, M.A.), Gece Yayınları Ankara.

Eliade, M., 1999, *Şeyhliği*, (Çev. Birkan, İ.), İmge Yayınları Ankara.

Enkhbaatar, B., 2013, Geleneksel Moğol Çadırından Bağimsız Konut Yaşamına Geçişte Mekânsal Gereksinimler ve İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erarslan, A., 2021, A traditional wooden corbelled dome construction technique from Anatolia. The Eastern Anatolian Tandoor house with its wooden “swallow-dome” type of roof. *Journal of Home Research*, 1-29.

- Erdim, M., 1981, Anadolu’ da Geleneksel Konut Birimi: Ard Zamanlı ve Eş Zamanlı İlişkilerin İncelenmesi ve Fırat Havzası Konutlarında Plan Tipolojilerinin Çözümlemesi Üzerine Bir Yöntem Araştırması
- Erinç S., 1973, Türkiye: İnsan ve Ortam, İ.Ü. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18-19.
- Eyüce, A., 2015, Geleneksel Konutların İncelenmesi, Birsan Yayınevi.
- Eyüboğlu, İ.Z., 1988, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Say Yayınları, 235.
- Ezurun, c., (1989). Kültürel süreklilik içinde Türk evi, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 89(4), 68-71.
- Fazio, M.W, Moffett, M., Wodehouse, L., 2003, The Language of Architecture, Laurence King Publishing, London.
- Greenbie, B., 1981, The Architecture of the New Hawen: Yale University Press.
- Grjasnow, M., 1970, ‘Südsibirien, Genf’ den aktaran Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam.
- Gryaznov, M., 1953, “Zemlyanki Bronzovogo Veka bliz hutora Lyapicheva na Donu”, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 50, 145’den aktaran Kutlu, M., 2020, Kutlu, M., 2020, Orta Asya’da Tütekli (Kırlangıç) örtünün kökeni ve tarihî gelişim aşamaları üzerine bir değerlendirme.
- Gülmez, N., 2019; Gazibey Köyü Elbeyli Köyleri, Sivas, <https://www.youtube.com/watch?v=-ROc6YöTvcmc>, Erişim Tarihi: 18.01.2020
- Günay, R., 1998. Geleneksel Konutların İncelenmesi, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 32-138.
- Gür, Ş.Ö., 2000, Doğu Karadeniz’de Konut Kültürü, Yem Yayınları, İstanbul, 62.
- Güzel, E. 2017 Aşağı Gülbahçe Köyü (Tunceli-Pertek) Halı Dokuma Örnekleri. İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 111(1), 18-33.
- Hançerlioğlu, O., 2007, Türk Dili Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 226.
- Hahn, C., 1896, Die Architektur der Türkei, Globus, 69.
- Hallet, S.I. ve Samizay R., 1980, Traditional Architecture of Afghanistan, New York.
- Hotan, H., 1947, Erzurum Evleri, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 181-182, 27-28.
- Hsu, M., 1986, The Origins of Traditional Chinese Architecture, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 111(1), 179.

- İnan, A., 1972, *Şanlıurfa Evi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu
- İnceoğlu, A. A., 1999, *Evin Anlamı ve Kentleşme Süreçleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Jones, S., 1974, *İngiltere'de Kentleşme Süreçleri*, Londra ve New York.
- Kademoğlu, O., 1977, *Şarkışla Yöresinde Ortabacalı Evler*, *Etnoğrafya*, V. Cilt, Etnoğrafya, 165-179.
- Karpuz, H., 1980, *Erzurum Evlerinde Tandir*, *Köz Dergisi*, (6), 49-54.
- Karpuz, H., 1993, *Erzurum Evleri*, 66.
- Kazmaoğlu, M., Tanyeli, 1979, *Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar*, *33*, 13.
- Kemaloğlu, M., 2012, *Terekeme-Karapapak Türkleri Yerleşim Alanları*, *3*, 55-81.
- Kisilev, S., 1951, *İngiltere'de Kentleşme Süreçleri*, Moskva.
- Kislenko, A., 1993, *Opis Rekonstruktsii Eneoliticheskogo Jilişa, Problem rekonstruktsii hozaistva i tehnologiy po dannımarheologii. V. Zaibert editörlüğünde*, Respubliki Kazahstan, Petropavlovsk, 122-127.
- Kök, E., 2014, *Türk Sanatında Asya, Sanat Tarihi Araştırmalarında İslam Öncesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Köse A., 2007, *Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi*, *18*, 7-38.
- Köşklü, Z., Tali, Ş., 2007, *Geleneksel Erzurum Evlerinde Tandir (Mutfak) ve Mimarisi*, *Erzurum* (11), 97-111.
- Krivtsova-Grakova, O. A., 1948, *Alekseevskoe poselenie i mogilnik*, *55-172*.
- Ksephonon, 2011, *Çevre*, Çev: Gülensoy, T., *Kültür Evreni*, 133.
- Kuban, D., 1969, *Celal Esat Arseven ve Türk Sanatı Kavramı*, *72*, 18-20.
- Kuban, D., 1995, *Ziraat Bankası Yayınları*, 1. Basım, İstanbul, 38-43.
- Kuban, D., 2018, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, 20-30.

- Kussmaul,F.,1965, ‘Badaxsan und Seine Tağiken’den, Tribus14’den aktaran Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, 11-99.
- Kutlu, M., 2020, Orta Asya’da Tütekli (Kırlangıç) Örtünün Kökeni ve Tarihî Gelişim Aşamaları Üzerine bir Değerlendirme, *Orta Asya Araştırmaları*, 12 (5), 2455-2486.
- Küçükerman, Ö., 1973, Anadolu’daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu Açısından Odalar, İstanbul, *Orta Asya Araştırmaları* 14-145.
- Küçükerman Ö., Güner, Ş., 1995, *Orta Asya Araştırmaları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 25-197.
- Küçükerman, Ö., 1985, *Orta Asya Araştırmaları* 2. Baskı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 27-171.
- Lang, D.M., 1997, Gürcüler, Ceylan Yayınları
- Larsen, O.P., 2008, *Orta Asya Araştırmaları*, Architectural Press is an imprint of Elsevier, Oxford.
- Le Coq, A.V.,1925, *Orta Asya Araştırmaları*, Berlin.
- Margulan, T., Basenov, T., Mendıkulov, M., 1959, *Orta Asya Araştırmaları* Almaty, 24-26, 35.
- Margulan, A., Akişev, K., Kadıbaev, M., Orazbayev, A., *Orta Asya Araştırmaları* Alma-Ata, 1966, s. 207
- Mazumdar S., Mazumdar S. , 1997, Intergroup Social Relations and Architecture: Vernacular Architecture and Issues of Status, Power and Conflict, *Orta Asya Araştırmaları*, 29 (3), 374-421.
- Mutlu, N.Y., 2010, *Orta Asya Araştırmaları* Buruciye yayınları, Ankara.
- Nûr, 24/27 <<http://kuran.diyamet.gov.tr/Kuran.aspx#24:21>> [erişim 27 Mayıs 2015]
- Noschis, K., 1992, Interview with Amos Rapoport, *Orta Asya Araştırmaları*, Switzerland, Vol. 8 (1), 93–102.
- Oğuz, B., 2001, Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 3, İnşa, Isıtma ve Aydınlatma Teknikleri, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Onuk, T., 1998, Osmanlı Çadık Sanatı (XVII-XIX. yüzyıl), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English, 1974, Oxford University Press.

- Önal, M., M.,ve Çellek, S., 2016, İç Anadolu’da Geleneksel Türk Evleri, Yapısal Özellikleri, Yozgat ve Kırşehir Örneği, *Çukurova İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (66), 315-331.
- Ögel, S., 1986, Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul.
- Ögel, B., 1991, İslamiyet’ten Önce Türk Kültürü, 4. Baskı Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ögel, B., 1995, Türk Mitolojisi, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 251-253.
- Ökse, T., 1994, Sivas İli 1992 Yüzey Araştırması Araştırma Sonuçları Toplantısı 11, 243-258.
- Ökse, T., 1999, Sivas İli 1998 Yüzey Araştırması Araştırma Sonuçları Toplantısı 17, 11-25.
- Ökse, T., 1998, Yukarı Karadeniz Havzası Tunç Çağları ve Demir Çağları Yerleşim Tarihi, Belleten, Türk Tarih Kurumu, Cilt: LXII, 234, 299-336.
- Özav L., 2002. Sivas’lı ve Çevresinde Kır Konutları Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 31-42.
- Özgüner, O., 1970, Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara, 30-66.
- Özkan, H., 2013, Geleneksel Erzurum Evlerinde Kırang Örtünün Kuruluşu ve Son Kırang Örtü Ustaları Alacakanat, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi ,19-37.
- Pınar, E., 2018; Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisinde Taşyık Sistem Detaylarının İrdelenmesi. Asia Minor Studies,(Special), 6-6.
- Pizzigoni, A., 2009, A High Fiber Reinforced Concrete Prototype for Reciprocal Structures of Demountable Building . Evolution and Trends in Design, Analysis and Construction of Shell and Spatial Structures 4– 171 28 Eylül-2 Ekim, Universidad Politecnica de Valencia, Spain, s. 1895-1906.
- Porteus, D., 1976, Home; The Territorial Core, *Journal of the Royal Institute of British Architects* (66), 383-390.
- Purkerim, H., 1968, “İnce Burun”, Honar ve Mardom Dergisi, S. 73, Tahran, 25-41.’den aktaran Deveci, A., 2017, Türkmen Kültüründe Çadır, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 439.
- Pürlü, K., 2020, Tarihi ve Kültürüyle Geçmişten Günümüze İlbeyli Aşireti, <http://www.kadirpurlu.com.tr/tarihi-ve-kulturuyle-gecmisten-gunumuze-ilbeyli-asireti/>, [Ziyaret Tarihi: 05.01.2020]

Rahman, A., 1996, Uygur Folkloru, Akt. Soner Yalçın-Erkin Emet, KB Yayınlar, Ankara, 153.

Rapoport A., 1969, House Form and Culture. London.

Rapoport, A., 2004, Kültür Mimarlık Tasarım Yapı Endüstri Merkezi Yayınlar, (çev: Batur, S.) 1. Baskı İstanbul.

Roux, J., 1994, İstanbul'un İki Köyü (çev: Kazancıgil, A.), İstanbul: İşaret Yayınlar, 121-122.

Sami, K., 2013, Kırsal Alevî Kültüründe Çevre, Mekân ve İnsan Etkilesimi-İki Köy Örneği. İstanbul, 169.

Saran N.,1984, Köylerimiz, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlar, İstanbul.

Simon, H.K., 2017, Hybridity, Appropriation, and Transmission: The "Laternen-decke" in Buddhist Cave Temples at Mogao.

Sixsmith, J., 1986, The meaning of home:an exploratory of environmental experience, Environment and Planning, 6, 281-298.

Snyder, A.B., 2009, Kırsal Zaman, Kırsal Mekan: Yozgat'ta Mekânsal ve Kültürel Değişim, İstanbul Kültür Varlıkları Dergisi, Dosya 16, 42-51, Ankara.

Soysal S., 2008, Konut Binalarının Tasarım Parametrelerinde Enerji Tüketim İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sözen, M. ve Tanyeli, U., 2003, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Sözen, M., 2012, Anadolu'da Kırsal Mimarlık, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Kentler Birliği, Çekül.

Sey, Y., Önal, Ş. 1999, İstanbul'un İki Köyü (çev: Kazancıgil, A.), İstanbul: İşaret Yayınlar, 121-122.

Sivas İl Yıllığı, 1967, Sivas Valiliği.

Strzygowski, J.,1918, Ergebnisse einer vom Kunsthistorischen Institute der Universität Wien 1913 durchgeführten Forschungsreise, A. Schroll & Co., G.m.b.H, Wien.

Sümerkan, M. R. (1990). Doğu Karadeniz'de Ev Plan Tipleri. İstanbul Kültür Varlıkları Dergisi, Dosya 16, 5-7.

Şen, K., Erdoğan, S., 2019, Geleneksel Tunceli Evlerinde Kılınç (Tüteklikli) Örtülü Bir Konut Örneği, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmalar Dergisi, 6 (12), 35-52.

Şlapac, M., 2019, Considerații noi privind cetatea de piatră de la Orheiul Vechi. *Arheologia*, 1(1), 5-14.

Tanoğlu A., 1966, *İstanbul* İstanbul Üniversitesi Yayınları İstanbul.

Taş, İ., 2002, *İstanbul* Kömen Yayınları

Taşkiran, H., 2008, Prehistorik Arkeoloji ve Mağaralar, *Arkeoloji*, 24, 62-68.

Tdv İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Ter-Mowsejan, P., 1892, Das Armenische Bauernhaus' dan aktaran Akın, G., 1985, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam.

Tschubniaschw G., 1959, *Arkeoloji* Cilt 6, New York, 138-140.

Tunçdilek, N., 1967, *İstanbul* İ.Ü. Coğrafi Enstitüsü Yayınları İstanbul.

Tunçdilek N. (1984). "Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış". İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitü Dergisi 1/1, 23-40.

Türkcan, A.U., Polat, Y., Oransay, A.B.S. ve Tek, T. , 2010, Tarih öncesi Anadolu'da Paleolitik ve Neolitik Dönem, H.S. Alanyal (Ed.), *Anadolu Arkeolojisi*, No:2127, 2012, Eskişehir, 3-20.

Turgut, H., 1990, Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, Doktora Tezi, *İstanbul* İstanbul.

Tümertekin E. ,1994, *İstanbul* İstanbul Üniversitesi Yayınları İstanbul.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü,2011, <https://sozluk.gov.tr/>, [Ziyaret Tarihi: 05.01.2020]

Uçar, H. 2005, Geleneksel Bayburt Evlerinin Plan Tipolojileri ve Mekânların Örgütlenme Biçimleri, *Arkeoloji*, (20), 147-160.

Uhri, A., 2014, Ateş ve Ocak, Apelasyon Tarım, Gastronomi, Turizm, Sağlık, Kültür, Yaşam Dergisi, <http://apelasyon.com/Yazi/91-ates-ve-ocak> [Ziyaret Tarihi: 05.01.2020]

Usta, G, 2020, Mekan ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açıdan İrdelenmesi, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication ,January, Volume 10 Issue 1, 25-30

- Utkuğ G., 2000, Yeni Bin Yıla Girerken Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Ekolojik ve Enerji Etkin Hedefler ile Bina Tasarım ve İşletimi, *Çevre ve Enerji Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- Uysal, M., Navruz Berk G. ,2021, Özgün Bir Biçimleniş; Tüteklikli Örtü [An Orijinal Form: Laternen Roof], *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 16/32: 241-256.
- Vitrüvius, *De Architectura* (Çev: Güven. S.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 4. Baskı, 2. Kitap, 1(4), 27-28.
- Yazar, T., 2002, Türk Mimarisinde Kozmik Eksen Tasarımlar, *Çevre ve Enerji Bakanlığı Yayınları*, 348-358.
- Yiğit, F., 2008, <https://www.youtube.com/watch?v=w9-smgKXh1k>, [Ziyaret Tarihi: 05.01.2020]
- Yüksel, U. E., 1977, Bitlis Köy evleri, *Bitlis Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi*, V. Cilt, Etnoğrafya, 257-270.
- Zaibert, V., 1993, *İzmir'de Geleneksel Konut Mimarlığı*, Nauka, Kazahstan, 20-21.
- Zaibert, V., 2009, *Almatı Kazakparat*, 237.
- Zaibert, V., 2019, Botaiskaya kultura- Matrisa Stepnoy Tsivilizatsii, Margulan Okuları, Nursultan, 109.
- Zamanki, J.S., 2010, İran'ın deprem bölgesi olan Doğu Azerbaycan ili köy evlerinin biçimsel ve yapısal yönlerden irdelenmesi ve inşaatı üzerine bir çalışma, Doktora Tezi, *İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi*, İstanbul.
- Zeybekoğlu D., 2005, Edirne Geleneksel Konut Mimarlığının Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi*, Edirne.
- Zorlu T., Sağsöz A., 2010, Müstakil Konut Sitelerinde Kullanıcı Tercihlerine Bağlı Fiziki Müdahaleler: Trabzon Örneği. *Çevre ve Enerji Bakanlığı Yayınları*, 27/2, 189-206.
- Wutt, K., 1978, *İzmir'de Geleneksel Konut Mimarlığı*, Viyana.

Web İletileri

Url-1 < [Ziyaret Tarihi: 4.10. 2020].

Url-2 [Ziyaret Tarihi: 15.12.2020].

Url-3 < [Ziyaret Tarihi: 20.12.2021]

Url-4 < [Ziyaret tarihi: 10.01.2020]

Url-5 < [Ziyaret Tarihi: 10.01.2020]

Url-6 < [Ziyaret Tarihi: 05.04.2021]

Url-7 < [Ziyaret Tarihi: 10.01.2020]

Url-8 < [Ziyaret Tarihi: 10.01.2020]

Url-9 < [Ziyaret Tarihi: 10.01.2020]

Url-10 < [Ziyaret Tarihi: 10.01.2020]

Url-11 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2020]

Url-12 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2020]

Url-13 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2020]

Url-14 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2020]

Url-15 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2021]

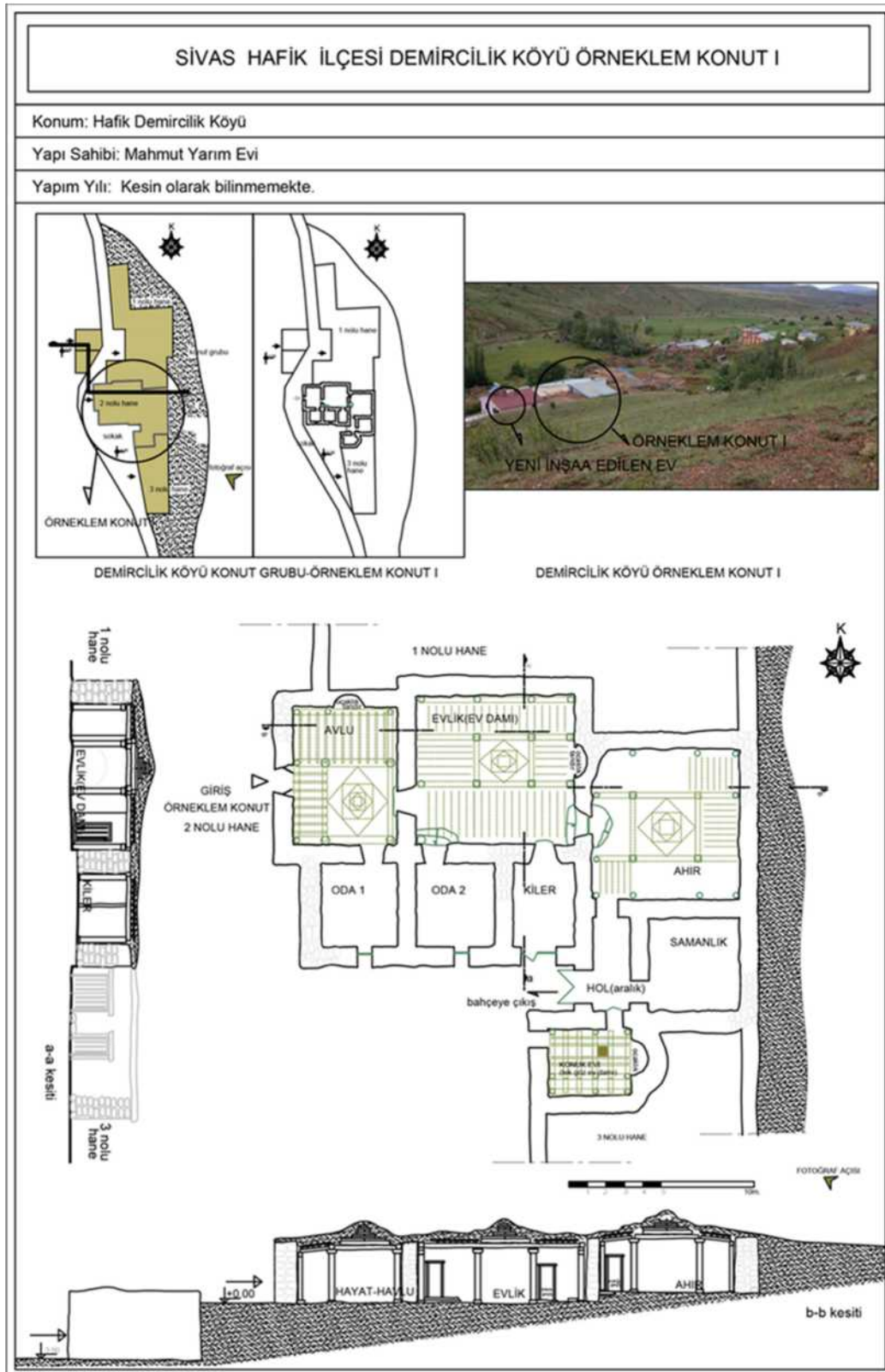
Url-16 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2021]

Url-17 [Ziyaret Tarihi: 09.06.2021]

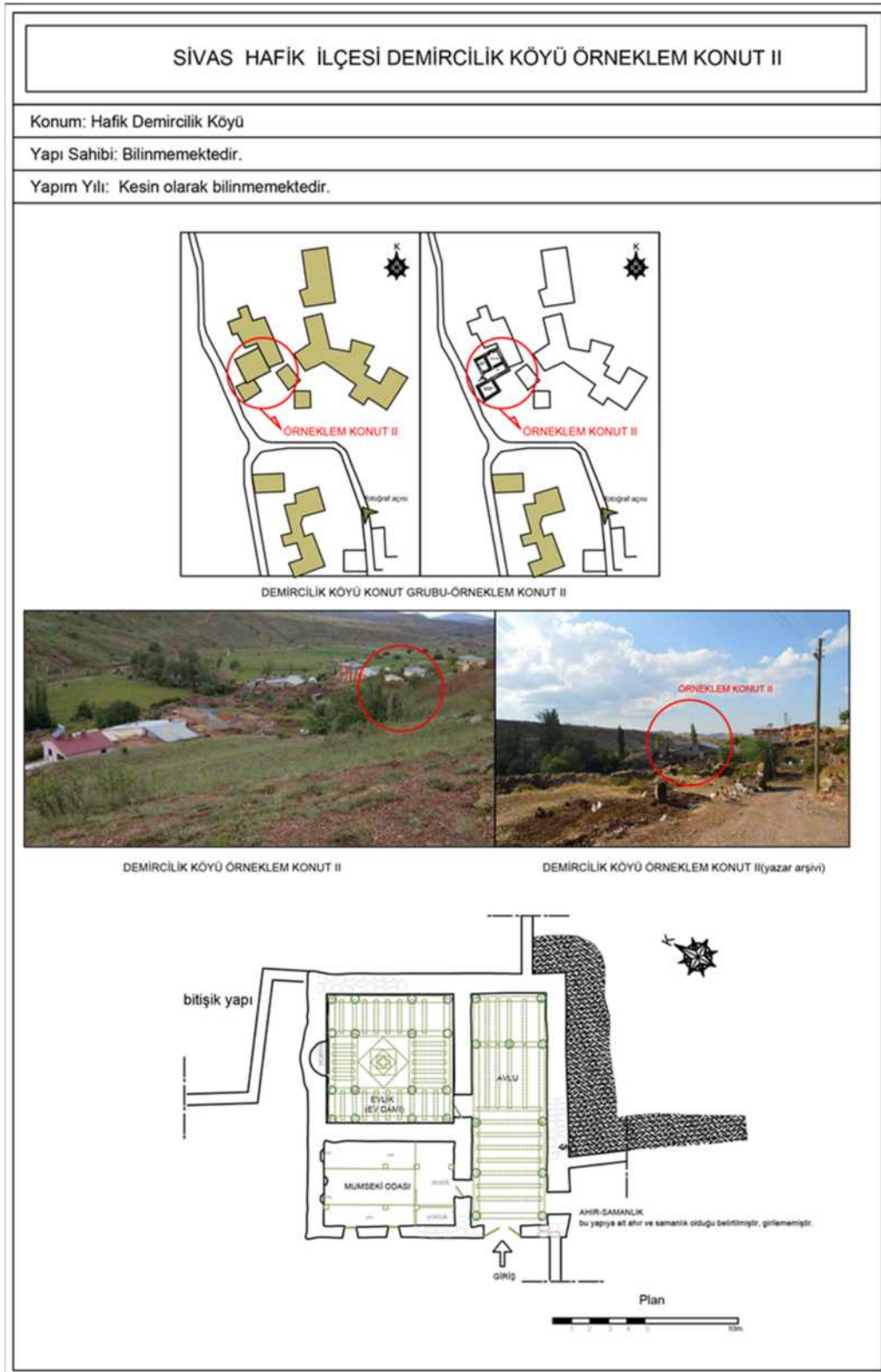
Url-18 [Ziyaret Tarihi: 14.01.2022]

EKLER

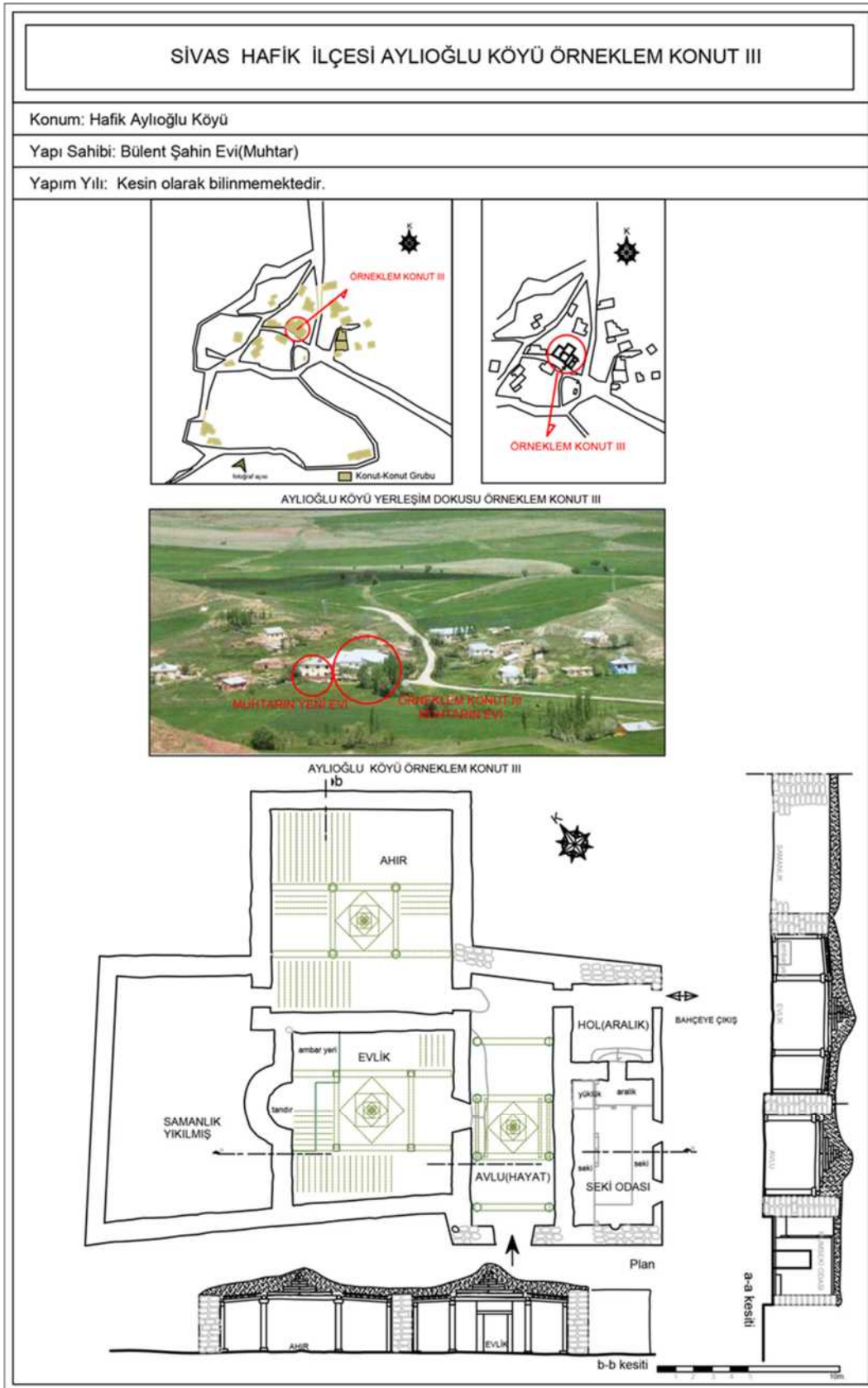
EK- 1. Örneklem Konut I Kimlik Kartı

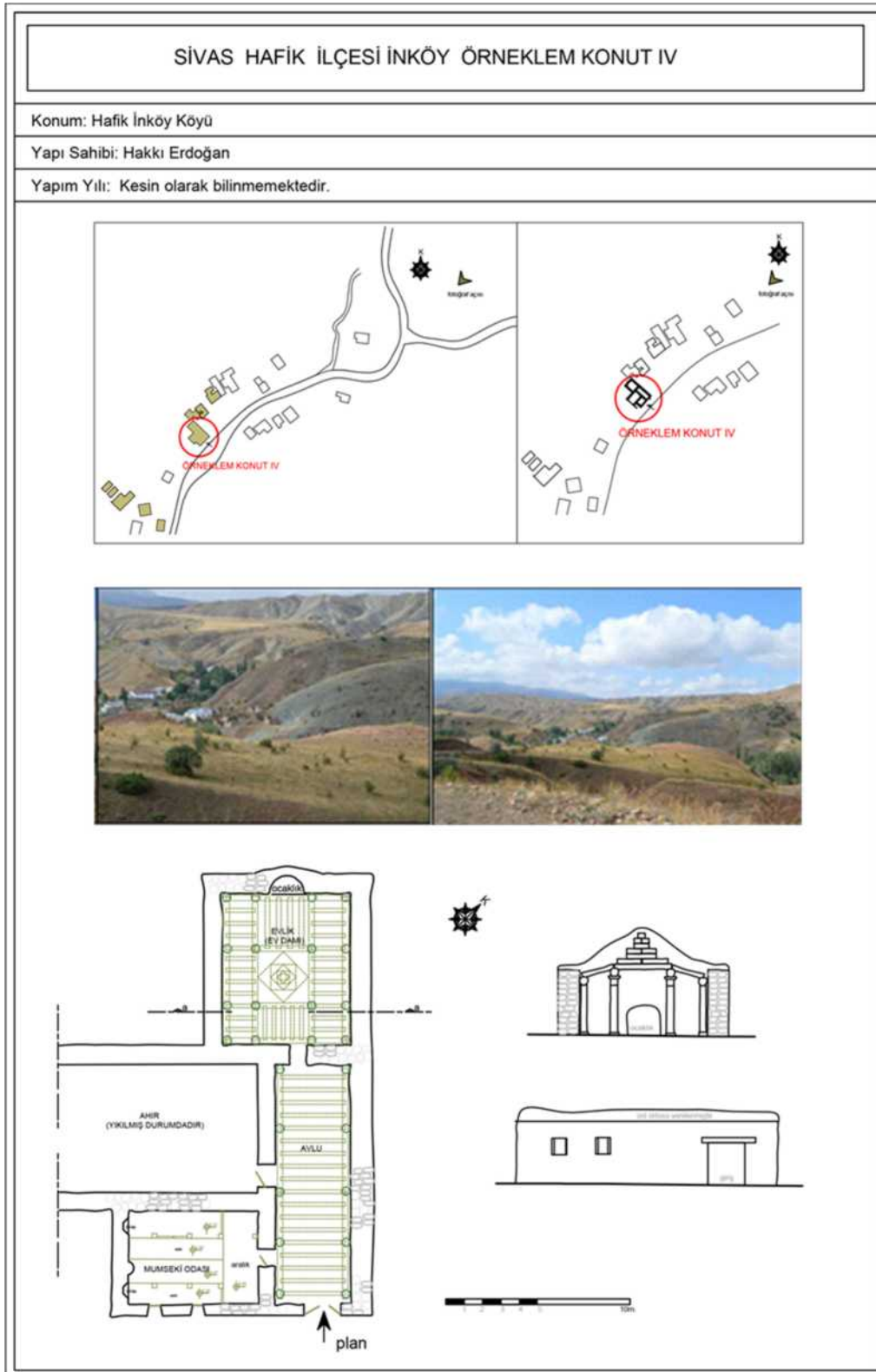
EK- 2. Örneklem Konut II Kimlik Kartı

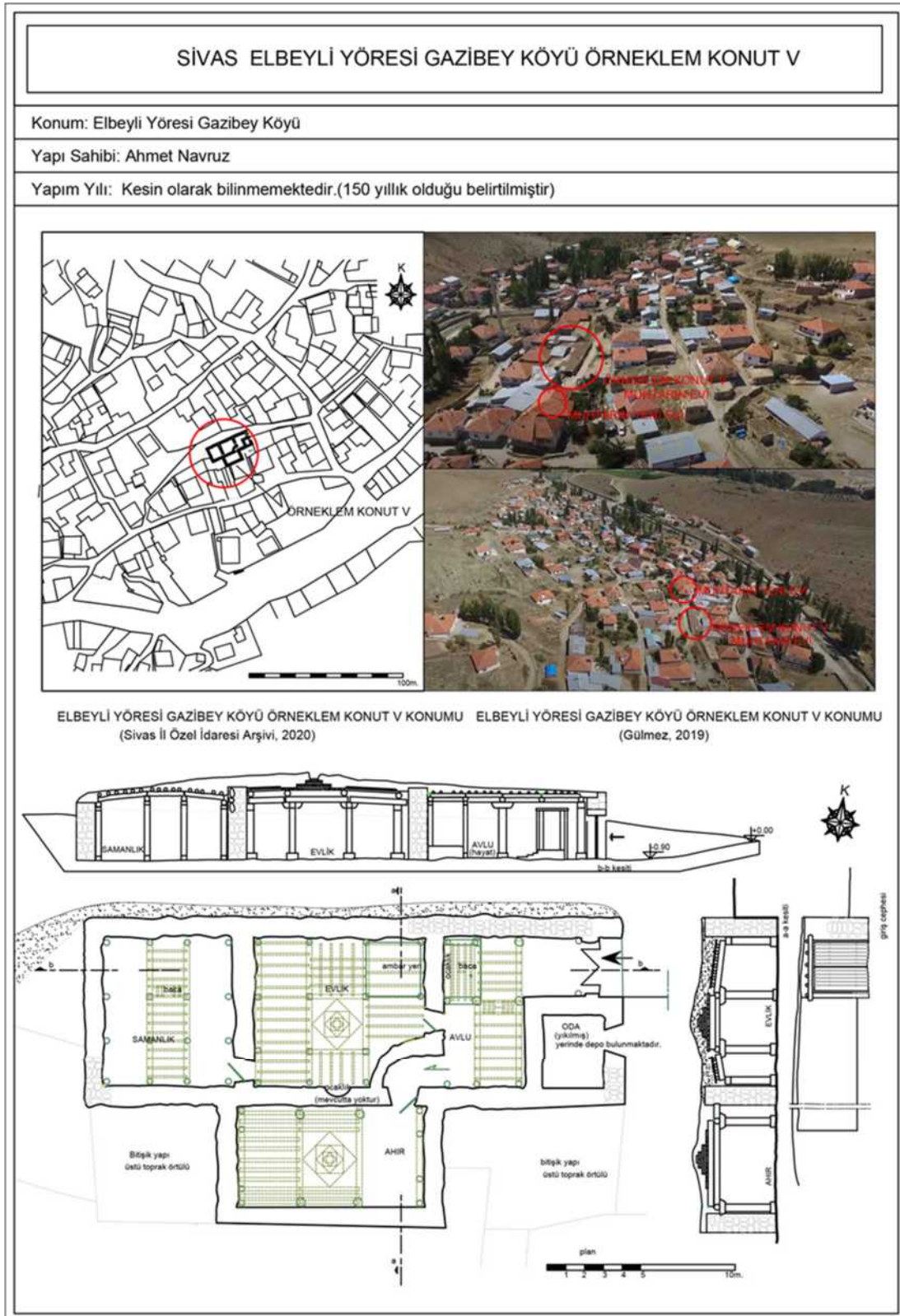
EK- 3. Örneklem Konut III Kimlik Kartı

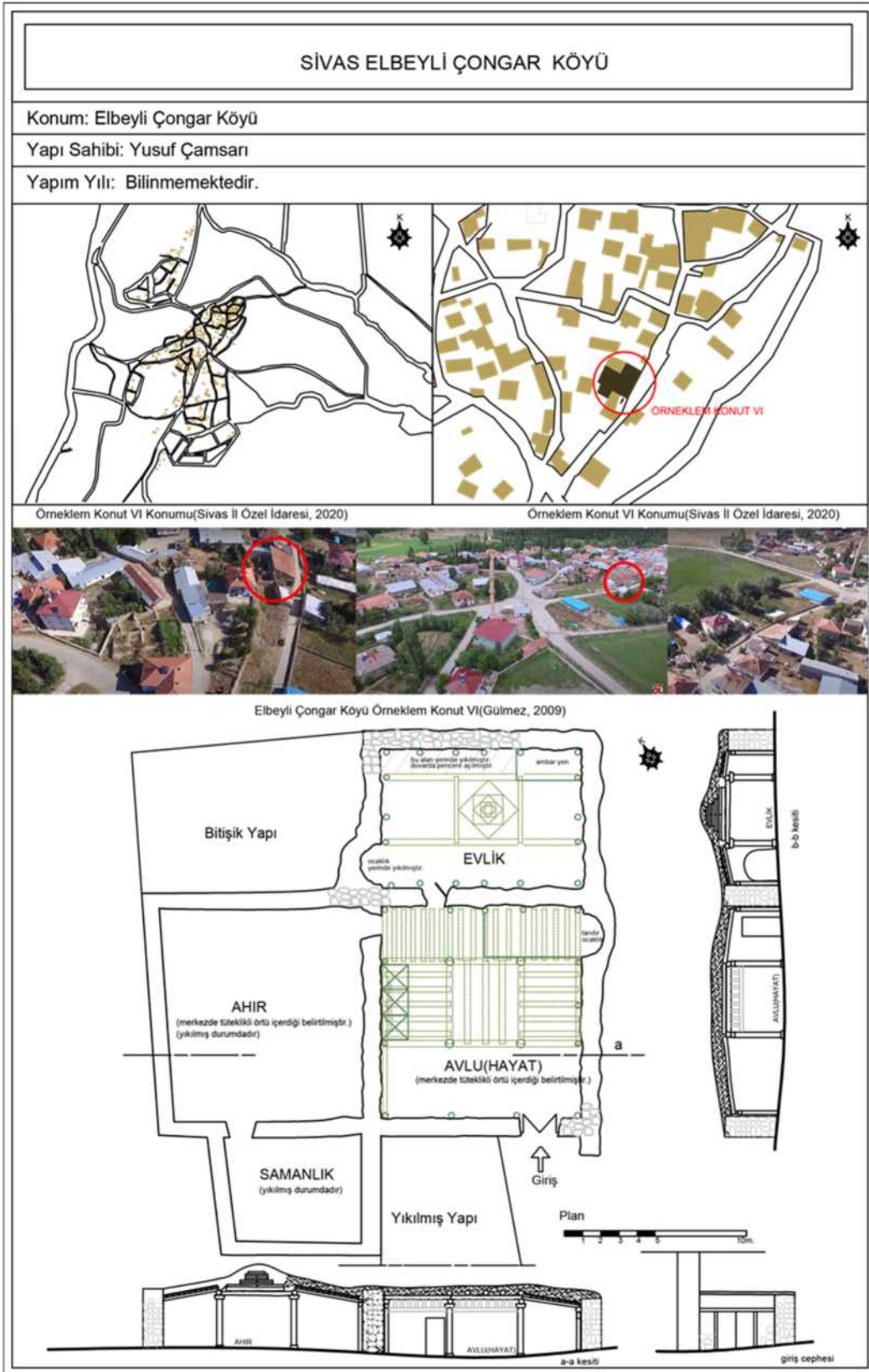
EK- 4. Örneklem Konut IV Kimlik Kartı

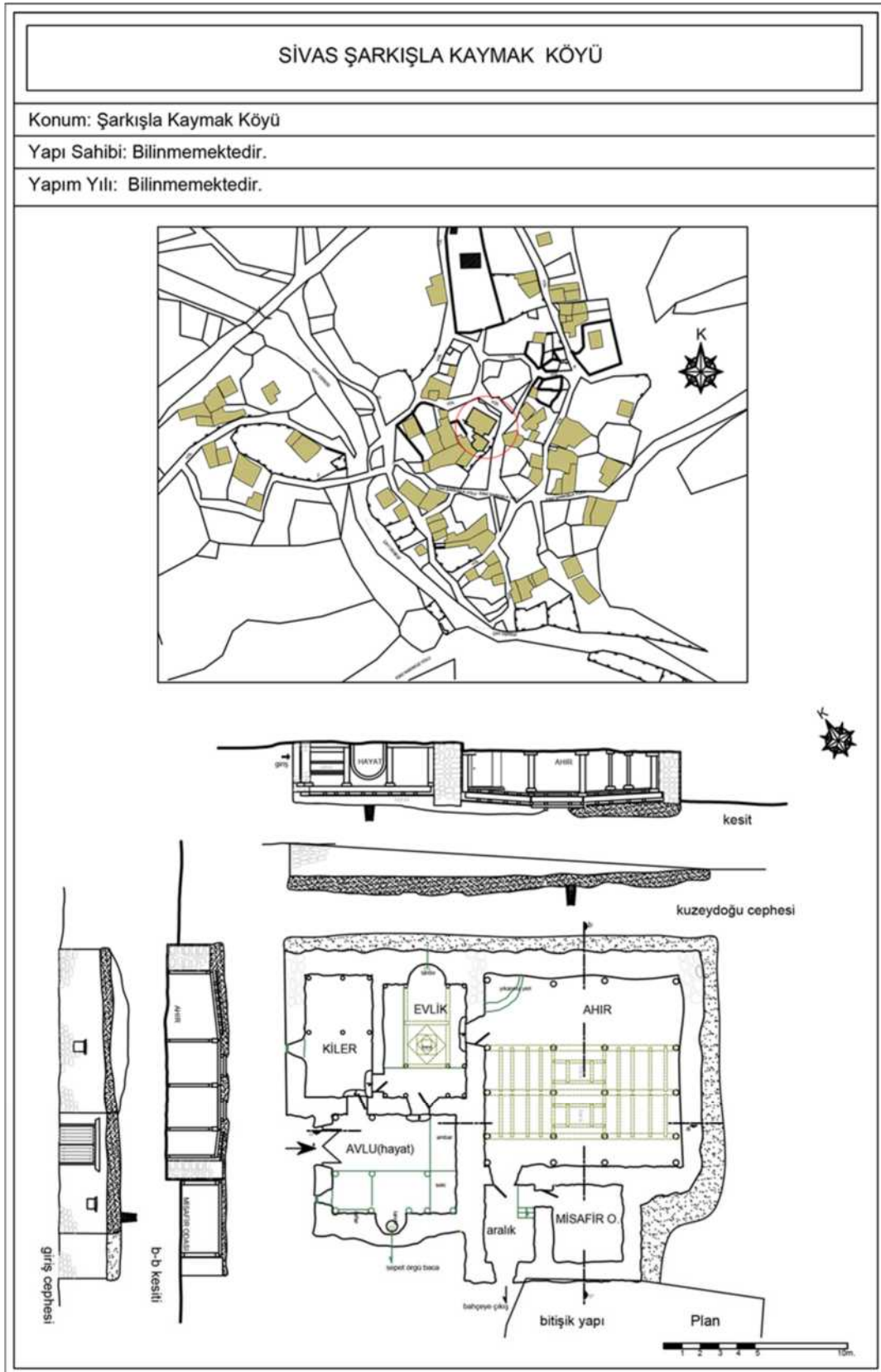
EK- 5. Örneklem Konut V Kimlik Kartı

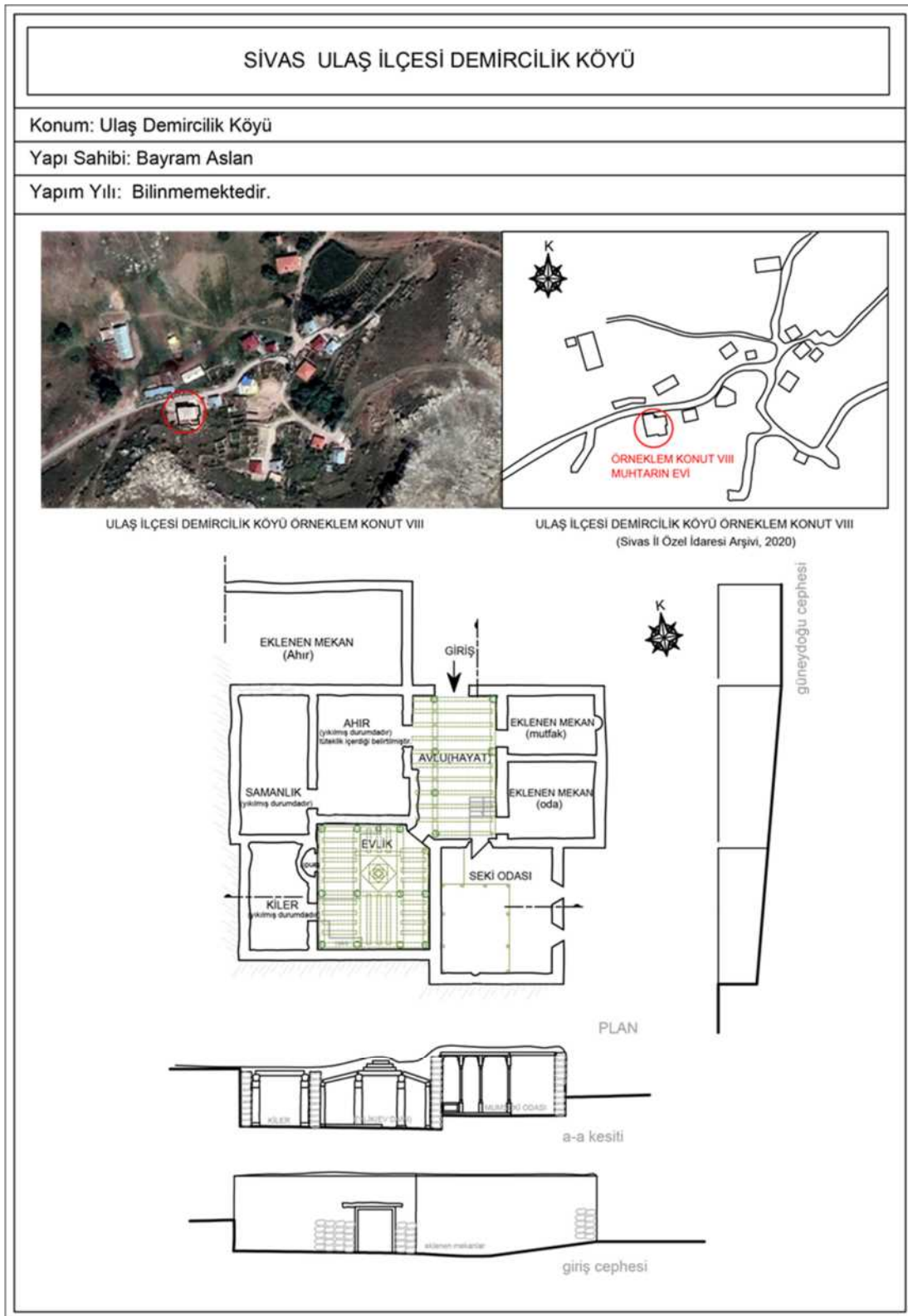
EK- 6. Örnekleme Konut VI Kimlik Kartı

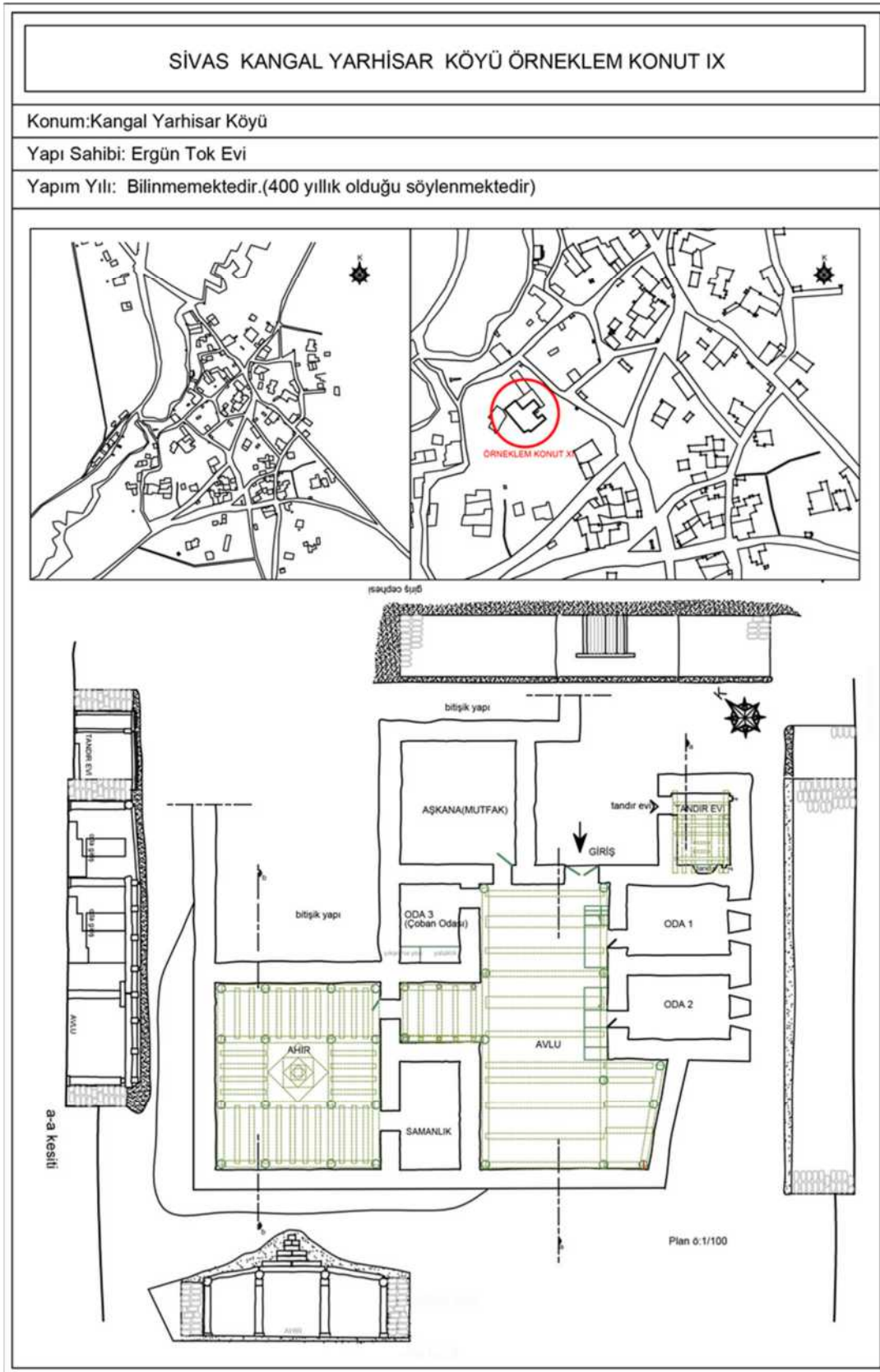
EK- 7. Örnekleme Konut VII Kimlik Kartı

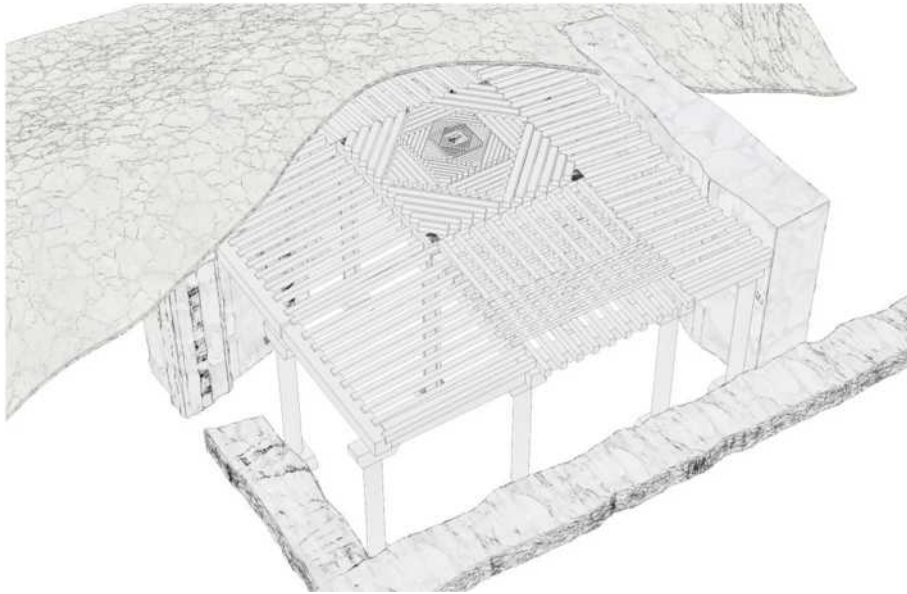
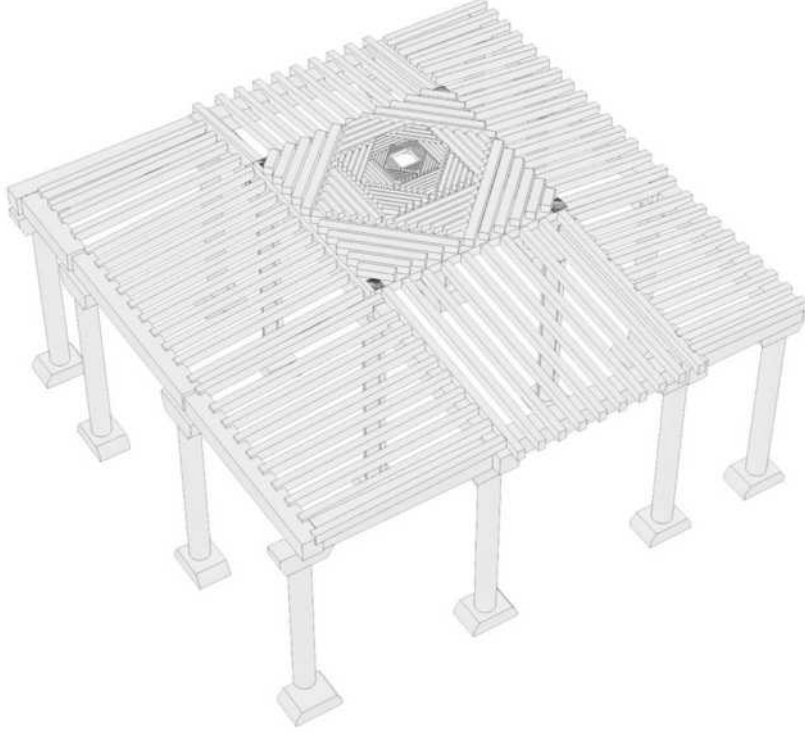

EK- 8. Örneklem Konut VIII Kimlik Kartı

EK- 9. Örneklem Konut IX Kimlik Kartı

EK- 10. Tüteklikli Örtü Biçimlenişi

EK- 11. Sözlük

Evlik: Tüteklikli kârsal konutlarda tüteklikli örtü ile kapatılan ana yaşama mekânıdır. Ev kelimesinden türemiş olup, ihtiyaç duyulan yeme, içme, yatma, uyuma, oturma fonksiyonlarına karşılık vermektedir.

Dikme: Üst örtüyü taşıyan 30-35 cm. /270-300 cm. boyutlarında taş, çelik, ahşap kolon.

Dikme Taş: Dikmenin yükünü toprağa ileten 40*60*35 cm. boyutlarında taş yapı elemanı

Çelik: Dikmenin üstünde yer alan çatı yükünü dikmeye ileten dikdörtgen kesitli, 40*60*35 cm. boyutlarında, uçları üçgen biçimli ahşap yapı elemanı

Çölük: Çelik üzerinde yer alan, hezanların yükünü çeliğe ileten ahşap yapı elemanı

Hezan: Çeliğin üstünde yer alan, çatı yükünü dikmelere ileten 35*40*- boyutlarında ahşap yapı elemanı

Göz: Tüteklikli örtünün oturduğu ilk kare kasnağı oluşturan, hezanların varsa çöleklerin üzerine oturan yapı elemanı

Güçük: Tüteklikli örtüyü oluşturan, tüteklığe kadar yükselen 45 derece açı ile döndürülerek kademe oluşturan 15-20*15-20*- boyutlarında ahşap yapı elemanı

Yan: Duvar diplerinde dikme ve çeliklerin üzerinde duvara paralel uzanan yan kirişler

Mertek: Yan kirişlerden hezanalara uzanan ve eğimli konumlandırılan kiriş, ahşap yapı elemanı

İğ: Merteklerin üzerinde boşlukları kapatan ince ağaç kabukları

Toprak: Tüteklikli örtüyü tüteklığı açıkta bırakacak şekilde örten ve sıkıştırılan yapı malzemesi, en üst katman.

YAYINLAR

Navruz Berk, G., Uysal, M., 2011, “Seydişehir Etibank Alüminyum Tesisleri Yerleşkesi Sosyal Konutlar Mekân Analizi”, *Çukurova İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt 27, Sayı 3, syf 271-280. (Yüksek lisans tezinden üretilmiştir)

Uysal, M., Navruz Berk, G., 2013, “1950 Sonrası Bir İşçi Yerleşkesi: Seydişehir Etibank Alüminyum Tesisleri”, *Çukurova İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, syf: 38-43. (Yüksek lisans tezinden üretilmiştir)

Uysal, M., Navruz Berk G. ,2021, Özgün Bir Biçimleniş; Tüteklikli Örtü [An Orijinal Form: Laternen Roof], *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 16/32: 241-256. (Doktora tezinden üretilmiştir)